

Illinois U. Library

A12 BYGGMÄSTAREN
1954 arkitektur

SOUNDEX

— den obrännbara plattan
för akustik och ventilation

För perfekt akustik och ventilation har under årens lopp SOUNDEX-tak monterats hos Göteborgs Banks Centralkontor i Stockholm

flera starka skäl att välja SOUNDEX

- Obrännbar konstruktion
- Separata hål för luft och ljud
- Exakthet i mått och vinklar
- Vacker, färdigbehandlad yta
- Tvättbart utförande
- Sveriges mest sålda akustikplatta

SOUNDEX monteras just nu hos:

Skand. Banken	Stockholm
Sjukkasen	Solna
Nämndhus	Västerås
Posthus	Norrköping
Rest. Rennan	»
Telefon AB L. M. Erikson	Stockholm

ZERO

AKTIEBOLAG

Huvudkontor: St. Nygatan 38 Tel. 23 27 05 • Postbox: Stockholm
Avdelningskontor i Malmö och Gävle • Licenstillverkning i Ben-
länerna, Danmark, Finland, Norge, Italien, Spanien och Mexi-
Egen tillverkning i Tyskland och Schweiz

BYGGMÄSTAREN A12

1954 arkitektur

B11 BYGGMÄSTAREN
1954 byggnadsteknik

INNEHÅLL:

WENNER, CARL-GÖSTA, och SAARE, ERIK: Grundförstärkning genom vibrering under vatten.

SVENSSON, VIKTOR: Grundläggning av silobyggnad med grova, massiva järnpålar.

LÖNNBORG, GÖSTA: Skalkonstruktion för valsverksbyggnad.

Organ för Stockholms Byggnadsförening och Svenska Arkitektföreningen, avd. av Svenska Teknologföreningen. Adress: Byggmästaren, Kungsgatan 32, Stockholm. Tel. 23 31 05. Postgiro 3124

Redaktörer: Civilingenjör SVR Gunnar Eszunger och arkitekt SAR Erik Thelaus. Redaktionssekreterare: Arkitekt SAR Hillevi Svedberg.

Redaktionskommitté: Arkitekt SAR Hans Asplund, civilingenjör SVR Lennart Backmark, arkitekt SAR Haqvin Carlheim-Gyllensköld, civilingenjör SVR Sture Haag, arkitekt SAR Torbjörn Olsson och ingenjör Ernst Wohlin.

Redaktionsombud: Dir. Victor Bährner och länsarkitekt Ebbe Borg, Malmö samt arkitekterna SAR Gunnar Hoving och Per-Olof Klang, Göteborg.

Ansvarig utgivare: Arkitekt SAR Moje Bergström. I tidskriften gjorda uttalanden stå för författarnas räkning och äro endast om så anges att anse som uttryck för ståndpunktstagande av någon av de föreningar, som utge tidskriften.

Byggmästaren utkommer med 24 nummer om året. 12 nummer behandlar arkitektur och 12 nummer byggnadsteknik.

Prenumerationspriser för helår:

	Sverige Danmark Finland Norge	Övriga utlandet
Endast lösnummer upplaga A + B (24 nummer)	30: —	40: —
Endast lösnummer upplaga A (12 nummer) Arkitektur	20: —	30: —
Endast lösnummer upplaga B (12 nummer) Byggnadsteknik	20: —	30: —
Lösnummer + klotband upplaga A + B	45: —	55: —
Lösnummer + hfr. band upplaga A + B	55: —	65: —

33 ÅRGÅNGEN

INNEHÅLL

5 DEC. 1954

DK 725.83 (485 Stockholm)

OLSSON, IVAR: *Kring planeringen av Årsta Centrum*. Byggmästaren 33 (1954) nr A 12, sid. 269—270.

Redogörelse för bostadsbebyggelsen i Årsta, förutsättningarna för byggandet av en centrumanläggning samt principerna för finansiering och förvaltning av detta centrum.

DK 725.83 (485 Stockholm)

AHLSÉN, ERIK och TORE: *Årsta Centrum*. Byggmästaren 33 (1954) nr A 12, sid. 271—289.

Presentation av Årsta Centrum av anläggningens arkitekter. Metodik för programmets utarbetande, diskussion av anläggningens syfte, dess arkitektoniska och tekniska utformning. Beskrivning av de olika lokalerna och av den verksamhet som pågått där efter invigningen. Artikeln är illustrerad med ritningar och fotografier.

DK 725.83 (485 Stockholm)

LARSSON YNGVE: *Grannskapsenheter och centra*. Byggmästaren 33 (1954) nr A 12, sid. 290—291.

Översikt av bostadsbebyggelsen i Stockholms förorter och anläggningarna för de boendes kollektiva behov. Planerandet av centra i de nya förorterna.

DK 725.83 (485 Stockholm): 301

ÅSVÄRN, GUNNAR, och MATHSSON, BERTIL: *En sociologisk undersökning av Årsta Centrum*. Byggmästaren 33 (1954) nr A 12, sid. 292.

Diskussion av mål och metodik för en planerad sociologisk undersökning av Årsta Centrum.

DK 725.83:301.16

AHLBERG, C-F: *Samhällscentra och demokrati*. Byggmästaren 33 (1954) nr A 12, sid. 293.

I artikeln belyses tanken om demokratin som en livsform samt de sekundära gruppbildningarnas och samhällscentras roll för demokratin.

DK 725.83:727.1

ZIMDAL, HELGE: *Skolornas användning för fritidsändamål*. Byggmästaren 33 (1954) nr A 12, sid. 294.

Centrumanläggningarnas och skolornas lokalprogram sammanfaller i stor utsträckning. Diskussion om möjligheterna att bättre utnyttja befintliga och planerade lokaler och undvika dubblingstendensen.

DK 725.83:362.8

GRANATH, KARL-ERIK: *Fritidslokaler för ungdom*. Byggmästaren 33 (1954) nr A 12, sid. 295—296.

Redogörelse för ungdomens fritidsproblem, föreningslivet samt de lokaler man sökt få fram i Stockholm för ungdomens föreningsliv och den allmänna fritidsverksamheten.

GLÖM EJ

att förnya Er prenumeration
på

BYGGMÄSTAREN

Inbetalningskort medföljer
detta häfte

To our subscribers abroad!

Don't forget to renew your
subscription. Ask your nearest
dealer or send the subscription-
fee direct to us.

**FASAD-
TEGEL**
i toppklass

Arkitekter och byggmästare föreskriver i allt större utsträckning Sala-fasad, fasadteglet med den *riktiga* tegelfärgen. En varm levande färg och en jämn kvalitet placerar vårt fasadtegel i den absoluta toppen.

tänk i tegel och tala med

Samreal- och Högre Folkskolan i Hofors

SALATEGEL

Sala Tegelbruks AB. Sala

NAMNANROP SALATEGEL

Kring planeringen av Årsta Centrum

DK 725.83 (485 Stockholm)

När Svenska Riksbyggen i början av 1940-talet fick det intressanta uppdraget att i relativt stor omfattning projektera bebyggelsen av stadsdelen Årsta, var förortsbebyggelsen föremål för en intressant offentlig debatt. Under 1930-talets högkonjunktur hade nya stadsdelar växt upp i snabb takt, såsom Hammarbyhöjden, Kristineberg, Fredhäll och Traneberg. Bebyggelsen inom dessa områden kännetecknades främst av att planeringen dominerades av 3-vånings smala lamellhus i vilka inrymdes erforderliga näringsbutiker och diverse småbutiker. Det var i allmänhet bostäder av god standard, men där saknades varje form av lokaler för kollektiva intressen, som kunde ge dessa stadsdelar sin egen atmosfär och karaktär och det var i dessa sammanhang som slagordet »sovstäder» lanserades om stockholmsförorterna.

Svenska Riksbyggen hade redan fått tillstånd att i form av bostadsrätt bebygga ett område i Årsta med ca 1 000 lägenheter och dessutom hade ställts i utsikt, att vi skulle få bygga ytterligare ca 700 lägenheter. Utöver detta har senare tillkommit omkring 750 lägenheter, vilket innebär att Riksbyggen svarar för uppförande av ca 2 450 lägenheter i Årsta.

Dessa stora uppdrag förpliktade oss att pröva vad som kunde och borde göras för att öka trivselen inom denna stadsdel. Årsta var den gången enligt gängse begrepp en avsidat liggande stadsdel med dåliga kommunikationer. Men det var ett vackert område ytterst lämpligt för bostadsbebyggelse och varken staden eller exploatörerna var bundna av tidigare bebyggelse. Här kunde sålunda skapas något nytt och här var ett lämpligt tillfälle att söka sig nya vägar för bebyggelsens utformning.

Riksbyggens dåvarande chef, numera professor Uno Åhrén tog upp idén om att skapa ett socialt

centrum för Årsta. Det gällde att i samhällsbyggnaden skapa en kärna kring vilken stadsdelens liv skulle röra sig. I denna kärna skulle byggas för erforderliga kollektiva behov, såsom föreningsverksamhet, nöjen och förströelse, sociala välfärdsinrättningar och butiker av centrumkaraktär. Kring detta centrum skulle sedan bostadsbebyggelsen växa fram. Detta var kort uttryckt de idéer som låg bakom Riksbyggens initiativ.

Det uppdrogs åt arkitekterna Erik och Tore Ahlsén att verkställa utredningar och på grundval härav svara för den arkitektoniska utformningen. Det blev inte som vi inom Riksbyggen tänkt oss. Vi hade räknat med att få bygga centrumanläggningen i anslutning till pågående bostadsbebyggelse. Krigets sviter med kända hårda byggnadstillståndsregleringar gjorde det omöjligt att realisera detta program. Bostadsområdet blev utbyggt och färdigt innan centrum kunde utbyggas med resultat att butiksplaneringen blev svår att genomföra enligt de ursprungliga planerna. Å andra sidan är det med glädje vi konstaterar, att även om detta 10-åriga planerings- och byggnadsprojekt fått genomföras i etapper så har alla kommunala och statliga myndigheter varit i hög grad välvilligt inställda och hjälpt till på olika sätt.

De principer som låg till grund för arkitekternas första utformning har i allt väsentligt kunnat följas. Vad det gäller den tekniska utformningen hänvisas till arkitekternas redogörelse. Här skall endast anföras några allmänna synpunkter. Arkitekternas djärva utformning skiljer sig radikalt från normal bebyggelse. Förslaget innebar låga hus med på en stor yta utbredd bebyggelse. Ett intimt torg, intressanta gårdsplaneringar, chockartat djärva och mycket diskuterade färgsättningar, bl. a. på vissa fasader, samt synnerligen fantasifulla konstruktioner medförde, att förslaget ur många synpunkter kunde ge anledning

Vinjetten: Årsta torg sett från platsen för utomhusteatern. Foto: Maj Andersson. Above: Årsta Square, seen from the site of the open-air theatre.

till diskussioner, främst ur byggnadsekonomiska synpunkter. Sådana diskussioner har också förts, men vi har varit positivt inställda till förslaget i princip.

Bostadsbebyggelsen i Årsta är synnerligen enkelt och sparsamt utformad och kännetecknas därför av en viss tristess. Stegrade byggnadskostnader och ett hårdare ekonomiskt klimat var bakgrunden till förenklingen. Att denna förenkling i husens yttre standard är diskutabel visar just de årens bebyggelse.

Det var därför särskilt motiverat att utforma centrumbebyggelsen på ett sådant sätt, att den markant bröt mot omgivningen och bildligt talat bildade en färgklick i samhällsbilden.

Arkitektbröderna Ahlsén har lagt ner hela sin själ och sin konstnärliga ambition och skaparkraft kring denna uppgift. Sällan torde ett byggnadsverk ha följts mera i detalj av arkitekterna än vad som skett i Årsta och det är med glädje vi som representanter för byggherren vitsorda det utomordentliga samarbete som ligger bakom skapandet av Årsta Centrum.

När det 1950 blev aktuellt att uppföra förenings-, teater-, biblioteks- och studielokaler uppstod frågan om den framtida administrationen och finansieringen av denna del av anläggningen. Efter diskussion mellan staden och Riksbyggen enades man om, att ett allmännyttigt bolag borde övertaga äganderätten och förvaltningen. Överenskommelsen innebar, att AB Stockholmsbyggen — som är dotterföretag till Riksbyggen — där Stockholms stad har majoritet i styrelsen skulle äga och förvalta Årsta Centrum. Bolaget uppdrog i sin tur åt Riksbyggens Lokalförening

att förvalta anläggningen, varvid föreningen skulle vara redovisningsskyldig inför bolaget och fastighetsnämnden. Då vissa av lokalerna, främst möteslokaler, enligt beslut av fastighetsnämnden skall uthyras till betydligt lägre hyror än marknadspriset, utgår för denna del av anläggningen kommunala tillägg.

Det gångna arbetsåret, som är det första sedan anläggningen färdigstälts har kännetecknats av ständigt stigande efterfrågan på lokaler, vilket tyder på ett kraftigt uppsving i föreningslivet.

Årsta blev den första stadsdelen i Stockholm som fick sin samhällskärna utformad efter de nya principer som sedan slagit igenom i nyare stadsplanering. Anläggningen har mottagits med allmän tillfredsställelse av årstaborna och betytt en markant uppräckning av föreningslivet och affärsmännen har på ett fördömligt sätt hjälpt till att popularisera Årsta och dess centrum.

Årsta är inte längre en »sovstad», det är en stadsdel där befolkningen trivs och det är vår förhoppning att Årsta Centrum skall fylla uppgiften att skapa en sund »lokalpatriotism» som befordrar föreningsliv och affärsverksamhet i syfte att ge denna stadsdel sin egen atmosfär och därmed skapa förutsättningar för kollektiv samverkan.

I Årsta Centrum skall alla trivas oavsett politiska, religiösa eller andra livsåskådningar. Där skall vara högt till taket och stor frihet, men också den ansvarskänsla och tolerans som är förutsättningen för hemkänsla och trivsel i vårt demokratiska samhälle.

Ivar Olsson

Torget sett från entrén för fritidslokalerna. Foto: Sune Sundahl • The square, seen from the entrance to the recreation centre.

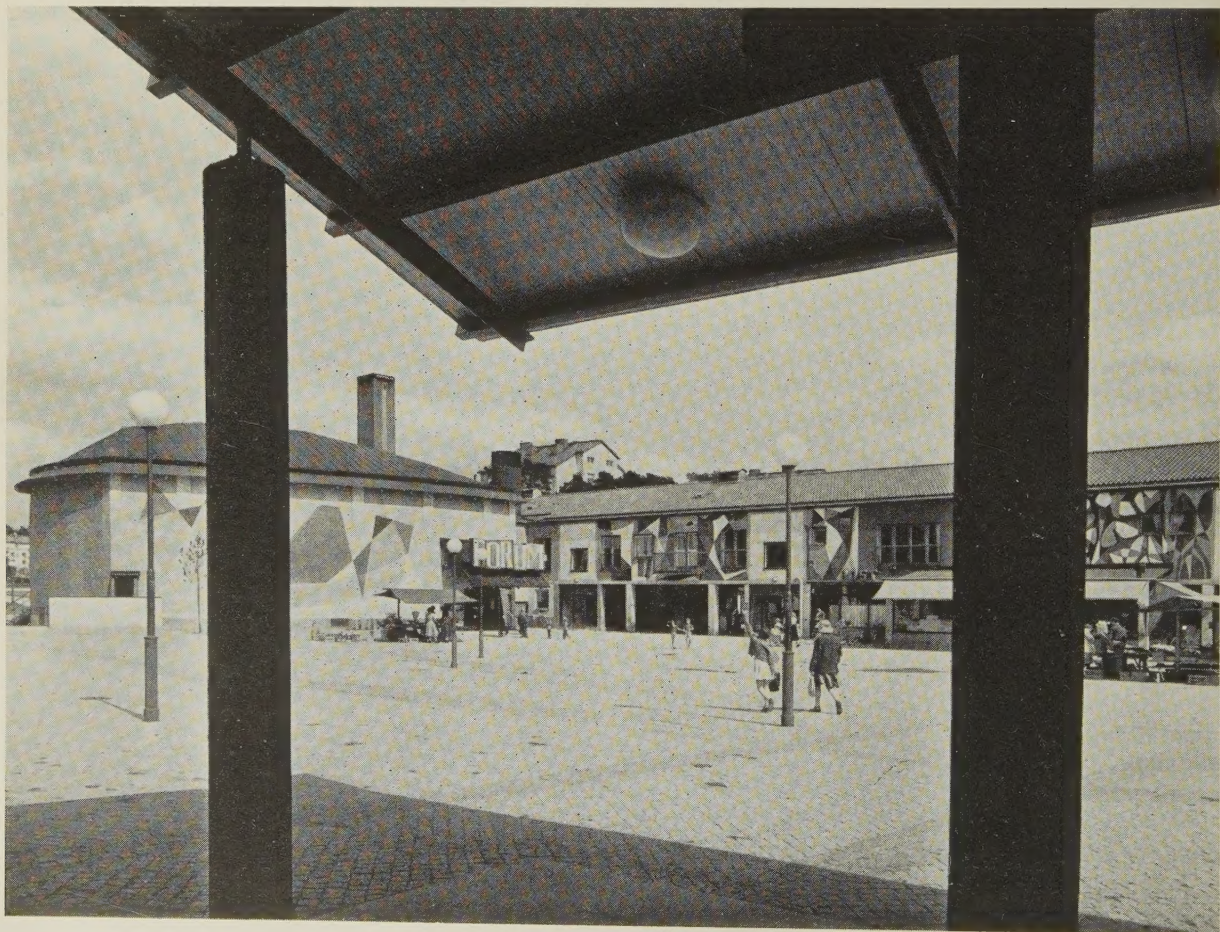

Foto: Sune Sundahl.

ÅRSTA CENTRUM

Arkitekter SAR Erik och Tore Ahlsén

Årsta är en relativt ny stadsdel i Stockholm, belägen nära innerstaden, inom ett långsträckt område utefter Årstaviken mellan Skanstull och bron över Årsta holmar. Antalet innevånare är ca 25 000.

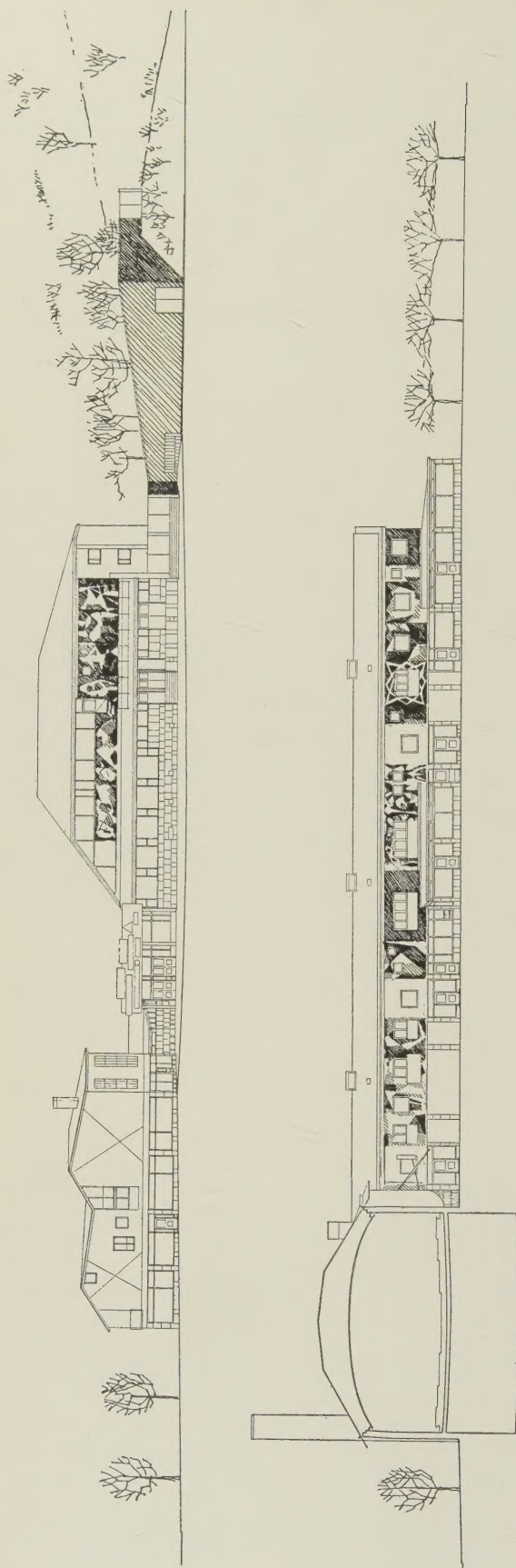
Byggandet hade hunnit fram till ungefär mitten av stadsdelen med början från Skanstull. Här upptog stadsplanen ett område med i princip en öppen plan i anslutning till två korsande huvudgator. En av målsmännen för byggandet i Årsta var Svenska Riksbyggen som tog initiativ till planerandet av centrum. Det var år 1943. Vi fick vid denna tidpunkt i uppdrag att komma med förslag till anläggningen.

Diskussion om centrumproblemen hade pågått och pågick. Erfarenheterna för Sveriges del var praktiskt taget inga. Program saknades.

I första hand gällde det sålunda att finna en arbetsmetodik för programskrivningen. En önskan var att programmet skulle bygga på befolkningens egna önskemål. Emellertid pågick inflyttningen i Årsta och ingen var egentligen ännu rotad där. Man måste därför söka kontakter på annat håll.

Myndigheter, representanter för allt slags föreningsväsen och enskilda personer kontaktades. I begynnelsen hade arbetet karaktär av idédebatt. På relativt tidigt stadium utfördes en experimentplan (tidigare publicerad) som underlag för fortsatta diskussioner. Denna tjänade även som medel att väcka intresse inom det växande föreningslivet i Årsta i samband med de propagandadiskussioner som medvetet bedrevs i samförstånd med den tillsatta byggnadskommittén. Av samma skäl utfördes även driftskalkyler.

Längre fram nåddes inom föreningarna enighet om att alla intressen inom Årsta borde komma till tals. En samarbetskommitté organiserades med representanter för samtliga hyresgästföreningar, politiska organisationer, idrott, företagare, ideella sammanslutningar osv. Detta representantskap har i fortsättningen kunnat följa utvecklingen. Småningom kom även de institutioner och personer in i bilden som skulle ha sin verksamhet inom centrum, varvid vunna utredningsresultat kunde slutligt diskuteras och vidimeras.

Ovan: Torget sett från entrén till biografen. Foto: Sune Sundahl
Above: The square, seen from the entrance to the cinema.

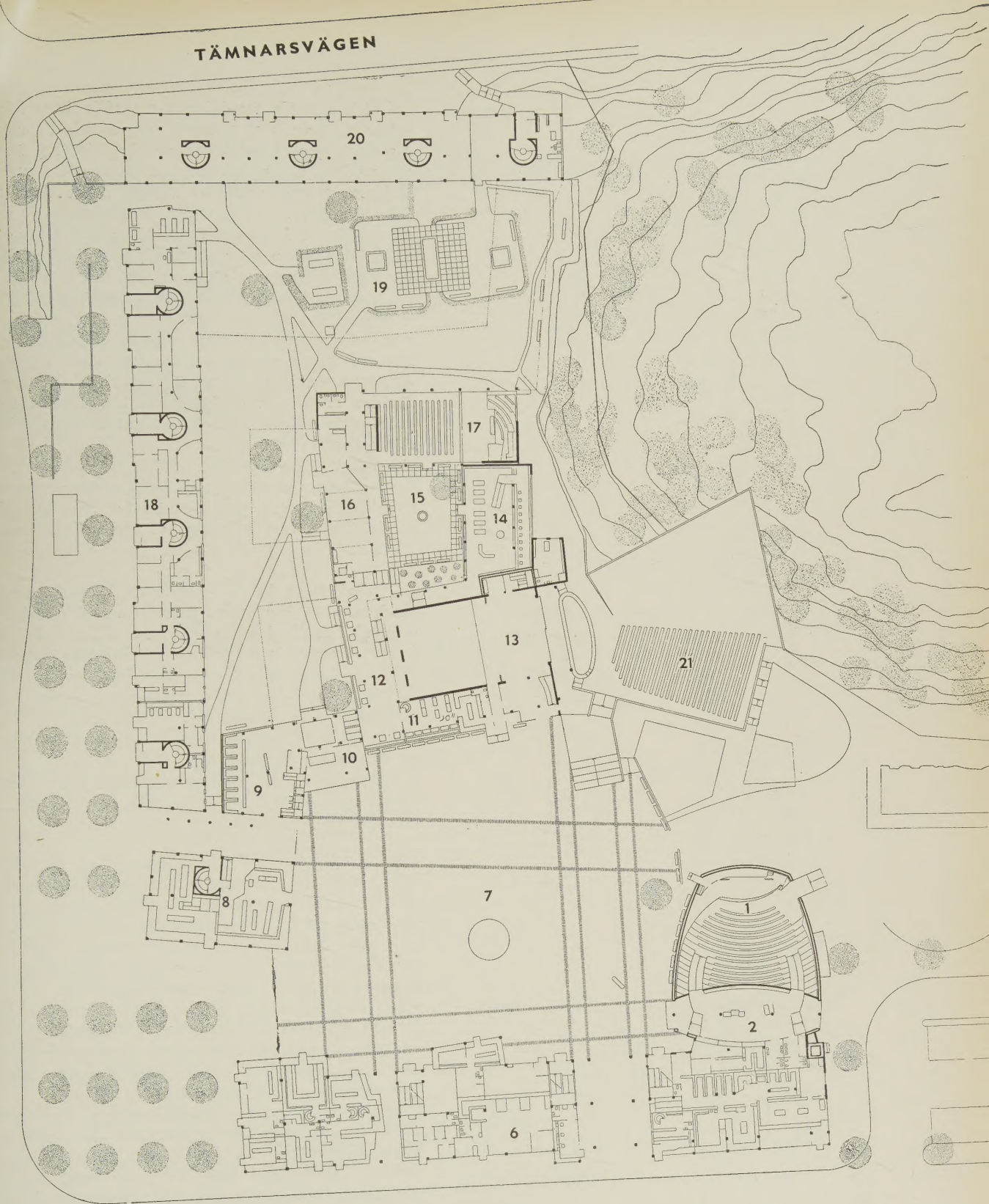
T. v: Torgfasader. Skala 1:600 • Left: Some façades in the Square. Scale 1:600.

På motstående sida: Bottenplan. Skala 1:800 • On the opposite page: Ground floor plan. Scale 1:800.

1. Biograf • Cinema.
2. Biograffoajé • The foyer in the cinema.
3. Bostäder • Apartments.
4. Expeditionslokaler • Offices.
5. Restaurang • Restaurant.
6. Postlokal, apotek och butiker • Post office, chemist's and other shops.
7. Torget • The square.
8. Butiker • Shops.
9. Kapprum • Cloak room.
10. Entré till fritidslokaler • Entrance to the recreation centre.
11. Kafé • Café.
12. Entréhall • Entrance hall.
13. Teater • Theatre.
14. Bibliotek • Library.
15. Biblioteksgård • The library courtyard.
16. Ateljé • Studio.
17. Musiksal • Music room.
18. Butiker och kontorslokaler • Shops and offices.
19. Lekgård • Playground.
20. Bostäder och barnträdgård • Apartments and nursery school.
21. Plats för teaterns utomhusparkett • Space for the theatre's open-air stalls.

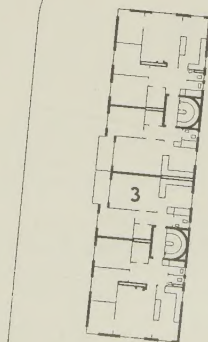
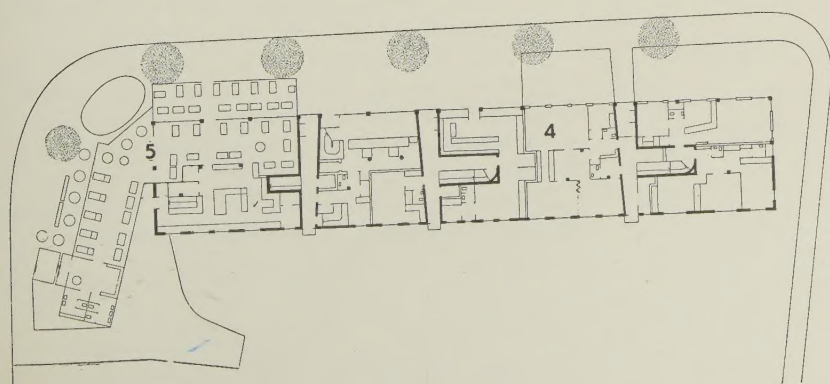
TÄMNARSVÄGEN

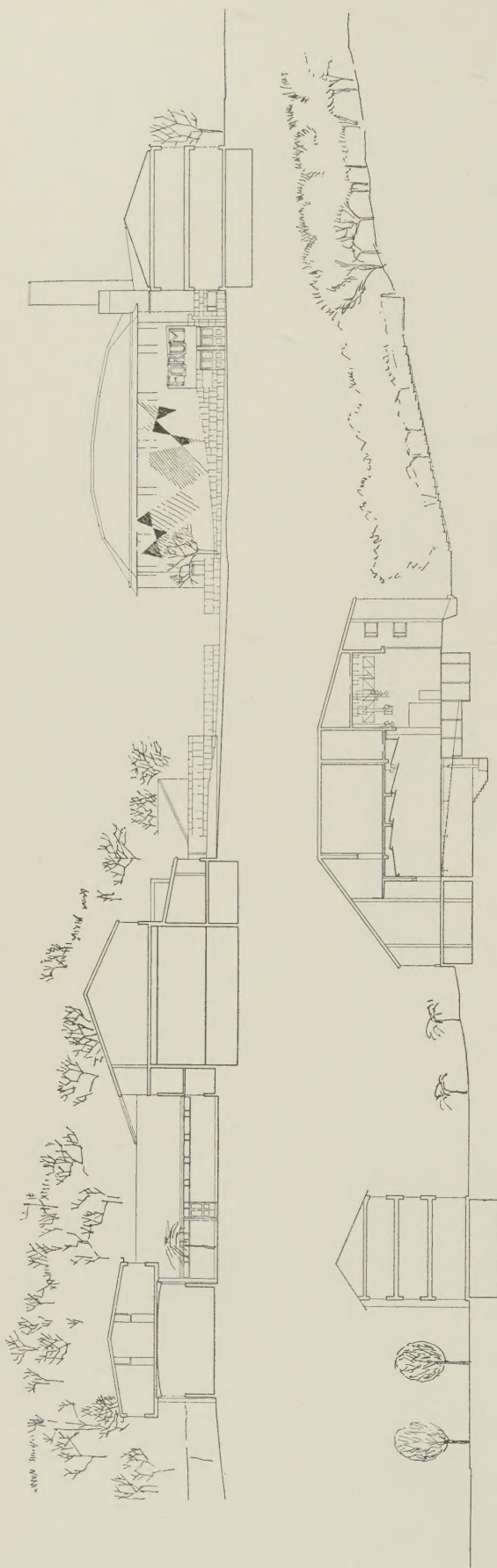
ÅRSTAVÄGEN

HJÄLMARSVÄGEN

0 0

Ovan: Sektioner. Skala 1:600 • Above: Sections. Scale 1:600.

Till grund för utredningen om affärslivets lokalbehov uppgjordes en teoretisk frekvenstabell i vilken ingick tidigare utredningar av liknande slag bl. a. den av Erland von Hofsten som tillkommit några år tidigare. Många praktiska hänsyn måste dock tas och siffermaterialet fick understundom användas med en nypa salt. I Årsta pågick etablering av butiker i de nyuppförda husen efter en praxis som tidigare gällt för förortsbebyggelse. Detta måste även in i bilden. Allteftersom byggnadstillstånden dröjde fick materialet omarbetas. Exempelvis kunde en planerad butik med en viss varukombination ha blivit inaktuell genom tillkomsten av enskilda mindre butiker i grannskapet. Butikerna i centrum utgör på detta sätt ett underhand framvuxet butiksbestånd kompletterat med bl. a. även sådana butiker, som annars kanske inte skulle kommit till.

Ett gott stöd vid butiksfrågornas lösande var Sveriges Köpmannaförbund, som organiserade en planeringskommitté med representanter för olika branschområden och vars yttranden vi under hand kunde inhämta.

Utredningarna för de socialvårdande institutionernas lokalbehov har skett i samarbete med respektive myndigheter. Tankegången att till olika stadsdelar decentralisera sådana lokaler var relativt ny och meningarna skilde sig ibland mellan olika myndigheter. Centralisering kontra decentralisering innebar för stadsdelen Årsta, ja eller nej. Vi hade kanske en viss drift att tala till förmån för Årsta i den mån frågeställningen låg på idéplanet.

Till samma grupp kan ur planeringssynpunkt också räknas post, apotek, spritförsäljning osv. där ett ja eller nej blev avgörande.

Fritidslokaler kan sägas vara av två slag, dels sådana med ett visst mått av allmängiltighet — för samvaro, studier osv. vilka en allmän opinion förväntar sig skall komma till stånd, dels sådana där olika intressegrupper stå som initiativtagare. De senare är följdriktigt ännu icke byggda, då anläggningen är ny och varit i verksamhet endast ett år.

Det stod till en början inte utan vidare klart, att de olika grupper och verksamheter, som knutit an till centrum, över huvud taget skulle kunna samordnas. Den enskilda gruppens behov syntes vara egen lokal med speciell inredning och helst egen entré.

Den karaktär av idédebatt utredningen hade haft under åtminstone det första året hade dock givit de ideella synpunkterna ett försteg och tanken på samordning och samspel hade vuxit sig stark. Dessa tankegångar och uppfattningar kom så småningom att omfattas av de allra flesta. En slags omvänd »skolschemateknik» uppfanns inom vilket under hand olika lokalstorlekar kunde urskiljas, vilka tider de skulle vara i användning och med vilken frekvens.

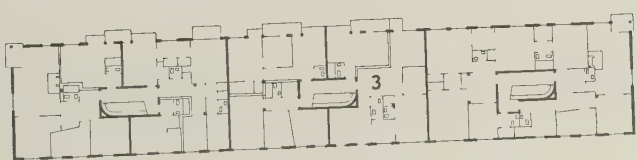
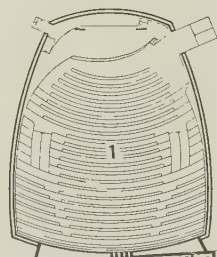
Sådana gruppstorlekar av en viss allmängiltighet äro: 12—15, 25—30, 70—80, 150—200, 500—600 personer samt till slut den största församlingen, som i detta fall rymmes inom det planerade torgrummet 5—6 000 personer.

I vissa fall krävde samvarolokalerna sina särskilda lösningar, exempelvis gäller detta tonåringarnas in-

Överplan. Skala 1:800 · Upper floor plan.
Scale 1:800.

1. Biograf · Cinema.
2. Socialvårdslokaler och apotekslaboratorium · Social welfare centre and chemist's laboratory.
3. Bostäder · Apartments.
4. Ateljé med bostäder · Studio with apartments.
5. Föreningssalen · "Meeting hall".
6. Entréhallens övre del · Upper part of the entrance hall.
7. Studiecirkelrum · Room for "study groups".
8. Bostäder · Apartments.

tresseområde, där en åtminstone delvis friliggande lokalgrupp borde anordnas. Man måste även anta att några konventionsregler komme att gälla inom anläggningen passande flertalet och att i så fall speciella hänsyn måste tagas till pubertetsåldrarna.

*

Under åren har ett par ändringar i programmet vidtagits. Musikintresset visade sig vara stort inom Årsta. Samtidigt önskade församlingen lokaler för gudstjänstbruk, konfirmationsundervisning, dop, vigslar m. m. Dessa intressen lät sig samordnas inom en lokalgrupp, som således ej från början var förutsedd i programmet.

Vid utredningarna utlästes också önskemål och behov om bostäder i samband med centrums olika verksamheter. Under rådande krissituation på bostadsmarknaden kunde de programmässiga tankegångarna i detta sammanhang endast delvis genomföras. Man önskade från stadens sida att bostäder med gängse lägenhetstyper skulle byggas i den utsträckning området medgav utan att man därmed skadade vitala intressen inom centrumanläggningen.

Frågan om kaféer och matställen måste få sin lösning i beroende av möjligheterna att skaffa rättigheter för en restaurantrörelse. Man kunde dock förutse behovet av en restaurang och en matservering i mindre skala.

Om man nu fått en bild av lokalbehovet — vissa lokalgrupper mer bestämt, andra, exempelvis samvaro-

lokalerna, mera svävande — återstod samgrupperingar, anläggningens form och uttryck som helhet.

Huvudfrågan blev vilket egentligt syfte anläggningen skulle tjäna.

Huvudsyftet med anläggningen har vi uppfattat vara att åstadkomma en plats för knytande av personliga kontakter mellan individer och grupper, stimulera till diskussion och personlig aktivitet.

Detta skulle på en gång tjäna de enskilda samhällsmedlemmarnas intressen och det demokratiska samhällets strävanden.

(Det är här inte fråga om ett dirigerande av verksamheternas inre liv utan gäller en planläggning, som ger plats för olika förefintliga eller uppdykande företeelser och som genom sin karaktär och uttryck kan verka stimulerande.)

Kvar stod även det faktum att en anläggning av denna art måste betraktas som experimentell och sökande.

Det största samlingsrummet — torget — har förlagts skyddat från den egentliga körtrafiken på ett sådant sätt, att gångtrafik från och till de båda buss-hållplatserna och snedningstrafik av gående naturligen sker här.

De egentliga socialvårdslokalerna, butiker, post etc. utgör avgränsningsbyggnader mot körtrafikgatorna.

Resten av kvarteret som mot Årstavägen och Täm-narsvägen avgränsas med de av stadens myndigheter önskade bostadslängorna, disponeras för de egentliga

Biblioteksgården. Byggnaden i fonden innehåller musiksalen och studiecirkelrum. Den högra byggnaden är biblioteket. Foto: Sune Sundahl • The library courtyard. The building in the background contains the music room and the room for "study groups". The building on the right is the library.

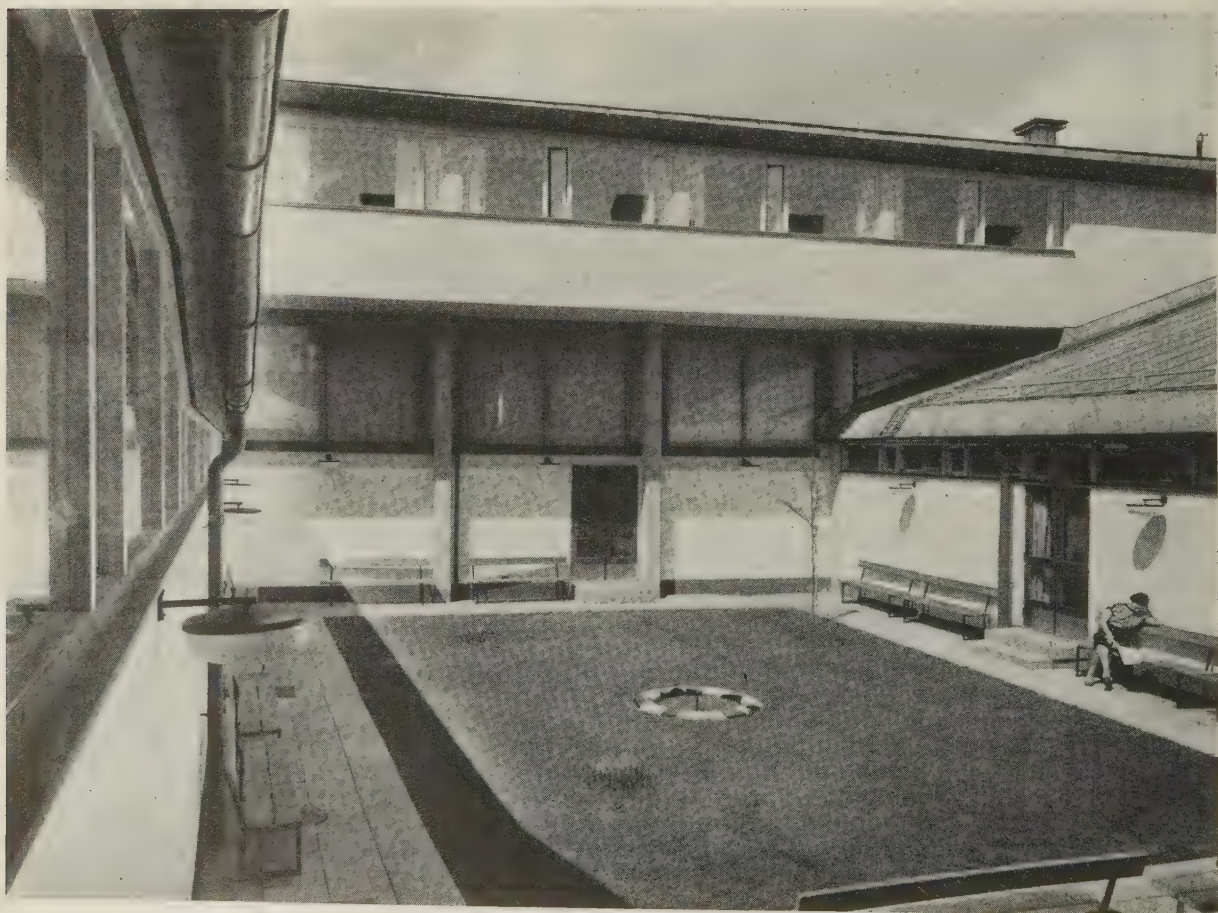

Foto. Sune Sundahl.

fritidslokalerna. Bottenvåningen i de nämnda bostadslängorna är utförda med bärande pelarstomme och lätta mellanväggar och tjänstgör som en reserv för framtida lokalbehov. För närvarande upptages denna våning av butiker (skoaffär, damkonfektion, pälsatelier, optiker, herrfrisör), kontor, bostäder samt en barnträdgård.

Kvartersdelens inre är i princip tänkt som en rutplan med rätvinkligt korsande korridorförbindelser. Till dessa ansluter sig de nu uppförda rumsbildningarna i form av lokaler eller ljusgårdar. De delar av kvarterets inre som ännu icke tagits i bruk för byggnader utgör reserver för eventuellt tillkommande lokaler, som då kan ansluta sig till de vidare utbyggda kommunikationsvägarna.

Vid torget finnes gemensam publikentré för fritidslokalerna med sidoordnad rymlig garderob och toilettavdelningar. (Enligt ABF:s erfarenhet anses det önskvärt att besökande tar av ytterkläderna redan vid entrén ur ordnings- och trivselsynpunkt.)

Över en större entréhall med väggfasta bänkar, stolar och bord, som användas både som foyer och »värmestuga» nås sedan salar, bibliotek och övriga utrymmen på olika sätt. Till entréhallen är också direkt anslutet ett mindre kafé med ett köksutrymme som möjliggör beredande av någon enkel rätt, kaffe,

smörgåsar och läskedrycker. Detta kafé omhänderhas f. n. av ungdomsvården. (Vid diskussionerna kom man fram till att en restaurant med »rättigheter» icke borde förläggas hit utan anordnas som separat lokal. Detta ur ordningssynpunkt.)

Vid entréhallen ligger vidare den näst största inomhuslokalen, benämnd teatern (248 platser med förscen, 282 platser utan förscen). Både salong och scenutrymme är helt sprinklerförsedda, varför rökning kan tillåtas.

Salongsgolvet kan vara lutande för teater och liknande användning och plant med scengolvet för exempelvis dans och fester. Detta möjliggöres genom en hydraulisk lyftanordning under salongsgolvets främre del. Scenen har en mycket god scenutrustning. Måtten ansluter sig i princip till Kgl. Dramatiska Teaterns studioscens mått. Den kan genom skjutväggsanordning öppnas mot den lutande terrängen bakom byggnaden där en större friluftsparkett kan anordnas med möjlighet att utnyttja den befintliga scenutrustningen.

Två omklädningsrum och andra biutrymmen finnes. Lokalen har också försetts med borttagbara ribbstolelement och andra gymnastikredskap, då den f. n. på förmiddagarna även tjänstgör som gymnastiksal för den intilliggande folkskolan. Bänkarna är av något

bearbetad standardtyp och löstagbara. När de icke användas förvaras de under scenens främre del. Inredningen kompletteras med travbara stolar och bord från för anläggningen gemensamt förråd. Iordningställande av lokalen från utrymme med plant golv till exempelvis teater sker på ca 30 minuter.

Över teatern ligger »föreningssalen» den tredje i storleksordning av de förutsedda inomhusrummen. Den rymmer 100—120 personer och nås via en fritrappa från entréhallen. Till denna sal hör ett enkelt kaffekök. Den är utrustad med bekväma karmstolar samt presidiebord och avsågs främst som sammanträdes- och konferenssal med beräknad långsits. Inredningen kompletteras med fällbord från centralförrådet jämte talarstol, varav fem portabla är tillgängliga i anläggningen.

Som ständigt uppdykande synpunkt hos vid förarbetet kontaktade intressegrupper var vikten av ett inom lokalgruppen centralt beläget bibliotek. Detta blev stadsbibliotekets filial för vuxna i Årsta — barnbiblioteket finns i skolan. — Det upptog vid öppnandet 5 000 band med sikte på succesiv ökning till 15 000 band. F. n. upptar det ca 12 000 band. Det är utformat som ett större utrymme med läktare, varunder ett bokmagasin anordnats. Dessutom finnes ett arbetsrum för bibliotekarie.

Till entréhallen gränsar även en större ateljé, uppdelbar med draperier. Den användes under skoltid även som undervisningssal på grund av skolans utrymmebrist. För detta ändamål är den också utrustad med travbara stolar och skolbord.

Musiksalen rymmer 220 platser, podium och kör-läktare samt biutrymmen. För gudstjänsterna är en nisch för altaret utförd i samband med podiet. Denna nisch slutes med vikväggar, när salen icke användes för kyrkobruk. Vid kyrktillfälle kan särskild entré användas ex. vid vigsel. Salen är försedd med mjuka biografstolar av en något justerad standardtyp.

Till musiksalen anslöts ett rum avsett för kommande grammofonplattearkiv. Detta står även i kontakt med biblioteket, då det kan tänkas möjligen handhas av bibliotekspersonalen. Från detta utrymme har rör dragits för högtalarledningar till anläggningens olika rum.

Minsta rumstypen rymmande ca 7—15 personer förekommer i en samlad grupp om 10 st. förlagda över musiksalen. Av dessa är dock två något större. Fyra är speciellt ljudisolerade för möjliggörande av musikövningar. Förutrymmen till denna rumsgrupp upptar rikliga låsbara skåputrymmen för föreningar och studiegrupper.

Denna lokalgrupp som handhas av ABF tjänar i huvudsak studieverksamheten och härvid närmast verksamhet av viss art, såsom diskussionsverksamhet, samhällskunskap, musik etc.

För den omfattande språkstudieverksamheten som har karaktären av undervisning i större grupper utnyttjas den intilliggande skolans undervisningssalar.

Den största inomhuslokalen, 600 platser, utgörs av biografen. Denna är förlagd till särskild byggnad vid torget.

Biograflokalen är utrustad med mindre scenpodium jämte vissa utrymmen för uppträdande vid speciella tillfällen, såsom nyårsvakor, jazzfester etc. Om så

skulle behövas kan man även uppföra en enklare teaterföreställning. Anordning för fondväxling finnes.

Lången som upptar socialvårdslokalerna innehåller: Folk tandvård för fyra tandläkare och tandtekniker. Barna- och mödravårdscentral med två undersökningsrum. Distriktsläkaremottagning. (Väntrummen till distriktsläkare och barna- och mödravårdscentral kan vid extraordinära situationer såsom massvaccination sättas i förbindelse med varandra.) Distriktsköterskebostad. Sjukkas som har in- och utgång för allmänheten genom olika trapphus. Huvudapotek i tre plan med separat receptur. I övervåningen laboratorium. Apoteket är försett med varuhiss.

Långans bottenvåning upptar förutom apotekslokal postlokal, sjukvårdsaffär, en herrfrisör, damfrisering, frukt- och konfektaffär, blomsterhandel, musikaffär, bokhandel, tobaksaffär, sport- och cykelaffär med service (även motorcyklar med tillbehör, skinnkläder etc.). Butikerna förfogar över lagerutrymmen i källaren med gemensamt varuintag från Hjälmarvägen och interna trappförbindelser mellan butik och lager. Apoteket har eget lastintag.

Privata läkare- och tandläkaremottagningar, pastorexpedition, banklokal och restaurant och en barn- och herrekiperingsaffär är placerade i byggnaden på andra sidan Hjälmarvägen, där restauranten ligger i hörnet mot Årstavägen. Detta hus som är 3-våningt innehåller dessutom bostäder.

Vid planerandet av byggnaderna lades stor vikt vid möjligheten till förändring av användningssättet. När det gäller sådana byggnadsdelar, som avses stå som reserver, har konstruktionstypen betongbjälklag — betongpelare använts som stomme. Detta gäller utom bostadslängornas bottenvåningar även de båda tidigast uppförda byggnadskropparna på ömse sidor av Hjälmarvägen.

Biografbyggnaden är uppförd med yttre dubbla tegelväggar varemellan den förvärmade varmluften uppföres och införes i lokalen. Denna är överspänd med tvärgående järnfackstolar bärande yttertak på åsar av trä. I takstolarna är det enligt akustiska krav formade 4 cm armerade gipsstaket upphängt i trådar och fritt från väggarna. Golvbjälklaget över pannrum och vestibul är av betong, på vilket gradinerna uppbyggts. Utsugning av luft sker genom dessa.

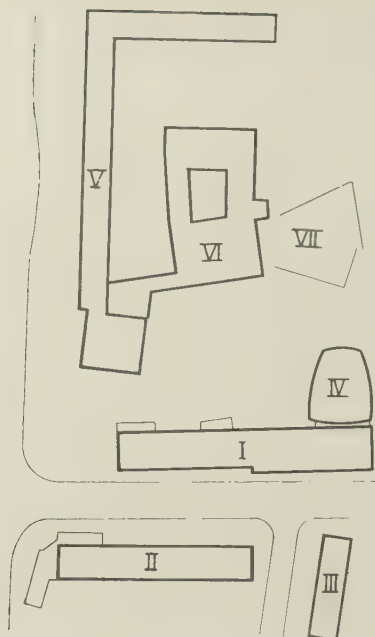
Byggnaden för samlingslokalerna är uppförd av betong med planbjälklag på pelare utan förstövning i form av kapital eller balkar. Väggar av skivor överför last från stora byggnadsdelar direkt till pelare.

Taken ansluter sig till rummen samtidigt som de genom sin form av plana skal överbygger stora friytor. Samtidigt tjänstgör de som uppstyvningsorgan för vind- och horisontalkrafter.

Lokalerna är såväl ur konstruktiv som funktions-synpunkt konsekvent åtskilda av helt genomgående fogar.

I centrumlokalernas interiörer har en neutral enkelhet eftersträfvats. De bärande byggmaterialen ha i stort sett lämnats synliga. Betongpelare och tak är sålunda endast strukna med kalkvatten för att ljusa ytan. Åtkomliga delar av pelare är försedda med tvättbar strumpa av lackfärg. Golven har valts efter den nötning de på olika ställen utsatts för. Granit i

entrén. Hård marmor i entréhallen, korridorer och trappor.

Kaprum och toilettavdelning har samma golv men dessutom väggarna klädda med vit marmor och kakel.

Teaterns salongsvägg: murtegel fogat med infärgat bruk, scen: mörkt blåkalkad betong. Tak av gips, hängande i trådar, golven av ek.

Ateljéns golv plastplattor och slammad vägg.

Biblioteket putsad och oljemålad vägg. Golv linotile. Musiksalsens väggar är av obehandlade lättbetongblock med rödfärgat fogbruk. Bakväggen är försedd med skjutbart trågaller för variabel akustik. Undertaket är av furu.

Föreningssalens ena långvägg av ekparkett. Den motstående väggen ribb framför ljudabsorberande material. Golvet av ek.

All ventilation är mekanisk.

Inredningarna är som princip av standardtyp.

Avfärgningen av de putsade torgrumsväggarna utfördes av samtliga på arkitektkontoret. Everybody in the architect's office took part in the colouring of the plastered walls of the square.

Väggfasta bänkar och icke »fällbara bord» är dock specialritade.

Belysningsarmatur är specialritad med utnyttjande av standardmaterial.

Textilierna är dels metervara dels specialbeställda.

Förhållandena på byggnadsmarknaden har haft till följd att Årsta Centrum måst uppföras i etapper. Materialbundenheten har ju därvid också kommit in i bilden.

I — med socialvårdslokaler	färdigställdes 1947
II — med butiker, bostäder m. m.	» 1949
tillbyggnad av restaurangen 1950 och 1954	
III — bostäder	färdigställdes 1950
IV — samlingslokal o. biograf	» 1951
V — butiker, kontor, bostäder m. m.	» 1952
VI — fritidslokaler	» 1953
VII — friluftsteater	ännu ej uppförd

Ytterligare kan några synpunkter på den arkitektoniska formgivningen anföras. Inställningen har varit att hus och rum endast kan utgöra ram kring de uppträdande inre företeelserna. Huskroppens egenvärde har fått träda tillbaka för rumsbegreppet, med utgångspunkt från att den enskilda människan, i stället för exempelvis huskroppen, är huvudbegreppet i det arkitektoniska rummet. Sålunda har husväggen i princip betraktats som tillhörande den rumsbild den avgränsar i stället för att understryka husets eget volymbegrepp i egentlig mening.

Vi har också ansett centrumets form synnerligen beroende av lokala förutsättningar och därför som engångsföreteelse. Anläggningen är experimenterande och sökande. Vi har velat söka en konsekvens av att betrakta huset och dess tekniska egenskaper som medel i motsats till självändamål. Detta innebär givetvis icke ett avkall på kraven att bygga enligt samhällets ekonomiska standard och med utnyttjande av dagens funktions- och byggnadstekniska metodik.

Den långa byggnadstiden har, även om det blivit billigare att bygga hela anläggningen i ett sammanhang, för oss skänkt fördelen av ett fördjupat studium av arbetsuppgiften. Liksom tiden även varit värdefull för opinionsbildning och diskussioner.

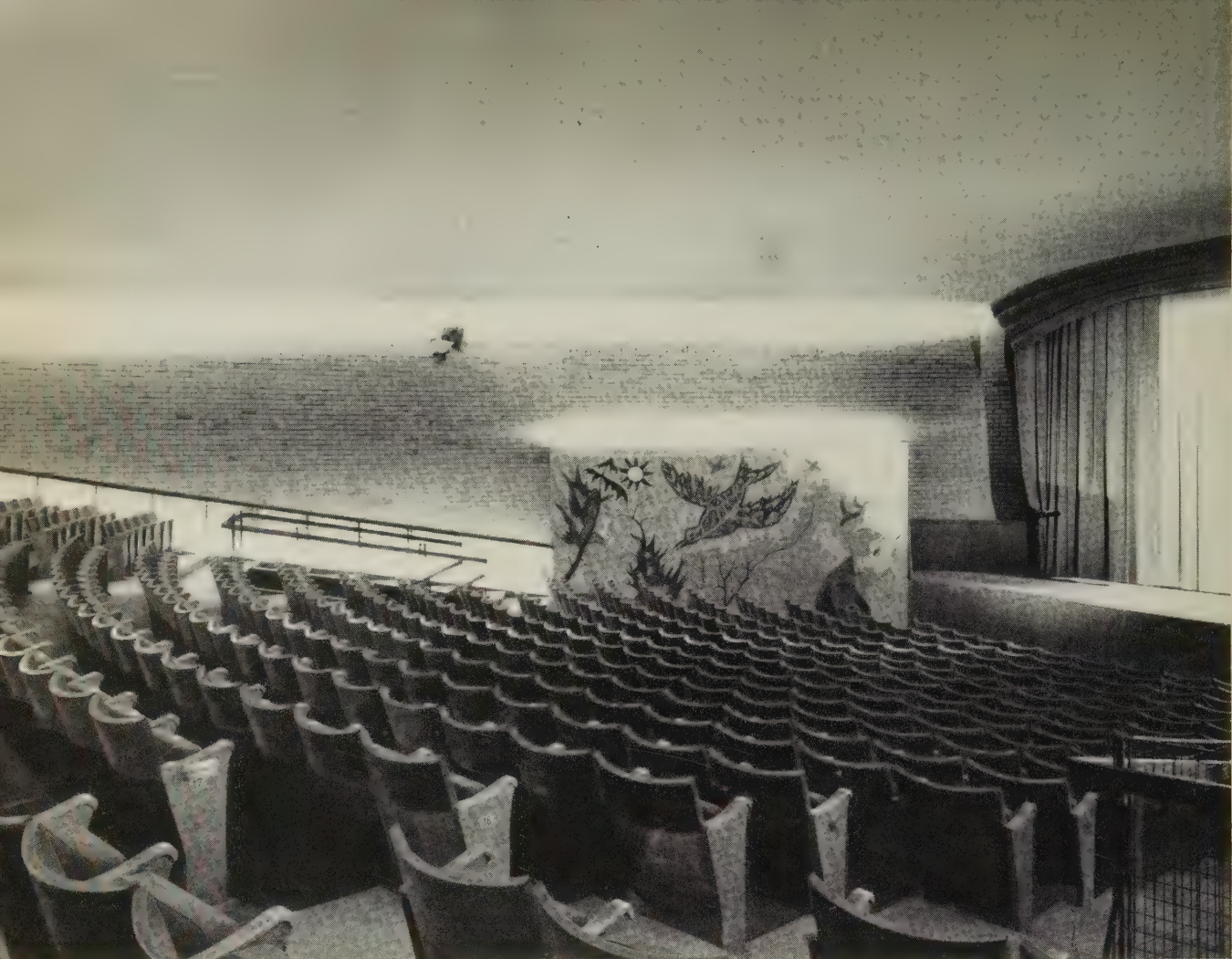
Arkitektkontoret har i handläggningsfrågor i första hand haft en grupp på tre personer inom Svenska Riksbyggens Stockholmsavdelning, organisationschef Ivar Olsson, intendent Anton Sjögrund och kamrer Gösta Blomqvist att samarbeta med. Vi vill uttrycka vår stora respekt och beundran för den entusiasm, uthållighet och goda vilja, varmed de arbetat för centrum. Ivar Olsson, ordförande och huvudman, har med aldrig svikande energi, levande intresse och kloket fört talan inför olika myndigheter.

Inom stadsförvaltningen har intendenterna Torsten Ljungberger och Lambert Ljungdahl vid fastighetskontoret haft att representera staden. Man har många gånger varit tacksam för den goda vilja och förståelse som här visats.

Arkitekt Nils Sterner har fungerat som stadens observatör inom byggnadskommittén. Stadens kontrollanter har varit ingenjör Erik Ekström och Holger Lidell. Svenska Riksbyggens kontrollant har varit ingenjör Allan Nordell.

Foto: S Sundahl

Ovan och på motstående sida: Interiörer av biografsalongen. Skärmen till vänster om scenen är målad av konstnären Uno Wallman med tempera på ek. Förvärmad frisk luft inblåses i lokalen genom de vertikala fogarna upptill i tegelväggen. Foto: Lennart Olson · Above, and on the opposite page: Interiors of the cinema. The screen on the left of the stage is painted in tempera on oak — Artist: Uno Wallman. Preheated fresh air is blown into the hall through the vertical joints at the top of the brick walls.

Arbetsplatsen har varit speciell på många sätt, händelserik och omväxlande, liggande mitt i samhället och föremål för många intresse. Arbetslag, basar och arbetsledning har i huvudsak varit samma under åren. Man har intryck av att de flesta tyckt om arbetet och många gånger har enskilda fackmän givit värdefulla bidrag för att nå goda resultat.

Ansamlingen av goda fackmän och det goda arbetsresultatet återfaller i stor utsträckning på huvudentreprenören, Fackföreningarnas Byggnadsproduktion, som representerat och svarat för samtliga byggnadstekniska yrkesgrupper och arbeten.

Arbetsplatsen har även kommit att bli mötesplatsen för de konsulterande, som där nedlagt ett intresserat arbete vid lösandet av olika detalj- och utförande frågor. Samförståndet på planeringssidan har varit utomordentligt.

Statisk konsult har varit: för hus I—IV ing. David Mangeskog, Stockholm, för hus V o. VI Ingenjörfirman Möller & Olson, Västerås. För värme, ventilation och sanitet: AB Rörtekniska Byrån, ingenjörerna T Eriksson, Viktor Roxman och T Hultgren. För elinstallation: Eltekniska planeringsbyrå, ingenjörerna G Falk och W Mebius. För akustik: arkitekt Gunnar Heimbürger. För scenutrustning: ingenjör Erik Löwen-Åberg. För kyla: Kyltekniska prövningsanstalten.

De egentliga centrumlokalerna som utgjort den senaste byggnadsetappen har varit i bruk sedan 5 november 1953 med uppehåll för sommarmånaderna. Det är naturligtvis omöjligt, att efter så kort tid bedöma om anläggningen verkligen fyller sin uppgift — eller verkan av dess tillkomst. Den inre organisationsformen måste ju söka sig fram. Det gäller ju även här att vara beredd på eventuellt oväntade företeelser.

Ett metodiskt studium av centrumlivet under lång tid skulle vara av stort värde för kommande centrumanläggningar och för klarläggande av dess betydelse i socialt sammanhang.

Anslag har beviljats för påbörjandet av ett sådant studium.

Vi har stärkts i uppfattningen att problemställningar som aktualiseras i tillblivelsen av anläggningar av detta slag tillhör de centrala i dagens samhälle och kräver omfattande bemödanden från samhällets sida.

Man kan emellertid redan nu konstatera, att lokalbeståndet för dagen icke överdimensionerats. »Föreningssalen» förefaller hårdast belastad, november uppvisade således enligt uppgift 40 uthyrningstillfällen. Att icke institutionsbinda de olika salarna har visat sig välbetänkt.

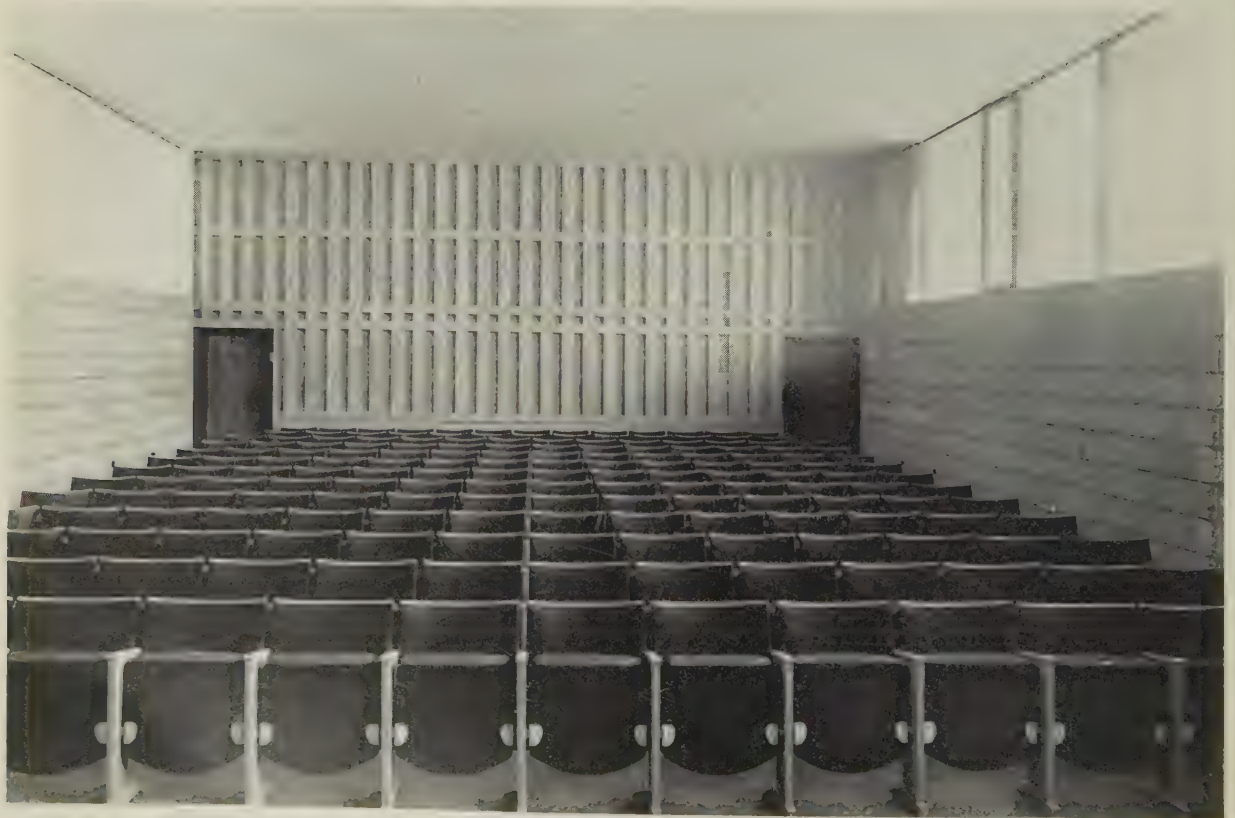
Studierummen är hårt belastade. Dessa som från början beräknades till ett 20-tal, har vid utförandet av ekonomiska skäl och med tanke på möjligheten att disponera den intilliggande skolans undervisnings-salar, minskats till 10.

Ovan: Interiör av entréhallen. Foto: Sune Sundahl • *Interior of the entrance hall.*

Nedtill: Interiör av musiksalen. Foto: Sune Sundahl • *Interior of the music room.*

T. h: Interiör från ateljéerna. Dessa användes under dagen provisoriskt för skolundervisning. Foto: Sune Sundahl • Right: Interior of the studios. In the daytime these studios are used provisionally as schoolrooms.

Nedan: Interiör från biblioteket. Foto: Ruben Ekström • Below: Interior of the library.

Kaféinteriör. Foto: Ruben Ekström · Interior of the café.

Besöksfrekvensen i biblioteket är i mycket kraftigt stigande.

Av särskilt intresse är kanske hur Årstaborna utnyttjat centrum under första halvåret. Direkta uttryck härför är ju ex. studiecirklar och annan gruppverksamhet. — Ca 200 Årstabor fördelade på 18 grupper studerade språk. Musik i form av gitarrspel och rytmorkester för barn samt dragspel omfattade sammanlagt 8 grupper. Orkestermusik, två ensembler, körer, 2 teateramatörgrupper. Sammanlagt 4 grupper arbetade med oljemålning, krokiteckning och fotografering, 2 grupper barnpsykologi, 3 grupper »Tala bättre». Bland tekniska ämnen märkas bilkunskap och navigation, 4 grupper. Även bokföring förekommer. Föreläsningar samlar 50—80 deltagare i

ämnen som »Kvinnan av i dag», »Våra barn och deras problem», »Konst och bio» osv.

Man spelar bridge två gånger i veckan och schack en gång, då »teatern» eller »föreningssalen» helt fylles av deltagare.

Ser man till de större lokalerna förvånas man speciellt över den provkarta av företeelser som »Teatern» uppvisar. Teaterverksamheten markeras av ett gästspel av Kungl. Dramatiska Teatern med lustspelet »Om jag ville» samt den på initiativ av skådespelerskan Gun Robertsson framförda »Antigone» av Anouilh, som var ett allvarligt syftande försök att stimulera teaterintresset. Dessutom har barn- och amatörteater haft många framträdanden, konserter, kabareter, filmföreläsningar, fester för barn, offentlig

Foto: Sune Sundahl.

Foto: Maj Andersson.

T. v: Evert Taube gästspelar.
Foto: Maj Andersson · Guest
appearance of Evert Taube.

dans, kyrkliga möten, politiska möten, basarer, privata sammankomster, högtidssammankomster, balettskola för småbarn, gymnastik etc.

»Musiksalen» har hittills dominerats av föreläsningar och sammanträden samt den kyrkliga verksamheten i Årsta.

Biografen har fungerat »över» kalkylerna. Den har även utnyttjats för jazzkonserter, kabareter, sång m. m. samt av skolan.

Restaurangen utökas just nu för andra gången.

Torget har vid invigningen, vid »Lucia» och vid varumässor varit tätt fyllt med folk. Vid senaste varumässan (Årstabutikernas) togs även hall och salar i anspråk.

Från att från början ett mindre, tveksamt torgstånd uppenbarade sig, uppvisade torghandeln i somras tre stora, välsorterade salustånd med flera expediter i varje. Vid vackert väder är torget en omtyckt solplats, där man ser sig om efter flera sittplatser. De »sittbord» som föreslogs utplanterade på torget ströks för renhållningsmaskinernas rörelsefrihet. Barn och tonåringar samlas gärna här (livligt mopedtävlande har föranlett vissa restriktioner).

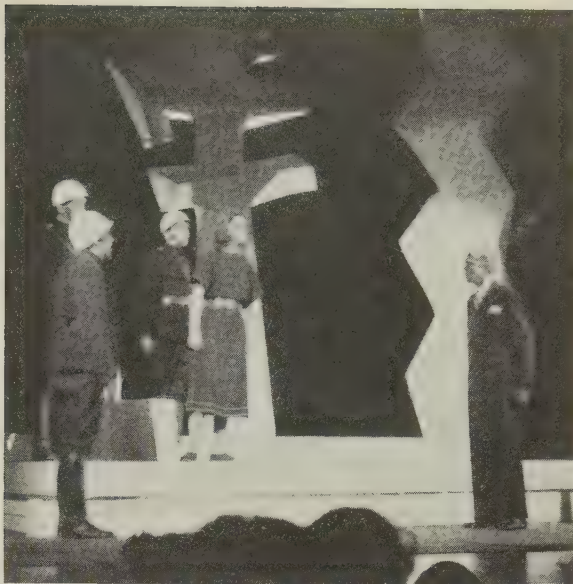
Hittills har den s. k. fria ungdomsvården icke erhållit en tillfredsställande lösning av lokalbehovet. Den äldre mindre byggnad, belägen mellan skolan och centrum, som vi föreslog som ungdomsgård togs tyvärr i anspråk som bostäder för parkpersonal. Centrum står visserligen öppet även för tonåringarna, vilka nu som ett provisorium håller till i hallen, i kaféet och i en »bullerlokal» under detta för pingpong. Irritation kan dock förmärkas hos äldre besökare. Flera av ungdomarna har emellertid så småningom dykt upp i studiecirklar och bibliotek, där man ibland ser rader av allvarligt studerande skinnknuttar.

F. ö. har centrums föreståndare försökt med danskvällar med speciella erfarenheter. Ett försök med bilmotorexaminering i den körbara gången under anläggningen slog väl ut.

Ungdomens komprimerade verksamhetslust måste få utlopp. Här skulle ytterligare utrymmen behöva komma till. Lokaler av bl. a. verkstadsprägel.

Likaså fattas ännu lokaler som husmodersorganisationen önskat i form av studiekök, hemvård m. m.

Medel för samarbetet med skulptörer och målare fanns under tidigare byggnadsetapper icke tillgäng-

Ovan: Scenbild från Anouilh's Antigone med Gun Robertsson och Gösta Borg. Scendekoration av Bror Marklund · Above: A scene from Anouilh's "Antigone", with Gun Robertsson and Gösta Borg. Stage decoration by Bror Marklund.

Ovan: Bridge i teatern. Foto: Studio Myrman · Above: A game of bridge in the theatre.

Nedan: Från en studiecirkel i porslinsmålning. Foto: Studio Myrman · Below: Members of a "study group" occupied with painting on china.

Ovan: Gatufasad mot Hjälmarsvägen. Nedan: Fasad mot Årstavägen.
Foto: Sune Sundahl · Above: House front on Hjälmarsvägen. Below:
House front on Årstavägen.

liga. Experiment med färgat fogbruk utfördes emellertid för fasader av rödtegel. Avfärgningen av de putsade torgrumsväggarna, komponerade av under-tecknade, utfördes av samtliga på arkitektkontoret.

Konstnären Uno Wallman erbjöd sig för nöjes skull måla något på fasad. På så sätt tillkom experimentet med målning på tegelyta som finnes på socialvårdslängans fasad mot Hjälmarsvägen. Sedermera har Uno Wallman utfört målning på ekvägg i biografen.

I barnträdgården har konstnären Hans Holm målat en vägg liksom Bo Ahlsén utfört måleri på en fontän på biblioteksgården samt målat en vägg i lunchrummet till Svenska Riksbyggens lokalförenings kontor vid Årstavägen.

Textilkonstnärinnan Karin Hybinette har komponerat och utfört gardinerna i föreningssalen, liksom draperi i förrummet till musiksalen och tygklädsalar på väggfasta bänkar.

Inredningen i apoteket är ritad av Nordiska Kompaniets arkitektkontor.

För övrigt ha butiks- och restaurantinredningar samt skyltar ombesörjts av respektive innehavare.

Byggnadsingenjörerna Hans Alenius och Bruno Andersson på arkitektkontoret har varit våra högt värderade huvudmedarbetare.

Konstnären Bo Ahlsén har varit vår medarbetare vid färgsättningen.

Erik och Tore Ahlsén

KONTAKTER VID UTREDNINGEN

Förutom den granskande verksamhet respektive myndig- heter utövat i samband med Årsta Centrum har samma myndigheter också medverkat på utredningsstadiet, dess olika tjänstemän ställt sin erfarenhet och överblick till förfogande och deltagit i idéarbetet.

Fastighetskontoret genom bl. a. fastighetsdirektörerna Dahlberg och Berg, intendenterna Ljungberger och Ljungdahl.

Gatukontorets parkavdelning genom bl. a. parkchefen Holger Blom om utvecklingen av parker och fritidsom- råden inom staden.

Byggnadsnämnden bl. a. genom stadsarkitekten G Wet- terling, om exteriörens utformning.

Borgarrådsinstitutionen genom borgarråden Oscar Larsson, Öhman, Sandberg, Tomsson, Mehr, Persson.

Stockholms Stads Statistiska Kontor genom Erland v. Hofsten.

Kungliga Medicinalstyrelsen diskussioner bl. a. av kom- munal tandvård, barna- och mödravård.

Sjukhusdirektionen genom bl. a. sjukhusdirektör Hans- son och dr von Greyertz, diskuterat bl. a. möjlig decen- tralisering av olika socialvårdande institutioner.

Stadskollegiet genom dr Yngve Larsson.

Olika institutioner och ideella sammanslutningar har bidragit i diskussion och med utredningsmaterial, bl. a.

Stockholms Stads Hantverksförening och *Stockholms Stads lärlings- och yrkesskolor*, genom direktör K. An- dersson, överlärare Hedfors och flertalet yrkeslärare vid planering av olika fritidsverksamheter av yrkeskaraktär.

Kvinnoororganisationernas samarbetskommitté: genom idédebatt och rådgivning samt kontaktskapande med olika organ, bl. a.

Stockholms Stads yrkesskolor för husligt arbete, *Stockholms Stads och Läns hemslöjdsförbund* och *HFI*. *Sveriges husmodersförbund* genom idédebatt.

ABF genom bl. a. studierektor Hirdman med erfaren- heter och planering av frivilligt studiearbete.

För affärslivet har representanter för *Sveriges Köp- mannaförbund* och *Kooperationen* deltagit ävensom res- pective affärsinnehavare tagit verksam del vid detalj- utformningar.

Dessutom *Yrkesinspektionen*, *Hälsovårdsnämnden*, *Bar- navårdsnämnden*, *Pensionsnämnden*, *Arbetsnämnden*, *Fat- tighetsnämnden*, *Centrala sjukvårdsberedningen*, *Folk- skoledirektionen*, *Folkskoleinspektionen*, *Stadsbiblioteket*, *Stadens trädgårdsstäder*, *Luftskyddsbyrån*, *Civilförsvars- styrelsen*, *Hemvärnsexpeditionen*, *Centralsjukkassan*, *Stadskyrkan*, *Socialdemokratiska kvinnodistriktet*, *För- samlingsföreningar*, *Hyresgästföreningar* m. fl.

ENTREPRENÖRER OCH LEVERANTÖRER

Byggnadsarbeten: Fackföreningarnas Byggnadsproduk- tion (FBP) Almqvist, Olenmark, Jean Eriksson. *Smides- arbeten*: FBP, C Kjellström. *Plåtarbeten*: FBP, H Hyll. *Målning*: FBP, N Friman. *Glasning*: FBP, N Lindblom. *Värme och sanitet*: FBP, Axel Gustafsson. *Elinstallation*: FBP, E Lindblad. *Marmor*: Yxhults Försäljnings AB, Edeby Marmorbrott AB, Gropptorps Marmor AB. *Granit*: AB Förenade Granitindustrier, AB Västkust- granit. *Ventilation*: AB Svenska Fläktfabriken, AB Ven- tilator. *Järnvaror*: Ragnar Frunck, John Idestrand. *Gips- arbeten*: Johannes gips- och cementgjuteri. *Glasbetong*: Wahlin & Co AB, AB Glasbetong. *Snickerier*: Strands Snickerifabrik, Hedesunda, Björbo Snickerifabrik, Os- kar Björklunds Snickerifabrik, Åseda, Bröderna Ed- boms Snickerifabrik, Sällnäs Snickerifabrik, Skoog & Anderssons Snickerifabrik, Tångers Snickerifabrik, Or- resta Snickerifabrik, Holmsunds AB, Stomberg & Mag- nusson. *Inredningar*: Sveriges Folkbiografer, Nordiska Kompaniet, Carl Malmsten AB, Textilkonstnärinnan Ka- rin Hybinette. *Scenutrustning*: Graham Brothers AB. *El- armatur*: Böhlmarks. *Golvlyftare*: Bildeve i Sthlm AB.

Organisationer och enskilda som
hyrt Årsta Centrums fritidslokaler
tiden 1/11 1953 — 31/10 1954

ANTAL GÅNGER

	Förenings- antal	Musikal antal	Teater antal
<i>Politiska organisationer</i>			
Enskede Liberala Ungdomsklubb	1	1	
Fackföreningskvinnornas Soc.dem.klubb	1		
Frisinnade Medborgarföreningen		1	
Luma Soc.dem. fackklubb		1	
Stockholms Arbetarekommun	2		
Årsta Folkpartiförening	10	1	1
Årsta Högerförening.....	13	1	
Årsta SKV	1		
Årsta Soc.dem. förening	14	1	1
Årsta Soc.dem. kvinnoklubb	10		1
Årsta Soc.dem. ungdomsklubb	1		
Årsta Unghögar.....	2		
Årsta Östra Kommunistiska Förening	3	1	
<i>Församlings- och frikyrkliga organisationer</i>			
Brännkyrka Församlings Kyrkokassa.....	5	75	
Filadelfiagruppen i Årsta	10	16	
Gustav Vasa Församling	1		
Jehovas Vittnen		2	1
Årsta Frikyrkliga krets, VP, VF		11	
Årsta Kyrkostiftelse	12	3	
<i>Idrottsorganisationer</i>			
Flatentältarnas k.klubb.....			1
I.K. Iris	6	2	2
I.K. Mode	1		
Stockholms Allmänna Gymnastikavd.	20		
Årsta A.I.K.	4	1	11
Årsta Södra IK.....	1		5
<i>Bildnings, konst- och kulturfrämjande organisationer</i>			
Konstfrämjandet	1		1
Riksteatern			2 rep.
Teater 50		2	4
Värmlands Ungdomsförening	3		
Årsta A.B.F.	12	13	
Årsta Fotoklubb	3		
Årsta Musiksällskap			1
Årstakören	2		
<i>Fackliga organisationer</i>			
Beklädnads Avd. 1	1		
F.B.P. Arbetsledareklubb.....	1		
F.B.P. Tjänstemannaklubb	2		
Handels Avd. 20			1
Luma Tjänstemannaklubb	1		
S.J. Personalklubb	1		
Stockholms Byggnadsförening	1	1	1
Stockholms Radioklubb			1
Sv. Fastighetsarb. fbt.	1		
Sv. Industritjänstemannaförbundet	1		
Tekniska Apoteksper. Södra sekt.	1		
Årsta Företagareförening	11		3
Årstaföreningarnas Samarbetskommitté	1		
<i>Bostadsrättsförening, hyresgäst- och kooperativa organisationer</i>			
Bostadsrättsföreningen Grängen		1	
Hyresgästf. Mellersta distriktet	2		
Hyresgästernas Riksförbund, Årstasekt.			1
Konsum, Stockholm.....	5	6	
Kooperativa Kvinnogillet	1		2
Riksbbyggens Bostadsrättsf. Stockholmshus nr 5 ..			2
Riksbbyggens Bostadsrättsf. Stockholmshus nr 9 ..			2
Riksbbyggens Bostadsrättsf. Stockholmshus nr 10 ..			2
Riksbbyggens Bostadsrättsf. Stockholmshus nr 8 ..			2
Riksbbyggens Lokalförening (Årstascenen).....			14
Bostadsrättsföreningen Ymsen.....			1
<i>Barn- och ungdomsorganisationer</i>			
Brännkyrka Ungdomsråd	1		1
Danslaget Liljan	2		4
Eständs svenska förening, ungdomsavd.	1		
Bo Karlssons kvintett	1		
St Görans barnteater			5
Stockholms stads Barnavårdsnämnds Fritidsavd. ..	1		
Sven Olofssons kvintett			3
Teddys Barnteater		2	
Årsta Barnfilmklubb		4	
Årsta Scoutkår	4	2	1
Årsta Unga Örnar	13		
<i>Övriga organisationer som bedriver verksamhet för vuxna</i>			
Fru Andersson (enskilt)	1		
Gamla Dansens Vänner	1		3
Kamratklubben 25	1		
Lögen Paul Kvamme	5		1
Lif Framtidsförbund	1		
Fru Lilli Perssons Leksola	8		
Åke Perssons Färghandel.....	1		
Rotaryklubb Stockholm-Årsta	1	1	1
Herr Olle Segerström (enskilt)	1		1
Sv. Dagbladets bridgeklubb	1		
Årstabladet	2		
Årsta bridgeklubb	10	2	32
Årsta Röda Korset	1	1	
Årsta Schackklubb	31		
Summa uthyrningar:	257	153	114

GRANNSKAPSENHETER OCH CENTRA

DK 725.83 (485 Stockholm)

Förra hösten invigde vi Årsta Centrum: flaggorna gick i topp, mässingsorkestrar spelade, borgarråd festtalade och firade den nya anläggningen som genom brott för en ny stadsplaneidé, medan stadsdelens befolkning stimmade runt på torget och trivdes med den arkitektoniskt behagliga avslutning, som stadsdelen så länge fått vänta på. Det engelska begreppet community center svävade i luften, med sina ideologiska associationer, sina anspråk på att, som våra vänner sociologerna säger i annan artikel i detta nummer, genom miljön påverka människornas beteenden. Och mycket riktigt föddes också denna dag tanken på en sociologisk undersökning för att utröna den nya anläggningens eventuella verkningar på stadsdelens invånare.

Man kan nalkas denna centrumtanke på flera vägar. Praktiskt innebär den ju blott att till en central plats eller ett huvudstråk samla stadens eller stadsdelens viktigaste gemensambetsanläggningar, främst butikerna, vidare de offentliga expeditionerna, biograf, teater, samlings-salar, bibliotek osv. Det är nu verkligen inte något nytt; i alla gamla svenska städer finns en storgata och ett ofta representativt torg, gärna med rådhus och andra offentliga byggnader — alltså ett av praktiska skäl betingat samhällscentrum

där man kan göra sina inköp och uträtta sina ärenden, eventuellt också bilda eller förströ sig eller manifesterar sina medborgerliga intressen.

Vid planeringen av Stockholms ytterområden torde man tidigare rätt mycket ha försummat dessa olika gemensamma behov. Man räknade med ytterområdena såsom renodlade bostadsområden. Av detaljhandeln blott närhetsbutiker: för andra än de dagliga behoven förutsattes att förstadsborna handlade i den stora stadens centrum. Vid den kraftiga expansionen på tjugooch trettiotalen var det rentav risk att skolans tomtbehov släpade efter; än mindre tänkte man på medborgerliga samlingslokaler och fritidscentra, för att icke tala om andra bostadskomplement som vi numera finner nödvändiga, såsom daghem, kollektiva tvättstugor m. m.

Från 40-talets början skedde här en ändring: till grund för planeringen av Gubbängen sökte man från början kartlägga också de kollektiva behoven, och i Årsta ville man till ett centrum samla, på sätt som nu skett, mera kvalificerad detaljhandel, butiker och restaurang, bank, postlokaler, kommunala expeditioner och framför allt det väl genomtänkta komplex av samlingslokaler, som bildar det egentliga Årsta Centrum. Teater, där scenen kan betraktas både inifrån och från parken och som också används som gymnastiksal, musiksal, tillika apterad för Brännkyrka

Vinjetten: Från invigningen av Årsta Centrum. Foto: Hugo Larsson • Above: Inauguration of Årsta Centre.

församlings gudstjänster, studiecirkel och hobbyrum, stadsbibliotek och ungdomskafé. Det är bara skada att planläggningen, som i sina huvuddrag var färdig redan för tio år sedan, inte då fick förverkligas utan först när stadsdelen är fullbyggd med alla sina 20 000 invånare. Med större beslutsamhet genomförs nu dessa planidéer i de nya och större stadsdelarna Vällingby, Högdalen och allt vad de heter, utbildade kring lokala centra och storcentra för områden med en framtida folkmängd av bortåt hundra tusentalet.

Bakom detta nya inslag i Stockholms stadsbyggnadspolitik ligger som sagt i första hand rent praktiska synpunkter. De som bor i Stockholms ytterområden har alltför långt till stadens centrum för att kunna hänvisas till dess butiker. De nya stadsdelarna bör ha sin egen kvalificerade och fullständiga butiksutrustning. Skall man lägga till rätta för en god detaljhandel, både ur kundernas och affärernas synpunkt, så är det riktigt att samla butikerna till ett för dessa behov särskilt format centrum i omedelbar anslutning till trafikens knutpunkter och tillika med plats för kulturlivets lokaliteter, bio, teater, ungdomsgård och andra samlingslokaler.

Ett byggnadsprogram med så många intressanta komponenter innebär också stadsplanemässigt och arkitektoniskt lockande uppgifter. Det är naturligt att man sökt lösa dem i former som tydligt ge till känna att här är det inte längre fråga om trädgårdsstads-idyller och svek mot storstaden — här möter under den mörka novemberhimlen ett verkligt storstadslandskap med höghus och eleganta butiksfasader, restauranger, neonljus, självbetjäning, rulltrappor och alla andra agremanger som storstadsmänniskan lär vilja samlas kring för att trängas och trivas.

Väl att märka: trots den ömsesidiga stimulans som centralisationen främst av butikerna ger är det ingalunda säkert att de funktionella skälen genomgående talar för centralisation. Influensområdena är växlande för olika slags gemensamhetsanläggningar. Olika typer av skolor har olika influensområden; överhuvudtaget är det av många skäl i regeln olämpligt att förlägga skolan direkt till ett kommersiellt och trafikcentrum. Lokaliseringen av barnvårdsinstitutioner, främst daghemmen, pekar knappast mot ett samhällscentrum; detsamma gäller andra hemlivets komplement såsom t. ex. kollektiva tvättstugor. Vissa typer av fritidslokaler, särskilt för ungdomen, sprids med fördel ut bland bostäderna.

Det är självfallet att vad som gäller om Stockholm med dess befolkningsskala och stora avstånd ingalunda utan vidare kan tillämpas i mindre städer, där det sällan finns något behov av *nya* kommersiella och medborgerliga centra.

Så långt, i största hast, de praktiska funktionella synpunkter som talar för att under de förutsättningar vi har i storstäderna nya ytterstadsdelar bör byggas med fullständiga samhällscentra. Men detta sätt att forma en ny stad är också, hör vi, motiverat av andra, mera ideella skäl. En stad, menar man, skall inte byggas upp som en enda homogen massa där den enskilde slutligen försvinner i trängselns anonymitet. Den bör utvecklas i måttfullt stora grannskapsenheter, bestämda av gemensamhetsanordningarnas, främst skolans, influensområden och givetvis så långt möj-

ligt självförsörjda med arbetsplatser och butiker. Livet får här en mera mänsklig skala, människorna lär känna varandra bättre och förutsättningarna för det demokratiska sinnelaget blir gynnsammare. I rätt nedstigande led härstammar dessa tankar från tidigare utopisters idéer om olika typer av idealstäder, mer eller mindre byggda på kollektivistisk grund. Samhällsförbättrarnitet ligger dock bakom tanken att genom en ny stadsmiljö förändra människorna och deras sätt att uppföra sig. Och det är ju verkligen inte något att skämmas för.

I ett mindre samhälle med överblickbara lokala program är förutsättningarna för ett demokratiskt självstyre i viss mån bättre än i den odifferentierade storstaden. De lokala ambitionerna väcker och stimulerar medborgarsinnet. Med all reservation för det självklara förhållandet att grannskapet, de lokala kontakterna, endast representerar en ringa sektor av det mänskliga intresseområdet måste det dock vara riktigt att man genom skolan, lekplatser, ungdomsgårdar och fritidslokaler söker lägga till rätta för gemenskap, samarbete och den allmänna tolerans och hygglighet som egentligen är demokratis botten. Finner man miljön alltför trång och småstadsaktig så står ju alla möjligheter öppna att via tunnelbanan eller bussen leva farligt på Kungsgatan och Sveavägen, se filmer som ännu inte hunnit ut till förstadsbion eller rentav dansa på mera storstadsmässiga lokaler. Dock, även i det hänseendet har de nya centra ganska bestämda ambitioner. Stockholms stadsteater skall en gång debutera och fostras ute i Vällingby innan den blir färdig att blomma ut i stadsteatern vid Södermalmstorg.

Det finns ytterligare ett skäl för denna stadsplaneläggning i överblickbara enheter kring ett centrum för det kommersiella och medborgerliga livet: det arkitektoniska, vilket måhända är på sin plats att tala om i Byggmästaren.

För det första orienterar vi oss lättare och trivs bättre i en begränsad miljö med egen yttre karaktär. Till och med i en sådan stad som New York med dess schackrutenät av gator och enahanda husblock finner man snart att de olika kvarteren med sina butiker och sitt trafikliv dock envar får sin egen karaktär, och man utbildar för sig själv en viss grannskapsenhet som man bekantar sig med och trivs i. Denna naturliga längtan efter en mänsklig skala på omgivningen bör stadsbyggaren ta vara på och odla. Förnuftigt artikulerade, i samspel mellan natur och arkitektur, bör de nya städer vi bygger ges egen karaktär, ja, varför icke skönhet, något som vi ogärna talar om men som ändå är väsentligt för att människorna skall trivas. Till sist är det detta vi syftar till, då vi vill bygga samlingsplatser för livet i våra samhällen och finner inspiration här till i anläggningar som det nya Årsta Centrum — och många liknande runtom i det moderna Sverige. Det är intressant och roligt att gå på det lilla stenbelagda torget vid Årsta, där man fångas av den arkitektoniska miljön och den trevnad man här känner — detta är en icke mindre viktig kraft i samhällsbygget, i försöken att genom miljö göra människorna »bättre», än många underfundigt uttänkta teoretiska motiv för modern stadsbyggnadskonst.

Yngve Larsson

EN SOCIOLOGISK UNDERSÖKNING AV ÅRSTA CENTRUM

DK 725.83 (485 Stockholm): 301

En sociologisk undersökning av den nya centrumanläggningen i Årsta har nyligen påbörjats av under-tecknade. Vi är båda Årstabor och har därför helt naturligt kommit att intressera oss för denna förort, inte minst dess nya centrubildning. Vi har sedan flera år ägnat samhällsplaneringen vårt intresse och är av den uppfattningen, att en undersökning av betydelsen och funktionen av ett medborgarcentrum i en förort är viktig för den fortsatta utbyggnaden av våra samhällen.

Upprinnelsen till den planerade undersökningen var en diskussion i samband med invigningen av Årsta centrum i våras. Sedan vi utarbetat en preliminär plan vände vi oss till Stockholms stad för att utröna möjligheterna till anslag för en undersökning av denna typ, och fann att stadskollegiets inställning var gynnsam. Även Svenska Riksbyggen uttalade sitt intresse för att en undersökning skulle komma till stånd. Den preliminära planen för undersökningen omfattar ett treårigt studium av Årsta centrums funktion. Avsikten är att man genom att utsträcka arbetet över en treårsperiod skall kunna klarlägga vilka sociala förändringar tillkomsten av ett centrum kan medföra för en förort. Ett nödvändigt komplement till undersökningen blir en parallell undersökning av en stadsdel utan tillgång till centrumanläggning.

Då man planerar en sociologisk undersökning är den första frågan vad man egentligen vill ha reda på. Varje undersökning måste med nödvändighet begränsas till att belysa vissa bestämda förhållanden, och det gäller därför att göra ett urval. Detta urval måste göras så, att det innefattar de mest relevanta frågeställningarna i de problem eller de förhållanden man valt att studera. I detta fall har vi funnit att det lämpligaste tillvägagångssättet är att utgå ifrån de teorier, som kan sägas ligga till grund inte bara för centrumanläggningen i Årsta utan överhuvud taget för tillkomsten av lokala samhällscentra. Teoribildningen kan kanske inte sägas ha spelat någon påfallande roll vid skapandet av Årsta centrum. I varje fall har dessa teorier inte allt för klart redovisats av dem, som haft med projektet att göra. Det är uppenbart att de praktiska fördelarna varit avgörande. Uppenbarligen har emellertid utformningen av stadsdelen Årsta med dess centrum och övriga gemensamhetsanordningar i stor utsträckning tillkommit som ett resultat av de nya stadsplaneidéerna. Grunden för dessa idéer liksom för all fysisk planering är, att man genom förändringar av människans miljö kan påverka deras beteenden i vissa mer eller mindre bestämda avseenden. Detta har så småningom kommit att bli så allmänt accepterat av dem, som sysslar med samhällsplanering, att man i de enskilda fallen knappast ifrågasätter resonemangets giltighet. Man utgår ifrån som självklart att man genom att planera en stadsdel på visst sätt kan skapa förhållanden, som är »bättre». Med »bättre» tänker man sig bl. a. mer eller mindre klart, att man kan skapa större förutsättning-

ar för människornas deltagande i den demokratiska processen. Vad detta i sin tur innebär definieras så gott som aldrig. Diskussionen här hemma kring dessa frågor har framför allt hämtat synpunkter ur anglosaxiska stadsplaneteorier. Tyvärr är det inte på något sätt en lätt uppgift att komma fram till en klar och entydig teori, som kan sägas ha legat till grund för Årsta centrum. Likväl är detta ett absolut krav. Ur en sådan teori gäller det sedan att välja ut de speciella frågeställningar, som ur olika synpunkter framstår som viktigast. De hypoteser man på så sätt kan ställa upp får sedan verifieras eller falsifieras av undersökningen.

För undersökningen kommer vi att göra ett representativt urval av Årstabor. Urvalet måste vara tillräckligt stort för att medge klassindelning med avseende på kön, ålder, yrke, inkomstklass etc. De människor, som väljes ut, avser vi att intervjua en gång årligen under den planerade treårsperioden. På motsvarande sätt kommer vi att studera ett urval från en annan stadsdel, som saknar centrumanläggning, men i övrigt i så hög grad som möjligt liknar Årsta. Här inställer sig naturligtvis genast en rad svårigheter. För det första innebär det vissa osäkerhetsmoment att jämföra två stadsdelar, som tillkommit vid olika tidpunkter. För det andra erbjuder det svårigheter att avgöra i vad mån eventuella skillnader beror på den ena eller andra faktorn.

Vår ursprungliga plan var att göra en mera omfattande undersökning av centrumanläggningen i Årsta som helhet. Vi hade tänkt oss att undersöka samtliga de serviceorgan, som erbjuds Årstaborna: lokaler för fritidsaktivitet, sociala institutioner och butiksförsörjning. Givetvis skulle en sådan undersökning bli tämligen kostnadskrävande. Det är emellertid sannolikt att ett sådant studium av hela centrumanläggningen skulle ge större möjligheter att testa riktigheten i de teorier som ligger till grund för den moderna stadsplaneringen. Det är otvivelaktigt att ett flertal funktioner — antingen man utgår från individen själv eller från familjen som enhet — har ett visst samband med varandra. Ett enkelt exempel på detta är att man vid en centrumanläggning har möjlighet att uträtta olika slag av ärenden på samma gång; här föreligger en form av »kombinerad efterfrågan» på service. Emellertid har de anslag vi erhållit av Stockholms stad begränsats till att avse ett studium av »hur den nya centrumanläggningen med sina olika lokaler utnyttjas och påverkar folkets fritidsvanor».

Om möjligt kommer vi att söka fullfölja den ursprungliga planen på en allsidig undersökning av centrumanordningarna i Årsta och deras betydelse för stadsdelen. Vi har därför gjort framställningar för att skaffa ytterligare medel till en utvidgad undersökning. Hittills har dessa hänvänelser emellertid inte lett till något resultat.

Gunnar Åsvärn, Bertil Mathsson

Behov, som individen inte kan få tillgodosedda inom familjens och den egna bostadens ram, kräver kollektiva anläggningar, »gemensamhetsutrymmen». Deras riktiga läge är det, där de lättast nås av dem som de skall betjäna. Den logiska lösningen är, att de samlas i befolkningstyngdpunkten för ett område — det må vara en landsbygd eller en stadsdel — vars storlek är bestämd med hänsyn just till ett optimalt utnyttjande av dem, och att vägar och kommunikationer inom området där förs samman. Det är en sådan samling av kollektiva anläggningar, som vi kallar ett samhällscentrum. Vi ställer speciella arkitektoniska anspråk på ett sådant.

Det samhällscentrum, som har byggts upp kring torget i Årsta, har inspirerats av den engelska community centre-idén, tanken att inom en anläggning för fritidsverksamhet föra människor samman till umgänge och aktiv gemenskap och att därigenom bidra att stärka grunden för demokratin.

Demokrati har sin klart definierade statsvetenskapliga mening, men i regel lägger vi något mer in i ordet, ser demokratin som en livsform. Det essentiella i demokratin är då samarbetet och hänsynstagandet människorna emellan, koordinationen i motsats till subordinationen som princip för alla mänskliga förbindelser. Det bästa skyddet för en politisk demokrati är, då denna i vidare mening demokratiska anda genomsyrar folket, då detta äger förmågan att i livets alla skiften samverka under ömsesidigt hänsynstagande och lösa sina problem i gemensam aktion.

En vedertagen tes har varit, att sekundära gruppbildningar i samhället är den bästa grogrunden för demokratins planta och att sådana grupper har fått allt mindre utrymme i det moderna arbetslivet. Man har i fritidslivet velat se en möjlighet att kompensera bristen. Där skulle de sekundära grupperna byggas upp, och lokalerna för fritidens sysselsättningar skulle samlas till ett centrum för gemenskap, ett »community centre». I svensk version har sådana anläggningar mest vänt sig till ungdomen.

Om det verkligen gäller vår demokrati, måste blickfältet vidgas. Det skall inte i första hand ses till fritiden. Det är inte en fråga bara om ungdomen.

Vårt arbete tar större delen av vår aktivitet. Det är där framför allt som ett samarbete i demokratiska former skall hållas levande. Uppgiften att skapa demokrati måste vara mer än en fritidssyssla. Utvecklingen går mot allt större specialisering och mot ett därigenom alltmer komplicerat beroende mellan skilda produktionsmoment. Endast genom samordning av ett stort antal arbetsinsatser nås hela resultatet. Detta, om något, borde ge möjligheter till stimulerande samverkan i en rikedom av former, ge förutsättningar för en vidgad demokrati. Företagsdemokrati! En stor samhällsreform ligger framför oss.

Också arbetsplatserna är gemensamhetsanläggningar. Det är knappast troligt, att den vikt, som vi tillägger sådana, inte en dag skall komma även arbetets byggnader tillgodo.

Det är kännetecknande för det moderna samhället, att produktion och konsumtion är skilda åt. Fritidens behov tillhör konsumtionssidan. Om fritidslivet rymmer möjligheter till sekundär gruppbildning, så gäller detta också den verksamhet i konsumtionens tjänst, som är husmödrarnas yrkesarbete. Lika viktigt som att finna en form för fritidsanläggningarna i stadsdelscentrum, vilken kan befrämja en vikänsla mellan de agerande, är det att finna en sådan form för de anläggningar, som utgör husmödrarnas gemensamma arbetsplatser, butikerna, tvättstugan och annat. I den byggnad inom Årsta centrum, som rymmer fritidslokalerna, förnimmes ett nytt anslag. Kanske är nästa led i utvecklingen att detta anslag får tona igenom hela centrum.

En demokratisk livsform måste grundläggas i barndåren, då människan är mest formbar och mottar sina mest livsbestämmande intryck. Skolan och hemmet faller i blickpunkten. En samarbetsskola och en demokratisering av familjelivet!

Skolan är en gemensamhetsanläggning. Den saknas dock vanligen i bilden av ett stadsdelscentrum. Ändå rymmer den ofta lokaler, som också betjänar en vidare allmänhet. Är det bara i fysisk mening som skolan visar sig som en sluten värld med dålig kontakt till de vuxnas samhälle? Borde inte centralskolan vara en del av samhällscentrum, och borde inte exempelvis bibliotek, restaurang, slöjdlokaler kunna vara gemensamma för skolbarn och andra och byggda fristående från skolan?

Till sist är ändå familjen grunden till vår demokrati. Familjen ger barnet dess första fostran, och denna primära grupp ställer samma krav på samverkan och hänsynstagande som en sekundär gruppbildning. All den vikt som med rätta tilläggs centrumanläggningarna, kan inte förta bostaden dess betydelse. Den tekniska utvecklingen rymmer i sig möjligheter för familjelivets förstärkning och blomstring. Allt fler av våra behov kan tillgodoses familjevis. Om därmed en del sekundära grupper, främst sådana bildade kring fritidens behov, förlorar i relativ betydelse, är intet att beklaga, blott konsekvenserna av utvecklingen dras också på andra områden.

Uppgifterna kring fritidslivets kultivering får icke förringas. Det arbete som där pågår är värt allt stöd. Det bidrag till utvecklingen, som Årsta centrum har gett, är betydande. Men allt detta får inte skymma undan andra väsentliga uppgifter: ett berikande av familjelivet, en reformering av skolväsendet, en demokratisering av arbetslivet. Stora arkitektoniska problem knyter sig härtil.

C-F Ahlberg

SKOLORNAS ANVÄNDNING FÖR FRITIDSÄNDAMÅL

DK 725.83:727.1

Under tidigare generationer var dagen för gemene man oftast strängt upptagen av arbete, som kunde vara hårt och strävsamt men lika ofta hantverksbetonat och personligt. Då arbetet var slut och mörkret föll på, så fanns det knappast rum för någon fritidsverksamhet. Denna var hänvisad till söndagarna, som delvis upptogs av kyrkibesök. Kyrkan var länge den enda samlingshallen, som hade till uppgift att hårbärgera själavården.

Genom maskinteknikens utveckling frigjordes arbetskraft. Arbetstiden begränsades genom arbetarrörelsens aktioner. Själva arbetet tenderade att bli monotont och opersonligt. Sålunda framstår fritiden i dag delvis som ett kompensationsproblem för ett arbete, där man lyckats eliminera arbetsglädjen och man söker därvid utvägar i form av hobbyverksamhet, sport och nöjen. Men fritiden har samtidigt frigjort många produktiva krafter, varom särskilt den ökade bildningsverksamheten talar ett tydligt språk.

Fritidsverksamheten har direkt och indirekt haft i följe ett otal behov av lokaler för allehanda ändamål och fritidsområden för sport och rekreation. Det förekommer således medborgarhus, Folkets hus, församlingshus, kyrkor, ungdomsgårdar, skolor f. olika kategorier, bibliotek, ABF, teatrar, biografier, restauranger, nöjesetablissemang, idrotts- och sportlokaler, folkbio, parker, rekreations- och idrottsområden, allt grenar på ett stort träd.

Det är således nödvändigt att samhället, som i stor utsträckning skall sörja för dessa lokalbehov, skaffar sig en överblick av situationen för att bättre kunna behärska den och genom samordning gallra ut väsentliga uppgifter ur detta ännu alltför ostuderade komplex. Detta samordningsarbete grundläggs redan på stadsplanerarens ritbord och blir särskilt iögonfallande vid centrumanläggningar.

Att skolorna därvid kommer i blickpunkten är självklart, eftersom dessa förfogar över en mycket stor del av de lokaler som här aktualiseras. I Sverige finns bortåt 12 000 folkskolor, 80 högre allmänna läroverk och ca 300 skolor av annat slag.

Studerar man lokalbeståndet i dessa befintliga skolor och lokalprogrammen för de mängder som planeras, återfinner man således praktiskt taget alla de sorters lokaler, som fritidsverksamheten eftertraktar. Man återfinner således de större samlingshallarna i skolornas högtidssalar och hallar, de mindre i musiksalar och hörsalar för de naturvetenskapliga ämnena. De tillgängliga arbetsrummen för mindre studiegrupper motsvaras av skolornas klassrum, grupprum och studiecirkelrum. Man återfinner lokaler för konststudier och slöjd m. m. i skolornas teckningssalar, slöjdsalar, skolkök och laboratorier. Man har bibliotek och utställningsrum för samlingar (museer). Man har restauranger i skolmåltslokaler samt slutligen rum för idrott i gymnastiksalarna och skolbad.

När man ser denna rika repertoar av lokaler, tycker man att de skulle kunna ställas in i sitt större sammanhang och i större utsträckning än hittills an-

passas och utnyttjas för fritidsverksamheten på tider då skolarbetet icke pågår.

Ett sådant betraktelsesätt stöter på många konventionella föreställningar, som en del har skäl för sig men andra som måste övervinnas. Dit hör i första hand sådana som berör ansvar och ordning dvs. organisationsfrågorna. För lokalernas del måste inredning och utrustning göras mer allmängiltig samt dessutom av högsta kvalitet för att vara oöm.

För närvarande drar fritidsanvändningen ofta med sig dubbleringar av en mängd utrymmen och förråd, vilket beror på det delade ansvaret. Om man i stället eftersträvar att varje lokalgrupp t. ex. skolmåltsköket eller träslöjden eller biblioteket vardera finge en enda ansvarig föreståndare, en lärare eller annan lämplig person, som personligen eller med hjälp av assistenter sköter förvaltningen närhelst lokalen är i bruk, så skulle dubbleringar kunna undvikas. Mest påfallande är förhållandena i de dyrbara skolmåltslokaler. Kunde dessa fungera som restauranger eller kafetrior hela dagen och även vid behov på kvällen, skulle de till att börja med bättre försvara sin svaga ekonomiska ställning. Vem som helst förstår att en restaurang som endast är avsedd för en enda måltid om dagen och som dessutom är stängd både helger och ferier inte har den bästa verkningssgrad. När denna lokal dessutom måste dubblas med en rad extra pentryn för kvällsbruk och dessutom särskilda för lärare och städerskor, så blir inte situationen bättre.

Dubblingstendensen återfinnes också på andra punkter, där man med god vilja borde kunna samordna utan att förlora något väsentligt härpå. Man har nu kommit därhän att skolornas specialrum för olika ändamål ofta blir många gånger mer omfattande än de ordinarie klassrummen.

Och samtidigt ökas ständigt behovet av lokaler för fritidsverksamhet. Man kanske rentav blir tvungen att bygga något slag av medborgarhus innehållande samlingshallar och övningshallar för olika ändamål och som upplåtes för bl. a. skolorna i mån av behov. Denna ytterlighet att sammanslå alla sorters samlingshallar behövs även skolorna till ett enda slag av byggnader fördelade på måttliga enheter är lika litet utopisk som att varje behov skall få förfoga över en egen byggnad.

Det är inte meningen att här bedriva någon restriktiv propaganda utan endast att söka efter olika utvägar, så att tillgängliga resurser ger verkligt utbyte och ej förbrukas onödigtvis genom illa planlagd samordning. Till sådana väsentliga vinster skulle bl. a. kunna räknas att höja skolstandarden genom införande av mindre klassenheter till fördel för den aktivtetspedagogik som mest framskymtat i kommissionsbetänkandenas allmänna delar men som hittills inte givit nämnvärda nedslag i praktiken.

Man vill använda det engelska valspråket »More value for the money». Detta gäller i lika hög grad för fritidslokaler i sin helhet som för skolorna.

Helge Zimdal

FRITIDSLOKALER FÖR UNGDOM

DK 725.83:362.8

Det talas i våra dagar mycket om ungdomen och dess problem. De flesta synas ha klart för sig, att det egentligen inte har blivit lättare att vara ung. Ungdomen behöver på ett annat sätt än tidigare hjälp och stöd från samhället, inte minst när det gäller fritiden.

De stora och täta bostadsområdena är en god jordmån för gängbildning. Det är emellertid inget fel att man samlas i gäng — det hör ungdomen till — men »gänget» skall ha någonstans att ta vägen. Fritiden är lång och det måste bli oroligt i ett samhälle, där ungdomens samlingsplatser väsentligen begränsar sig till gathörnen. Oroligt för de unga — och för samhället.

Ungdomsvård låter högtidligt. Ungdomen vill inte vårdas och behöver som regel inte det heller. Men den behöver hjälp med en del praktiska ting, såsom lokaler att samlas i på fritiden, och det är bland annat detta, som innefattas i begreppet ungdomsvård.

I Stockholm har under många år följts den linjen, att staden försöker hjälpa ungdomen till samlingslokaler. Ungdomsorganisationerna erhåller betydande bidrag, vilka främst är avsedda för förhyrning av lokaler. De samlade anslagen till bidrag åt ungdomsorganisationerna uppgår för närvarande till ca 800 000 kronor för ett år. Det är stora belopp, men det är också stora ungdomsskaror det gäller. Av Stockholms befolkning är nära en fjärdedel, eller ca 160 000, barn och ungdom i åldern 7—25 år. Antalet ökar snabbt och väntas år 1959 utgöra 200 000. Ökningen faller främst på gruppen 15—20 år, som ökar från 33 000 år 1952 till 58 000 år 1959.

Man räknar för Stockholms del med att ca 30 % av antalet barn och ungdomar i åldern 7—25 år är på ett eller annat sätt enrollerade i föreningslivet. Det är ett betydande antal, men det är ett ännu större antal som står utanför föreningarna. Och det är framför allt inom den gruppen, som man erfarenhetsmässigt har att finna »ungdomsproblemen». Jämsides med stödet åt föreningslivet bedrivs därför inom de stadens förvaltningar, som främst kommer i kontakt med ungdomsproblemen, en ganska omfattande allmän fritidsverksamhet för ungdom. I första hand är denna förlagd till stadens *ungdomsgårdar*.

Barnavårdsnämnden i Stockholm började år 1939 att starta en verksamhet för s. k. föreningslös ungdom. Verksamheten förlades till de kommunala barnstugorna och sammankopplades delvis med verksamheten där. Det var ganska enkla lokala anordningar man hade att tillgå, men de fyllde redan från början en väsentlig uppgift när det gällde att dra ungdomar från gatan. Denna verksamhet, som alltså nu pågått i 15 år, har utvecklats till en betydelsefull faktor i stadens förebyggande ungdomsvård. För närvarande finns det 25 sådana ungdomsgårdar och planer föreligger på en väsentlig utbyggnad av dem. Det är emellertid endast några enstaka gårdar, som från början fått utformas och dimensioneras med tanke direkt på den ungdomsverksamhet, som bedrivs. I flertalet fall är benämningen »ungdomsgård» alltför pretentiös. Det bör också framhållas, att uttrycket ungdomsgård

från början mera avsåg att ange arten av verksamheten än att rubricera lokalerna.

Uppgifterna för ungdomsgårdarna är numera, sedan verksamheten funnit sin form, väsentligen följande: att tillgodose behovet av fritidssysselsättning för ungdomen inom bostadsområdet, att tillhandahålla lokaler för olika ungdomsorganisationers verksamhet, i den mån detta behov icke tillgodoses på annat håll, och att utgöra ett lokalt centrum för ungdomens nöjesliv.

Såsom utvecklingen gått i Stockholm — och förhållandena torde vara likartade i andra större städer — har man alltså, om man bortser från idrottslokaler, närmast två slag av s. k. ungdomslokaler, nämligen *dels* lokaler för ungdomsföreningarnas sammankomster, *dels* ungdomsgårdar för en allmän fritidsverksamhet. Tid efter annan har vissa principfrågor rörande planeringen av ungdomslokaler och andra slag av allmänna samlingslokaler varit föremål för diskussion. Frågorna tas bl. a. upp i en nyligen av barnavårdsnämnden i Stockholm framlagd utredning angående tillgodoseendet av lokaler för ungdomens fritidsverksamhet samt stöd åt ungdomens föreningsliv (stadsfullm. handl. bilag 53/1954).

En av de väsentligaste frågor, som därvid diskuterats, gäller om ungdomsgården — alltså den anläggning, som enligt här använd terminologi främst är avsedd för en allmän och öppen fritidsverksamhet för all ungdom — bör utformas som en fristående enhet eller om fritidsverksamhetens lokalproblem för såväl äldre som yngre åldersgrupper bör lösas i ett sammanhang. Den nämnda utredningen kommer fram till att det med hänsyn till de speciella förhållandena i ett storstadsområde och de praktiska erfarenheter, som hittills vunnits av ungdomsgårdsverksamheten, är lämpligast att ungdomsgården betraktas som en självständig organisatorisk enhet och, där förutsättningar finns, förläggas till särskilda lokaler i varje bostadsområde. Ungdomsgårdsverksamheten har en speciell karaktär och skiljer sig på olika sätt från den egentliga föreningsverksamheten och de äldres fritidssysselsättning. Inom ungdomsgårdsverksamheten betonas den »öppna linjens» betydelse, d. v. s. den verksamhetsform, som framför allt syftar till att nå de ungdomar, vilka saknar omedelbart intresse för att delta i föreningsbunden, eller på annat sätt mera inrutad sysselsättning. Denna uppläggning av verksamheten är till stora delar väsensskild från andra gemenskapsformer inom fritidslivet, då dessa tvärtom siktar just på samlingen och koncentrationen kring ett gemensamt intresse eller en gemensam idé. Ungdomsgårdsverksamheten är till sin karaktär även mera bullrande och svårdisciplinerad. Den får därigenom lätt en benägenhet att dominera, som kan verka störande på andra verksamhetsgrenar och skapa irriteringsmoment.

Av byggnadstekniska skäl och ur stadsplanesynpunkt kan det emellertid ibland vara nödvändigt eller ekonomiskt fördelaktigt att koncentrera samtliga fritids- och samlingslokaler inom ett bostadsområde till

en enda byggnad. En sådan lösning får av naturliga skäl ofta tillgripas i mindre bostadsområden och i redan utbyggda stadsdelar. Även där så sker, bör det dock vara möjligt att gruppera utrymmena på ett sådant sätt, att de för ungdomsgårdsverksamhet avsedda lokalerna avskiljas från övriga lokaler, men ändå vissa byggnadsekonomiska och förvaltningsmässiga fördelar uppnås. Det bör dock uppmärksammas att en alltför stor koncentration av lokaler kan medföra, att centrumanläggningen blir svårbemästrad och otymplig med avseende på driften. Den hittillsvarande erfarenheten från ungdomsverksamheten synes i varje fall peka på att alltför stora anläggningar delvis motverkar sitt eget syfte. Trivseln, den lokala samhörighetskänslan, sammanhållningen inom olika verksamhetsgrenar och alldeles särskilt ungdomsgruppernas känslomässiga förankring i verksamheten blir lidande.

Ungdomsgårdarnas lokaler bör utformas med tanke på att de i viss utsträckning skall kunna stå till förfogande även för ungdomsföreningarnas möten och sammanträden. I första hand bör emellertid ungdomsföreningarnas lokalbehov tillgodoses i särskilda för deras räkning avsedda lokaler samt i anslutning till allmänna samlings- och fritidslokaler i medborgarhus och centrumanläggningar. Samtidigt bör de enskilda ungdomsföreningarnas strävanden att skaffa egna klubblokaler underlättas och stimuleras.

Ungdomsföreningarna i Stockholm disponerar redan nu i icke ringa utsträckning egna gemensamma lokalenheter, förvaltade av de lokalt arbetande ungdomsråden (självständiga samarbetsorgan för i stort sett samtliga ungdomsföreningar i de olika församlingarna). Principiellt och praktiskt har dock ungdomsföreningarna en fast anknytning till de äldres föreningsliv — en stor del av dem är organisatoriskt knutna till folkrörelserna — varför det kan vara möjligt och lämpligt att lösa föreningslivets lokalproblem överhuvud i ett sammanhang vid tillskapandet av allmänna samlingslokaler inom olika stadsdelar.

Förutsättningen för att behovet av lokaler för ungdomens fritidsverksamhet skall kunna tillgodoses på rätt sätt är att dessa kommer med i planeringen av nya stadsdelar — liksom vid sanering och komplettering av den äldre bebyggelsen — på samma sätt som andra gemensambetsanläggningar. Det är angeläget inte bara ur synpunkten att erhålla tillfredsställande serviceanordningar för skilda ändamål i bostadsområdena utan kanske främst därför, att anskaffningen av lokaler för ungdomens fritidsliv är ett av de viktigaste leden i en aktiv, förebyggande ungdomsvård. Och detta gäller såväl lokaler för en s. k. öppen fritidsverksamhet för ungdom som lokaler för ungdomens föreningsliv.

Karl-Erik Granath

På omslaget: Restaurangen 7 sekels i Kungsträdgården, Stockholm sommaren 1953. Foto: Eric Rosenberg.

ENGLISH SUMMARY

Kungsträdgården — one summer

By E Glemme

p. I—10

During the summer of 1953 Stockholm celebrated its sevenhundredth anniversary. In addition to a couple of historical exhibitions and a banquet arranged by the town authorities the Stockholm merchants headed by their Chamber of commerce created a festival which centred to Kungsträdgården (the King's Garden) a park in the middle of the town. That park for one summer became a very popular meeting-place where both spiritual and physical food was served.

The design was confided to the Stockholm Park Department and started early in March. The brief time at disposal necessitated a construction which could be put up swiftly by ready-made elements. An airy restaurant along the Hamngatan in the north of the park took form and consisted of two wings—kitchen and information—flanking a space, glazed and with a canvas roof where people could have refreshments facing an open-air exhibition of industrial design. It was arranged in show-cases among flowers and shallow ponds with small fountains and lamps.

A large gravel area in the middle of the park was furnished with a large stage spanned by a lofty canvas ceiling in wires and vertical iron beams. Flags, flowers, and seats supplemented the furniture.

The park is bordered by avenues of trees; the east one was peopled by vendors of wafers, hot dogs, fruit, sweets and candy, tobacco, news papers, soft drinks, and ice cream, at stands which were placed rhythmically along both sides

of the walk accentuated at day-light by brightcoloured boards and canvas roofs, at nights by their gay lights. As a contrast the west avenue was given a swarm of lamps hanging at different heights from the trees. Here a beer hall, Tavern S:t Erik was situated. That restaurant as well as the one mentioned above was heated during the early autumn nights by electric radiators of infrared beams, attached to the ceiling. They were amazingly effective.

An out-post in the south of the park was, finally, a small teashop with a Chinese touch, black varnished with red ornaments and a roof of transparent plastic.

Gothenburg School of Business Administration

By C Nyren

p. II—20

The architectural competition was announced in 1947, and planning began the following year. The building was erected in 1950—1952.

The new building of the School of Business Administration has been calculated for 650 registered students, and chiefly embraces space for institutions, administrative offices, and a library, as well as lecture-halls, speech-room, and accommodation for the student corps.

The institutions are in the multi-storey building on the north side of the site. They are primarily intended for research work, with rooms for professors and permanent teachers. Each institution has its own floor, forming a unit which can be shut off. Each institution has a seminary-room seating 40 people. Adjoining the stairs, outside the closed units, are the students' workrooms, open to all students in all institutions, and rooms for teachers of languages etc.

The rest of the premises is grouped around a foyer through two storeys, which faces two sides of the quadrangle and is completely glazed to give the impression of open loggias, to lend a feeling of space to the courtyard and provide light for the rooms inside the foyer.

The multi-storey building, resting on concrete piles, is cast in concrete with exterior insulation of cork, and lined with white Ekeberg marble. The window-frames in this section are of teak and steel, the outside parapets are of onyx-coloured opal glass.

The lower building is built of brick from Slottsmöllan on a red granite foundation. The interior brickwork in the foyers is sand-blasted.

In the foyers, in marble, brick, concrete and glass, background noise has been effectively reduced by means of resonant cavities let into the ceiling and walls. The cavities in the ceiling are earthenware pots placed in the casting form; their volumes are 1, $\frac{2}{3}$ and $\frac{1}{3}$ litres in the relative proportion of 5:3:2.

Heating is generally by means of radiators and radiant heat from the floor. Thermostat-regulated air-heating units condition all workrooms, lecture-

halls, and halls with heated fresh air. Every lecture-hall as well as the different sections of the School of Business Administration have separate ventilating units. The high building has one unit per storey.

Exhibition of »Architecture in Poland»

By H Carlheim-Gyllensköld

p. 2I—24

The Polish architectural exhibition clearly shows that the classicist ideal now predominant in Russia is being generally applied in Poland too.

The Parliament building in Warsaw by B Pniewski is partly a reconstruction, partly a new building; entirely executed in classical themes, individual, beautiful, and well-proportioned.

As regards reconstruction of actual residential blocks outside the city centre, partial town-plans were exhibited, which gave a pleasing impression.

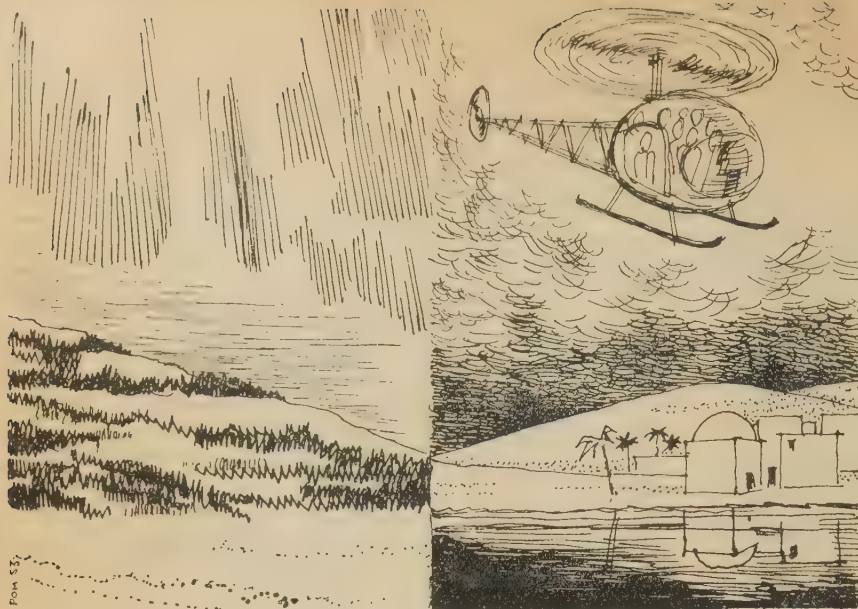
Some very large office buildings, above all that of the State planning commission, made quite an attractive impression by their simplicity and freedom from irrelevant and ponderous architectural trappings.

The new ceremonial avenue in the Marszalkowska residential district in the centre of Warsaw is a wide, strictly symmetrical roadway of great splendour, which broadens out at intervals to form open squares. The houses are 8-storey apartment blocks with arcades, pilasters, and columns, all in a uniform style along the whole street. The flats behind these façades are mostly of 2 and 3 rooms.

Some plans for monumental buildings, a House of Culture and a City Hall, are lavishly overloaded with architectural patterns.

In the discussion about the Polish exhibition it has been said that this architecture is above all the expression of a will towards power. Is this really the case? A man who has lived in poverty and then obtains the means of acquiring what he formerly had to do without, usually gladly chooses what is large, pompous, and overweighted with ornament. He has no understanding of simplicity, feels himself insecure when confronted with novelty, and therefore chooses that which most resembles what he has been told is beautiful and splendid. For his home he buys immense cabinets, gleaming tables and chairs and bulbous chests of drawers. There is a palpable resemblance between our furniture-shop reproductions and the Polish monumental structures—and the same partiality for the large scale, for overloading with ornamentation, and the same weakness for the tastes of the newly-vanquished upper class.

To give the people things which look exactly as the people say they want them to look, is an art mastered with virtuosity by many great capitalist enterprisers, and we know to what it leads. It is a procedure which one might well deem unworthy of Polish architects.

Luciafest

Svenska arkitektföreningen hade Luciafest måndagen den 14 dec. 1953 med mat och dryck och cabaré. Maten och drycken är inte mycket att säga om så vida man inte vill vara stygg. Och vem vill vara det? Men onekligen hade det varit trevligare om glöggen varit varm och brännvinet kallt och inte tvärtom.

Cabarén hade en röd tråd: utvalda svenska arkitekter på resa till skumgumikonferens i Casablanca. Det statliga resebidraget hade tilltagits i överkant så att resan kunde gå över ett flertal europeiska och utomeuropeiska länder därvid de flygande arkitekterna upplevde många häpnadsväckande äventyr av arkitektoniskt värde. Flygvärdinnan var skön, ja riktigt söt. Arkitekterna väl så fula trots förklädnad. Sång och musik (fyllig sång och ett fullödigt bass) avbröt då och då samtalen resenärerna emellan. Även radiatorapporter vari bl. a. för en häpen åhörarmassa meddelades att SAR:s katastrofvagn ryckt ut till Uppsala för att förse Wejke med religiöst präglade invektiv. Att Wejke skulle ha behövt hjälp i detta avseende verkar dock alltför osannolikt, bästa revyförfattare.

Under mellanakten upptog Lucian kollekt för A4:s resa till främmande länder. Hon bad om ursäkt att hon gjorde det och var mycket söt. Får vi be ordföranden inte vilseföra nästa års Lucia? Får vi också be arkitekturprofessorerna på Teknis att dom talar om för sina adepter rätta förhållandet med arkitekternas »stinna» plänböcker, så att dom (adepterna) i tid kan dra konsekvenserna av yrkets avigsidor?

Andra akten spelade upp men nu verkade det som om både åhörare och agerande hade tappat sugen. Sups det för lite på föreningen nu för tiden eller var har alla glada ansikten tagit vägen? Självna vrålade vi dock hejdlöst åt PO:s franska borgmästare (ett konststycke i skådespelarkonst) och åt mem:s egyptiska arkitekt föreläsande om skandinavisk arkitektur på enuckengelska. Sär-

skilt bilden av den unge kälkåkande mannen med texten: This is Hakon Ahlberg, junior partner in the famous firm of Backström and Reinius väckte livlig munterhet.

Orlando var som vanligt superb och de övriga skötte sig mycket godartat. Däremot förstod vi inte riktigt meningen med auktionen av det överblivna äpplet, som köparen skulle få överlämna till den sköna flygvärdinnan. Det inbringade 25:— till något säkert värlartat ändamål. I bibeln förekommer också ett äpple men den gången i samband med ett syndafall. Något sådant gick emellertid åskådarna miste om i det här fallet, vilket måste ha varit ett regifel.

Bland alla vackra visor väljer vi följande:

tv

Stadsplanesocial visa

Mel.: »Varför sitta vi så still och tysta...»

Stadsplaneran's yrke, ska' ni veta är att tänka rakt ut i det blå fast när han lägger hus bland kurvor täta sänker han sig till en låg nivå . konstmoralen honom syns makaber estetiken honom helt egal huvudsaken är som kostar schaber så att en är riktigt sociaaaaaal.

Jag var sämst i hela avgångskursen när jag gick på tekniskt läroverk och jag hade klen med frö i börsen och gick in i ett av statens verk . och i brist på alla proportioner och för att slippa rita med linjal och för att kunna tjäna millioner beslöt jag mig att bli sociaaaaaal.

Först fick jag lära allting om prognosen som visar oss hur vi skall räkna ut och få tillräcklig fart på masspsykosen så det blir som vi vill ha't till slut . bostadshus vill folket ha allt flera därför några hundratuseral i diagram vi låter emigrera för att planen skall bli sociaaaaaal.

Vi kan tvinga hyggligt folk att flytta dit dom aldrig velat bo förut därigenom gör vi mycken nytta och ger arbeten åt institut . höga hus ej gärna vi planera samhället raserar kapitalt nej, vår uppgift är att nivellera och att tänka riktigt sociaaaaaaalt.

Med stadsplanerare från fjärran länder herrar både med och utan kjol skall jag nu tala via mellanhänder om den skugga som ej föll i fjol . grannskapsenhetstanken skall utvecklas vid ett mycket högt promilletal promiscuiteten skall ej häcklas nej, då först blir man riktigt sociaaaaal.

Studierese-visa från Ryssland

Mel.: »...som det hederliga brännevin» (Kemist-visa)

Till Ryssland blev jag bjuden som politisk vigilant att konstatera om nånting som Pravda skrev var sant.

se avancerad byggnation och äkta färgtelevision och mer som ej finns i det framstegs- kära Folkhemmet.

Vi flögo österut i fart trots luften den var rysk och landade på bördig mark — det lukade som mysk

se'n lusades vi genast av ty i vår press dom läst var rad om hygien i det underbara Folkhemmet.

Vi bjöds på fest, drack vodka och stop ukraina-vin men landets folk drack mer utan att bli såsom svin

vi köpte arton flaskor me' utan lov från IOGT som i det fria underbara Folkhemmet.

Arkitekturen var unik; man hade symmetri jag sa: »Ej kan partiet se nåt socialdäri»

man svarade: Kära kamrat vi frågar folk hur dom vill ha't som ni aldrig vågar göra uti Folkhemmet.

Jag stannade, fick stort kontor och tjänade rätt flott

ja, mera än en murare trots jag i skolor gått

men på programmen blev jag sjuk aldrig kom det nå'n politruk och gav mej order så som jag var va från Folkhemmet.

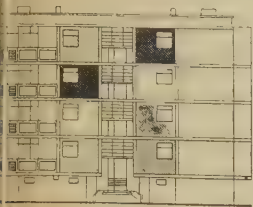
Men en dag allt tog slut; jag nämnde hädare

bostadsarkitekturens högförrädare av misstag hade jag fått me' två standardblad från HSB nu far jag hem till min massgrav uti Folkhemmet.

Billiga hus

I »Bauen und Wohnen» nr 3, 1953 visas ett hyreshus med »billigare» våningar. Först byggs smålägenheter enligt plan 1. När man sedan får det litet lättare ekonomiskt slås 2 lägenheter ihop till en större. Detta är kanske ingen nyhet för oss men det är alltid intressant att se hur ett dylikt problem angripes på andra breddgrader än våra — och med ett sådant trevligt hus som resultat.

tv

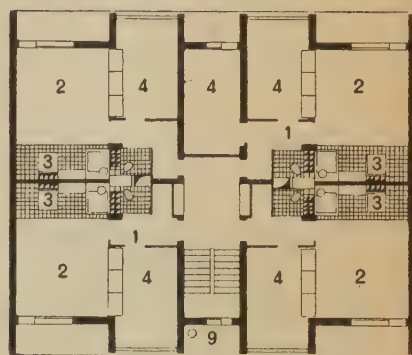
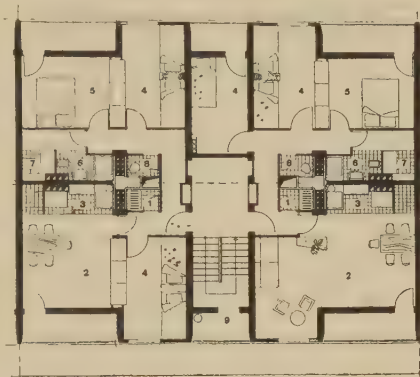
Schema för färgsättningen av huset.

T, h: Våningsplan 1 med 1 resp. 2 rum och vardagsrum—kök—bad. Man lagar mat, badar och umgås i vardagsrummet.

Längst t, h: Våningsplan 2 med 3 rum och vardagsrum—kök. Man lagar fortfarande mat i vardagsrummet men badar diskretare än förut.

Byggnadens västfasad med entréerna.

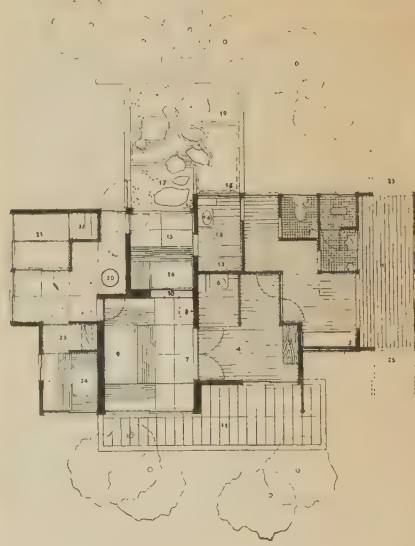
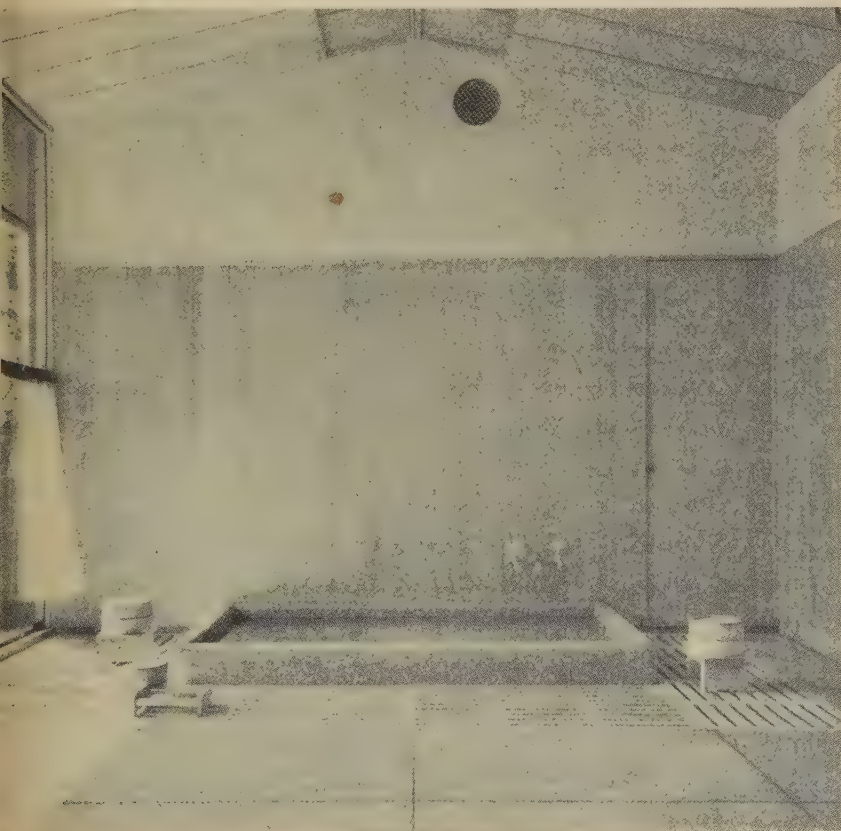
Badhus i Japan

I »Kenchiku Bunka» nr 8, 1953, visas en hotellbyggnad i ett plan. Siffrorna 9,

16 och 24 på planen markerar badbassängerna, det sista för hotellets tjänare. Nr 9 är herrbadet som också syns på

fotografierna, dels inifrån och dels utifrån trädgården.

tv

I Arch. Journal's skvallerspalt (nov. 1953) ryktas att F L L Wright skulle få rita och bygga invid Canale Grande i Venedig.

Det är inte fullt klarlagt om någon ännu sett några ritningar till byggnaden som skulle uppföras till minne av en ung italiensk arkitekt och innehålla ett litet arkitekturbibliotek samt bostadsrum för 12 studenter.

Däremot har en engelsk arkitekt med livlig värme gått emot förslaget som tydligen a priori måtte bli något av alla tiders värsta och »oförlåtligaste vandalism».

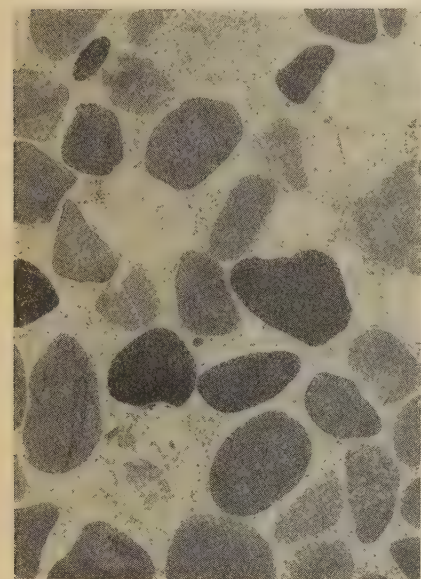
I ett påföljande nummer omtalas att gamle Frankie tagit till orda (i The Times) mot sin antagonist men utan att ha läst vederbörandes argument.

Alltså: En skäller på ritningar han inte sett och den förfördelade skäller tillbaka utan att ha läst skället! Det kan man verkligen kalla polemik.

tv

NYA MATERIAL

Nya italienska byggnadsmaterial

Glasmosaik

Glasmosaik är ett italienskt beklädnadsmaterial med gamla anor. Materialets mångskiftande användbarhet har motiverat uppkomsten av många stora anläggningar de flesta i Venedig.

I nyare hus finner man glasmosaiken använd till hela fasader, väggar, portomfattningar, entréer, pelare och som golvbeläggning. Glasmosaiken är behändig att applicera och den erbjuder stora möjligheter vid färgsättning och är dessutom att anse som underhållsfri. Man kan uppnå de mest varierande effekter genom att i en och samma yta blanda olika färger eller färgtoner. Detta låter sig göra mot en mindre tilläggs-kostnad. — För rena dekorer eller konstnärlig utsmyckning är glasmosaik ett tacksamt medium.

Standardstorleken på mosaikbitarna är 20 × 20 mm och de levereras uppklistrade på pappersark.

I det alpina Italien, där häftiga och stora temperaturväxlingar utgör ett påfrestande moment, har enligt uppgift utvändig sättningar med glasmosaik be-stått klimatets påfrestningar.

För vårt lands vidkommande förefaller det som om den italienska jämförelsevis billiga glasmosaiken skulle kunna bli ett värdefullt tillskott bland beklädnadsmaterialen.

Fulget, naturstensmosaik

Fulgets mosaik är benämningen på en italiensk varierande naturstensmosaik för väggar och golv.

Väggplattorna (12 × 24 eller 10 × 20 cm) utgöres av natursingel ingjuten i betong med antingen sfärisk oslipad eller något nerslipad och polerad yta. Väggs-mosaiken förekommer i ett 80-tal varianter i färger och storleksgrader på sten-materialet. Plattorna sättas antingen dikt utan fogar så att en kontinuerlig yta uppstår eller med fogar t. ex. i olika förband.

Golvmosaiken (i plattor 40 × 40 cm), utgöres av rätt stora runda stenar nerslipade i en ljusare eller mörkare konst-stensmassa, så att en vacker ornamentik uppstår, som ibland för tanken till »konkret» bildkonst. Plattorna som fin-nas i 12 färger läggas absolut dikt och finslipas på platsen.

I prishänseende ligger väggmaterialen lägre än exempelvis marmor, medan golvmosaiken är dyrare.

Arbeten med Fulget-mosaik har ut-förts bl. a. i biografen City i Gubb-ängen, Göta Källare, en ny systembutik i Karlskrona och Folksams nybyggnad i Eskilstuna.

G L—m

Furnit »konstfaner»

är en pappersfolie, på vilken den foto-grafiska bilden av naturfaner har över-förts. Foliernas format är 67 × 98 cm och de finns f.n. i tre sorters valnöt, i pyramidmahogny, poppel, kanadensisk björk och svarvad ask.

Furnit appliceras på släta ytor genom limning. Vid beklädnad på t. ex. trä-fiberskivor, uppruggas först denna yta lätt med sandpapper och bestrykes med lim, varefter väl genomblötta Furnitfo-lier påläggas. Luftblåsor valsas ut med en mjuk gummivals tills ytan blir jämn. Limmet skall torka i ca 8 timmar, var-efter folien fixeras med 25 % schellack-lösning. Ytbehandlas sedan genom två strykningar med plastlack. Efter första strykningen, som skall torka i ca 24 timmar, slipas ytan med vattenfast slip-papper och vatten.

Furnit tillverkas i Österrike, Repre-sentant är Firma Ned de Montgomery & Co, Stockholm.

GL

UTLYSTA TÄVLINGAR

Canadensisk enplansvilla

Arkitekter och blivande arkitekter Sverige har inbjudits att delta i den internationella Calvert House-tävlingen som gäller den canadensiska enfamiljvillan av i morgon och som har utlys-av McGill-universitetets arkitektinsti-tut i Montreal, Canada. Tävlingen är öppen för arkitekter i Storbritannien och länderna väster om järnridån samt för arkitekter och blivande arkitekter i Canada.

Calvert House internationella pris o-5 000 dollar tilldelas insändaren av den bästa ritningen. Förutom det internati-nella priset ges ett särskilt pris och 2 500 dollar vardera för den bästa ritninge-från Europa och Canada; vidare t-hedersomnämmanden, med vilka följ-200 dollar vardera. Tävlingen är in-öppen för arkitekter från USA ell-Sydamerika.

Professor John Bland vid McGill-un-versitet och professor Pierre Moren-vid l'Ecole des Beaux Arts i Montre-har utsetts till sakkunniga i tävlinge-och prisnämnden består av två can-densare och en europé, Eric Arthur FRIBA, professor i arkitektur vid T-ronto universitet, Humphrey Carve-ARIBA, ordförande i forskningsråd-vid canadensiska statens bostadskorpo-ration, Ottawa samt Gio. Ponti, italiensk arkitekt och redaktör för Domus, M-lano.

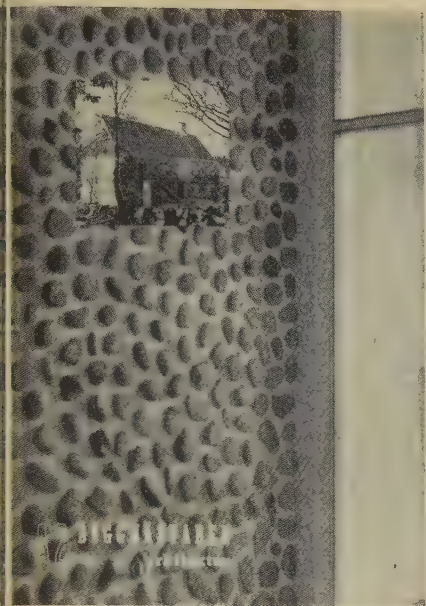
Europeiska arkitekter har inbjudi-att delta i denna tävling emedan de som finansierar tävlingen önskar lä-canadensarna — både arkitekter och al-mänheten — få en viss kännedom o-kulturutvecklingen i Europas äldre län-der. Byggnadsstil och byggnadsmetode-i Canada har påverkats starkt av gran-landet USA, och för närvarande ka-man nog knappast tala om en typisk c-nadensisk arkitektur. Canada söker b-rika sin egen byggnadskonst genom eur-peiska arkitekters idéer, förklarade pr-essor Bland då han offentliggjorde tä-lingsdetaljerna.

Anmälan att delta i tävlingen ska insändas senast den 1 mars 1954. Tävlingsbidragen skall insändas senast de-15 april 1954.

Tävlingsprogram med beskrivning-och villkor finns i ett prospekt so-också innehåller anmälningsformulär oc-detta kan rekvireras från SAR:s kans-

Uppgift	Inlämn-tid	Se Byggm.
Medicinsk högskola i Göteborg	5 febr. 1954	Nr A 8-53 s. X
Kontorshus i Göteborg	1 april 1954	Nr A 9-53 s. II
Centralskola i Man-torp	1 april 1954	53 s. I
Bostadshus i Växjö	30 april 1954	Nr A 12-53 s. XI
Bibliotek i Öster-sund	15 maj 1954	Nr A 1-54 s. I
Bostadsområde i Hälsingborg	1 juni 1954	Nr A 12-53 s. XI

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsri-ningar.

På omslaget: Vägghetel från entrén till Simrishamns stadshus. Infällt exteriörbild från arbetarnas »medborgarhus» i Östana.

ENGLISH SUMMARY

Two houses in Scania

By N Ahrbom

p. 25—32

Using two actual houses as examples, representing different trends in architecture, a discussion is given on the problems of assimilating old and new when building in old-time surroundings. The two examples are critically expounded and may serve to illustrate the present situation in Swedish architecture.

»Finland builds»

By A Schimmerling

p. 33—40

These notes have been written on the occasion of a recently held exhibition on architecture in Helsinki.

Architecture as well as the decorative arts are deeply rooted in Finnish tradition. The unprejudiced approach to building problems apparent in so many works is partly due to the fact that stylistic movements did not leave a serious trace in the building history of this country.

As in other parts of Scandinavia, the so called »humanisation» of the functional trend of the thirties is also apparent in Finland. In this respect the influence the Finnish vernacular exercised on the modern idiom should not be overlooked.

The fact that the Finnish architect has more opportunities to build in a natural surrounding than any of his continental colleagues is perhaps accountable for this trend. Industrialisation and urban development on the occidental pattern are relatively recent: many buildings are erected in small country towns or industrial estates in the midst of a most

beautiful landscape. The »organic» trend so finely illustrated by Alvar Aalto's recent work is easier to understand in the light of these considerations.

It would be erroneous to talk about a single prevailing current in contemporary Finnish. Several buildings bear also witness of the vitality of the more internationally minded wing of the modern movement. Le CORBUSIER has for instance many followers in the rank and file of the younger generation. It may happen also that architects of these »maisons sur pilotis» are building in a regional manner in the country side. This eclectic attitude is a healthy phenomenon considering the wide range of building tasks confronting the builder of to-day.

The necessity to reduce building costs has resulted in Finland like in most countries in a growing movement directed towards rationalisation and industrialisation. The construction of a new experimental unit contemplated as a part of a satellite town of Helsinki is a good example in this respect. Here several prefabrication methods using precast concrete units are tried out on a large scale. These and similar experiences may have far reaching consequences on future building in Finland. —

Carl Larsson's »A Home»

By H Carlheim—Gyllensköld

p. 41—42

Sweden has recently celebrated the hundredth anniversary of the birth of one of her most prominent and well known artists, Carl Larsson.

In 1899 Carl Larsson's first book was published. It was entitled »A Home» and contained a collection of reproductions of his own paintings. This book has had a greater influence on furnishing and interior decoration in Sweden than any other single work. In fact the author is of the confirmed opinion that the greater part of all that is best and most noteworthy in furnishing and interior decoration in Sweden today owes its existence to Carl Larsson, and would simply not have developed without his influence.

Carl Larsson followed the fashion of the upper classes in mixing furniture, ornaments, etc. of different periods, but was almost unaffected by the contemporary craze for rustic art. His choice of colours, and the paintings with which he decorated his doors and walls sometimes betrayed a slight rustic influence, but the furniture in his home was that fashionable among the upper classes or to be found in more well-to-do country homes. There is more concrete evidence of the influence of the Jugend style, particularly in his choice of ornaments and wall decorations. In fact the whole atmosphere of Carl Larsson's interiors is characteristically Jugend in its simplicity, gaiety and humanity. Even the colours are Jugend—maybe with a touch of old Swedish peasant cottage.

That this little book has had such a wide influence on subsequent domestic furnishing and decorating is undoubtedly due to the fact that the home it illustrates—Carl Larsson's own home in Sundborn—is both elegant and beautiful, in a manner which the majority can appreciate. Maybe it does not always conform to the standards of what one might term perfect artistry, but then he has worked with simple material. The furniture is mostly of the type which people at that time had inherited from their parents' homes or which could be bought cheaply in second hand shops or made by a local carpenter. It is mainly covered with loose covers of striped materials; the carpets and mats are woven of gaily coloured rags—an inexpensive type of floor covering popular in Sweden—and there is an abundance of flowers and plants in the windows. It must have been something of a relief to a great many of Carl Larsson's readers to realize that such elegance could be achieved with such simple means. Nobody but Carl Larsson could have so clearly illustrated that if one furnishes and arranges one's home so that one is content and happy in it oneself other people will also like it.

Another factor which contributed to the general acceptance of the ideas for which Carl Larsson propagated in »A Home» is undoubtedly that there is no suggestion of condescension, no impression of a lesson by someone who thinks he knows better. The book is principally an art book, a collection of beautiful paintings, and it was certainly accepted as such. It is, however, obvious that Carl Larsson himself had other intentions.

Has master planning fallen into disrepute?

By S Månsson

p. 43—44

During the continuation course of master planning at The Royal Institute of Technology in sept. 1953 one discussed two vital points in master planning. First the importance of coordinating the different opinions of the central government authorities and secondly the co-ordination of the physical and economical planning in the municipalities.

The economic premises for the urban or rural district is of fundamental importance for the nature of the districts general plan and consequently the work on the general plan and the communal technical analysis and investigations ought to be carried on parallelly and mutually.

Facts and superstition in building

By B Malmsten

p. 45—48

Progress in every sphere has a very powerful opponent in routine and habit. In matters of simple, elementary building techniques it is not difficult to show

how deeply rooted are both routine and belief without facts, i. e. superstition.

The incapacity of planners to free themselves of routine thinking is evident from a study of plans and specifications. This is rather remarkable as planners in similar fields are extremely emancipated, and may sometimes be regarded as almost imprudent.

Examples of superstition in building technique are the prevailing beliefs that it is necessary to paint concrete foundations with asphalt to render them watertight, that pasteboard must be laid between foundation masonry and the superstructure to avoid damage from damp to the superstructure, and that window-frames and other woodwork adjoining walls must be impregnated to prevent alleged decay.

Another instance of superstition is the assertion of refrigeration engineers that the diffusion of damp through the wall of a cold-storage room is so great that insulation will be rapidly ruined unless the wall is protected by a damp-proof course. Inspections of 100 cold-storage rooms have shown, however, that walls which were entirely »wrongly» constructed in this respect, function faultlessly even after 25 years.

To bring the influence of force-of-habit and superstition to an end, we need enlightenment and still more enlightenment. It ought to be regarded as one of the most important tasks in building research to circulate information on everyday problems of detail, of which we have by now sufficient experience, often gained through misfortune, so that we might thus avoid repeatedly making the same mistakes as is now often the case. Up till now insufficient attention has been given to this matter, and all too often research is carried out which is of interest to hardly anybody but the researcher himself for the examinations he has in view.

FÖRENINGSMEDDELANDET

Bildrevysammanträde

Svenska Arkitektföreningen hade sammanträde den 25 jan. med sedvanlig bildrevy.

David Helldén talade om höghus i kvarteret Grytgjutaren på nedre Norrmalm. Så som dom har hållit på där och schakta och spränga har man länge misstänkt att något var i görningen. Nu fick vi veta en hel del om huset.

Gunnar Pleijel hade för tillfället svikit sina ljusproblem och kastat sig över värmetransporter i samband med fönster. Vi fick se flera diagram från hans kaninburar på Teknis tak.

Lars Åkerlund berättade om turiststationen i Abisko med bilder i svart-vitt och färg och om en mängd byggnadsproblem av alpin karaktär.

Sven Silow redogjorde för LM Ericssons jubileumsgåva till Televerket — ett demonstrationsinstrument. Om man inte förut visste att telefonerandet var en konst fick man reda på det nu.

Gustav Kawnitz gick in för telegraf i stället och visade ett projekt till telestation i Skåne.

Stig Ancker visade sina sommarhus i Haverdal i Halland och där kunde man mera vara med på noterna. Egentligen borde Ancker ha Haverdals hembygdsförenings förtjänstplakat i guld för sina insatser att ordna detta område som antagligen kommer att stå som en förebild för god sommarstugebebyggelse lång tid framåt.

Viking Göransson, slutligen, berättade om sina försök att skaffa fram inhemsk italiensk mosaik från Uppsala. Han hade räknat ut minsta möjliga antal bitar som gick åt för att göra ett fullödigt konstverk i mosaik. Konstverket ritades upp i skala 1:10 eller 20 och varje bit litterades enl. fabrikskatalog. Sen sätter vem som helst fast det på väggen och konstnären får dit när täckelset faller — om han inte har fullt med andra konstverk att littrera.

tv

DIVERSE

Västkostresa

Vi gjorde tillsammans med red.sekr. en resa till västkusten under sista dagarna i januari och fick frysa rätt obehagligt på klippor och skär. Bland annat for vi till Halmstad för att uppvakta länsarkitekten Manne Carlman i ett byggnadsärendet och mottogs på slottet i landets vackraste länsarkitektkontor. Carlman berättade om hur den allmänna standardhöjningen och den förlängda semestern hade inverkat på kustbebyggelsen. Om vi fattade honom rätt så fördubblades Hallands folkmängd under sommarmånaderna. Överallt växte sommarsamhällen upp och myndigheterna hade fullt sjå med att söka rätta till de värsta avarterna. En utredning i dessa frågor kommer rätt snart och av det material, som vi fick se kunde man sluta sig till att den blir både värdefull och grundlig. Även en sådan sak som lämpligt växtmaterial för de halländska sommartäpporna hade gått igenom och för oss, som försöker få blomprakt kring den egna hallandsstugan var detta av särskilt intresse.

I förbifarten till Hotell Mårtenson beundrade vi om igen Ahlboms och Sterners stadshus, som fortfarande såg vakert och fint ut. Och hur många 30-tals byggnader kan man säga det om?

Så kom vi då så småningom till Göteborg där Bengt Östnäs vallade oss i bil några timmar. Vårt första besök gällde Järnbrott och Tage och Anders William-Olssons och Lars Ågrens experimenthus. Fortfarande var vädret kallt och det blåste småsnålt kring huset där Radiotjänst just höll på med ett reportage och där vi snubblade över konkurrenter från andra byggnadstidskrifter. Vår själ värmdes dock vid anblicken av vad vår gamle lärare i stadsbyggnadskonst hade åstadkommit med sina medhjälpare och våra fötter tinade hastigt upp av golvvärmen i lägenhe-

terna. Vi skall inte förråda mer om huset — det skall vi överlåta till kompetentare personer — men vi fann oss föranlåtna att högstämt gratulera direktören Carl Edler i Göteborgs stads bostadsaktiebolag och arkitekterna till det fina huset och uttala som vår mening att vi nu började tro på arkitekturen igen.

Efter detta såg vi Erik Fribergers experimenthus och upplevde förutom ett fint hus också sensationen av en liten vindskyddad trädgårdstäppa där man väntade att vilket ögonblick som helst få se krokusen titta upp ur den frusna jorden.

Senare på förmiddagen körde oss Bertil Hulten omkring och visade vackert och fult, nytt och gammalt. Det nyaste var Kortedala-området med ännu så länge endast ett virrvarr av bodar och skjul och byggnadsmaterial och med sprängskotten dallrande i luften. Vi undgick emellertid att få se Asplunds rådhusstillbyggnad som lär ha ommålats i en skär färg.

Byggmästarens ombud, professor Gunnar Hoving bjöd därefter oss och Elias Cornell på god lunch och vid den satta vi tills taget gick under angenämt samspråk om många spörsmål och i synnerhet om arkitekturutbildningen. Vi funaderade ett slag under lunchen att flytta redaktionen till Göteborg men kom snart underfund med att något så roligt vore nog inte bra för oss. Göteborgskollegorna tycktes ha det jobbigt och trevligt i staden och framför allt tycks Chalmers vara en kläckningsplats för arkitektoniska idéer. Eller var det bara som vi tyckte?

Hemresan anträdades med SJ:s nya restaurangvagn om vilken man dock inte kan säga något särskilt smickrande. För oss verkade den som ett slag i ansiktet trots välvilliga och duktiga inredningsarkitekters bemödanden att pryda den med glada och rutiga färger. Finns det inte längre folk som kan forma vår rullande materiel så att den ser hyfsad ut? Måste SJ göra lika fula vagnar som tunnelbaneingenjörerna i Stockholm?

Så var vi då åter i Stockholm och på jorden.

tv

INSÄNT

Kungsträdgården

Arkitekt Erik Glemme har fått gatunämndens uppdrag att utarbeta förslag till omdaning av Kungsträdgården. Detta meddelande i Stockholmspressen har föranlett en hel mängd personer att skriva insändare och framlägga hjälpsamma förslag. Glemme hade yttrat att kanske möjligen Karl XIII kunde få flytta på sig och nu är alla Karlar ute och valsar i trädgården bland spegeldammar och brusande vattenfall. Bland insändarna är också en amiral och hästkännare. »Hästar går sällan i trappor», säger amiralen klokt om Karl X Gustafs häst på trappan till Nord. museet, och

...far för att häst och karl flyttas till Kungsträdgården.
 Icke heller »Byggmästaren» har undgått att få en insändare. Vi tackar och trycker av in extenso:

Red. Byggmästaren

Till de mer dyrbara och tungt vä-
 gande inlägg som gjorts betr. Kungs-
 trädgården torde bifogade förtjäna upp-
 märksammas. Karl X, XI, XII, (XIII)
 skulle möta upp i parken. Man saknar
 således Karl IX, XIV, XV för att
 ha Karlarna komplett + lille Karl
 Gustav. Sedan kanske man kan rada upp
 Gustav på vänsterflygeln med början
 Gustav Vasa och t. o. m. Gust. Adolf VI.
 Återstår således Erik, Johan, Kristina,
 Fredrik, Ad. Fredrik och Oscarerna.
 Med vår skicklige parkchef torde nog
 även deras inplacering bli möjlig. Först
 lå skulle parken verkligen göra skäl
 för namnet Kungsträdgården. Men var-
 ifrån få skulptörer?

Hälsn. Z—hl

Skulptörer kommer säkert, bäste herr
 insändare. Sätt igång Egon Möller-Niel-
 sen och han kommer att göra en utmärkt
 lekskulptur av alla våra kungar upp-
 ställda i ring på en karusell roterande
 kring Molins fontän. (För övrigt glömde
 insändaren Sigismund.)

red

TIDSKRIFTER

Er det alvorligt, doktor?

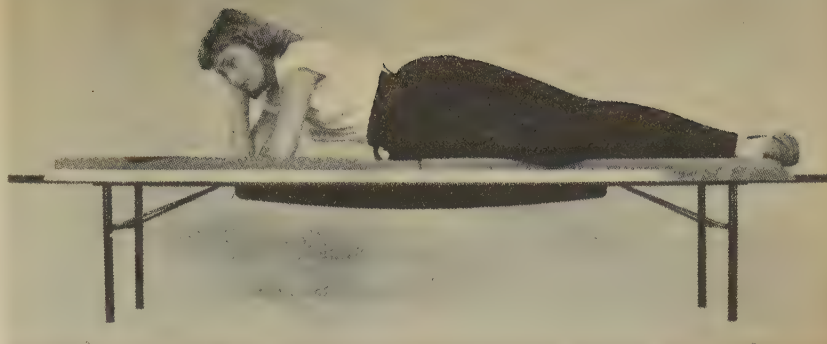

Den lille amtsgård på Blegdamsvej er
 nu snart et år gammel, og har det godt.
 I begyndelsen har den været plaget af
 forskellige børnesygdomme. Blandt andet
 konstaterede man lige efter fødslen noget
 kedeligt udslet omkring hovedindgangen.
 Overlæge Dr. med og uden Hastværk
 fra Blegdamshospitalet blev straks til-
 kaldt for at tilse den lille patient, men
 kunne berolige med, at det kun drejede
 sig om almindelige skjoldkopper, som
 ville fortage sig af sig selv, hvis man gav
 patienten en Hoff.

Kuren virkede straks, hvilket absolut
 var en Winding.

Hvis man ikke passer på, kan sygdo-
 men blusse op igen.

(Ur danska »Arkitekten»
 51—52, 1953)

Horisontala tendenser

I »Bonytt» vackra julnummer 1953
 finns en artikel om »Horisontala ten-
 denser i vertikala hus», varifrån ovan-
 stående horisontala bild är hämtad. An-
 nars rör sig artikeln om de möblerade
 hyreshusen på »Bellahøj» och bygge og
 boligutstillingen i Köpenhamn.

I fotbollspelaren, läkaren m. m. Knud
 Lundbergs lägenhet fanns förutom ett
 skrivbord med stol i stort sett bara en
 bokhylla och den var placerad på WC:et.
 Övrig möblering bestod av en skum-
 gumminatta över hela golvet och ett
 rikt urval av mångfärgade kuddar samt
 en skohylla med tofflor åt de besökande
 som icke medförde sådana själva i ba-
 gaget. Tyvärr gick inte fönstren ned
 till golv; när man nu tittade ut såg
 man bara radiatorerna.

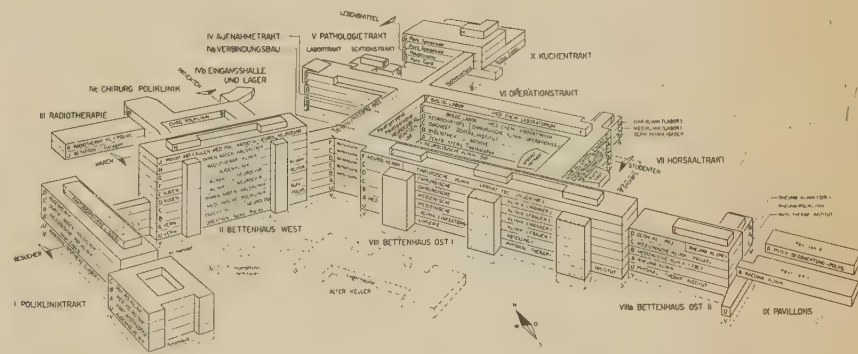
Lågt bord eller vilobänk — som ni behagar!

Varldagsrum med möbler i skumgummi. Trappstegen
 är också klädda med skumgummi.

Också i Finn Juels lägenhet kunde
 man slappna av. På bordet (se bild).
 Men man fick ligga rätt stilla.

tv

Schema över avdelningarnas inbördes förhållande.

Neues Universitätsspital in Zürich

»Werk», November II 1953

innehåller en beskrivning över sjukhu-
 sets etappvisa uppbyggnad kring ett äldre
 lasarett, vars avdelningar successivt ers-
 satts av motsvarande i den nya anlägg-
 ningen, vidare översiktsplaner över det
 nya sjukhuset, talrika exteriör- och in-
 teriörfotografier samt perspektivskisser
 över utrustningsdetaljer. En artikel har
 ägnats åt de konstverk, mural- och glas-
 målningar samt skulpturer som finns
 inom anläggningen. Framställningen kun-
 de, med hänsyn till de många intressanta
 planlösningarna inom detta sjukhus ha
 vunnit i överskådlighet, om översiktspla-

nerna kompletterats med detaljplaner
 exempelvis av en vårdenhets, rönt-
 gen m. m.

Av interiörfotografierna framgår, sär-
 skilt när det gäller utformningarna av
 vårdrum, vilken omsorg och intresse som
 nedlagts av sjukhusets arkitekter på
 samtliga detaljer. Frånsett att dessa in-
 redningar med hänsyn till den höga kva-
 liteten givetvis blivit förhållandevis dyra
 är det med beklagande man konstaterar,
 vilken ringa rörelsefrihet en svensk arki-
 tekt numera har i förhållande till sina
 schweiziska kolleger när det gäller att
 personligen få inverka på utformningen
 av sjukhusinteriören.

L. U.

LITTERATUR

Engelsk byggnadslitteratur

Derbyshire av Nikolaus Pevsner. London 1953 (Penguin).

Hertfordshire av Nikolaus Pevsner. London 1953 (Penguin).

County Durham av Nikolaus Pevsner. London 1953 (Penguin).

Tre nya volymer i Pevsners serie »The Buildings of England». Illustrerade med foton.

Sir Christopher Wren av John Summer-son. London 1953 (Collins).

Levnadsteckning av Wren med beaktande av hans insatser som tänkare, vetenskapsman och arkitekt. Illustrerad med ritningar och foton.

Old London Gardens av Gladys Taylor. London 1953 (Batsford).

Kronologisk beskrivning av trädgårds-konstens utveckling och betydande verk i London, från de tidigaste klosterträd-gårdarna till 1800-talets omdaning av Chamber's och Brown's Kew Gardens.

European Architecture in the Twentieth Century, Volume Two, (Part III), The Era of Functionalism 1924—1933 av Arnold Whittick. (4—1933). London 1953 (Lockwood).

Andra volymen av Whitticks stora historia över modern arkitektur behandlar verk från funktionalismens genom-brottsår efter följande disposition och rubricering:

Utvecklingen på grundval av traditio-nella metoder och stilar: variationer på klassiskt tema, enkelheten och den mo-derna konstruktionstekniken — bibliotek och kyrkor.

Modern konstruktion, funktionell form-givning och tradition: några engelska kyrkor, Shakespeare Memorial Theatre, några stadshus.

Logik och ljus: Banker, industribygg-nader, varuhus, kontorshus, skolor, biblio-tek, sjukhus, bostäder — stuttgartut-ställningen, hallbyggnader, teatrar, bio-grafer, konserthus.

Funktionalismens teori: dekorativ be-toning av konstruktionen, symbolisk be-toning av ändamålet, geometrisk deter-minism, organisk helhet. Rikt illustrerad med ritningar och foton. Omfattande bibliografi.

Canterbury Cathedral av H. R. William-son. London 1953 (Country Life).

Rikt illustrerad och historiskt beskri-vande vägvisare.

Wren, the Incomparable av Martin S. Briggs. London 1953 (Allen & Unwin).

Levnadsteckning av Wren, behandlar: Tidiga år; W. blir arkitekt; Londons brand och dess följder; S:t Pauls Cathed-ral; W:s City kyrkor; Andra kyrkor och W:s syn på kyrkoplanering; West-minster Abbey; Oxford och Cambridge; Kungliga slott och sjukhus; Andra bygg-

nader; W:s medarbetare och hantver-kare; W. som arkitekt och människa.

Illustrerad. Bibliografi.

Gardens (The Things we see 7) av Allen of Hurlwood och Susan Lady & Jellicoe. London 1953 (Penguin).

En bilderbok om trädgårdar, privata och offentliga.

Woodworking Machinery av H. R. Hud-son. London 1946, 1953 (Newnes).

Handbok om träbearbetningsmaskiner.

Pedagogical Sketchbook av Paul Klee. London 1953 (Faber & Faber).

Nyutgåva av Bauhausboken »Pädago-gisches Skizzenbuch». Originallets layout och typografi bibehållen.

Our World from the Air av E. A. Gut-kind. London 1952 (Chatto & Windus).

Flygfoton av bygd och obygd från hela världen, intelligent disponerade och kom-menterade av sociologen Gutkind.

Architects' Working Details av F. R. S. Yorke och D. A. C. A. Boyne. London 1953 (Architectural Press).

Den första volymen i en serie »möns-terböcker» beskriver i utförliga arbets-ritningar, goda moderna lösningar av olika detaljer: fönster, dörrar, trappor, väggar, tak, möbler, installationer, bal-konger, golvbeklädnad och värmekällor.

Architects' Year Book 5. London 1953 (Elek).

Som vanligt en utmärkt samling, bl. a.: Wittkower om proportionssystem, Max Bill om Bauhausiden, Tyrwhitt om sta-den och dess centrum, Jane Drew om Chandigarh, en serie artiklar om ut-ländsk utveckling samt om tekniska problem.

The Marseilles Block av Le Corbusier. London 1953 (Harvill Press).

Översättning av den franska beskriv-ningen av Marseillehuset.

The new Small House av F. R. S. Yorke och Penelope Whiting. London 1953 (Architectural Press).

Enfamiljshus och radhus, huvudsakli-gen engelska, presenterade i foto, rit-nings och beskrivning.

Modern Gardens av Peter Shephard. London 1953 (Architectural Press).

Engelska och utländska trädgårdar be-skrivna i foton, planer och text.

L H

AVGJORDA TÄVLINGAR

Nya småkyrkotyper

Tävlingen om nya småkyrkotyper, ut-lyst av Sällskapet för kyrklig själavård i Stockholm och Göteborgs småkyrko-stiftelse, har nu avgjorts, och en en-hällig prisnämnd tilldelade arkitekt SAR Johannes Olivegren första pris för för-slaget »Långkyrka». Andre respektive tredje pristagare blev arkitekter SAR

Peter Celsing för »En väg» och Arn Rudberger för »Adderad kärna». Sam-manlagt deltog 75 arkitekter i denn-tävling.

Dessutom har prisnämnden till inkö-rekommenderat följande förslag, näm-ligen »Sanctus» av arkitekt SAR Torgny Gynnerstedt, »Kors» av arkitekt SAR John Kandell, »I fädrens spår» av ar-kitekt Carl-Olof Deurell och ingenjö-r Jan Parck, samt »Upp. 21:16,23» av arkitekt SAR Örjan Luning, samtlig Stockholms, samt slutligen »Domus Do-mini» av arkitekt SAR Sten Hummel Gumælius, Uppsala, med Jean Michon Bordes som medhjälpare.

Två förslag fick ett hedersomnämnan-de. Dessa är insända av arkitekt SA Johan Thomé och skulptör Olle Andrin Stockholm, samt av arkitekterna Leif Damgaard, Jan Hallén, Karsten Kirke-gaard och Aage Porsboe, Stockholm.

Prisnämnden har bestått av regements-pastor Gunnar Rudborg, sekreterare oc-pristävlingens tillskyndare, samt kom-minister Ragnar Stenberg, Lidingö, ar-kitekter SAR Bengt Romare, Lennar Tham och professor Helge Zimdahl.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Lekplatstävling

Göteborgs stad inbjuder härmed ar-kitekter, trädgårdsarkitekter och andra intresserade i Danmark, Finland, Norg och Sverige till en idétävling rörand-utformningen av lekområden.

Till prisnämndens förfogande stå 8000 kronor att användas till pris oc-inköp. Om första pris utdelas, komme-det icke att understiga 2000 kronor.

Tävlingsförslag skall vara inlämnat-till funktionären senast den 28 maj 1954, kl. 15.00.

Prisnämnden består av arkitekt SAR Erik Glemme, Stockholm, samt stads-trädgårdsmästare K E Axelssen, arkitek-t SAR Anna Branzell, redaktör Torster Henriksen, stadsplanechefen Koj Jons-son, trädgårdsarkitekt rst Martin Krook fastighetsdirektör Frans Persson oc-överläraren Elsa Skäringer-Larson, Gö-teborg.

Uppgift	Inlämn.-tid	Se Byggm.
Kontorshus i Göte-borg	1 april 1954	Nr A 9-53 s. II
Centralskola i Man-torp	1 april 1954	Nr A 12-53 s. I
Bostadshus i Växjö	30 april 1954	Nr A 12-53 s. XII
Bibliotek i Öster-sund	15 maj 1954	Nr A 1-54 s. I
Lekområden	28 maj 1954	Nr A 2-54 s. VI
Bostadsområde i Hälsingborg	1 juni 1954	Nr A 12-53 s. XII
Kommunalhus i Tomelilla	12 juni 1954	Nr A 2-54 s. I
Statl. byggn. i Stockholm	17 sept. 1954	Nr B 1-54 s. I

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsrit-ningar.

På omslaget: Experimenthuset i Göteborg. Vardagsrummet sett från köket i lägenhet 3 A. Foto: Sjöstedt.

ENGLISH SUMMARY

The responsibility of being an architect

By G Kaunitz

p. 49—50

Architectural design—its dependance on, and influence on, the beliefs which govern our behaviour and actions.

Economy as an art independant of monetary considerations.

Thoughts on the outlook and beliefs of our time and their relation to the present-day aspects of the community and of architecture.

The experimental house in Gothenburg

By T and A William-Olsson

p. 52—60

At Järnbrott, a suburb to Gothenburg, the Municipal Housing Co. has erected an experimental block of flats with certain interesting novelties. The house is the outcome of a competition in 1951, won by Tage William-Olsson and his son Anders, on a programme requiring the competitors to make the quest of 550 to 600 sq. feet of net floor space and without regard to by-laws and regulations in force. The authorities have since given required dispensations from such regulations.

The apartments have no fixed lay out, partition walls in light wall board construction being easily moveable. The tenants have, in collaboration with the company's architect each decided on his own plan. None of the 20 apartments in the house are alike.

Dwelling rooms and kitchens are in one, a light »bar» or cupboard construction with shelves and (if desired —) shutters separating the kitchen part

from the living room proper. An efficient ventilation takes care of the cooking odours and has proved satisfactory.

Other experimental features are heating by hot water pipes in the floors, window ventilation by a special slot-arrangement adjacent to all bed room windows, concrete frame construction with inserted prefabricated wall elements in wood and the complete avoidance of internal plaster on concrete.

The total cost of the building has been 780 000 Kr. or 588 Kr per sq.m. of net floor area, which is a good Swedish average for flats which are *not* of an experimental nature.

Visiting China

By Mats Linnman

p. 71—76

Last spring nine Swedes were invited to China by the Chinese People's Institute of Foreign Affairs. They travelled for 45 days from Mukden in the North-East to Canton in the South.

After describing the impressions of the arrival at Peking the author gives some informations about the new regime and the enormous reconstruction work which has begun in the new China.

The first great achievements were the restoration of the railway system and the regulation of the Huai river. The land reform has already brought about a tolerable standard of living to the peasants and the new organization of public instruction seems to abolish the main part of illiteracy in a comparatively short time.

In the central parts of the towns construction of water conduits and sewers was going on. New housing districts grown up in the outskirts of the towns are usually built for a certain category of people, for instance the employees of the bus lines in Shanghai or the railway workers in Peking. These new dwelling houses are very much alike those of Europe. Mostly the houses have only two stories. Community centres are generally the first parts to be built in the new areas. The designing is carried out by municipal offices. — Housing shortage is not unknown in the cities. In the new houses in Shanghai mentioned above three families temporarily lived in two flats. People living in new houses do not pay any rent, only fees for water and electricity.

The standard of dwelling in the countryside is lower but there is more space. The newly built peasant's cottages often have home-made paper windows and earthen floors.

Enormous depots of building materials were to be seen round the towns, mostly bricks, tiles and timber. The methods and implements of bricklaying are different from those used in Sweden. An extensive use is made of bamboo as material for scaffoldings and sheds on the construction sites, but also half-permanent houses are built of bamboo.

The highest wish of the Chinese people today is to continue and complete

the reconstruction of their country. And the Chinese are quite conscious of the prerequisite for this: world peace and international understanding.

TIDSKRIFTER

Generaldirektörsposten i byggnadsstyrelsen i Finland

I sept. 1953 överlämnade Finlands Arkitektförbund en skrivelse till Ministeriet för kommunikationsväsendet och allmänna arbeten vari förbundet uttalade sin uppfattning att det vore av utomordentlig vikt att till ämbetet som generaldirektör i Byggnadsstyrelsen utnämndes en person, som åtnjöt förtroende hos landets arkitektkår.

I dec. utnämndes till allas överraskning arkitekt Jussi Lappi-Seppälä till generaldirektör. I en senare skrivelse säger förbundet bl. a.:

»Finlands Arkitektförbunds åsikt är, att detta sakförhållande inte kan undgå att sätta vår offentliga byggnadsverksamhet i fara. Förbundet anser att utnämningen sålunda skapat en ohälsbar situation, ur vilken man snarast möjligt bör sträva att frigöra sig.»

Till dessa båda skrivelser, som avtryckts i Finska »Arkitekten» nr 11, 1953 fogas en kommentar på tre sidor, som slutar med följande: »Finlands arkitektkår kan inte godkänna, att i spetsen för landets byggnadsväsen — och det vid en tidpunkt då det gäller att ta ställning till viktiga tekniska nyheter och lösa väldiga projekteringsuppgifter bl. a. på samhällsplaneringens område — står en person som inte med bästa vilja kan anses kvalificerad för en sådan uppgift och som för övrigt lovat att inte befatta sig med planering. Det kan knappast anses lyckligt att byggnadsstyrelsen ledes av en arkitekt, vars förhållande till arkitekturen är påfallande likt rävens förhållande till rönnbären enligt den bekanta fabeln, som stämplar allt nyskapande som »originalitetsjakt» och söker kamouflera sina egna mediokra frambringelser med dimridåer av naiv, men samtidigt försätlig »byggnadsekonomisk» svada.

Om generaldirektören i byggnadsstyrelsen är medlem av Finlands Arkitektförbund eller inte kvittar lika; däremot har man rätt att fordra, att han är en dugande och aktad yrkesman och att han iakttar de allmänt godtagna etiska principer för utövande av arkitektyrket, som också vårt arkitektförbund har kodifierat i sin »grundlag». Efter att år 1945 inte ha skytt några förödmjukelser för att få kvarstå inom arkitektförbundet har Jussi Lappi-Seppälä tre år senare självmant utträtt ur detsamma, tydligen emedan han då ansåg sin politiska ställning så säkrad, att han också formellt vågade frikalla sig från de moraliska förpliktelser förbundet ställer på sina medlemmar. Och ändå har hans personlighet slutligen intresse närmast för att den på ett så markant sätt representerar en inriktning, som det överväldigande flertalet av vår arkitektkår tillbakavisar och som kortast kan uttryckas i orden: *arkitektyrkets*

politisering och kommersialisering. Jussi Lappi-Seppäläs utnämning till generaldirektör i byggnadsstyrelsen innebär att vårt samhälle har förlorat första ronden i kraftmätningen med vissa politisk-ekonomiska kretsar, och det föreligger starka skäl att ifrågasätta, huruvida han på sin nya post skall kunna betraktas som sin uppdragsgivares — dvs. statens — förtroendeman.

Den i vårt lands rättstradition bottenande kulturkamp Finlands Arkitektförbund nu blivit tvunget att inläta sig på, trots att det på ett tidigt stadium gjort allt för att förebygga den, måste föras på lång sikt, och vi måste ge oss till tåls, om positiva resultat inte omedelbart kan annoteras. Likväl har vi skäl att tro, att vårt samhälle en gång kommer att vara arkitektkåren tacksam för att den inte gav vika utan ställde det allmänna bästa högre än vissa med den politiska demagogins vapen drivna själviska gruppintressen.»

tv

LITTERATUR

Der Friedhof. Gärtnerische Gestaltung, Bauten, Grabmale. Otto Valentien, 1953. Bayrischer Landwirtschaftsverlag. A 4, 156 sidor jämte register, 400 illustrationer. Pris 23 DM.

Boken är, enligt förordet, ett försök att sammanfatta alla kyrkogårdsarkitekturens olika sidor; att likvärdigt och fylligt behandla trädgårds-, byggnads- och monumentutformning med gamla och nya exempel. Företrädesvis behandlas städernas kyrkogårdar. Jämte tyska anläggningar visas flera nyare anläggningar från andra länder, framförallt skandinaviska, i planer och foto.

En textavdelning som omfattar 68 sidor med 132 teckningar i den tvåspaltigt satta texten är tryckt på matt papper. I en bildavdelning på konsttryckpapper visas ett trettiotal kyrkogårdsplaner, varav några schweiziska, 6 av danska författare och ett par svenska, Lidingö och Huddinge, både med Hermelin och Wedborn som trädgårdsplanerare. Stockholms skogskyrkogård visas i översiktsplan i samband med krematoriet. Övriga svenska bidrag till bildavdelningen är mest planer och foton av kyrkor och kapell hämtade ur Byggmästaren och Nordisk Arkitektur: Burträsk, Malmö, Karlskoga, tävlingsförslag till kyrkor i »Skräulinge» och »Oxesund» m. fl. Återstoden av bildmaterialet är instruktiva fotografier av landskap, byggnader, detaljer, gravfält och monument. Klichéer och tryck är goda med reservation för en del av det lånade svenska materialet.

Att Lewerentz ej nämnes i samband med Stockholms skogskyrkogård, som dateras till 1930, och att liknande underlåtenhet kan iakttagas i andra sammanhang (Schlegel, Asplund) torde få skylas på dem som förmedlat det utländska materialet. Då emellertid författaren eftertryckligt framhåller de skandinaviska exemplen som förebildliga skulle en om-

Järnbrott, poststämpelns datum, 1954.

Till Verkställande Direktören,
Göteborgs Stads Bostadsaktiebolag,
Göteborg.

Vi får härmed rikta ett tack till Bostads AB för att det löst vår bostadsfråga på ett så utmärkt sätt.

Tre veckors hemliv har dock givit några erfarenheter, vilka — churu oväsentliga — vi icke vilja underlåta att nämna.

I anslutning till remissdebatten vilja vi påpeka att vi anse tillfället att lansera bardisken illa valt. Det borde naturligtvis skett i en tid av fallande spritpriser. När får vi för övrigt utminuteringsställe på Radiatorget? Varför tills vidare inte en spritbuss? Den kunde då nämligen placeras vid sidan av Sparbussen vid Posten varvid uttagen å samtliga motböcker kunde samordnas. Ni förvirrar oss visst en aning. Trots alla olägenheter kunna vi endast lovorda bardisken.

När vi flyttade in fick vi uppgift om att väggarna äro flyttbara, och nu undrar vi, när Ni kommer och flyttar dem. Väggarna äro givetvis mycket trevliga med de vertikala markeringarna men de har samtidigt berett oss en del svårigheter när vi skulle arrangera våra konstverk. För att de skola passa in i väggfalten har vi varit tvungna att skära upp dem i strimlor på 35 cm (50 cm inkl. ram). Vårt käraste konstverk, Cederströms "Karl XII:s likfärd", är sig inte mera lik. Garderobsnyckeln som sticker ut ur Karl XII:s knapphål är väl en anakronism. Stövlarna hamnade dock i tamburen. Det är dock en fördel att man kan använda samma tavelspik på båda sidor av väggen. Taken finner vi mycket trevliga men undrar om det verkligen inte lönar sig att giva bort formbräderna. När man lagt ner så mycket arbete på att göra mellanväggarna flyttbara, förvånar det oss att inte också pelaren är flyttbar. Den har nämligen i ett fall hamnat i en empiresoffa, vilket varit litet irriterande.

Beträffande kommunikationerna i huset har en god vän, som är fackman, förklarat att det i längden skulle vara billigare med två hissar och ett trapphus i stället för tvärtom. Vi är mycket spända på att se vilken färg huset skall få utvändigt. Kommer den att harmoniera med färgsättningen på övriga trähus i Järnbrott och i så fall varför? När kommer Ni och sätter upp krokarna i taket för våra kristallkronor?

För övrigt förvånar det oss att det är så varmt i lägenheterna trots att det inte finns några radiatorer.

Med dessa små påpekanden har vi inte velat rikta någon kritik mot huset utan endast framhålla några detaljer mot vilka invändningar kunna göras.

Högaktningsfullt
"Vissa hyresgäster i L-huset"

(Ur Byggforum 2/54)

sorgsfullare behandling av detta material ha varit på sin plats.

Det historiska avsnittet i framställningen av kyrkogårdens gestaltning är inskränkt till mindre än tre spalter text jämte teckningar av olika typer av forngravar. Det är föga givande och kan karaktäriseras som ett anlopp genom vilket författaren med ett par raska steg hoppar direkt in i en kort diskussion av vägföring, indelning och rumsbildning i den arkitektoniska kyrkogården, i den för tysk känsla särskilt tilltalande s. k. skogskyrkogården, i parkkyrkogården och i den systematiskt tydliga fristående bykyrkogården. De nordiska länderna framställs som ledande i dagens situation, inte minst när det gäller sakrala byggnader.

I den historiska återblicken saknas sålunda en framställning av kyrkogårdarnas utveckling under de senaste århundradena, parallellt med stadsutvecklingen.

Ändå är det under denna tid de aktuella problemen börjar värka fram, traditionsförfall och reformförsök sätter in. Problematiken bekymrar författaren föga. Han är emellertid en erfaren och skicklig praktiker och bokens centrala

avsnitt, kapitlet om planering och anläggning, om plantering och om gravmonument är framställningens värdefullaste del. Här diskuteras val av läge, beräkning av markbehov, byggnadsprogram, ingångar och hägnader, vägar och platser, brunnar och avfallsplatser, orientering, utvidgningar. Även av kapitlet om plantering kan en svensk läsare ha gott utbyte, om också inte all är tillämpligt i vårt klimat. Gravmonumentet har fått sin egen, något fylligare historik; den är väl illustrerad och kapitlet innehåller en del goda råd. Samma smak som författaren här gör sig till talesman för borde ha tillämpats på bokbandet.

Om man också inte kan säga att kyrkogårdsarkitekturens alla sidor fått en likvärdig och fyllig behandling kan boken rekommenderas. Nyare litteratur på detta område är hos oss närmast obefintlig. Medan marknaden översvämmas av trädgårdsböcker och handböcker av alla slag lämnas detta område obelagt. Kyrkogården är, trots märkliga insatser, ett av våra olösta nutidsproblem, inte ett av de viktigaste men ett av de mest irriterande.

SIL

Modern Gardens

Vad menas med moderna trädgårdar? Peter Shephard, författare till *Modern Gardens* (The Architectural Press, London) anser att de exempel han samlat i sin bok är moderna därför att de projekterats under de senaste tjugofem åren, inspirerade av vår tids idéer, praktiska såväl som estetiska; de har dessutom intim anknytning till modern arkitektur.

Shephards »trädgård» är ett vidsträckt begrepp och rymmer så vitt skilda anläggningar som vinterträdgårdar och takträdgårdar, villaträdgårdar, stadsparker och herrgårdsparker, rekreationsanläggningar och sådant som varken kan kallas trädgård eller park utan landskap av den typ och storleksordning som Södra begravningsplatsen i Stockholm.

Exemplen är samlade från Europa och Amerika och är illustrerade med fotografier och planer. Ett foto kan vara missvisande, men sällan planen. Den kan man inte fuskas med: den presenterar rumsbildningar, kommunikationer, samspillet mellan den yttre planeringen och byggnaden — de stora tagen likaväl som

de små och det som ingen kamera kan överblicka i kompositionen det visar planen med sina enkla symboler. Därför är man Shephard tacksam för den möda han lagt ner på att sammanställa både foton och ritningar som ett oundgängligt jämförelsematerial.

Boken är typografiskt aptitlig. Bildtexterna föredömligt koncentrerade och sakliga. Möjligen skulle man kunna tänka sig att det hela vunnit på en något mera kritisk gallring, som uteslutit vissa likgiltiga anläggningar. Men i stort sett är det ganska fantasieggande att se hur folk i olika länder ordnat det för sig, formellt och naturalistiskt med räta linjer och buktande. Blonda svenska hundlokeängar och Norrmälarstränder eller ett välkänt slagnummer som Marabous vackra plantering delar utrymme med några av de bästa danska interiörerna, ofta publicerade även de. Från sitt eget hemland har författaren — bland mycket annat — tagit med Serge Chermayeffs hus i Halland, Sussex, där Christopher Tunnard med enkla medel samordnat hus, trädgård och landskap i ett stort och i bästa mening modernt helhetsgrepp. Den anläggningen

hör förresten till en av de bästa i boken. I Rio de Janeiro roar sig målaren trädgårdsmästaren Roberto Burle Marx att med svepande mjuka former ta död på den sterila europeiska formalism, som tidigare präglat det mesta i trädgårdsväg på den sidan. Mot en bottenplantering av mattbildande växter i stora fält grupperar han sådana tropiska — i våra ögon exotiska — bladväxter, som tillhör den brasilianska hemmafloran.

Vid foten av San Jacintobergen i Colorado, i ett ödligt landskap, har Richard Neutra ritat ett exklusivt vinterresidens och till sin utstuderade arkitektur fogat glaciala block med planteringar av oleander, citroner och cedrar. Med betongmurar och aluminiumskärmar har han skapat skydd — inte mot insyn — utan mot sandstormar, som sveper fram över öknen. Något enslig förefaller kanske denna boning att vara men behovet av ostört privatliv är kanske kännbart för en jäktad mängmiljonär från östkusten.

När man bläddrat igenom boken, som så frikostigt låter läsaren blicka in i vitt skilda interiörer, får man ännu en gång bekräftelse på riktigheten av den danske kommunegartnern G N Brandts nyktra konstaterande: *De ska inte va för många nummer i Haven.* — Bäst i denna Shephards exempelsamling är de enkla och okonstlade anläggningarna där man intresserat sig mera för helhetsgreppet än för alla de dekorativa detaljerna.

Walter Bauer

Beautiful Gardens

Beautiful Gardens of the World, av Robert Jackson. Bläddrande i denna bok undrar man: Hur går det till att samla material, göra urval, skriva text till något så meningslöst som denna grönsaksskildring med pretentioner att representera »the World»? Texten är naiv, disponeringen dålig, bildupställningen ful. Färgbilderna påminner om sådant som man kunde få se i färgfotograferingens tidiga barndom. Återstår de talrika svart- och vitfotografierna som, om man nödgades döma enbart efter dem, skulle tyda på att trädgårdskonsten vore i stort sett lika visen över hela klotet.

Planritningar saknas genomgående med undantag av de kartor över resp. land som — f. ö. mycket oredigt — finns utströdda här och där.

Om Norge heter det att huvudmotivet i en god norsk trädgård är ofta en grupp träd, sommarblommande buskar, gräsmattor och fontäner. Tänka sig!

Sverige avfärdas på en halv textside, varav ungefär 1/3 handlar om Vasaparken i Stockholm, 1/3 om Charlottendal »one of the best in Sweden» (bild saknas) och 1/3 om Linnaeus.

Om Egypten får man veta att exkung Faruk grejat en av landets förnämsta anläggningar, fylld av både det ena och det andra samt att Lord Kitchener på sin tid planterat en Fikus vid brittiska ambassaden.

Beräffande Indien slutligen meddelas

i en med hänsyn till världsdelens storlek något väl koncentrerad skildring att maharadjan av Jaipur är en rajputer som älskar blommor och trädgårdar.

Walter Bauer

KONGRESSER

International Federation for Housing and Town planning håller kongress i Edinburgh, Scotland från 20—26 sept. 1954 med följande huvudämnen i diskussionen: 1) Slumclearance and rehousing, 2) Housing density, 3) National land use planning.

IFLA-årsbok

IFLÄ, International Federation of Landscape Architects, är en sammanfattning av 24 nationers trädgårdsarkitekter.

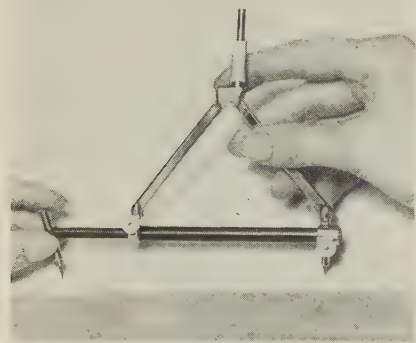
IFLA håller nu på att samla sig till en årsbok som kommer att bygga på utställningsmaterial från de vartannat år återkommande kongresserna (London 1948, Madrid —50, Stockholm —52, Wien —54).

Boken är beräknad att omfatta 170—200 sidor med två tredjedelar fotografier, planer och teckningar och blir tryckt på fyra språk, engelska, franska, tyska och spanska.

Detta med språken har medfört vissa svårigheter att finna förläggare, vilket i sin tur tvingat utgivarna att garantera minst 2 000 köpare. Priset kommer att bli omkring 45 kr. Är det någon som vill ta del av ett provtryck och eventuellt samtidigt skriva på en beställningsblankett, så går det bra att vända sig till AB Sandbergs Bokhandel, Stockholm.

DIVERSE

PIAB-passaren

En ny universalpassare som på en gång är en nollcirkelpassare, en jungfrupassare och en stångcirkelpassare har nu kommit i marknaden.

Man kan lika lätt dra en cirkel med 0,5 mm radie som en med 200 mm radie, eller med tillsatsstång, en med 1 000 mm radie.

Passaren kan användas för blyerts, tryck eller ritning.

Priset för passaren i grundutförandet är 42 kronor.

NYA MATERIAL

Nytt glas

Sedan lång tid tillbaka har man i Tyskland gjort stora ansträngningar för att framställa ett glas, som endast är genomskinligt åt ett håll, och experimenter har nu lyckats. Det är Ibero-Amerikanisches Forschungs- und Entwicklungs-Institut i Nürnberg, som arbetat med problemet, och uppfinnare är överingenjör J H Danzer. Glaset, som kallas »Sekura-Flex», har redan inmonterats i många bilar, vilkas passagerare ser lika bra utåt som genom vanligt glas medan de själva är skyddade från all insyn utifrån. Ingenjör Danzer räknar med att alla stadsvåningar med tiden kommer att övergå till det nya glaset.

INKOMMEN LITTERATUR

Planning outlook. Editor J. S. Allen. London 1952. The journal of the school of town and country planning, King's College, University of Durham. Vol. II : No. 4. 1952. 100 sid. Illustrerad med tabeller och diagram.

Planning. The Architect's Handbook by »E. and O. E.» (S. Rowland Pierce, VPRIBA and Patrick Culbuch, ARIBA, Seventh Edition. Published on 29th September 1953 for »The Architect and Building News» by Iliffe & Sons Limited. Price 30 s. Od. 571 pages. 655 illustrations.

Gymnasiums and communications in southern Götaland by Elis Pålsson. Lund studies in geography. Ser. B. Human Geography No. 7. The Royal University of Lund, Sweden. Lund 1953. 19 sid. Pris 3:50 Sw. kr.

Die Beziehungen zwischen Hüttenwerken und ihrem Umland in Südschweden von 1750—1950 von Olof Nordström. Lunds Studies in Geography. Ser. B. Human Geography No. 8. Lund 1953. 35 sid. Ill. Pris 3:50 Sw. Kr.

INSÄNT

Med anledning av herr B Malmstens angrepp mot kyltekniker världen över och mot internationellt vedertagna normer för kylrumsisolering i artikeln »Skrock och fakta om byggnadsteknik», A 2 1954 sid. 45, får Svenska Kyltekniska Föreningens Tekniska Nämnd meddela, att Nämnden inom kort kommer att lämna ett bemötande i Kylteknisk Tidskrift,¹ trots att herr Malmstens utredning tvärtemot vad han uppger redan en gång har behandlats offentligt, nämligen vid Svenska Kyltekniska Föreningens möte den 27 nov. 1952 refererad i Kylteknisk Tidskrift nr 1 1953 sid. 10. Vid detta möte påvisades, att herr Malmstens åsikt om kylteknikernas »törnrosa-sömn» endast är en av hans många missuppfattningar.

Nämnden varnar bestämt för tillämpning av flertalet av herr Malmstens kyltekniska teser.

Svenska Kyltekniska Föreningens
Tekniska nämnd

¹ Denna artikel kommer att i sammandrag införas i Byggmästaren. Red.

AVGJORD TÄVLING

Kapellkrematorium i Skellefteå

Tävlingen om kapellkrematorium för Skellefteå stad har avgjorts.

Första pris på 5 000 kr tillföll arkitekter SAR Jan Ericson, Torgny Gynnerstedt och Bengt Ägren. Andra pris, 3 000 kr, fick arkitekt B Wideqvist, Kull, Solentuna, och tredje pris, 2 000 kr, de i Stockholm verksamma danska arkitekterna Leif Damgaard, Karsten Kirkegaard och Aage Porsbo samt arkitekt SAR Bo Sahlin, vilka samarbetat med Gustav Magnussons konsulterande ingenjörbyrå.

Ytterligare tre förslag förordades till inköp, nämligen ett av arkitekt Janne Feldt och byggnadsingenjör Uno Asplund, Karlstad, ett av byggnadsingenjör Stig Efverström, Stockholm, samt ett av arkitekt SAR Gunnar Jacobsson Lidingö.

Prisnämnden har föreslagit att en omvärldstävling ordnas mellan författarna till de tre prisbelönta förslagen.

Prisnämnden har utgjorts av kyrkoherde A Lindström, häradsdomare J Andersson, stadsträdgårdsmästare O Cullman, arkitekter SAR Hakon Ahlberg, Bengt Brunnström, Åke Porne och länsarkitekt Hjalmar Bergman.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Landsbibliotek i Växjö

Växjö stad inbjuder svenska arkitekter och i Sverige bosatta utländska arkitekter i samarbete med arkitekter SAR till tävling om landsbibliotek i Växjö.

Till prisnämndens förfogande är ställd en summa av 12 000 kronor att användas till pris och en summa av 3 000 kronor att användas till inköp.

Tävlingsförslag skall vara inlämnade till stadskansliet senast kl. 15.00 onsdagen den 1 september 1954.

Prisnämnden utgöres av domprost Ivar Hylander, Växjö, distriktsöverlärare Georg Lücklig, Växjö, arkitekter SAR Yngve Ahlbom, Stockholm, länsarkitekt Hans Lindén, Växjö, och Jan Wallinder, Göteborg.

Uppgift	Inlämn.-tid	Se Byggm.
Centralskola i Mantorp	15 april 1954	Nr A 12-53 s. I
Bostadshus i Växjö	30 april 1954	Nr A 12-53 s. XII
Bibliotek i Östersund	15 maj 1954	Nr A 1-54 s. I
Lekområden	28 maj 1954	Nr A 2-54 s. VI
Bostadsområde i Hälsingborg	1 juni 1954	Nr A 12-53 s. XII
Kommunalhus i Tomelilla	12 juni 1954	Nr A 2-54 s. I
Landsbibliotek i Växjö	1 sept. 1954	Nr A 3-54 s. XIV
Statl. byggn. i Stockholm	17 sept. 1954	Nr B 1-54 s. I

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsritningar.

På omslaget: Fasaddetalj av Rungsted skole, Danmark. Ark: S. E. Rasmussen.

ENGLISH SUMMARY

Schools

By B Thornberg

p. 77—82

The new Swedish regulations for the school system contain many very sensible ideas on the design of school buildings, agreeing in many respects with those now current in England. The author gives an account of conditions in England and expresses the wish that Swedish schools too might incorporate assembly halls etc. in the initial plans, instead of having them added later. The school should be a cultural centre for the district. The number of pupils should preferably be kept down to moderate proportions, and school buildings should be single storeyed.

Rural district schools and community planning

By E Borg

p. 83—84

The reorganization of township boundaries and the introduction of the uniform nine-year compulsory education scheme, adopted in principle, have caused an increased need of school buildings, especially in the country districts. When developing the school system, however, rural authorities often fail to give due consideration to community planning. Many rural communities have not the size and territorial extension to justify locating the upper stage (classes 7—9) of the uniform nine-year school within the community. Cooperation with adjacent rural districts will often be necessary. The general location of school establishments should therefore be solved as a regional planning problem. Subsequently the location of the building

within the district to which a school establishment has been assigned becomes a question of detail planning. It is of the greatest importance that school planning in the future involve intimate collaboration with those agencies that are representative of general community-planning opinion.

Back at school

By R Falk and O Wählström

p. 85—86

The article describes an attempt at analysing the factors that constitute and influence life at school with a view to facilitating the design of school buildings which are to provide the setting for active and stimulating instruction of children.

Work began with studies of the literature dealing with the development of psychology, and continued with actual studies in the field by the architect's taking part as a passive pupil in a class of small children, winding up with a critical survey of the material and experience gained. The work was performed in close contact and collaboration with leading educationalists, and the results prepared in the form of a series of sketches with comments.

Duvnäs school

By T Axén

p. 87—91

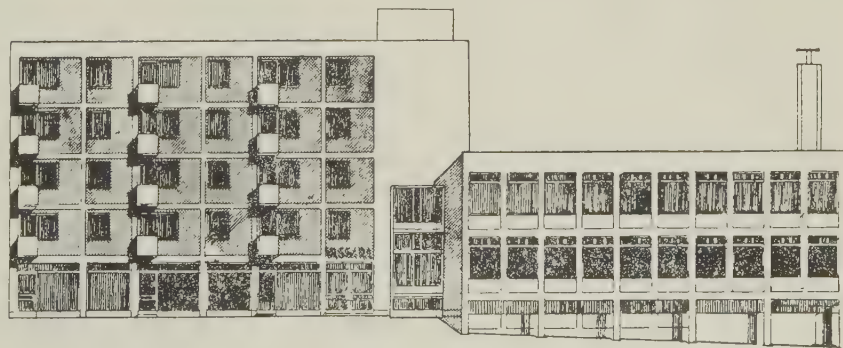
An elementary and intermediate school of appropriate size, with detached buildings of one to three stories in height on an extremely hilly site.

The dining hall is designed to serve also for public meetings. It is used to its full capacity for musical and theatrical performances, dancing, meetings, etc.

The various premises have been designed for good acoustics. The classrooms have a first-class ventilating system with automatic regulation during lessons according to the number of children.

The cost of lighting fixtures has been reduced and their quality improved. There are numerous installations in the playground for the promotion of games.

Artistic decoration of various kinds—mural and framed paintings and sculptural works.

Planerat hotell

Arkitekterna SAR Folke Löfberg och Leo Uulas har ritat ett turisthotell

A higher technical school and two elementary schools

By P Hedqvist

p. 92—97

The author describes a higher technical school and two elementary schools in Stockholm.

Torpa school in Gothenburg

By E Ragndal

p. 98

A short description of an elementary school with 31 classrooms.

Rungsted school (Denmark)

By S E Rasmussen

p. 99

A short description of a school where special classroom illumination has been studied.

Development of school buildings

By H Zimdahl

p. 100—106

The article gives a critical survey of the architect's task with special reference to the pedagogical demands, and reviews current development trends in the design of school buildings in Sweden during the last years, dealing with both the type of school and the execution of classrooms, faculty rooms, and assembly halls.

Secondary school in Sandviken

By G Abergh

p. 107—112

The school comprises 12 classrooms for the lower secondary grammar school and 6 for the upper secondary school, as well as special and practice rooms. The school area has every prospect, because of its situation in the city, of becoming a civic centre. The town theatre and library, handicrafts school and gymnasium are to be transferred to the site. The school premises are open to the public. A one-storey house on the site has been reconstructed as a »union» house for the pupils.

Every class-unit in the lower secondary grammar school consists of a classroom and study room, separated from each other by a sliding blackboard.

nedanför Dundret i Gällivare. Man har tänkt sig att Dundret skall göra come back som turistmål med sin fina skidterräng.

ERIK FANT

10.8.1889—12.4.1954

Helt oväntat har budet kommit om arkitekten Erik Fants bortgång. Under föregående vecka stod han ännu mitt uppe i sitt arbete; natten till måndagen gick han 64-årig stilla bort efter en hastigt påkommen operation. Därmed avklippes en lång och resultatrik arkitektgärning, som i huvudsak ägnats våra äldre kyrkobyggnaders vård och iståndsättande, ett område, där Erik Fant gjort betydande insatser. Sitt första arbete på detta område utförde Fant såsom kontrollant och platsledare vid de omfattande restaureringsarbeten, som åren 1914—17 genomfördes i Vreta Kloster under ledning av den, som skriver detta.

Den noggrannhet och skicklighet, det intresse och framför allt den kärlek till uppgiften som Fant därvid ådagalade, gav snart vid handen, att han funnit sitt rätta arbetsområde. Det var alltså icke det arkitektoniska nyskapandet, som blev hans uppgift utan den ömsinta och ömhänta vården av våra historiska byggnadsminnesmärken av olika slag. Att hindra förfall, att locka fram dolda skönhetsvärden, att skapa möjligheter för fortsatt funktionsduglighet under förändrade förutsättningar, att överhuvudtaget skapa möjligheter för ett gammalt monument att alltfört leva och giva ifrån sig det mesta möjliga av sina inneboende värden, det är restaureringsarkitektens uppgift, kanske inte alltid så uppmärksamman men utan tvekan av vital betydelse i ett kultursamhälle, som, då det rustar sig för morgondagens gärning, också hämtar styrka genom att låta blicken glida tillbaka över vägen, där stennarna stå som vittnesbörd om gångna generationers vilja och gärning.

Det är ett omfattande arbete på den svenska byggnadsminnesvårdens område, som Erik Fant nu definitivt lämnat bakom sig. Här kan det blott flyktigt antydast. Hans huvudarbete koncentrerades på kyrkorestaurationens område. Åtskilligt över hundratalet kyrkor av olika slag, små och stora, landskyrkor och stadskyrkor, från medeltida och från nyare tid, ha under de sista decennierna varit föremål för hans omsorg och arbete. Icke minst bland de små landskyrkorna har han lyckats draga fram pärlor i ljust och givit dem en god och

passande fattning, där sådan behövts. Här skola endast nämnas de strålande interiörerna i *Tensta* och *Vendels* kyrkor norr om Uppsala, där intrikata praktiska och estetiska problem lösts på ett så skickligt och finkänsligt sätt, att en betraktare nu alls inte märker att där funnits några problem att bemästra.

I stora delar av landet från träkyrkor i Småland till Ångermanlands storkyrkor av gråsten finner man spåren av Fants verksamhet alltid präglad av klok måttfullhet och sinne för det i varje fall väsentliga och karakteristiska. Och då nya inredningsföremål behövt utföras utmärkas dessa av en sober och taktfull formgivning som aldrig avser att överrösta den äldre omgivningen utan strävar efter en harmonisk samverkan i med dem form och färg. — Om Erik Fant kan i sanning sägas att han var ödmjuk inför sina uppgifter och fast i sitt arbete.

Stora och betydande stadskyrkors restaurering har varit anförtrödd å Fants ledning. Norrköpings Olofskyrka har genom honom återfått sin rena klassiska interiör, som under 1800-talet blivit åtskilligt förvanskad, och å Linköpings domkyrka återbördade han bl. a. dess praktfulla 1700-talspredikstol, tidigare till oigenkännlighet omstuvad. I Stockholm har Fant för några år sedan genomfört ett mycket svårt och komplicerat arbete, restaureringen av Johannes kyrka. Det har gjorts med stor taktfullhet mot byggnadens ursprungliga arkitekt och med tillvaratagande av byggnadens inneboende skönhetsvärden.

Just nu, då han gick bort, var Erik Fant sysselsatt med två stora och ansvarsfulla restaureringsarbeten, måhända de viktigaste, som legat i hans händer: Storkyrkans och Katarina kyrkans interiörer. Om dessa ännu icke avslutade arbeten skall här endast sägas, att de lyckligtvis lära ha hunnit så långt, att endast mera rutinmässiga arbeten återstå att utföra, då den ledande handen nu ej längre kan ge sina tecken. — Andra stora restaureringsuppgifter lågo nu och väntade att bli bearbetade av Fant: Växjö domkyrka och Karlbergs slottskapell.

I anslutning till den senare av de nämnda uppgifterna bör nämnas att Fant under en följd av år utfört viktiga och vackra restaureringsarbeten i Karlbergs slotts äldre 1600-talsinteriörer, liksom han varit verksam för liknande arbeten i Vadstena slott. Åtskilliga äro också de herrgårdar, större och mindre, som under hans försiktiga händer satts i stånd att bättre motsvara vår tids praktiska krav på sammt gång som de avlockats gamla dolda skönhetsvärden.

Erik Fants verksamhetsregister var, som synes, omfattande och på sitt speciella verksamhetsområde lämnar han ett stort tomrum som icke är lätt att fylla.

Erik Fant var en kringssynt och mångintresserad man. Bakom den stundom något trubbiga ytan dölde sig en vänsäll, ovanligt fin och godhjärtad, ja, ömsint personlighet med stark känsla för fair play och rättfärdighet. Han var sitt yrke en trogen tjänare och sina vänner en god vän.

Sigurd Curman

HANS NEUMÜLLER

25.12.1912—6.3.1954

Hans Fredrik Neumüller avled den mars i år och därmed förlorade vår arkitektkår en av sina mest särpräglade begåvningar. Den utåt synliga delen av hans arbetsinsats blev inte särskilt stor. Och ändå borde han med sin konstnärliga nerv och sin naturliga fallenhet för klara och koncisa lösningar ha givit tillfälle att berika vår byggnadskonst med egna verk i långt större utsträckning än som blev fallet.

Neumüller gjorde emellertid inte, trots alla naturliga förutsättningar, arbete lätt för sig. Det bästa blev ibland de godas fiende; hans obenägenhet att ingå kompromisser och en viss skepticism mot s. k. praktiskt folk gjorde för honom framgången mera dyrköpt än för andra med mindre håg men med rymligare yrkessamveten. Hans uppdragsgivare funno honom under sådana omständigheter ej särskilt följsam, men torde på andra sidan sällan haft anledning att klaga, när arbetet väl var genomfört.

Hans intressen spände över hela bredden av arkitektens arbetsfält, från möbelen och inredningsdetaljen till stadsplanen, och han kunde se sitt arbete det vida perspektivet av en rik beläsenhet och långvariga utländska resor. De område utom de konkreta byggnadsuppgifterna där han kanske nedlade sitt mesta intresse, såväl vid anställningar på olika arkitektkontor och utredningsinstitut som i sin egen praktik, rörde de små byggnadsdetaljernas måttförhållanden, ett område som väl passade hans sinne för exakt precision och teoretisk systematik, men där också den praktiska byggteknikens brist på precision förorsakade honom missträkningar.

Under senare år togs hans mångskiftande förmåga i anspråk också inom stadsplanefacket hos byggnadsstyrelsen.

Neumüller blev sålunda genom arten av sitt arbete tämligen anonym för den stora allmänheten. Bland kolleger visste man dock väl hans värde, och vi, som hade förmånen att närmare lära känna honom, kommer djupt att sakna hans skickliga penna och kritiskt analyserande begåvning, som tråget sökte förklaringar till ting och förhållanden, som många av oss aldrig reflekterat över.

Hans Brunnberg

détävling om återbyggnad av Hansa- kvarteren i Berlin. Juni—September 1953

Till tävlingen som gällde återuppbyggnad av ett centralt beläget bostadsområde hade samtliga arkitekter, stadsbyggare och dito studerande i Väst-Berlin och tyska förbundsrepubliken inbjudits. 97 förslag lämnades in. Fyra priser om 10 000, 6 000, 4 000 och 2 000 DM delades ut och 6 inköp om vardera 1 500 DM gjordes. Endast förste pristagarens förslag, som enligt prishöjdes utlåtande höjde sig högt över alla andra, skall här något närmare beröras.

Uppgiften gällde att åstadkomma en tidmässig disposition av ett av de största sammanhängande bombskadeområdena i Berlin. I motsats till den angränsande skogbevuxna Tiergarten, vars vegetation ännu finns kvar, utgjordes tävlingsområdet ännu på 1870-talet av ängsmark. Dess vackra läge vid det dåvarande Berlins utkant gav den första bebyggelsen en välbärgad, borgerlig karaktär. Då

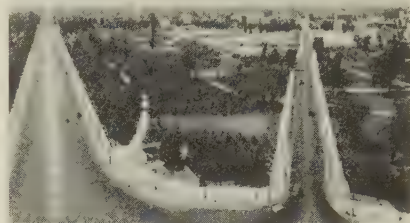
staden emellertid snabbt växte till försköts de goda bostadsområdena allt längre ut mot väster och sydväst och då området jämnades med marken var Hansaområdet redan på god väg att förslummas. Det hade då 6 400 invånare.

Under lång tid efter krigsslutet fick byggnadsverksamheten också i den västerländska delen av denna världsstad inskränka sig till återställandet av skadade byggnader. Så kunde man först under 1953 börja bygga nytt i större omfattning — huvudsakligen på helt nya, tidigare ej bebyggda områden. Men de stora ruinområdena i staden ligger ännu i denna dag orörda. Oupplärade äganderättsförhållanden, ekonomiska, rättsliga och psykologiska problem hämmar enligt tävlingsprogrammets text deras återuppbyggnad i en utsträckning, som man har svårt att föreställa sig. Att bygga enskilt tomt för tomt är ofta omöjligt och myndigheterna saknar erforderlig lagstiftning för att här kunna ställa mark till förfogande för exploatering. Hansaområdet skall nu bli exemplet, som skall mana till efterföljd. Alla krafter skall sättas in och 1956 skall området utgöra tyngdpunkten i en internationell bygg-

utställning — inte färdigbyggt utan för att visa alla stadier i sin tillblivelse från grundläggning till möblering. Hansaområdet skall nu åter bli ett förnämligt bostadsområde inramat av Tiergarten, Spree och Charlottenburger Chaussé (förlängningen av den berömda »Unter den Linden»).

Utlåtandet om förste pristagarens förslag lyder sålunda: »Förslaget utgör en särskilt framstående prestation, såväl i avseende på helhetsgreppet som på detaljerna. Det tyder på överlägsen kunskap. Det hela visar en genomgående modern, storslagen komposition. Såväl

Området sett från Der Siegessäule.

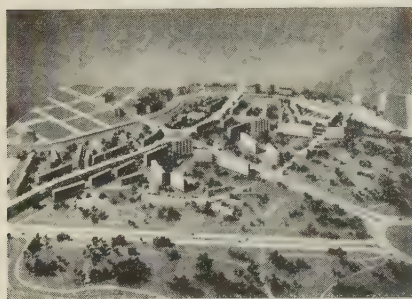

Nedan: Första prisförslagets situationsplan över tävlingsområdet.

mot Tiergarten som mot Spree har utomordentlig rymlighet åstadkommit, varigenom Tiergartens grönytor dras in i bostadsområdet, så att parken kommer att verka än större. De enskilda husgrupperna har ordnats vackert och oschematiskt och är väl differentierade. Trafiken och byggnadernas åtkomlighet är förtjänstfullt lösta. I den mån befintligt ledningsnät inte har utnyttjats har dess ledningar till stor del lämnats oberörda av nya husgrunder. Dålig byggnadsgrund har på ett riktigt sätt utnyttjats för höga hus. Befintliga byggnadsrester har i stor utsträckning infogats i planen och har skickligt kompletterats. Många gamla grunder kan komma till användning. Förslaget är äganderättsligt genomförbart.» Förslaget hade utförts av professorerna W Kreuer och G Jobst med dipl.-ing. W Schliesser som medarbetare, samtliga från Berlin.

För studium av förslaget i den mån det är möjligt på grundval av publicerade bilder skall här endast ytterligare nämnas följande. Huvudtrafikleder är fixerade, S-Bahn går genom området på viadukt och är befintlig, två U-Bahnlinjer går genom området. Bebyggelsen skall enligt programmet innehålla $\frac{1}{3}$ »Apartements» ca 40 m², $\frac{1}{3}$ medelstora lägenheter max. 80 m², $\frac{1}{3}$ större lägen-

Modellfoto av förstaprisförslaget.

heter max. 120 m². Var tredje lägenhet skall ha bilplats i närheten, varav garagemöjligheter i tillräcklig utsträckning finns under S-Bahnviadukten och den delvis förhöjda nord-sydliga trafikleden. Exploateringen är fixerad till 350—400 invånare/har. Befintlig kyrkoruin återställes och ytterligare en ny kyrka för 500 platser uppföres. Skolor placeras i nordväst invid Spree.

Som enda invändning mot prisnämndens lovord skulle man kanske vilja ifrågasätta, om inte det berömliga förstorandet av parken genom bostadsområdets grönytor ändå vunnits på bekostnad av en alltför stor anhopning av bostäder kring huvudtrafiklederna: de båda mot varandra vinkelräta huvudvägarna och S-Bahnviadukten. Anpassningen till befintliga tomtförhållanden har säkert varit maximal — man frågar sig dock om inte en ytterligare koncentration till några välbelägna 12-våningshus i stället för de utmed banan liggande 5-våningshusen givit bättre resultat ur hygienisk synpunkt. Men som urbanistisk prestation inger förslaget den största respekt.

EOH

Från lerhydda till punkthus

Trots att han var helt klädd i europeiska kläder, kunde ingenting dölja att han var arab. På baren i Tanger, där jag satt och väntade på besked om den maskin som skulle föra mig till Casablanca, satt han bredvid mig och drack en expresso. Det är ju i och för sig ingenting märkvärdigt i att se en arab som är klädd i europeiska kläder, men när han började tilltala mig på bruten svenska har man väl ändå lov att bli förvånad.

Förklaringen var för övrigt ganska enkel fick jag senare reda på. Han berättade att han gått med en oljetanker mellan Sydamerika och Europa, blivit sjuk då fartyget befann sig i någonting som jag listade till måste vara Nynäs-hamn och sedan hade han förts i ambulans till ett sjukhus i Stockholm. Hans begeistring för Sverige, kanske i synnerhet för Stockholm och för den vård han fått på det svenska sjukhuset, hade inga gränser. Naturligtvis förde han samtalet in på sitt eget land och dess problem, som upptog en mycket stor del av hans intresse, större än vad jag annars ansett mig kunna finna varit fallet hos flertalet araber. Då det senare visade sig att han skulle fara med samma plan som jag fick vi sällskap först i flygbolagets stora buss, och senare med planet till Casablanca.

Han berättade för mig om sitt land, El Moghreb, »Solnedgångens rike», som ännu för 40 år sedan var stängt för insyn och omstrålades av fantasins sagoskimmer. Livet i Marocko var så sent som i början av 1900-talet helt medeltidspräglat. Blott ett stenkast från Europa lever ännu i dag berberhövdingar och herdefolket uppe i Atlasbergen ett liv som föga skiljer sig från det som araberna mötte när de för 300 år sedan erövrade landet, eller från invånarnas levnadsvillkor under romarväldet.

Marocko har i dag många stora städer, som är stadda i stark utveckling, men det som turisterna ser: de breda boulevarderna och de eleganta husens fasader är endast framsidan av medaljen. Baksidan vittnar ännu om århundradenas stillastående. I regel ligger arabstaden isolerad från den europeiska delen — en värld för sig själv. Där kan bo tio, tjugo, trettio eller fyrtio tusen — ingen kan ge en exakt uppgift. Mantalsskrivning förekommer inte och ingen har intresse av att meddela någonting om sig själv. Det är en labyrint av gator och trånga gränder — där allt kan hända och där det också ofta är fallet att det händer.

Likväl är Marocko, El Moghreb, »Solnedgångens rike». De syns som möter en på marknadsplatsen i Djemaa el Fna i Marrakech, med sina sagoförtäljare och ormtjusare eller i de hemlighetsfulla basarkvarteren i Meknes, är som hämtade ur Tusen och En Natt och orientaliskt överdådigt är det skådespel som upprollas varje fredag i Rabat, då sultanen av Marocko på en praktfullt smyckad

Kasban i Casablanca.

häst och med ett stort följe färdas från Palatset till den närbelägna moskén.

Men utvecklingen mot en europeisk standard har försiggått oerhört snabbt. Med Frankrikes stöd har de rika naturliga tillgångarna tillvaratagits och Marocko har nu moderna vattenkraftanläggningar, blomstrande industrier och ett lantbruk som med rationella metoder ger rik avkastning. Ännu ser man dock här och där uråldriga träplogar dragna av en kamel eller en åsna, sida vid sida med ultramoderna lantbruksmaskiner.

Med sina 520 000 kvm är Marocko blott något mindre än Frankrike, men har endast något över 9 miljoner invånare. För cirka 50 år sedan var befolkningssantalet uppskattat till omkring 3 miljoner och under denna tid har således landets befolkning tredubblats. Även om de flesta av dessa människor är sysselsatta inom jordbruket har städernas befolkningssantal växt med en ohöglig fart, och huvudsakligen är det judar, araber och marockaner som befolkar dessa.

För de flesta av dessa människor ligger levnadsstandarden på en så låg nivå att det för en europé verkar helt osannolikt. Fattigdomen och bostadssvårigheterna för araberna och judarna i ghetton, samt den anhopning som framkallas av det behov av arbetskraft som följer på en snabbt tilltagande industrialisering,

Moské i Oran.

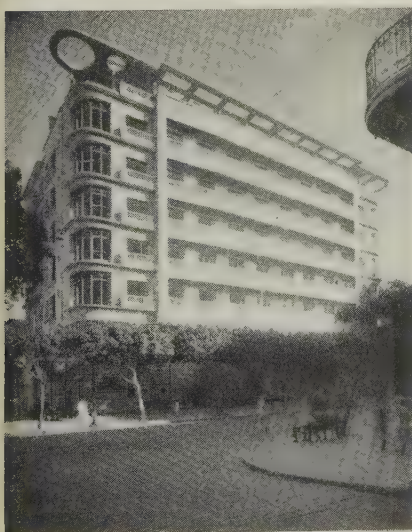
gör att dessa arabiska bostadskvarter är ett eldorado för sjukdomar och allsköns brist på hygien och komfort.

En färd genom Marocko är inte bara en resa genom blommande ängsmarker, storslagna naturscenerier och romantiska städer, utan också en färd genom sek-lerna. Olika folkslag och de mäktiga marockanska härskardynastierna har lämnat varaktiga spår såväl i invånarnas lynne och seder som i form av många ståtliga byggnadsverk och minnesmärken. Särskilt praktfullt är det arabiska kulturarvet. Var och en av Marockos vackra städer har fått sin prägel av någon eller några av de sex dynastier som sedan det 8:de århundradet avlöst varandra och residerat i olika städer.

Landets första franska generalresident, Marskalk Lyautey, det moderna Marockos skapare, var särskilt angelägen om att de europeiska samhällen som efter hand växte upp, skulle förläggas vid sidan om de marockanska städernas arabiska och judiska kvarter för att landets befolkning ostört skulle kunna bevara sin livsstil och sina livsformer. Och denna hans pietet för dessa bostadsområden är det som i dag skapar problem av snart sagt överskådlig räckvidd.

Ovan och nedan: Hyreshus i Casablanca med L. M. Ericsons porttelefoner, svenska el. spisar och byggda med svensk och dansk cement.

I det sociala rationaliseringsprogram, som gjorts upp för att åtminstone i någon mån få bukt med de grasserande sjukdomarna och den höga spädbarnsdödligheten som ofta är en följd av bristen på hygieniska bostäder, spelar »le Conseil Supérieur de l'Assistance», som väl närmast kan översättas med Generalstyrelsen för hjälpverksamheten, en betydande roll.

På grund av den brist på byggnadsmaterial som råder i Marocko, liksom i de övriga Nordafrikanska länderna, går detta arbete med bostadsbyggande oerhört långsamt. Vid saneringen av de arabiska kvarteren möter man ett oerhört motstånd, i första hand från dess invånare, som betraktar varje socialt eller hygieniskt statligt bistånd som ett angrepp på den personliga friheten. Förbättringen av bostäderna blir, som en naturlig följd av denna inställning, inte bara ett tekniskt problem, utan i lika hög grad ett socialt-psykologiskt.

Det besvärliga integreringsproblemet, beträffande infödingsproletariatet i de stora städernas utkanter, är ett arbete på mycket lång sikt och ett arbete som måste utföras med största tålmod och försiktighet av de beslutande och verkställande myndigheterna. Svårigheterna med förflyttningen — från de arabiska kvarteren med dess absoluta brist på allt vad komfort heter till de moderna bostadshusen, som är uppförda i flera våningar — innebär bara det ett problem och en konflikt mellan tradition och modern samhällsuppfattning. Och för att få ett begrepp om vilken art av motstånd som bjuds de bostadsbyggande myndigheterna får man närmast äldre svenska människors beteende, då det gäller exempelvis att utbyta en dragig torpstuga mot ett modernt pensionärs-hem, i tankarna. I Marocko är bara dessa känslor för den egna, om än aldrig så bristfälliga bostaden, oändligt många gånger starkare och tar sig helt andra utlopp.

När Mustafa, som är min nyförvärvade arabiske väns namn, tar mig med på en promenad till de arabkvarter där det inte anses tillrådligt att vandra ensam, visar mig de 6 å 7 år gamla barnarbetarna, som sittande barfota på stengolvet och knappast vågar se upp från det läderstycke de frenetiskt hamrar på, är det inte att förvåna sig över att han börjar berätta om de 80 000 bostäder som är nödvändiga bara i Casablanca, och hur mycket som återstår innan hans minnesbilder från Sverige blir en realitet i hans land.

Palle Hagmann

★

LITTERATUR

The New Architecture in Great Britain, av Edward D. Mills FRIBA. The Standard Catalogue Co, Ltd. Pris 40 sh (ca 30 kr.).

I företaget till denna eleganta publikation uttalar professor Holford sin tillfredsställelse över att författaren låtit de valda exemplen på ny brittisk arkitektur själva föra sin talan och i huvudsak hållit sig till en teknisk förklaring över deras tillkomst och utseende.

Mr Mills börjar med en kort beskrivning av de byggnadsverk från 1925 till 46 som betytt mest för den moderna engelska arkitekturen, och man återfinner där namn som t.ex. tysken Peter Behrens med ett litet hus i Northampton 1926, Sir Owen Williams med Boots factory vid Nottingham 1931, Maxwell Fry och Tecton i början av 30-talet, Walter Gropius från 36 osv. Här finns även till slut en lista över de ca 100 olika projekt som Mills sätter främst från denna betydelsefulla 20-årsperiod.

Bokens huvudsakliga innehåll utgöres av en ingående beskrivning till 15 stora och små byggnadsverk som kan anses representativa för brittisk arkitektur efter kriget. Åtta, tio, ända upp till 22 sidor ägnas varje verk. I fotografier, ritningar och text klargör förf. tekniska lösningar, ekonomiska faktorer och estetiska synpunkter och lämnar som avslutning en kortfattad egen kritik på varje projekt.

Bland de femton utvalda ingår flera av Festival of Britain's skapelser: konserthuset, The Dome of Discovery, kyrkan samt skolan i Lansbury. Här återfinns också det under utbyggnad varande bostadsområdet Pimlico vid Themsen nära Victoria station, som gick som allmän tävling 1946 och vanns av Powell och Moya. Samma arkitekter har även fått med ett par sympatiska enfamiljs-hus i Chichester. Den stora gummi-fabriken i Brynmawr och den lilla turistbyrån för Sydafrika på Piccadilly tillhör också det bästa.

Samtliga projekt har givetvis tidigare varit synliga i brittiska facktidsskrifter. Här har de emellertid samlats i en volym och presenteras på ett utförligare sätt. Redigeringen är klar, bilderna fina och planer och detaljer uttömmande. Bandet är elegant som vanligt när det gäller engelska böcker.

Bertil Hultén

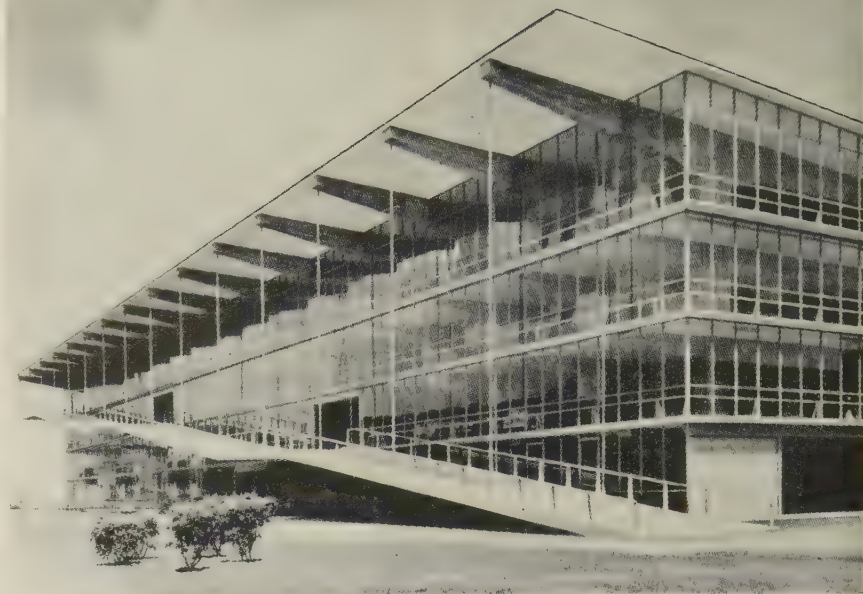
T. v: Plan av ett hus. Ark.: Powell & Moya, London. Nedan: Gatubild från Chichester.

Efter bygg-encyklopedierna om butiker, restauranger och idrottsbyggnader framlägger nu Callwey-förlaget en handbok om garage och servicestationer. Med tysk grundlighet behandlas på 250 sidor allt som är värt att veta vid projekterande av dessa byggnader. Bokens uppläggning känner man igen från seriens tidigare böcker: huvudvikten ligger inte på texten, utan på flera hundra fotografier, teckningar och planer. Detta gör att man inte är beroende av djupare språkkunskaper för att kunna dra nytta av handboken — fast de många nya fackuttryck som har uppstått kring bilen ibland kan bereda svårigheter som för den svenska läsaren knappast löses genom den femspråkiga fackordlistan i slutet av boken.

Texten inleds med ett historiskt avsnitt och en överblick över lagbestämmer. Dessa har för oss givetvis intresse endast som jämförelsematerial, till exempel när det talas om föreskrivet antal garageplatser per lägenhet i flerbildshus: i Hamburg fordrar man här en garageplats per 1—6 lägenheter i vanliga fall och en plats per 10—15 lägenheter vid hyreshus tillhörande det för lägre inkomstklasser avsedda sociala bostadsbygget.

En analys över de element som bestämmer garagens lokalisering ur stadsplanensynpunkt illustreras bland annat med en skiss över Vällingby-centrum. Några försök att bedöma parkeringsbehovet inom städernas city finns emellertid inte: ett diagram som visas i detta sammanhang är endast ett tillfälligt exempel och verkar litet för enkelt — oavsedd stadens storlek och karaktär antas en bil på var tionde invånare, och genomsnittligt var tionde bil antas parkera längre än tre timmar inom city. Överhuvudtaget verkar de problem som sammanhänger med parkeringen inom redan tätbebyggda stadscentra alltför kort behandlade, kanske beroende på att dessa problem har uttömmande bearbetats i en annan tysk bok, Otto Sills »Parkraum-not».

De stadsplanemässiga synpunkterna följs av ett rikt urval exempel på garageanordningar inom bostadsområden. Vidare redogöres för olika vagnars ytbehov och svängningsradier, och för möjligheterna att övervinna höjdskillnader. Garagedelen avslutas med en genomgång av alla tänkbara garagetyper från enbilsgarage till 25-våningars mastodont-garage. Den utrymmessparande »parkeringsautomaten» med fyra parkeringsplatser per våning saknas emellertid. Ett i Washington utfört garagetorn av detta slag har visats på sid. 8 i Byggmästarens notisavdelning A 2, 1953 och den enkla anordningen (en enda anställd) verkade rätt övertygande.

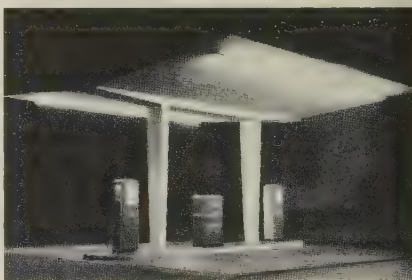
Ovan: Haniel-garage, Düsseldorf. Ark.: Paul Schneider-Esleben.
Nedant i. h: Två bensinstationer av Ark. Lothar Götz och underst flervåningsgarage i Sao Paolo av Ark. T. B. Varisco.

De till garagedelen hörande fotografierna är litet ensidigt »heimatstil» — så länge det rör sig om enfamiljshus. Men bland de sedan följande rena garagebyggnaderna med bidragen hämtade från hela världen finns många stimulerande exempel som är ägnade att avväpna tron att storgarage är någonting som helst skall gömmas. Storgaraget för 700 bilar i Düsseldorf till exempel är fin arkitektur i glas och stål och tål bra placeringen vid stora infartsvägen från Ruhr-området. Svensk garagebyggnadskonst representeras av förslagen till parkeringshus i Vällingby och vid Bryggargatan i Stockholm.

Bland dispositionsexemplen som inleder avsnittet om bensinstationer visas inga anläggningar i samband med rundkörningsplatser, trots att möjligheter finns att utnyttja dessa försäljningsstrategiskt utmärkta lägen på ett sätt som ej hindrar trafiken. Men i övrigt är exemplen många och väl valda, och man hittar flera avbildningar både av små bensinstationer och av stora serviceanläggningar som man betraktar med nöje. Inte minst nattetid kan sådana byggnader vara ett värdefullt tillskott i gatubilden.

Handboken sysslar inte endast med den allmänna planläggningen utan ingår också i konstruktionsdetaljer. De lösa planscher som är inlagda i slutet av boken innehåller emellertid inte så många konstruktionsritningar som man kunde vänta sig och kunde lika gott ha infogats i den bundna delen. Men det var kanske en prestigeangelägenhet att också kunna uppvisa några lösa planscher? Det må i så fall vara förlåtet, ty boken är bra gjord och fyller de förväntningar som man kan ställa på den.

Peter Lang

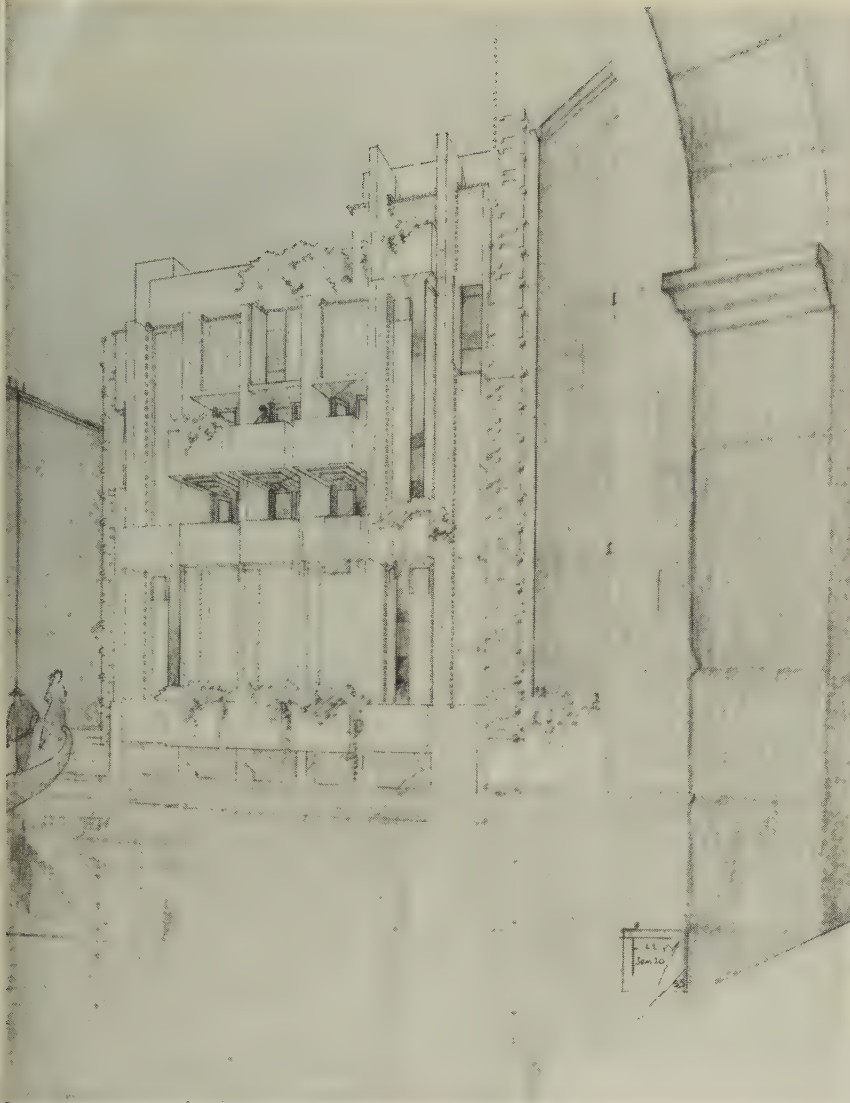
Dekadens

I »Arkitekten» 9—10, 1953 skriver Alvar Aalto om »De offentliga byggnadernas dekadens».

Enligt den hävdvunna europeiska uppfattningen var ett samhälles centralorter uppdelade i två sektorer: bostadsområden, som gjorde skäl för namnet — de må nu sedan ha varit av vilket slag som helst, alltifrån slummen till aristokraternas bostadskvarter — och de områden som var gemensamma för alla, lika väl för proletärerna som för senatorerna. Dessa sistnämnda, de offentliga byggnaderna, omfattade hela skalan alltifrån de administrativa palatsen ända till samtliga de byggnader inom vilkas väggar offentlig verksamhet i någon form bedrevs: ämbetsverk, till vilka alla hade tillträde eller som alla var tvungna att besöka, gemensamhetsanläggningar såsom badinrättningar, bibliotek, museer, och naturligtvis i främsta rummet alla kultplatser och sakrala områden. Hit bör man givetvis också räkna alla öppna offentliga platser, torg, parker och täckta gallerier, där medborgarna utan åtskillnad kunde samlas, samt de offentliga monument och övriga liknande symboliska och berättande formskapelser som hörde till dem. Denna tingens ordning, som bevarats i Europa genom tiderna, har nu slagits i spillror. Den kommersialism, som franska revolutionen på sätt och vis mot sin vilja gav upphov till, skapade så småningom en ny dominant i stadsbilden, affärshuset, och sedan dess har nått en storleksordning med vilken varken statens eller samfundets byggnadsföretag kan tävla.

Den transoceana världen har till den grad vunnit terräng, att t. ex. i Finland under självständighetstiden byggts endast få offentliga byggnader i verkligt auktoritativ ställning. Våra städer håller också på att bli eller har redan blivit amorf massor, där stadshusen, biblioteken och övriga gemensamhetsanläggningar, ja t. o. m. en så vördnadsvärd institution som Finlands bank, bara är vanliga hörnhus på hyrestomter, utan statsmaktens och de sociala förpliktelsernas traditionella prägel. Affärslokaler i bottenvåningen och i skön blandning därmed ämbetslokaler samt bostäder i de övre våningarna. Detta är ett system som har blivit helt allmänt när det gäller offentliga byggnader, vilka sålunda ställs i samma kategori som vanliga affärs- och hyreshus.

Och dock borde de offentliga byggnadernas ställning i samhället vara lika viktig som de centrala organens i människokroppen, om vi vill förhindra att våra samhällen skall försumpas trafikmässigt, bli psykiskt motbjudande och fysiskt nedbrytande för inbyggarna. Man får troligen lov att se saken så, att den nuvarande — som man får hoppas snart överståndna — perioden i vårt stadsbyggande utgör ett övergångsfenomen, som säkerligen inte kan räknas med någon särdeles smickrande kritik från kommande släktleds sida.

Venedighuset

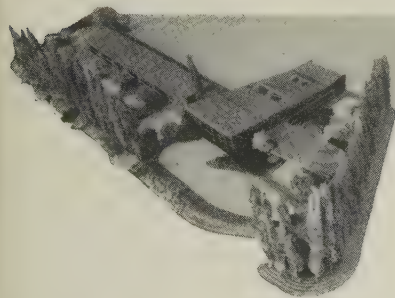
Vi är nu i tillfälle att visa en bild av Frank Lloyd Wrights Venedighus. Så här ser det alltså ut och mycket ont blod har det åstadkommit redan innan spaden satts i vattnet. Till bilden hör en engelsk text ur vilken vi saxar följande läsövning:

»Now, in the opinion of the anti-Wright thinkers, how reasonably could such a construction find its place in the Grand Canal, the large Venetian water street, rich of Renaissance and gothic palaces, of architectural glories old of ages? —

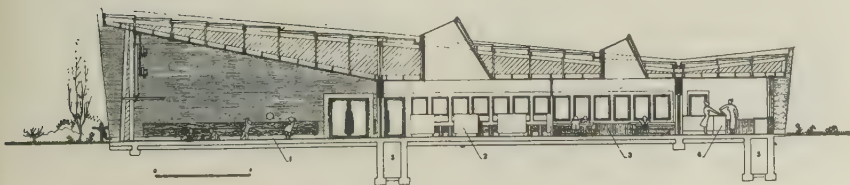
There are others, and for the truth they are among the most sensible and jealous of Venetian architecture, who confute that Venice and particularly the Grand Canal has welcomed all architectural styles, of all ages. Why would you shut the door to yours age? You cannot pretend to supply Venice with a chastity belt. So continues this polemic about the project, while this very one is being examined by an art commission in Venice who will judge if this building is worthy of such honour, to find hospitality in the Grand Canal.»

Lekskola i Le Havre

I l'Architecture d'Aujourd'hui nr 34, 1951 finns beskrivet en lekskola i Le Havre av Gay Lagneau. Till vänster visas ett modellfotografi över huset och nederst en sektion. Lekhallen 1 är sidobelyst på vanligt sätt medan tvättrum 2 och 3 får överljus från taket.

I Town and Country planning dec. 1953 finns en liten artikel om de engelska byarnas »pictural signs» som glatt välkomnar den vägfärande till samhället. Under senare år har denna form av en slags bystolthet blivit populär och innekännare som gäster tycks glädjas åt vägmärkenas ofta humoristiska utformning. Vi visar ett sådant märke till Swaffham med en stilla undran om inte man även här med fördel skulle kunna byta ut de standardiserade nummerskyltseländena mot något i den här stilen. Eller är vi inte tillräckligt lekfulla i Sverige? Och vad säger männe vägstadgan?

När får vi förresten tag i någon, som orkar och har tid att dra igenom problemen gatans och vägens »möbler» i Sverige? tv

Planlagd tråkighet

»Sunt Förnuft» nr 2, 1954 har en artikel om Poppe-filmen »Dumbom» med direkt adress till stadsplanerarna. Poppe är bostadsdiktator i staden Bomsta och hyllar principen att om vetenskapen har sagt att bostadshus byggs bäst och billigast som trevåningslamellhus, så skall alla byggas så.

Vi gör några citat ur artikeln:

»När regissör Poppe låter kameran svepa över de sterila gatorna i Bomsta med de moderna, själlösa betonghusen, då har han inte haft svårt att hitta motiv för sina bilder. Vi känner tyvärr igen dem från snart sagt varenda tätort i hela Sverige. — — —

Tristessen är fullkomlig. Trots att välmenande planerare bemödat sig om att förgylla upp likriktningen genom att förordna att längorna skall åsmetas rappning i varierande färger (harmonisk färgskala). — — —

Kan ingen slå näven i bordet och ruska om herrar arkitekter och stadsplanerare så att fjällen ramlar från deras ögon? Bygg vad som helst, t. o. m. litet Eslövs-gotik här och där, bara inte detta

nuvarande och endast detta. Ty sannerligen, sannerligen säger jag Eder, aldrig någonsin har byggnadskonsten erbjudit människorna en så stereotyp tråkig stadsmiljö som i dagens välplanerade samhälle.» tv

INSÄNT

Från Kooperativa Förbundet har red. mottagit en anhållan om att förbundets skrivelse till Svenska Kyltekniska Föreningens tekniska nämnd måtte införas i BYGGMÄSTAREN. Skrivelsen lyder:

»När Svenska Kyltekniska Föreningens tekniska nämnd varnar för flertalet rekommendationer rörande butikskylrum i våra tidigare utsända instruktionsblad bör den närmare klarlägga vilka av utredningens slutsatser den vill varna för och vilket material den haft i sin hand som motiverar denna varning, likaså varför utredningsmännen ej fått ta del av detta material trots upprepade begäran.

Kan Svenska Kyltekniska Föreningens nämnd visa att innehållet i våra rekommendationer på någon punkt är missvisande kommer vi att utsända ett beriktigande.»

Högaktningsfullt

Kooperativa Förbundets arkitektkontor
Eskil Sundahl

Tekniska nämndens svar och ett inlägg av ing. Malmsten kommer att införas i nästa nummer.

Red.

INKOMMEN LITTERATUR

Kollektivhus. Bostadskollektiva Kommitténs Betänkande II. Statens Offentliga utredningar 1954: 3. Socialdepartementet. Stockholm 1954. 116 sid., illustrerad.

Bonytts Byggebok. Redigert av Arne Remlov. I samarbete med Liv Schjødt. Utgitt av Forslagsaksjeselskapet Bonytt, Oslo 1953. 176 sid., rikt illustrerad.

Der Krankenhausbau der Gegenwart av Hubert Ritter. Julius Hoffman Verlag, Stuttgart 1954. 144 sid. 398 fotografier och 10 tabeller. Pris DM 38:—.

AVGJORDA TÄVLINGAR

Skånska hustyper

Första pris, 5 000 kr, i den av bestyrelsen för »Arkitekttävlingen Skånska Hustyper 1953» utlysta idétävlingen för svenska och danska arkitekter om förslag till för det skånska landskapet lämpliga friliggande enfamiljshus om minst tre rum och kök erövrades av arkitekterna I B Mögelvang och Jörn Utzon, Hellebæk, Danmark. Andra pris, 3 000 kr, gick till arkitekt Erik Ahnberg och byggnadsingenjör Stig Ohlsson, Stockholm, och tredje pris, 2 000 kr, till arkitekt O Harring samt dennes medarbetare diplomingenjör Georg Kuntze, Malmö.

Dessutom beslöt prisnämnden att för 1 000 kr vartdera inköpa förslag av arkitekt Gunnar Sjöstrand, Lund, arkitekt O Harring och diplomingenjör Georg

Kuntze, Malmö, arkitekt Georg Varuhelyi, byggnadsingenjör Bo Wennström och inredningsarkitekt Jörgen Høj, Stockholm, samt arkitekt Birger Jansson, Göteborg.

Prisnämnden har bestått av arkitekt Erik Ahlsén, Stockholm, länsarkitekt Ebbe Borg, Malmö, byråchef Axel Grape, Stockholm, intendent Sven T Kjellberg, Lund, länsbostadsdirektör Hans Malmsten, Malmö, länsarkitekt Allan Nilsson, Kristianstad, rådman Gustaf Stenmarck, Malmö, och lektor Gustaf Winberg, Malmö. Prisenämnden har därjämte vid bedömningen konsulterat en av akademisk arkitektförening utsedd arkitekt.

Sammanlagt hade 74 förslag kommit in till prisnämnden.

Fritidsområde i Lund

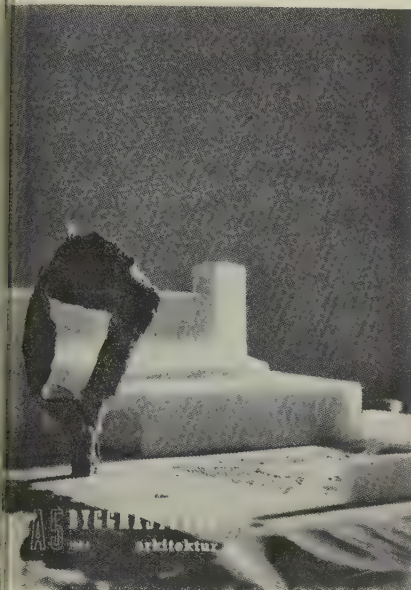
Första pris, 8 000 kr i arkitekttävlingen om ordnande av Lunds stads fritidsområde Habo i Lomma kommun, gick till Sydsvenska Ingenjörbyrå AB, civilingenjör svr P G Sandblom och arkitekt MAA Ole Braesch-Andersen, Malmö. Andra pris 6 500 kr till arkitekt SAR Gunnar Lindman och civilingenjören svr Sune Libertson, Malmö med idrottsdirektör Lars Gellerstedt, Norrköping som idrotts- och friluftsteknisk sakkunnig och tredje pris 2 500 kr till havearkitekt MDH Georg Boye, Köpenhamn i samarbete med arkitekter MAA Erik Holst och Aage Holst. Följande förslag inköptes för 1 500 kr vardera: Motto 10 229 arkitekt MAA Knut Joos-Jensen och havearkitekt MDH Arne Levin, Köpenhamn samt motto 15 678 ingenjör Sture Runeberg och arkitekt MAA Braesch-Andersen samt arkitekter SAR Sten Samuelson och Fritz Jaenecke.

Prisnämndens ledamöter voro arkitekt MAA Hans Erling Landkilde, arkitekterna SAR byggnadsrådet Hans Brunnberg och stadsplanearkitekt Carl-Ossian Klingspor, drätselkammarens ordförande herr Ivan Holmberg, byggnadsnämndens ordförande herr Einar Brandt samt idrottsstyrelsens ordförande herr Gunnar Walldén.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Uppgift	Inlämn.-tid	Se Byggn.
Bostadshus i Växjö	30 april 1954	Nr A 12-53 s. XII
Bibliotek i Östersund	15 maj 1954	Nr A 1-54 s. I
Lekområden	28 maj 1954	Nr A 2-54 s. VI
Bostadsområde i Hälsingborg	1 juni 1954	Nr A 12-53 s. XII
Kommunalhus i Tomelilla	12 juni 1954	Nr A 2-54 s. I
Landsbibliotek i Växjö	1 sept. 1954	Nr A 3-54 s. XIV
Statl. byggn. i Stockholm	17 sept. 1954	Nr B 1-54 s. I

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsvitningar.

På omslaget: Detalj av modellfoto av förslaget »Adde-
vad kärna» av arkitekt SAR Arne Rudberger, Stock-
holm i Småkyrkotävlingen.

ENGLISH SUMMARY

A new church at Skogshall

By E Lundberg

P. 113—119

There were a number of good proposals which illustrated the possibilities of utilizing the terrain, whereas little that was fruitful was produced in regard to the form of the church as such. Anyone who has seen examples in the last two decades of the younger architects' conception of how churches should be restored will know that during the period mentioned churches, cinemas and lecture halls often signified for these architects practically one and same problem. Such was however not the case in the Skogshall competition.

In this competition many of the designs, including most of those that had been awarded prizes, consisted of no more than rectangular, comparatively short buildings, and it is possible that this form will finally become the natural and most practical design for a church.

The competition seems to reveal almost throughout a remarkable uncertainty in regard to windows and their placing. It is, however, also remarkable that the light transmission of the modern concrete churches, whether of the Perret model or the later variations, has held no appeal for the competitors. In other words, they have spurned the functionalistic forms of open rooms. Instead, they have fairly consistently tried to obtain a transmission of light and a closed-in appearance of the room that has much in common with the traditional Swedish countryside churches—albeit in the most liberal possible adaptation.

Without venturing to judge in the matter, it seems to me, however, that

the competing designs—in so far as they do not tend to create indifferent lecture halls—rather pendle between a slightly ceremonious, solemn striving for expression (in some cases showing a tendency to emotional tension) and a sensitive, studied refinement.

Some early standard plans for small churches

By P G Hamberg

P. 120—123

The author gives some examples of architectural speculation on the purpose of Lutheran church buildings and on their most appropriate arrangement in order to conform to liturgical requirements. The first example is taken from a treatise of Joseph Furttenbach, published in 1649, to advise on reconstruction after the Thirty Years' War. The second example is Leon Christoph Sturm's book on architectural problems in small churches (1712), and the third, H. D. F. Linstow's Standard Plans for Small Wooden Churches in Norway (1829). All three represent a »radical» line in the early protestant building tradition, strongly rooted in the Middle Ages, but distinctly rejecting the Roman Catholic style of the period.

This rationalistic movement was replaced during the 19th century by the more romantic idealism of the Gothic Revival, and rationalism is also largely absent from the later styles. Although conditions in our time are, to some extent, quite different, closer acquaintance with the debate on the planning of church premises in earlier times can help to clarify objectives in modern religious architecture.

Small churches

P. 124—131

A competition for new types of small churches designed so that it enables the communities to build in stages beginning with the church itself and then adding to it an assembly hall and other localities for the activities of the congregation.

With their own hands

Chapelbuilding by laymen in England (English text) and in Hallstahammar, Sweden

P. 132—134

Hallstahammar is a town in central Sweden, with about 10,000 inhabitants. In the most thickly populated part of the town we only have provisional premises—a former schoolroom—for church meetings.

Voluntary workers have now collected funds which enabled us, during the summer of 1953, to build a steeple and two church bells. The constructional work was entirely performed by an international ecumenical work camp. Inspired by the efforts of these young people we have succeeded in collecting enough capital to build a small, simple church. It will

consist of a rectangular hall $13 \times 17\frac{1}{2}$ m, with brick walls and a steeply sloping roof like that of Swedish medieval churches. As much of the work as possible is done voluntarily by teams of workers who gather in the long summer nights: they include engineers, clerks and manual workers, clergymen, a policeman, a company manager, etc. This summer, too, an international work camp will be arranged to lend us a helping hand.

The diminutive column

By A Rudberger

P. 135—136

Alvar Aalto has held an exhibition in Stockholm called »Constructive Forms». The keynote of the exhibition was furniture and its construction, and in order to emphasize the connection with architecture, Aalto also showed some photographs, models and drawings of architectural works.

There is in Aalto's production a manifest uniformity. It has been achieved by employing uniform materials and a few basic forms which vary according to the different kinds of furniture. Carved wood provides unlimited sculptural possibilities and consequently also allows of a wide variety of different kinds of furniture. With Aalto's method of using wood, on the other hand, these possibilities are very much more limited, and his »Studies in wood of experiments in form», with sub-titles such as »Bisected bends», »Double bend», »Experiments with volume form», give an indication of the limited number of his basic forms. Aalto delights in cultivating a piece of wood, and he sets about it with consistency and a complete absence of romantic fads and fancies. He has little respect for the natural values of the wood until he has given it a constructive form. Only then does it regain its original value as a material in which the natural characteristics have been utilized and enhanced.

The object of his experiments is revealed in his furniture, viz.: to find a way for the connection or transition of the leg of the chair into a horizontal surface within the scope of serial manufacture.

Despite his great interest in this aspect of the matter, and possibly with the exception of his most recent furniture, it has not been over-done at the expense of the whole. Indeed, one has a feeling that there has been a certain suppression of this interesting detail form. But it is still there, as a keynote, linking together the sections to a new-fashion unit which may be of significance as heralding the introduction of a new style.

KONGRESSER

Bostads- och stadsplane-kongress

I Byggmästaren A 3, 1954 omnämndes den bostads- och stadsplane-kongress som IFHTP, International Federation for Housing and Town Planning håller i Edinburg 19—25 sept. i år. Vi är nu

i tillfälle att lämna några kompletterande uppgifter.

Huvudämnena *sanering, boendetäthet och riksplanering* kommer att behandlas vid allmänna sessioner och av särskilda studiegrupper. I de båda förstnämnda ämnena har rapporter insamlats från skilda länder. Rapporter från Sverige har utarbetats i saneringsfrågan av arkitekt Ulf Snellman och fil. kand. Lennart Björk samt om boendetäthet av arkitekt Göran Sidenbladh. I samband med kongressen, som även kommer att omfatta studieresor i Skottland, högtidlighållas minnet av Patrick Geddes (1854—1932), vars verksamhet som en av föregångsmännen inom brittisk stadsplanering bl. a. belyses med en av federationens skotska organisationskommitté anordnad utställning.

Detaljerat program för kongressen beräknas utkomma under juni månad och kan erhållas genom hänvändelse till registratörn i Kungl. Byggnadsstyrelsen, Stockholm 8.

KURSER

Färgskolan 1954

Svenska Slöjdföreningens sommarkurs »Färgskolan» har de tre senaste åren varit förlagd till Gripsholms folkhögskola i Mariefred. Även i år kommer kursen att bli förlagd där och pågår 28 juni—9 juli.

Kursens mål är att ge en sammanfattning av det vetande inom färgestetiken och angränsande områden, som vi idag förfogar över samt att ställa dess tillämpning under diskussion. Kursen vänder sig till alla färgintresserade och främst till dem som utövar eller på annat sätt kommer i beröring med konstnärlig eller konstindustriell verksamhet.

Upplysningar angående kursen lämnas av Svenska Slöjdföreningens studieavdelning, Box 7047, Stockholm 7, tel. 670205.

INSÄNT

Diskussionsinlägg med anledning av byggnadsingenjör Bengt Malmstens uppsats »Skrock och fakta om byggnadsteknik» i Byggmästaren A 2, 1954.

I. Till hr Malmstens yttrande:

Beträffande *fuktspärren* vill vi göra följande erinringar:

a) hr Malmsten grundar sitt påstående på ett försöksmaterial, som gällde butikskylrum och vilket på intet sätt tillåter den generalisering som skett i artikeln.

b) Ca hälften av de rum vars isolering hr Malmsten provat hade enl. hr Malmsten fuktspär, och i samtliga fall var det fråga om för fukt erkänt rätt okänsliga material. Det måste anses mindre lämpligt då hr Malmsten med ledning av denna utredning anser sig kunna utfärda rekommendationer för isoleringsmaterial i allmänhet.

c) Vid Tekniska Nämndens undersökning, 1949—1950, (som närmast avsåg »frysrum» och »köldrum», dvs. rum för frysning av varor resp. frysta varors

förvaring) undersöktes dock några »kylrum», dvs. rum där temperaturen hålles över fryspunkten. Därvid förekom ett »kylrum» som efter 3,5 års drift, i genomsnitt hade fått sin isolering så förärrad av fukt att dess värmeledningstal sannolikt ökat med 85 %.

d) Att hr Malmsten på ett tidigt stadium av medlemmar i Tekniska Nämnden upplysts om att vid »kylrum» (se def. ovan) fuktproblemet bör behandlas från fall till fall, och att vid diskussionen på Kyltekniska Föreningens novembermöte 1952 hr Malmsten upplysts om att man har beräkningsmetoder som med numera rätt väl kända fuktgenomgångstal kan ge svaret på frågan om fuktspärr behöver finnas eller ej.

e) Att det är farligt att göra så allmänna uttalanden som hr Malmsten gör betr. fuktspärren i sin artikel. Man måste ta hänsyn till vilket material, som ingår i konstruktion och isolering, och under vilka temperatur- och fuktförhållanden isoleringen skall »arbeta».

f) Att den omdiskuterade fuktspärren om den utgöres av 2 strykningar varm-asfalt kostar lika mycket i ränta och amorteringar, som kostnaden för en ökning av värmeinläggningen exempelvis på grund av fukt i isoleringen av endast 5—15 % vilken försämring är att motse vid en hel del av de fukthalter, som uppmäts av hr Malmsten, närmare bestämt i ca 26 % av de undersökta fallen.

g) Att vid såväl »köldrum» som »kylrum» vid en del anläggningar värmeinläckningen genom väggarna utgör den huvudsakliga belastningen på kylmaskineriet och att detta å sin sida för att ej bli för dyrbart ibland dimensioneras exempelvis med 25 % marginal för att täcka de dagar då största kyleffekten erfordras. Om en isolering då fördäras så att inläckningen vid ett sådant rum stiger exempelvis med 30 % utöver konstruktionsförsättningarna förstår man att en katastrof lätt kan uppstå.

h) Vi ha erfarit att hr Malmsten med benämningen »kylrum» avser vad som i punkt c) ovan antyddes enligt den nomenklatur, som förordas av Svenska Kyltekniska Föreningen. Dess Tekniska Nämnd fruktar dock att många av Byggmästarens läsare kan förledas tro att hr Malmsten även avser rum med temperaturer under fryspunkten, då ingen temperaturangivelse förekommer i rubr. uppsats.

II. Nästa uttalande av hr Malmsten avser *kylrumsdörrar*.

i) Tekniska Nämnden vill endast framhålla att svängdörrar ibland äro bra men ej alltid. Även här är en generalisering olämplig.

Med detta inlägg avslutar Tekniska Nämnden inom Svenska Kyltekniska Föreningen all vidare diskussion i denna tidning med herr Malmsten.

Stockholm den 15 april 1954.

Svar:

I den skriftväxling som ägt rum i Byggmästaren och Byggnadstidningen har tekniska nämnden försvarat sitt tra-

ditionella sätt att bygga kylrum (observera att med kylrum avses ett kylt utrymme med plusgrader, således ej fryrum med minusgrader).

Nämnden varnade som bekant för »flertalet av herr Malmstens kyltekniska teser», men har sedan noggrant undvik- att redogöra för vilka »teser» det gällde. Beträffande »fuktvandringstesen» har dock nämnden försvarat sin varning.

Nämndens svar är svävande och teoretiskt och häpnadsväckande såtillvida att nämnden påstår att fuktvandringen i kylrum till och med lätt kan åstadkomma katastrofer. Mot dessa påståenden står de för kylteknikerna bittra verkligheten som oemotsägligt visar att det inte har inträffat någon som helst katastrof, inte ens en smärre olycka, i alla de hundratala kylrum som finns enbart inom kyloperationen trots att ett stort antal av de äldsta kylrummen saknar den enligt kylteknikerna så viktiga fuktspärren och isoleringarna alltså är torra efter 30 år.

Jag har faktiskt svårt att ta nämndens skrivelser på allvar när den först varnar för »flertalet teser» och sedan endast kan ta upp *en* tes till behandling och sitt bemötande av denna tes t. o. m. varnar för katastrofer som *aldrig* har inträffat i kylrum.

Nämnden skrev i sin varning att det inte är någon svårighet att skaffa frakadresser till kylrum vars isoleringar förtörts av fukt, men hur nämnden än anstränger sig att leta fram dessa för de i denna trängda situation så önskvärda bevisen har den endast kunnat åberopa de tre kylrum nämnden undersökte 1949 och vars isoleringar enligt den officiella rapporten var torra (!).

På basis av fuktundersökningen i dessa tre kylrum drar nämnden generella slutsatser om fuktvandringens allvarliga hot mot isoleringsmaterialet. När jag min tur på basis av fuktmätningar i ett olika kylrum och jämförelser mellan fuktprocenten och elräkningarnas storlek m. m. drar den slutsatsen att fuktvandringen inte har någon menlig inverkan på isoleringens och kylrummens kvalitet vare sig fuktspärren finns eller ej så anser nämnden att jag drar generella slutsatser som är så farliga att de officiellt måste varna för dem.

Vill nu kylteknikerna omhulda slentrian och skrock så må de göra det. Det är bara beklämmande att denna omsorg första hand kommer från de ledande kylteknikerna. De projektörer som kan frigöra sig från slentrian och vanetänkande bör när de projekterar kylrum iakttaga följande:

1. Till kylrum i butiker, fabriker, lager, restauranger och i kylrum med mot svarande öppnandefrekvens hos dörrar är det lämpligare att i stället för de traditionella otympliga dörrarna använda lätta, självstängande balans- eller slagdörrar av ca 4 cm tjocklek och utan annan isolering än den som dörrrens lufttåligheter i sig själv ger.

2. Använd samma tunna dörrtyp mellan kylrum med ungefär samma tempera-

- tur i stället för att som kylteknikerna slentrianmässigt använda tjocka dörrar.
3. Isolera ej väggar mellan kylrum med ungefär samma temperatur. Det gagnar endast de som säljer isoleringsmaterial.
 4. Isolera golv med kork och väggar och tak med Wellit, glasull, stenudd eller annat betydligt billigare isoleringsmaterial än kork.
 5. Använd 1 lag isoleringsmaterial i stället för de vanliga 2 lagen.
 6. Om isoleringsmaterialet lämpligen bör fästas med asfaltklistor så föreskriv punktklistring.
 7. Försänk ej taken annat än när hygieniska eller estetiska skäl talar för att trummor o. dyl. skall inklädas eller om våningshöjden är ovanligt stor (större än 4 m).
 8. Isoleringsmaterialet tar inte skada av att kylrumsväggarna på traditionellt sätt helt eller delvis klädes med keramiska plattor. En insida som andas är inte nödvändig.
 9. Se till att trösklar blir körbara i kylrum där man avser att köra in varor på vagn.

Bengt Malmsten

DIVERSE

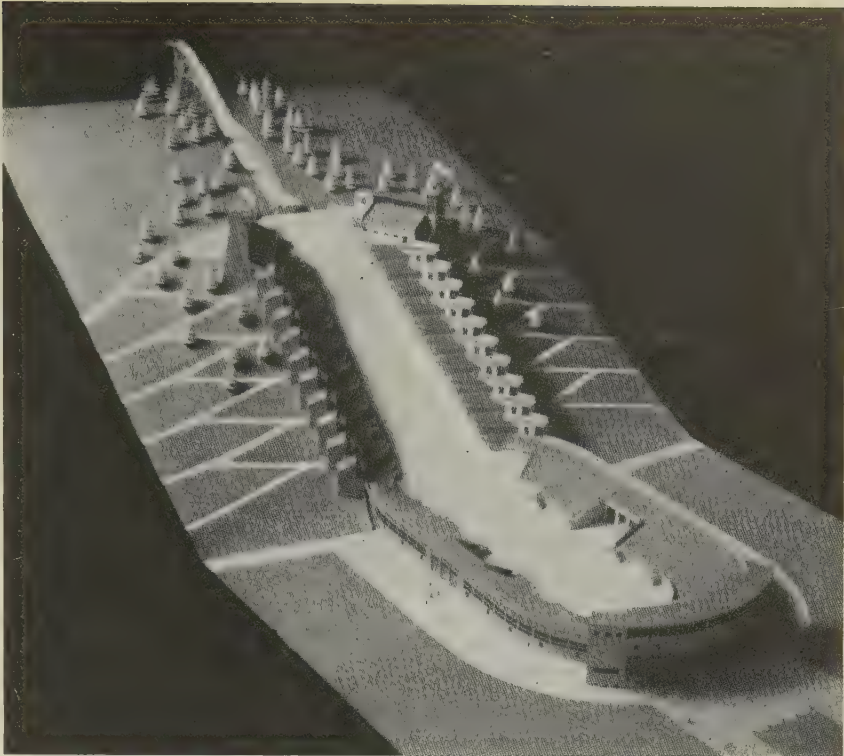
Norskt i Cité Universitaire

Ovan: Exteriör av det nyuppförda studenthuset i Paris

Ovan: Interiör från hallen.
Nedan: Entrén (invigningsdagen).

LITTERATUR

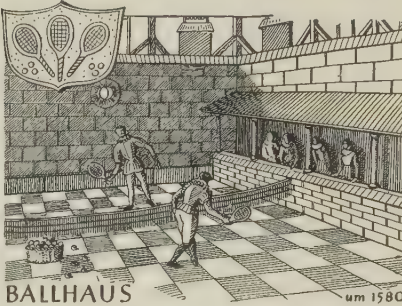
Sportbauten

SPORTBAUTEN heter en gedigen tysk handbok, som utgivits på Georg D W Callweys förlag i München.

I förordet påpekas att det är den första tyska publikation av detta slag och mig veterligt finns heller ingen motsvarighet på något annat språk. Då facklitteraturen på detta område är mycket knapphändig hälsas handboken säkert välkommen även utanför Västtysklands gränser.

Boken, som har en sober typografi andas tysk grundlighet. Vill man anmärka på något är det främst på att när den gör anspråk på att vara internationellt representativ, saknar man bl. a. Canada, Ungern och Jugoslavien samt Mellanamerika och Australien, och förvånansvärt är att föredömliga GCI i Stockholm icke kommit med.

En hel del måttfel synes ha smugit sig in bland de talrika och detaljerade ritningarna som visar alla de mångskiftande sportgrenarna med tillhörande redskap. Men detta är ju att haka upp sig på petisser. I ett verk som detta, i första hand avsett som uppslagsbok för arkitekter, är det främst av betydelse, att de flesta sportgrenar och typer av idrottsanläggningar är representerade i såväl text som intressanta och väl valda illustrationer. Men till bokens innehåll: Del I ger en koncentrerad översikt över sportbyggnadernas historia. En kavalkad av magnifika anläggningar från stadion i Atén, Colloseum, Caracallas thermer, riddartidens tornérspele och bollhusen på 1500—1600-talen fram till våra dagars stora inomhushallar för allround sport, olympiska arenor, vintersportanläggningar, trav- och galoppbanor. Det råder ingen tvekan om att det i alla tider fun-

nits monumentala idrottsanläggningar av verkligt format.

Del II redovisar ett otal detaljerade mått- och andra specifikationer för olika idrotter med tillhörande utensilier och redskap, ja, överhuvudtaget allt den projekterande behöver veta — även om belysning, ventilation, akustik, högtalaranläggningar, hallgolv, löparbanor, fotbollsplaner osv.

I del III redovisas ett hundratal moderna representativa idrottsanläggningar från ett 20-tal länder.

Vid projektering av sportanläggningar liksom andra större objekt med komplicerade byggnadsprogram får arkitekten ofta vara sina uppdragsgivare behjälplig med upprättande av lokalprogram och kommunikationsschema, ävensom ange principiella riktlinjer för lösningen av värme-, ventilations-, akustiska- och belysningstekniska problem. Publikationen har utgivits för att ge de ansvariga, byggherrar, arkitekter och övriga konsulter, en historisk bakgrund och kunskaper om nutidens behov och framtidens krav och har utan tvivel en viktig uppgift att fylla. Den blir för alla dem, som projekterar idrottsanläggningar, en nära nog oundgänglig kunskapskälla.

G L

Engelsk byggnadslitteratur

The Modulor av *Le Corbusier*. London 1953 (Faber & Faber).

Beskrivning och försvar av Corbusiers modulsystem. Översättning från franska.

Decoration and Furniture av *Bruce Allsopp*. vol I & II. London 1953 (Pitman).

Förre delen behandlar den engelska inredningskonstens historia och tradition, den senare principerna för modern »interior design». Rikt illustrerade med teckningar, ritningar, foton i svartvitt och i färg.

Architecture in Britain 1530 to 1830 av *John Summerson*. London 1953 (Penguin)

Nytt arkitekturhistoriskt standardverk. Behandlar: engelsk renässans, Inigo Jones och hans tid, Wren och barocken, den palladianska epoken, neoklassicismen och den pittoreska stilarkitekturen. Arkitektur i Skottland och engelsk arkitektur i Amerika. Omfattande bibliografi och sakregister. Rikt illustrerad med planer och foton.

School, design and construction av *J. A. Godfrey & Cleary R. Castle*. London 1953 (Architectural Press)

Handbok i skolbyggande — behandlar: skolsystemets utveckling i England, skolbyggandets historia. Byggnadsplatsen, skolgården och lekfältet. Förskolor, folkskolor, läroverk. Belysning, ventilation, ljudisolering och akustik, vatten och avlopp, brandskydd. Grundläggning, stomme, inre finish. Möbler och inredning. Hjälpmedel för hör- och synundervisning. Sakregister och bibliografi. Illustrerad.

The Story of Architecture in Mexico av *Trent Elwood Sanford*. New York-London 1947 (Vision Press)

Mexikansk arkitekturhistoria. Behandlar såväl indiankulturens som den spanska erans verk. Illustrerad med foton.

Community and Environment av *E. A. Guthind*. London 1953 (Watts)

En social-ekologisk essay med adress till samhällsplanerarna.

The Art of Signwriting av *B. Hearn*. London 1953 (Batsford).

Handbok i skyltmålning, behandlar metoder och material. Illustrerad.

1946 — 1953, The New Architecture in Great Britain av *Edward D. Mills*, London 1953 (Standard Catalogne).

15 nya verk utförligt redovisade i text, planer och foton.

AVGJORDA TÄVLINGAR

Stadsplan i Alingsås

Arkitekttävlingen i Alingsås om den s. k. Prästgårdsjorden där man planerar att bygga mellan 600 och 700 lägenheter jämte Folkets hus, butiker m. m. har nu avgjorts.

Vid tävlingstidens utgång hade 49 förslag inlämnats.

Första pris 10 000 kronor tilldelades förslaget »Hjul på gården» av arkitekt SAR Bertil Hulten och civilingenjör Lennart Kvarnström, Göteborg.

Andra pris 6 000 kronor gick till förslaget »Rutnät» av arkitekter SAR Sven Gunnar Holm och Bengt Sefve, Malmö.

Tredje pris 4 000 kronor tilldelades förslaget »Inom stadens plank och stör» av arkitekter SAR Gunnar Lindman och Sten Samuelsson, Malmö och fjärde pris 3 000 kronor gick till »Quo vadis» av arkitekt Stig Lindgren, Göteborg.

Prisnämnden beslöt dessutom att göra följande två inköp à 1 500 kronor vardera; »Åstad» av arkitekter SAR Berndt Alfreds och Gunnar Larsén samt arkitekt Etienne Porret, Stockholm och »Grisgrig» av arkitekt SAR Örjan Lünig, Stockholm, medhjälpare arkitekterna William Kent Cooper och Margareta Cooper, Cranbrook, Mich., USA.

Prisnämnden utgjordes av rådman Gunnar C Carlbom, herr Carl Jonason, stadsarkitekt Pelle Lisper, länsarkitekt P-A Nobel och arkitekt SAR Bengt Östnäs.

Konstfackskolans nybyggnad

Den av Kgl. Byggnadsstyrelsen anordnade inbjudna tävlingen om Konstfackskolans planerade nybyggnad vid Valhallavägen i Stockholm har nu avgjorts.

Första pris tilldelades förslaget »Gärdsmyg» av arkitekt SAR Gösta H:son Åbergh med arkitekterna Tage Hertzell och Lennart Alexis som medarbetare.

Prisnämnden utgjordes av rektor Åke Stavenow, ingenjör Hjalmar Olsson, generaldirektör Gunnar Wejke, arkitekt Åke Hult samt arkitekter SAR Tore Axén, Robert Berghagen och Peter Cel-sing.

Det färdiga förslaget till Konstfackskolans nybyggnad beräknas bli klart att föreläggas 1955 års riksdag.

Medicinska Högskolan i Göteborg

Den av Kgl. Byggnadsstyrelsen och Göteborgs stad anordnade arkitekttävlingen rörande dispositionsplan för område norr om Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg samt om nybyggnad för Medicinska högskolan där har nu avgjorts.

Vid tävlingstidens utgång hade 12 förslag inkommit.

Prisnämnden har beslutat att med andra pris om 15 000 kronor belöna förslaget »På fast grund» av arkitekter SAR Erik F Dahl, Stockholm och Arne Strömdahl, Norrköping och med tredje pris om 10 000 kronor förslaget »Sic!» av arkitekter SAR Elmar Lohk, Göteborg och Gustaf Birch-Lindgren, Stockholm med arkitekterna H Johansson och A Lundin som medarbetare.

Vidare har prisnämnden beslutat att för 15 000 kronor inköpa förslaget »Eld i berget» av arkitekt SAR Klas Anshelm, Lund med arkitekterna K Andersson, B Nyberg och S Romare som medarbetare, för 8 000 kronor förslaget »Kället va ni

vill» av arkitekt SAR Sven Kjerr, Stock-sund med arkitekt H Jonson, teknolog J Granert och ingenjör L Holm som med-arbetare, för 6 000 kronor förslaget »Git Blas» av arkitekt SAR Bo Cederlöf, Gö-teborg med byggnadsingenjör Sven Åke Lindberg som medarbetare samt för 4 000 kronor förslaget »Dum spiro, spero» av arkitekt SAR Johan E Tuvert, Amål med arkitekt MAA Johannes Munch och arkitekt SAR Ulla Andréasson som medarbetare.

Prisnämnden utgjordes av byggnads-rådet Hans Brunnberg, inspektör Evert Frankenberg, professor Bo E Gernandt, professor Holger Hydén, fastighetsdirek-tör Frans Persson, arkitekt Nils Tesch, generaldirektör Gunnar Wejke, stads-planechefen Tage William-Olsson och professor Helge Zimdahl.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Begravningsplats i Gävle

Gävle stads Kyrkogårdsnämnd inbju-der härmed svenska arkitekter och i Sverige bosatta utländska arkitekter i samarbete med arkitekter SAR till täv-ling om utbyggnad av nya begravnings-platsen i Gävle samt uppförande av kre-matorium å denna plats. Den till förfo-gande stående prissumman utgör 20 000 kr. Första pris kommer ej att under-stiga 7 000 kr och inköp ej 1 000 kr.

Program för tävlingen utlämnas kost-nadsfritt efter hänvändelse till tävlings-funktionären, Kyrkokamrer Olle West-lund, Kyrkokamrersexpeditionen, Gävle. Fullständiga handlingar erhållas från Kyrkokamreraren mot deposition av 50 kr. Depositionsbeloppet återbetalas mot förteende av depositionskvittot med därpå angivet tävlingsmotto vid tävlings-förslagets inlämnande eller vid återläm-nande av samtliga programhandlingar i oskadat skick jämte depositionskvittot senast en månad före tävlingstidens ut-gång.

Vid programhandlingarnas uttagande lämnas adress, under vilken skriftligt meddelande kan nå den tävlande.

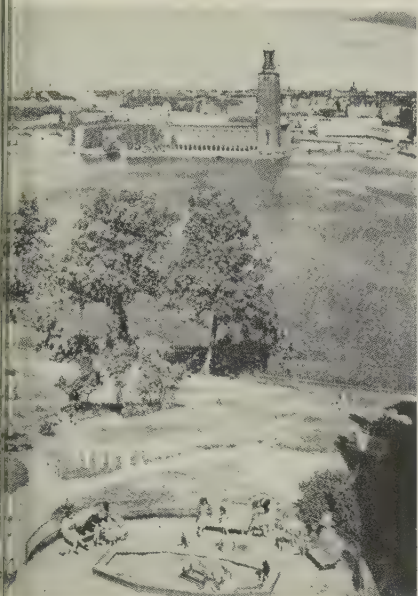
Tävlingsförslag skall vara inlämnat till Kyrkokamrer Olle Westlund, Kyrko-kamrersexpeditionen, Gävle, senast kl. 15 den 15 oktober 1954.

Prisnämnden utgöres av konsül E Nordström, komminister K-F Pilström, arkitekter SAR Sven Häggbom, Gunnar Jacobson och Bengt Romare med bergs-ingenjör K Jeanson såsom adjungerad sakkunnig.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Uppgift	Inlämn.-tid	Se Byggn.
Landsbibliotek i Växjö	1 sept. 1954	Nr A 3-54 s. XIV
Statl. bygn. i Stockholm	17 sept. 1954	Nr B 1-54 s. I.

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsrit-ningar.

På omslaget: Stadshuset från Skinnarviksparken.
Foto: Pressbyrån.

ENGLISH SUMMARY

THE BEAUTY OF STOCKHOLM

Debate held at the Meetings of the Association of Swedish Architects on the 7th March and 5th April 1954.

Some reflektions one the debate

By Alf Bydén, architect:

P. 137—139

Our ideal to-day is based on the conception of co-operation, and it follows that a committee is the natural form for this co-operation when important projects have to be dealt with. There is however a latent danger in this form of co-operation. If all the members of the committee have the faculty to view the question as a whole, and to place their specialised knowledge in its true relation to the whole, then the sum total of opinions, which a conclusion reached by a committee implies, produces the best final product. In the opposite case one-sided opinions may distort the whole, and the result will have been arrived at in a democratic way, but it will be bad. In problems where beauty plays an important rôle, this cause of dissension, becomes still more dangerous, particularly so in problems connected with town planning.

It goes without saying that beauty cannot be added to a project after certain decisions have already been made. It has to be present, and to be given due consideration from the very outset. In every decision the aesthetical side of the matter has to be given due consideration.

A town planning scheme should therefore be kept together by one and the same will. Now that a director of the Joint Planning and Town Architect's Department is to be appointed, the de-

mands on the qualifications of the future occupant of this post have to be high. He must be a man with a wide experience of life, and he must have had a thorough training, added to which he must possess a constructive and creative imagination. The democratic influence on his work, in which he must be allowed a very large degree of independence, will be expressed at the beginning of a project in the form of general instructions, and at the end, in the form of conclusions that have been arrived at democratically and on the basis of comprehensive projects.

One of the most vital questions in connection with the beauty of Stockholm, as well as beauty in general, is what part the designer, in this case the town planner, plays in the complicated process when a certain epoch expresses its ideas and ideals in visual form. How is democratic architecture created? — The designer, the manufacturer, and the politician force their products on the public. And does the public appreciate them? Does democracy mean that the majority decides in every detail what it wants. — Or is there room for intuitive estimates of what the next generation might want?

There is in every human being a longing for beauty, a worship of beauty, which may perhaps find expression in the cultivation of flowers in the window boxes, or in polishing the table in the parlour, or in admiration of the definite aesthetic values that an historical building or the work of recognised artists offer. Mostly this appreciation of beauty is confined to a certain restricted milieu, for in the chaotic and rapid developments of to-day, it is difficult for the individual to acquire a picture of the whole. It is therefore up to us architects to provide that picture, to correlate the manifold problems into a whole, so that we can point to the values that may be gained, and to the values that may be despoiled by, for instance, a short-sighted policy of economy.

It is true that these problems are not the privilege of one particular professional group. Everyone who has the power to do so must contribute to their solution. But it also goes without saying that the architects, with their specialised training, must have an enormous share in the responsibility of watching over the aesthetic values, so that they are not lost sight of in the discussions regarding large-scale town planning.

The debate showed that where there has been no master plan available, the conclusions arrived at will have unpleasant surprises in store for the next generation. It is therefore remarkable that »down-town» Stockholm, which is now going through such sweeping alterations as have not taken place in centuries, is being planned without any such master plan to refer to. The decisions produced rarely provide for more than 10 years ahead. It is clear that the question of sacrificing irreplaceable natural and aesthetical values cannot be permitted to depend on decisions so short-sighted that they are no longer of interest beyond a

certain narrow time-limit. It was made quite clear in the debate that the Stockholmers could and should demand more long-term and bold planning, so that irreplaceable aesthetic values are not despoiled merely in order to gain temporary relief in a difficult situation.

Perhaps the most important of the concrete projects now being dealt with is Tegelbacken, the traffic centre, with the main arterial road from the south and the main railroad to Stockholm all jumbled together in front of Östberg's Town Hall. Quite recently an extremely bad proposal was brought out, and this is where the architects should protest loudly, for at least they can assist in producing a new, and better plan.

Tegelbacken is a key problem, and unless the experts can assert themselves in protecting the aesthetic values of this pictorially very sensitive point, then it will probably be even more difficult to do so in the future.

The beautification of the town must furthermore follow a *constructiv* line. Traffic streets have to be built, and there must be new buildings to replace the old. The masterpieces of past generations were conceived in a bold, creative spirit, which brooked no obstruction from tradition but rather saw in it a source of inspiration. Let us therefore look ahead in our task of making Stockholm more beautiful; let us replace that beauty which is doomed to disappear with something more lovely and more bold than the beauty that has departed.

Finally, a Manifest

1. We have a right to demand that the money we spend on the rebuilding of Stockholm be used in a way so that also future generations may benefit. We Stockholmers want bold planning in return for the vast sums we are spending on rebuilding the city. We are in fact interested to know what the city will look like during the many years we shall live in it. Our interest is not confined to the difficult technical constructions, with caissons and bridges of a large span. We also want beauty.

2. We want some guarantee that the natural elements which are peculiar to Stockholm, and which give the city its singular beauty, will not be despoiled.

3. We are aware that certain things that are happening are unavoidable. But we demand that our appointed representatives create for us new values, equally as good as those which have to be sacrificed.

4. We want these new buildings to be designed on broad lines, and to manifest in the right way our belief in democratic ideals.

5. We demand that only persons of the highest competence be allowed to plan and be responsible for the design and execution of those far-reaching rebuilding schemes which we realise are necessary. These complicated problems of a technical-economical-aesthetical character may be entrusted only to persons with a wide experience of life and a thorough

training in the relevant branches, and who have furthermore a constructive and creative imagination.

6. We demand that in the coming election of a director for the Joint Planning and Town Architect's Department, which person is to combine in one the functions of Town Planner and Town Architect, our chosen representatives take heed of what has been said in the above paragraph.

7. We declare that just as the weekend gardener cannot have his roses without work and sacrifice, so are we equally willing to take upon ourselves sacrifices in order to keep our town beautiful.

Excerpts from the debate

The chairman mr. Bengt Gate, architect:

p. 140—141

The regulation of the traffic and the reshaping of the central parts of Stockholm, are questions of vital concern to architects. They will go down to posterity as a criterion of the proficiency of our times, and we cannot merely stand helplessly by when confronted with this sudden volcanic onflow of traffic.

The title of the debate, »The Beauty of Stockholm», has deliberately been given an aesthetic accent. We could have used a more technically crisp mode of expression, such as »The Tegelbacken Problem», for instance, or »Traffic and Town planning». We have however chosen to use the word beauty, with intent to convey to the architects that it is their duty to stand firm in the matter of aesthetical values, and not give way before the onslaught of technical and financial arguments without putting up a fight. The word »beauty» has not been heard much from the lips of architects during the past 25 years. There had been too much bombastic talk of »beauty», which had sown seeds of doubt in their minds, and in 1930 the word was deleted from their vocabulary. Of architecture and town-planning it can be said that its greatest merit was that it functioned.

Mr. Tage William-Olsson, architect, former Director of the Town-planning Department of Gothenburg:

p. 141—146 and 161—162

The aesthetic evaluations of our times are based on a value nihilism or value relativity according to which all evaluations are subjective, they are reactions created by time, place, heritage and milieu when brought face to face with reality. Hence »ugly», or »beautiful», according to this way of thinking, are not characteristics of the objects. They are simply the reactions these objects arouse in individuals. To this conception of mankind and its relation to things belongs also a pronounced and energetically asserted determinism. — Everything — consequently also mankind, including of course us architects when we speak of »beauty» — are subject to the causal law. Any talk of »free will» is but credulity and superstition.

This way of thinking tends towards a purely materialistic way of looking also upon aesthetic problems, away from the diametrical opposite, that which Goethe expresses so eloquently in the well-known sentence: »Beauty is the revelation of the secret laws of nature, without which these laws would have been concealed eternally».

Life can be likened to a game of chess, and it is the *wrong moves* and not the *causal law* that decides the game. A parallell might also be drawn between a game of chess and the game we are playing, in which the prize is the beauty of Stockholm. *It is not the rules of the game that make the master*; it takes more than that, and *our rules*, unlike those of chess, are *subject to continuous changes*. Technical development has proceeded at such a pace of late that our interest has been concentrated more on the rules of the game than on the game itself, and first of all, then, on the technics of traffic. The rules of the game have to be discussed, and, indeed, the technics of traffic are a very interesting study. It has gone so far that not only the technicians themselves, but the architects too, have arrived at a point where they confuse the rules of the game with the game itself. They discuss the rules, and are under the impression that they are discussing the beauty of Stockholm. — »Und der Teufel lacht dazu!»

A number of concrete problems were now discussed: Sveavägen, a problem that Nicodemus Tessin, in his time, had already tried to solve; the railway connection and traffic route from Södermalm via Riddarholmen to Down town Stockholm (Normalm) which might have been drawn in a more westerly location, but which was discarded because of the lack of a master plan, thus making it impossible to judge what the consequences might be of so radical an operation.

At the I.F.H.T.P. congress in Rome in 1929, for the first time, the maxim was advanced by Stübgen that the existing division of streets into *residential streets and traffic streets* was no longer adequate, since motorists and pedestrians represented two groups of road users whose interests could not, in principle, be reconciled in one and the same street. Henceforth, a differentiation of the network of streets should therefore be regarded as one of the main principles of town-planning. In America, Stein had already started to apply this principle a few years ago, but it was unknown in Europe — and we all know what an incredible lack of understanding had to be overcome before this self-evident principle became generally accepted. When rebuilding the old parts of a town, it would go a long way towards preserving the aesthetical values of that town.

We have now been forced into a position where only a very bold and aggressive move can save us from becoming checkmate. *The provisional arrangements at Tegelbacken*, which are

turning the surroundings of the Town Hall into a litter; *Strömbron*, which cannot be accepted even as a *very temporary bridge*, and now finally the *railway bridge over Söderström*. *These are evidence enough of what is happening to the beauty of Stockholm*. And we have reached a point where anyone who can use his eyes will realize how serious the situation has become. Hence the least one can ask of the Stockholm architects, or for the matter of that the architects of the whole country, is that they do not remain passive and shut their eyes to the seriousness of the situation.

Mr. Sven Markelius, architect, director of the Town planning Department of Stockholm:

p. 146—147

We cannot limit the discussion to the city proper. We have also to consider the suburbs and their connection with the city.

Practically the whole of the city building activity during the past few years has of necessity been relegated to the suburbs, and it is perhaps there that new aspects will open up for the beautification of the city, aspects no less important than those that have just been discussed. It is in these large, new parts of the city that the metropolis will acquire its new face. The aesthetic problem will thus be connected above all with the milieu in which the families lead their daily lives, and the children grow up, which is no less important than the historic milieu.

The population of Stockholm has increased eightfold in the last one hundred years. The increase culminated during the last decade. This increase in the population, combined with the enormous expansion of traffic and the general rise in the standard of living, has led to the result that Stockholm is now going through a structural change larger than any in the history of the city. The consequences of this structural change are being viewed by many with disappointment and apprehension. In others it arouses hope because of the possibilities afforded by a necessary and radical rebuilding of the city. The idyllic small town cannot be transformed into a big city of a million inhabitants, which it is expected to reach in 1960 or 1970 without appreciable and often painful operations.

The new bridge at the elongation of Södergatan is necessary. The plan for the city proper very definitely aims at providing the through traffic with by-passes outside the centre of the city. The main object of the new south route is to provide space for the heavy traffic coming from the south which is not through traffic, but destined for the down town district and the neighbouring large working areas. The traffic prognoses do not point to any over-dimensioning of this road. Most likely, and in common with the other roads of approach to the central parts of the city,

will not be of sufficient capacity to allow the future motor-traffic to move freely between the suburbs and the centre of the city.

In all probability it will be the high 20-storey buildings that within a few decades will form the new pictorial design of the central parts of the city. Towers of flats will shoot up beside low shop buildings covering the whole block area. Below street level there will be several floors for pedestrian traffic and carparking, for loading and unloading, and for storage space. Terrace gardens will be arranged on the roof of the shops, where the staffs can bask in the sun during the luncheon hour. Light bridges will be suspended over the streets, enabling the pedestrians to cross over in comfort above the wheeled traffic.

While the large working centres may be expected to become more and more concentrated, the reverse can be said of the residential areas. Here, as in the centre of the city, there will probably always be a demand for contact with nature, access to sun and verdure, space for playing grounds and recreation grounds. The tendency here is towards an increasingly improved service by means of collective arrangements. The development in the apartment houses will be towards the tower-type buildings of large dimensions.

It is hard to say whether our times are more indifferent to beauty in townplanning than were the historical epochs. We must remember, however, that the aesthetic impulses expressed during different periods in individual buildings or in more large-scale compositions, were bound up in the social order and the general outlook on life in a different way to what they are to-day. We were manifestations of this outlook on life, expressed in the accepted architectural idiom of the epoch.

It is natural that our modern western democracy, with its care for the welfare of the individual — particularly his material welfare — expresses itself in a different way. It is only too clear that to-day, less is expended on beauty than in our past days of greatness. This does not mean that mankind has less need of beauty, but it does mean, on the other hand, that there has not always been room for that particular factor in the great social rebuilding programme. Our communal care of the individual, our mass communications, our hospitals, schools, public baths, sport grounds, parks, playing grounds, crèches, public halls and other establishments for recreation and amusement, all this has so dominated the work of rebuilding that there has not been much energy left over for matters concerning the milieu in which we lead our daily lives. When the money begins to run short, it is this particular department that suffers.

The situation to-day is that the public authorities are comparatively indifferent, and occasionally opposed to upholding aesthetical interests. Whereas formerly

there was alliance with the communal authorities, to-day the townplanner, the architect and the artist find themselves standing alone as caretakers of aesthetical interests. Consequently, we have to demand of these experts increased activity and vigilance, and as for the architects, it will be necessary for them to fight for their idealistic interests in a different and more forceful manner than they have done hitherto.

The opposition to be overcome, however, is not merely that dictated by indifference. These experts also have to contend with the aesthetic dilettantism that attracts popularity by its misdirected piety. It is right that contemporary works should express the problems and possibilities of our era, and it is their duty to do so. There is far more consideration taken to-day to the values already present in nature, in the pattern of towns and cities, in milieu and in individual buildings, than there was formerly, and this we have to regard as progress. There is a risk, however, that this pietism may become stereotyped, which would lead to half measures. All that is new would then become stunted and prevented from growing to maturity, without anyhow being able to avoid despoiling and distorting the old.

In all the large-scale problems, with the exception of the »Slussen» problem, we still have fairly free hands. Tegelbacken, Klara Lake, the Blasieholm route, Nybroplan, the east thoroughfare, clearing up the city, — the whole town lies there before us, just as it was 15 years ago, with all its problems, which have been more or less solved on paper, but which are still open to discussion. Are not these the problems we should give our attention before it is too late?

Mr. Alf Bydén, architect:

p. 151—153

The beauty of Stockholm has many facets, and to give one single prescription for the preservation of this beauty is hardly possible. There are however some aspects that are peculiar to Stockholm, and that have made this city one of the most beautiful in the world. When designing the future city, it is the duty of the town planner to keep these essentials in sight.

The characteristic scenery of the archipelago, with its everchanging interplay of water and land, continues right up to Stockholm. There the Lake Mälaren meets the Baltic, and there, on the banks of the narrow sound, was the natural site for a trade centre. Topography and nature constitute the first corner-stone in the beauty of Stockholm.

The second is comprised of the *buildings*, their architecture, their pictorial whole, and their contact with the waters. Along every bank and shore runs a narrow strip where there is contact with water, on a quay, or in a strip of parkland. Beyond these narrow strips are the built-over areas, compact and well-defined, where in the narrow but pleasant streets there is seething, pulsating life.

We have to avoid widening all these streets in order to make room for the increasing traffic. Instead, we should build a few really wide and comfortable streets, so that the main part of the city may retain its intimate character.

Life, as it flows in Stockholm, is the third corner-stone. Life, and traffic. Even though at first it might seem ridiculous that one can find beauty in standing in a bicycle queue at Kornhamnstorg, yet there is much that is valuable in the rhythmic life of Stockholm, which pulsates just because its topography forces the traffic to congest at certain points, and then lets it flow on more easily in between these points. And the buildings required for this traffic can be made monumentally beautiful in form, like Västerbron, for instance, or the Rålamshov viaduct.

Here followed a detailed account of the current plans for Tegelbacken (the large traffic centre facing Östberg's Town Hall, where the heaviest traffic from the south towards the city is to be dispersed, and partly directed across the extended railway area adjacent to the Stockholm Central Station). In this plan, sufficient consideration has not been taken to the above-mentioned natural characteristics of Stockholm. Neither is the result satisfactory.

The remainder of Mr. Bydén's speech has already been commented on in his introduction.

Mr. Torbjörn Olsson, architect:

p. 154—156

The accepted value-nilism ruling to-day makes it difficult to speak of beauty. Our evaluations are however of varying stability. Our evaluation of beauty in fashions changes sooner than our evaluation of beauty in motor-cars, and both change very much more quickly than our evaluation of architecture. Still more enduring is our evaluation of beauty in nature. We have also to record that our evaluation of the beauty of Stockholm is stable, and that the high value set upon it has always been due to its waters.

In order to enjoy the aesthetic values that attach to water, we have to keep that water, and — if indeed there is any water left — we must be able to see it. But daily, hourly, yes, every minute, the Stockholm waters are being filled up!

Regarding the authorities' handling of matters relating to bridge-building, the following can be said: Matters regarding bridges are dealt with by the Board of Works as a town-planning business, not as a matter concerning building, which is entirely wrong. Further, when the City Council passes a town plan of an exceptionally wide scope, the city fathers do not appear to be aware of the purport of their decision. In no other way can one explain their having passed the present town plan for the Söderström communications without discussion, and without voting. The whole business was despatched in two minutes. In future, bridgebuilding matters of like importance

will have to be sufficiently concrete in the planning stage to enable the responsible politicians to obtain a clear idea of the significance of their conclusions. Such concretion can probably best be achieved by erecting silhouettes on the site, and by buildings very large-scale models.

The work on beautifying Stockholm may cost a lot of money. — Nobody can have beauty without expenditure. The idea that the aesthetical value of a building or a town plan can always be achieved without extra cost we architects have to plead guilty to having shared. — Vulgar catchwords from the aesthetics of the »thirties» have now come back on us. Gate and Schildt have told us that in Russia, the aesthetical factor has been accepted in townbuilding and architecture alike. Beauty has been applied there in a way that appears ridiculous to us, namely, as a shell and a mantle. The extra cost of beauty is present there in its most flagrant form, and the Russians are aware of it and willingly foot the bill. In Russian town-planning, space and generous measurements are taken as a matter of course. It costs money. — But who in this country would have the audacity to proclaim: It goes without saying that space and freedom have to be paid for! We too want that generosity and freedom. True, the Russian generosity may be an authoritarian manifestation of power, but cannot we, in our democratic community, manifest in free and generous space our belief in freedom for all mankind. — In our connection this would mean: The beauty of Stockholm has at times to be bought at a high price.

Dr Yngve Larsson, chairman of the City Council:

p. 156—158

Dr Larsson defended the measure taken by the city councillors, and then proceeded to discuss the rôle played by the architect:

»Believe me, the architect's rôle in this connection is one of extreme importance. It is his job to find — I dare not say a beautiful, but a truthful form for the building which is to be erected. This is a matter that cannot be solved from outside by an advisory committee on aesthetics, nor indeed can it be solved at all unless there is present from the outset a feeling for the importance of form. He who solves these problems has to have a feeling for the pictorial pattern of the town, and he must have technical knowledge. He must also be able to create a new and convincing design. With an official apparatus, the difficulty is how to obtain this combination of forces. It is a difficult political and individual problem, and it cannot be solved by the use of formulae.»

Major Herman Jansson:

p. 162

Many beautiful bridges have been built during the last few decades, but it would

be fatal to believe that the proposed »Österbron», however elegant its construction, would other than kill the characteristic Stockholm scenery. This bridge was not planned to be a connecting link between Djurgården and Södermalm, but between Norrmalm and Södermalm. Instead of this east connection, therefore, one might consider reinforcing the west traffic routes, so that they can absorb this traffic and ease the pressure on »the Old City».

Mr. Göran Sidenbladh, architect:

p. 158—159

The so-called physical conditions are determined, when all is said and done, by the valuations of one or possibly a few individuals.

Personally, I believe it is much easier to find objective rules for the thing we call beauty. I can point to certain absolute demands. One has to aim at truthfulness of form. A design, whether it be for a town or for cutlery, has to be visually comprehensible as to its function.

Anyone who has had to deal with Town planning will know that it is not possible to accept the conditions laid down by the different administrative authorities, and still have a chance of producing a good solution. The first job of a town planner is to make a critical examination of the conditions laid down. Should he accept them as they stand, he will soon find there is little room for beauty. Calculations, estimates, rules and regulations change with the times. But architecture good or bad, »forms» good or bad will survive us all.

Mr. C-F Ahlberg, architect,

p. 159

stressed the value of everything that is alive and seething, of change and growth. Beauty is not achieved by preservation but by creating new beauty.

Mr. Gösta Lundborg, civil engineer,

p. 159 and 162

discussed in detail the question of the bridges spanning Söderström. He criticised strongly the proposal for a double bridge submitted at the time by Hörnell, the adoption of which Mr Tage William-Olsson is now advocating. It is not satisfactory either from a traffic or an aesthetic point of view.

The extra two tracks desired by the State Railway Board would result in the bridge looking more like a marshalling yard than a bridge. Moreover, from a traffic point of view it is questionable whether the expected increase in local traffic, for which these extra tracks are intended, really should be carried by the railways. A better solution of the problem would undoubtedly be to divert that traffic to the underground transport system.

Mr. Harald Thafvelin, architect:

p. 162—164

The Pentagon Building in Washington, with its large traffic and parking areas, represents a town plan in which the traffic requirements have been provided for almost to their full extent. If the same situation were to arise in Stockholm, the »Old Town» and »Downtown Stockholm» would be almost completely slashed with thoroughfares, and there would be little activity. The city would be suffocated.

The long-term solution will therefore be to let the city spread westwards, towards Stockholm's demographic centre, which is at present around Västerbro. This part of the town also offers possibilities of building up further connections between the north and south without cutting up the existing arrangements too much.

Mr. Carl-Henrik af Klercker, civil engineer:

p. 163—164

As traffic engineers, we have to present our demands, and the results, as we can see, are not very encouraging. I am very much afraid that we shall not be able to preserve this beauty of which we have been speaking. We know that the master plan for the city's main thoroughfares is based on a traffic density of only one car per 10 inhabitants; we have already reached one in thirteen, and we count with this figure soon being doubled. We shall soon have one car for every five or six inhabitants, perhaps not in Stockholm but in the country as a whole.

Motoring is gaining more and more ground. We shall have to trust to the collective means of communication to help us out to some extent, but we shall undoubtedly be pressed hard by the motor traffic, both private and public. We can already see that the traffic routes provided for in the general plan will not be able to carry more than 70 per cent. of the traffic that will want to get through. How, then, are we going to manage with these few traffic routes?

Dr Gösta Selling:

p. 164

When the debate regarding bridge versus tunnel on the Blasieholm route was at its hottest some 10 years ago, a very common argument among bridge-builders was that a modern bridge is beautiful if its construction is technically correct. Admittedly our bridge builders have provided us with so many beautiful bridges here in Stockholm during the last few decades that a slight arrogance on their part may be pardonable, but with the latest example of bridge-building before our eyes, I do not believe that anybody would care any longer to produce that simple argument that a bridge, so long as its construction is technically correct, will always be beautiful.

Restauration av slottet i Versailles

Här i Sverige håller man just på med nyputsning av fasaderna på kungliga slottet i Stockholm. Det skulle ha behövts för länge sedan, men det fordrades mycken gny i pressen, innan herrarna på Helgeandsholmen äntligen ville bestämma sig för denna nödvändiga restaurering.

Fransmännen har ett liknande bekymmer för ett av sina — och världens — i sitt slag förnämsta byggnader, nämligen det berömda slottet i Versailles. När André Cornu, statssekreterare i »Départementet för De Sköna Konsterna», för mer än ett år sedan gick i bräsch för en genomgripande restaurering av det gamla palatset, väckte det en väldig entusiasm i vida kretsar i Frankrike. Man beräknade, att kostnaderna att istandsätta slottet skulle uppgå till fem miljarder francs. På överraskande kort tid hade en stor del av denna summa insamlats. Parlamentet ställde en kredit på 365 miljoner francs till förfogande, och dessutom bestämdes, att 400 miljoner francs per år av statsmedel skulle anslås till de planerade arbetena. På en mängd platser i Frankrike har man bildat kommittéer, som arbetar intensivt med att samla in de medel, som ytterligare behövs.

Det berömda slottet har, alltsedan Ludvig XIV lät bygga det, blivit mycket styvmoderligt behandlat, och dess historia är en berättelse om de knaggliga finanserna för ett otal franska statsöverhuvuden och regeringar. En mängd gånger har slottet varit föremål för mer eller mindre bristfälliga reparationer och ombyggnader. Redan under Ancien Régime blev en del partier rivna och ersatta med nya.

Det är ganska förvånansvärt, att denna den franska monarkiens högborg så gott som helt och hållet räddades undan förstörelse under revolutionen, då ett oräkneligt antal andra ovärderliga franska nationalmonument offrades på de nya idéernas altare. Men det dåligt under-

hållna slottet och dess vidsträckta parker fick förfalla mer och mer.

Napoleon var den förste, som på allvar planerade att rädda det vackra slottet åt framtiden genom en omfattande reparation. Det, som hindrade, att hans tanke förverkligades, var dels hans rastlösa, hetlevrade personlighet och dels alla hans fälttåg, vilka ansträngde statsfinanserna till bristningsgränsen.

Under Restaurationen istandsattes slottets väldiga tak, de illa medfarna skulpturerna och de avlagade och spruckna takmålningarna, och under Ludvig Filips regeringstid undergick slottets interiör en verklig metamorfos. Denne stolte monark, som älskade att kalla sig »Fransmännens Konung», ville förvandla slottet i Versailles till ett franskt nationalmonument, helgat åt den franska äran och kulturen. De gamla grandiosa kungliga gemaken och salarna renoverades från grunden, och kungen fyllde dem sedan med oskattbara målningar, skulpturer och dokument. Det är dessa unika föremål, som gjort slottet i Versailles till ett av världens viktigaste historiska museer. När

det sedan gällde att gripa sig an med arbetena på slottets exteriör, upptäckte Ludvig Filip, att den franska statskassan ej tålde någon ytterligare påfrestning, och med sorg i hjärtat måste kungen skrinlägga vidare planer.

Sedan denna tid har man en mängd gånger sysslat med smärre reparationsarbeten på slottet i Versailles, men i allmänhet har de varit mycket otillfredsställande. Det är signifikativt, att de enda arbeten, som haft någon större betydelse, kunde utföras tack vare en donation av en enskild person. 1925—1930 kunde nämligen Trianon undergå en genomgripande restaurering tack vare bidrag från Rockefeller.

När det gäller de stora planer, som nu skall sättas i verket, kan nämnas, att Stora och Lilla Slottskyrkan — Mansarts mästerverk — först skall restaureras. Dessa arbeten beräknas bli bland de dyrbaraste i hela projektet, ungefär en miljard francs. Närmast i tur kommer terrasserna kring de två flyglarna samt den del av slottet, där Drottningens svit är belägen.

Stort intresse tilldrar sig den planerade ombyggnaden av Ludvig XV:s opera. Under 1800-talet undergick denna gamla underbara hovopera en fruktansvärd förstörelse. Man drog sig inte ens för att profanera de unika, mästerliga vägg- och takmålningarna med rött, när operasalongen gjordes om till sessionslokal åt Senaten under Tredje Republiken. Det kommer att bli ett svårt och dyrbart arbete att locka fram den gamla förnäma dekoren under dess vulgära maskering. När arbetena med operan en gång blir färdiga, tänker man återge den dess gamla roll av gala-teater och festsal.

Och under tiden anordnar man överallt i Frankrike konserter, baler, artistuppträdanden m. m. i syfte att samla in ännu mera pengar, så att den stora slottsrestaureringen säkras. Överskådliga människomassor hänfördes vid det »Ljusets Skådespel», som förra året anordnades i Versailles genom samarbete mellan André Maurois, Jean Cocteau, Jacques Ibert och Maurice Lehmann.

A. J.

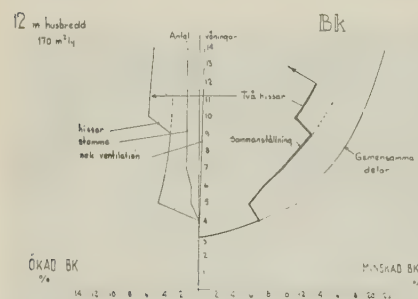

Att bygga billigt

Föreningen för Samhällsplanering hade kallat till extra sammanträde på Byggnadsföreningen måndagen den 24 maj. Hur man skall bygga billigt var ämne för kvällens diskussion och inledaren arkitekt Sven Wallander gav med hjälp av rikhaltigt material från HSB:s och andra utredningar många intressanta synpunkter. Den som fruktat att striden om tjockt och smalt skulle blossa upp på nytt kunde snart känna sig lugnad, husbredden hade fått återta sin plats som en bland många kostnadspåverkande faktorer.

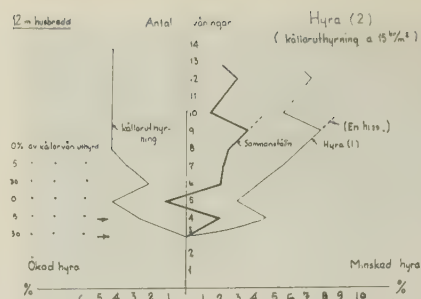
»Det går ingen kungsväg till billigare hus», ansåg Wallander, för mycket tal om revolutionerande väggkonstruktioner, Selvaaghus o. a. verkar bara vilseledande. Det är ju hyran vi framför allt vill åt. Av denna utgör kapitalkostnaderna i runt tal hälften, resten är driftskostnader. Billigare konstruktioner måste vägas mot ökat underhåll, större bränsleåtgång m. m. Och vem garanterar att hus projekterade för kort livslängd verkligen rivs när de skall och inte kostar i drift vad man sparat i kapital. Inkromet i en lägenhet (mellanväggar, inredning, målning m. m.) utgör ungefär halva byggnadskostnaden, varför en standardsänkning där inverkar med blott fjärdelen av sin effekt på hyran.

Men kanske kan vi spara på andra håll. Genom rejäla grepp i stadsplanen, koncentrerade husgrupper med naturlig natur emellan, samlad ledningsdragnings och minsta möjliga återställningsarbete. För anläggning och skötsel av slänter och gångar betalar t. ex. den vanliga hyreshusgästen 1:30 kr/m² ly och år vilket för genomsnittstvåan betyder ca 60 kr/år. Man kan också tänka sig nya förvaltningsformer, rad- eller kedjehus som hyres ut men där gästen själv sköter marken. Här slog Wallander ett slag för den elastiska stadsplanen, för friheten att planera och bebygga ett område i ett sammanhang när så blir aktuellt.

Hur hushöjderna inverkar på byggnadskostnad och hyra visar ett par diagram från en vid HSB utförd utredning.

Som försvar för en eventuell fjärde våning i lamellhuset påpekade Wallander att denna ofta finns redan nu i form av källare ovan mark och alltså inte behöver innebära högre hus. (Tage William-Olsson fruktade att fem våningar lätt kunde bli följden av ett dylikt re-

sonemang och framhöll fördelen i stadsplan av entré från två håll möjliggjord just genom sagda källarvåning.)

Fler tekniker, längre projekteringstid, följsammare ackordsättning, kranbygge, putslösa hus, tre glas och varmvattenmätning, av intet kan vi hoppas allt, av allt kan vi hoppas litet. Vid HSB:s Östberga-experiment räknar man med en reduktion av hyresnivån med 20 %, och det är ju inte dåligt.

ABs

LITTERATUR

Der Krankenhausbau der Gegenwart av Robert Ritter. Julius Hoffmann Verlag, Stuttgart. 1954 144 sid. 389 fotografier och 10 tabeller. Pris DM 38:—

Att söka åstadkomma ett perfekt och fullständigt bokverk om sjukhusbyggnader måste för dem som försökt det under de sista 25—30 åren, ha tätt sig som ett sisufusarbete — så snart det blivit färdigt har det varit inaktuellt på grund av den snabba utvecklingen på området.

En nyutkommen tysk bok, *Der Krankenhausbau der Gegenwart* gör ej anspråk på att vara den fullständiga sjukhusboken utan ger en kort koncentrerad revy av de nu aktuella problemen i sjukhusbygget och olika synpunkter på deras lösande.

Det är en rätt tunn bok med mycket bilder i, men den innehåller ändå förbluffande mycket kunskaper och fakta. Det är givet att om praktiskt taget alla problem, som möter vid planeringen av sjukhus, ska beröras på ett högst begränsat utrymme, så kan resultatet bli ytligt och tunt. Men tack vare liten stil, ett knappt språk och uteslutning av onödiga generaliseringar rymmer boken en otrolig massa sakuppgifter — och i allmänhet moderna och aktuella sådana — och dessutom bärande synpunkter på de flesta problem alltifrån sjukhusets lokalisering i stadsplanen till beslagning av fönster.

Resultatet kanske kunde ha blivit ännu bättre om författaren givit sig litet mera tid. Det förefaller som om iveren att vara aktuell har orsakat en brådska som visar sig i en ibland något rafsigt redigering och dålig samordning mellan text och bilder. Bildmaterialet är stort och aktuellt men givetvis ej fullständigt ifråga om varje sak som skildras. Det fungerar dock som en mycket god ledning för den som vill söka vidare, sär-

skilt som källorna alltid äro ordentligt angivna.

Av det rika och intressanta innehållet kan nämnas en väldokumenterad utredning av 2- eller 3-sängsdjup i vårdrum vilken är av intresse även för den svenska diskussionen och vidare flera jämförande analyser av andra ekonomiska frågor.

Sjukhus för kroniska sjukdomar etc. är ej behandlade. Röntgenavdelningen planering är tämligen knapphändig be- rörd jämfört t. ex. med operationsavdelningen, vars planeringsproblem ju är rätt välkända och statiska jämförda med röntgenavdelningens.

Men på det hela taget kan man säga att författaren lyckats i sitt syfte, nämligen »att i kort översiktlig framställning ge fackmannen material och hos lekmannen väcka intresse».

I slutordet betonas faran för arkitekten att förlora sig i sjukhusets ren kvantitativa och rationella problem så att han glömmar de irrationella och konstnärliga. För patienternas välbefinnande och harmoni behövs en miljöstadskommen av en konstnärshand, som med kärlek och förstånd besegrar maskinen i sjukhuset.

A T

BYGGFORSKNING

Forskningsanslag

Statens nämnd för byggnadsforskning tillkännager att bidrag till forsknings- och utredningsarbeten kommer att fördelas under hösten 1954. Personer eller institutioner, som önskar erhålla bidrag, skall senast den 15 september 1954 inges en ansökan härom till *Statens nämnd för byggnadsforskning* (Arsenalsgatan 1, Stockholm C).

1954 års Al-kommitté för ByggAMA

I anslutning till den på byggnadsstyrelsen pågående översynen av ByggAMA 1950 har en specialkommitté tillsatts för att utreda material- och arbetsföreskrifter för arbeten med aluminiumplåt.

Kommittén består av: *ordförande:* ingenjör Bengt Malmsten, *sekreterare:* civilingenjör Axel von Heijne, *ledamöter:* verkställare Göran Hasselgren, herr Harry Hyll, ombudsman Eric Lindell, plåtslagarmästare Stig Pettersson och civilingenjör Göte Renman, korrosions-sakkunnig.

Kommittén skall i första hand utreda material- och arbetsföreskrifter för hel- täckningar, garneringar, fasadbeklädnader och övriga utvändiga plåtarbeten, varvid särskild vikt skall läggas vid studium av sådana förhållanden som kan ge upphov till kemiska och mekaniska skador i aluminiumplåten.

Erfarenheterna skall i första hand insamlas genom studier av utförda arbeten i Sverige och Schweiz.

BYGGSTANDARDISERING

Kvalitets- och provningsbestämmelser för tegeltakpannor

Byggstandardiseringens förslag till svensk standard

Byggstandardiseringens specialkommitté 237 Taktegel har utarbetat följande förslag till svensk standard för kvalitets- och provningsbestämmelser för tegeltakpannor vilket härmed offentliggöres för kritik.

Förslaget

Kvalitetsbestämmelser

Dessa bestämmelser gäller takpannor av tegel och gäller i tillämpliga delar även förnockpannor av tegel.

Sortering

Tegeltakpannor sorteras enligt dessa kvalitetsbestämmelser i 1:a, 2:a och 3:e sort.

Bestämmelser för 1:a sort

1. Tegeltakpannorna skall äga sådan frostbeständighet att de ej förete någon förändring efter 50 nedfrysningar med mellankommande upptiningar i vatten.
2. Tegeltakpannorna skall tåla ett slag av 225 g stålkula från 50 cm fallhöjd.
3. Tegeltakpannorna skall äga sådan böjhållfasthet att de motstår en belastning av 175 kg i medeltal av 10 takpannor, dock lägst 130 kg för enskild panna.
4. Tegeltakpannorna skall vid slag av hammare ge ren ton.
5. Ytan skall vara jämn fränsett märken efter torkhyllor.
6. På taket synliga yt- eller kantsprickor får ej förekomma.

Bestämmelser för 2:a sort

1. Tegeltakpannorna skall äga sådan frostbeständighet att de ej förete någon förändring efter 50 nedfrysningar med mellankommande upptiningar i vatten.
2. Tegeltakpannorna skall tåla ett slag av 225 g stålkula från 50 cm fallhöjd.
3. Tegeltakpannorna skall äga sådan böjhållfasthet att de motstår en belastning av 175 kg i medeltal av 10 takpannor, dock lägst 130 kg för enskild panna.
4. Ytan får förete små ojämnheter.
5. Små yt- eller kantsprickor får förekomma.

Bestämmelser för 3:e sort

Tegeltakpannor, som ej uppfyller bestämmelserna för 1:a och 2:a sort hänförs till 3:e sort.

Allmänt

Måttbestämmelser, se måttstandard för de olika tegeltakpannorna.

Provningar för att utröna om tegeltakpannorna uppfyller ovanstående ford-

ringar skall utföras enligt nedanstående Provningsbestämmelser.

Provningsbestämmelser

Då fråga uppkommer om ett tegelparti uppfyller ovanstående kvalitetsbestämmelser skall provningen utföras enligt följande bestämmelser.

Provtagning

För att utröna den genomsnittliga beskaffenheten hos tegeltakpannor tas minst ett generalprov från varje parti, som regel ett prov på varje påbörjad del om 20 000 takpannor.

Uttagning för generalprov skall utföras av tjänsteman vid provningsanstalt eller av annan opartisk person. Generalprov omfattar 40 pannor. De tas ut utan urval fördelade så jämnt som möjligt på partiets olika delar genom att tillämpa lämplig slumpregel, som väljs med hänsyn till partiets storlek och omständigheterna i varje särskilt fall. Transportskadade pannor medtas ej. Provtagaren förseglar eller märker på betryggande sätt de uttagna pannorna före användningen till provningsanstalten.

Förpackning. De uttagna pannorna bör förpackas omsorgsfullt med mellanlägg av träull eller liknande och med högst 10 pannor i varje låda, så att de ej skadas vid transporten.

Arbetsförfarande vid provning

Uttagning av delprov. Varje generalprov ordnas efter klang och fördelas på delprov om 10 pannor vardera genom att man tar ut var 4:e panna. Varje undersökning utförs på delprov om 10 pannor.

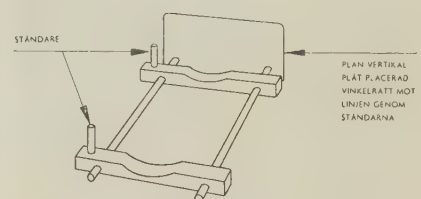
Frostbeständighet. 10 pannor sänks ned till 2/3 av längden i vattenledningsvattnet under 1 dygn samt helt under vattenytan i ytterligare 2 dygn. De sålunda vattenmättade pannorna utsätts för 50 ggr upprepad nedfrysning till -15°C med mellankommande upptiningar i vatten av ca $+20^{\circ}\text{C}$. Efter provningen får pannorna icke förete någon yttre eller inre förändring hänförlig till frostprovet.

Slaghållfasthet. Pannan läggs vågrätt och rättvänd på 2 st. tvärs pannans längdriktning belägna 2,5 cm breda stödribbor, en fast och en rörlig för att få jämn anliggning även vid skeva pannor. Avståndet mellan ribbornas centrumlinjer skall vara 60 mm mindre än pannans längd. En stålkula av 225 g vikt (diameter 38 mm) får falla från en höjd av 50 cm mot mitten av en vågdal. Vid tvåkupig panna väljs den vågdal, som är närmast den överliggande vingen. Pannans läge i förhållande till kulan inställs noggrant genom lodning. Samtliga av 10 pannor skall uthärda ett slag utan att brista.

Böjhållfastheten. Pannan läggs vågrätt och rättvänd på 2 st. tvärs pannans längdriktning belägna 2,5 cm breda, filtbelagda stödribbor, en fast och en rörlig för att få jämn anliggning även vid skeva pannor. Avståndet mellan ribbornas centrumlinjer skall vara 60 mm mindre än pannans längd. Belastningen förs på med en 2,5 cm bred, filtbelagd ribba, be-

lägen tvärs pannans längdriktning mitt emellan stödribborna. Tvåkupiga pannor belastas på ett ställe och enkupiga på två ställen. Belastning vid brott skall vara minst 175 kg i medeltal av 10 pannor och minst 130 kg för enskild panna.

Provning av mått. Pannans längd och bredd mäts vinkelrätt mot varandra och mellan parallella plan tangerande pannans sidor. Eventuella avvikelser från rätvinklighet inryms alltså i mätresultatet. Skevhet mäts som det vinkelräta avståndet från ett plan tangerande tre av pannans hörn till det fjärde hörnet. Bukthet mäts som det vinkelräta avståndet från ett plan, tangerande två hörn vid samma långsida och ett ytterligare hörn, till den punkt på pannan mellan de två förstnämnda hörnen, som ligger längst från planet.

Kommentarer till förslaget

Till grund för förslaget har legat kvalitetsbestämmelser för taktegel utfärdade av Västmanlands Läns Tegelbruks-ägareförening och vid Statens Provninganstalt tillämpade provningsnormer. Dessa bygger på ett inom tegelindustrin i samarbete med Statens Provninganstalt år 1926 utarbetat förslag till kvalitetsbestämmelser för taktegel.

Det föreliggande förslaget skiljer sig från nämnda bestämmelser i följande avseenden.

Alla mått- och toleransbestämmelser förutsätts bli föreskrivna på särskild måttstandard, vilken är under arbete. Inga måttföreskrifter förekommer alltså i förslaget.

Förslaget upptar inga föreskrifter om färgsortering. Färgen anses inte utgöra något kriterium på pannornas kvalitet och kan inte objektivt bedömas. Olika bruk kan heller inte tillämpa samma sorteringsprinciper.

Föreskrifter om vattengenomsläpplighet och vattenabsorption har slopats. Provningen av den förra visade sig icke ge reproducerbara värden och vare sig provningen av den förra eller den senare ansågs ge någon upplysning av värde för bedömandet av takpannornas funktionsduglighet.

Frostprovningen har skärpts i så måtto att frysningsen skall ske 50 i stället för 25 ggr. Ansträngningar har gjorts att finna en provningsmetod som dels skulle vara enklare att utföra, dels skulle ge ett säkrare bedömande av takpannornas frostsäkerhet. Trots intensiva ansträngningar har forskare världen runt ännu inte kommit helt underfund med orsakerna till sönderfrysning i tegel. Ett tillförlitligt samband mellan laboratorieundersökningar och de verkliga klima-

tiska påfrestningarna har därför ej kun-
nat upprättas. Praktiska erfarenheter
från Statens Provninganstalt och Te-
gelindustrins Centrallaboratorium talar
emellertid för att en ökning av antalet
frysningar ger ett säkrare underlag för
bedömande av frostsäkerheten. Kommit-
tén har därför ansett det motiverat att
acceptera den ökning av provningskost-
naden som detta medför.

Vid slaghållfasthetsprovet skall pan-
nan läggas upp på två stöd i stället för
att som tidigare bäddas ned i sand. Dels
har nedbäddningen i sand visat sig svårt
att utföra på ett likartat sätt från gång
till gång, dels blir pannan vid provningen
enligt förslaget utsatt för en påfrestning
som mer efterliknar förhållandena i
verkligheten.

Även böjhållfasthetsprovet har ändrats
för att mer motsvara de verkliga förhål-
landena. Dels uppläggs pannan på två
stöd mellan vilka avståndet varierar med
pannans längd, dels utsätts pannan oav-
sett storlek och typ för en och samma
belastning, motsvarande exempelvis tyng-
den av en man.

I provningsbestämmelserna har före-
skrifterna om provtagning och uttagning
av delprover utformats för att bättre
säkerställa att proverna bli representa-
tiva.

Slutligen har sättet för måttbestäm-
ning närmare angivits.

Specialkommittén består av

Byrådirektör Åke Tengelin, Kungl.

Byggnadsstyrelsen, ordförande

Ingenjör Einar Falke, taktegelfabri-
kanterna

Disponent Fabian Jansson, taktegel-
fabrikanterna

Byggmästare Gustaf Palmblad, bygg-
mästare

Arkitekt Dag Ribbing, arkitekt

Disponent Oscar Webmark, taktegel-
fabrikanterna

Arkitekt Oscar Bylund, BST, sekre-
terare.

Expertutskottet för kvalitetsbestäm-
melserna består av

Arkitekt Oscar Bylund, BST, ord-
förande

Arkitekt Moje Bergström, Statens
Provninganstalt

Civilingenjör Reinhold Elgenstierna,
Tegelindustrins Centralkontor

Fil. kand. Christer Enberg, Tegel-
industrins Centrallaboratorium

Ingenjör Einar Falke, Västmanlands
Läns Tegelbruksägareförening

Civilingenjör Lars Erik Nevander,
Tegelindustrins Centralkontor.

Specialkommittén hemställer att var
och en som har synpunkter på eller
erinringar emot förslaget framför dessa
före den 1 september i brev till Bygg-
standardiseringen, Drottning Kristinas
väg 73, Stockholm Ö, eller per telefon
20 02 47/67 till arkitekt Oscar Bylund.

TEKNISKT NYTT

Ny gjutjärnsbetäckning

Elkingtonlockets konstruktion är upp-
byggd av en serie *modulbyggda element*.
Sälunda kan enkla lock levereras med
en dagöppning från 15 × 15 cm upp till
75 × 75 cm och alla däremellan liggan-
de dimensioner med multipeln 15. Med
dessa lock och tillhörande ramar bygges
sedan större betäckningar och kanal-
lock med maximal bredd av 75 cm och
oändlig längd utan några tvärbalkar.
Större betäckningar vars bredd över-
stiger 75 cm bygges med centerbalkar,
som är demonterbara, varför mycket
stora, fria dagöppningar kan erhållas.

De kanske främsta fördelarna El-
kingtonkonstruktionen besitter är *vat-
tentätheten* och *orörligheten under tra-
fik*. Detta möjliggöres dels genom att
locken ligger koniskt i ramen och dels
genom att anliggningsytorna är slipade.

Bilden ovan visar ett lock monterat
i SAS:s utländska hall, Bromma. Som
synes fylls locken med omgivande pla-
nets material. Dessutom kan locken fyl-
las med något material, som eliminerar
halkningsrisken, vilket är av stort vär-
de inom fabriker och andra anläggning-
ar, där kabelkanaler korsar arbets-
platser.

Det finns fyra olika typer, vars håll-
fasthet garanteras från 1 ton upp till
16 ton axeltryck. Den starkaste typen
kan dessutom förstärkas till en garan-
terad hållfasthet av 32 ton axeltryck.
Även galler av gjutjärn ingår i syste-
met Elkington och dessa finns i två
typer vars hållfasthet garanteras för 1
resp. 8 ton axeltryck.

Svenska Rawlplug Co AB och Ule-
fos Jernværk har hand om tillverk-
ningen i Sverige.

INKOMMEN LITTERATUR

Urban traffic. *A Function of Land Use*
by Robert B. Mitchell and Chester Rapkin.
Columbia University Press, New York
1954. 226 sid.

Arkitekten Carl Westman 1866—1936 av
Bertil Palm. Lund 1954. 287 sid. Rikt ill.
Pris 50 kr.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Centralskola i Kil

Stora Kils folkskolestyrelse inbjuder
svenska arkitekter och i Sverige bosatta
utländska arkitekter i samarbete med
arkitekter SAR till tävling om förslag till
byggnader för centralskola i Kil.

Tävlingsförslag skall vara inlämnade
den 1 november 1954.

Till prisnämndens förfogande är ställd
en summa av 20 000 kronor för pris och
inköp.

Fullständiga tävlingshandlingar erhål-
les från tävlingsfunktionären, folkskole-
lärare Einar Pettersson, postadress Tol-
lita, mot deposition av 100 kronor. De-
positionsbeloppet återfås vid tävlingsför-
slags inlämnande eller vid återlämnande
av samtliga programhandlingar senast en
vecka före tävlingstidens utgång. Enbart
tävlingsprogram erhålles utan deposi-
tionskvitto.

Förslagen kommer att bedömas av en
prisenämnd, bestående av arkitekt SAR
Sven Brolid, länsarkitekt SAR Erik Fern-
qvist, kyrkoherde Gustaf Fredriksson
byggmästare Alf Hellsten, arkitekt SAR
Lennart Uhlin och överlärare Folke
Wiklundh.

Polishus och brandstation i Växjö

Växjö stad inbjuder svenska arkitek-
ter och i Sverige bosatta utländska ar-
kitekter i samarbete med arkitekter SAR
till tävling om polishus och brandstation
i Växjö.

Program för tävlingen erhålles utan
kostnad och övriga programhandlingar
mot deponering av 50 kronor från täv-
lingsfunktionären, stadsnotarie Knut
Arnstam, Stadskansliet, Kronobergsga-
tan 8, Växjö.

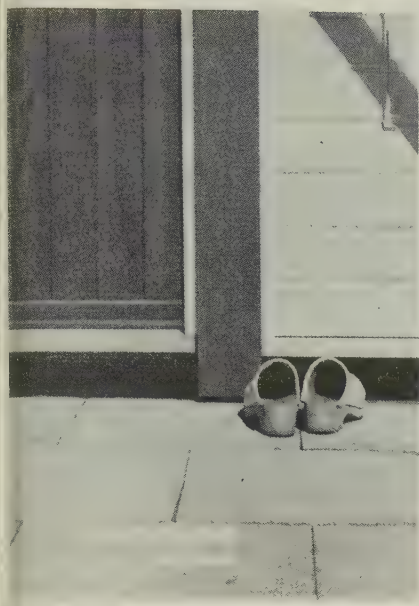
Tävlingsförslag skall vara inlämnade
till stadskansliet senast kl. 15.00 onsdag-
en den 1 december 1954.

Till prisnämndens förfogande är ställd
en summa av 12 000 kronor att användas
till pris och en summa av 3 000 kronor
att användas till inköp.

Prisenämnden utgöres av distriktslant-
mätare Gösta Alm, Växjö, fanjunkare
Axel Andersson, Växjö, arkitekt SAR
Gunnar Lené, Stockholm, länsarkitekt
Hans Lindén, Växjö, köpman Sven Löf-
qvist, Växjö, och arkitekt SAR Nils
Sternér, Stockholm.

Uppgift	Inlämn.- tid	Se Byggn.
Landsbibliotek i Växjö	1 sept. 1954	Nr A 3- 54 s. XIV
Statl. byggn. i Stockholm	17 sept. 1954	Nr B 1- 54 s. I
Centralskola i Kil	1 nov. 1954	Nr A 6- 54 s. I
Polishus och brand- station i Växjö	1 dec. 1954	Nr A 6- 54 s. I

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsrit-
ningar.

På omslaget: Gårdsdetalj från sommarbyn i Haverdal. Foto: Sune Sundahl.

REDAKTÖRSBYTE

Fr. o. m. 1 juli har arkitekt SAR Tore Virke efterträtt av arkitekt SAR Erik Thelaus som arkitekt-redaktör för tidskriften Byggmästaren.

ENGLISH SUMMARY

Summer village at Haverdal, Halland

By S Ancker

p. 165—168

The village is situated on the high bank of an almost 3 kilometres long sandy bay, which has been made a natural reserve, and it is intended that it shall be extended to comprise 45 summer homes.

The grounds of each house are surrounded by a hollow cementstone wall. The buildings consist of prefabricated wooden houses coated with oil paint on the outside. They are sheltered from outside observation, sheltered from the wind, and the sound insulation between them is good. From the living-rooms and the grounds a view of the sea and the surrounding landscape is obtained.

The kitchens are equipped with stainless steel sinks, electric water-heaters, electric stoves and refrigerators. Dry closet, type »Sanibox», with stainless steel discharge. Toilet room with floor drainage.

In the centre of the village a playground and a ground for ball games have been laid out.

Low building costs and economic utilisation of the site have been rendered possible by concentration and standar-

disation and by the collective water and drainage system.

Sundbyholm, the city of Eskilstuna's recreational reserve park on lake Mälaren

By S Tynelius

p. 169—174

To have both a town and a country residence was formerly a prerogative of the well-to-do. With the greater prosperity obtaining to-day, however, in conjunction with the improved communications and the introduction of statutory holidays, the rank and file of the people in this country have far better opportunities than before to lead an outdoor life and acquire small homes of their own in the country, in which to spend their free time. — And that is why, in our towns and cities, more and more measures are being taken to cater in the best possible way for the wellbeing and comfort of the citizens in this respect. In an industrial city like Eskilstuna particularly, these problems are very much to the fore. A Gallup investigation carried out a few years ago showed that no less than 25 % of the inhabitants owned cottages in the country, or rented one for the summer. The »City Fathers», showing great forethought, had already started some decades ago to acquire beauty spots suitable for sports and outdoor life on the outskirts, and in the environments of Eskilstuna. The last one to be acquired was the Sundbyholm Royal Lodge on the banks of Lake Mälaren, an estate which originally covered an area of 550 hectares, and which was bought by the City in 1939.

Since very far back Sundbyholm's lovely bathing-beach — probably the best of the sand beaches in Lake Mälaren — has been an attraction for the inhabitants of »the Steelworkers City». The 400 metre long spit of land at Sundbyholm has been visited during the holidays by up to 5000 persons in one day. Now, with the inauguration of the autocycle era, this figure will no doubt be doubled many times over.

It is not only the citizens of Eskilstuna and the tourists who frequent this reserve; there are also a few hundred cottageowners, who by their own efforts have built these small dwellings in which to spend their leisure time. — For the City of Eskilstuna has set aside large parts of the reserve for the building of these summer houses. It has also built roads, laid down water mains, and is responsible for the sanitation of the area, which is so necessary for the well-being of the occupants of the houses.

A special holiday village consisting of 10 cottages, fit also for winter habitation, has recently been erected. It has been designed by the former city architect Arne Ljung, SAR. Each cottage consists of two modern apartments containing 2 rooms and a kitchen. In the summer these cottages are let out 2 families resident in Eskilstuna, who only have to

bring their own linen. Everything else is included in the rent, which is Sw. Kr. 35:— a week. In winter the cottages are used to house students taking part in the courses of different kinds held there, for which Sundbyholm is becoming an increasingly popular location.

Competition for planning the city of Lund's holiday and recreational resort at Habo

p. 175—178

The object of the competition, which was open to Danish and Swedish architects, was to obtain some proposals for the planning of the Habo estate as a bathing and recreational resort for the citizens of Lund. Since the task that had been set consisted of showing the different possibilities of utilizing and planning the area, the number of cottages to be built, the number of camping grounds, the size of the restaurant, etc., had not been stated in the programme, and it was left to the competitors to make their own suggestions in this respect, with due regard paid to the economical, practical and aesthetical points of view. The buildings, however, were not to be of an exclusive character but had to be suited to the requirements and financial resources of the majority of the citizens of Lund.

The proposals were to provide for future successive expansions of the resort. In order to improve the beach by filling it out with a suitable material, the City Council has entered into an agreement with the Scanian Cement Company, under which the Company has undertaken to fill out the beach to a certain new line in return for the right to take clay from an area in the centre of the estate over a period of 25 years.

Motorist hotel at Fleninge

By B Hjelm Jensen

p. 179—180

The Royal Swedish Automobile Association has for a number of years been considering the possibility of introducing into Sweden some form of motorists' hotel.

In 1953 a site covering an area of some 13,000 sq.m. was purchased. It is situated 10 kilometres north-east of Hälsingborg on the main arterial road No. 3, which connects the arterial road No. 1 from Stockholm to Hälsingborg with the arterial road No. 2 from Gothenburg (and Norway) to Malmö and Trelleborg.

The hotel comprises in its present stage three ranges of buildings containing together 24 rooms, a light refreshment bar, a house for the manager, and a petrol station. As the arterial road No. 3 is to be moved and will in future run east of the hotel, the petrol station and the light refreshment bar have been set up provisionally on the present road, and will later on be moved in connection with the enlargement of the hotel.

Statens Hantverksinstitut

I Stockholm anordnas bl. a. följande kurser för byggmästare:

Dagkurser

Specialkurs i putsteknik, 6—7 dec.

Specialkurs i golvbeläggningsteknik, 8—11 dec.

Specialkurs i entreprenadhandlingar, 29—30 nov.

Specialkurs i kostnadsberäkningar, 1—4 dec.

Kvällskurser

Specialkurs i putsteknik, 29 nov.—3 dec.

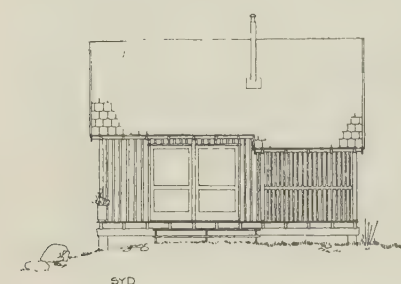
Specialkurs i finare betongarbeten (månd., torsd.) 4 okt.—4 nov.

Utom Stockholm kommer fortbildningskurs att ordnas för byggmästare i Malmö och specialkurs i fuktisolering i Kristianstad och Hälsingborg (kvällskurs i november).

Närmare upplysningar kan erhållas genom Hantverksinstitutet, Stockholm 4 (tel. 44 06 80).

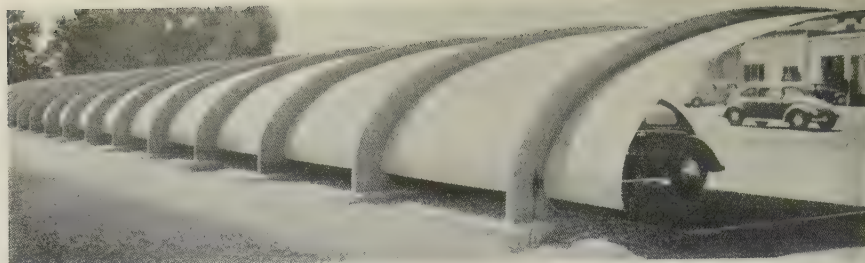
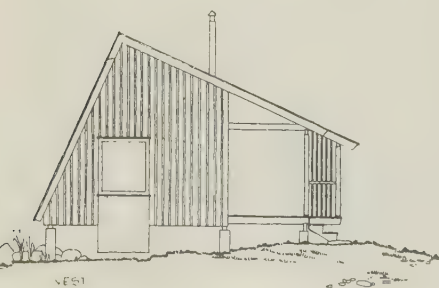
TIDSKRIFTER

Fritidshus i Norge

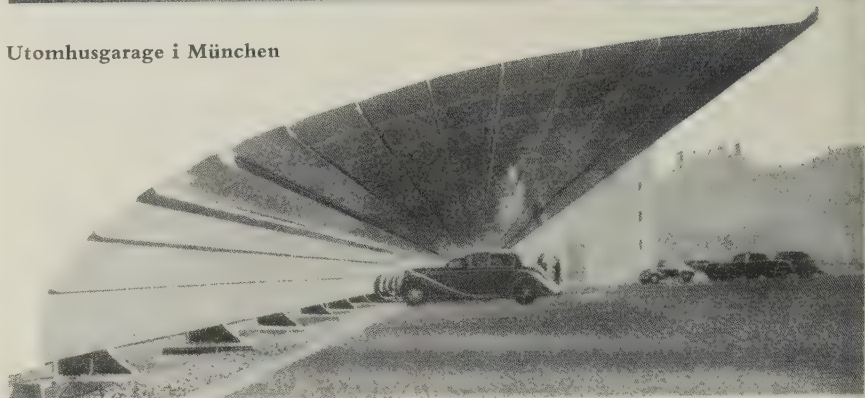

I höstas utlyste »Opplysningskontoret for trefiberplater» i Norge en arkitekt-tävling om fritidshus. Avsikten var att få fram nya typer av billiga fritidshus för vilka träfiberplattor skulle användas i största möjliga utsträckning. I stort sett har deltagarna använt materialet på traditionellt sätt och några nya användningssätt eller mer anmärkningsvärda konstruktionsdetaljer synes inte ha framkommit.

Tävlingen var uppdelad i två grupper — strandhus och fjällhus. Här nedan visas det med första pris belönade

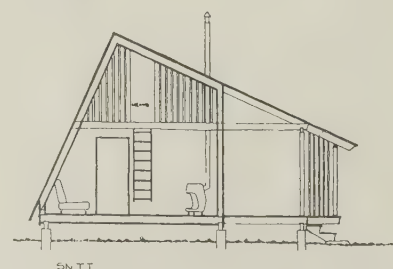
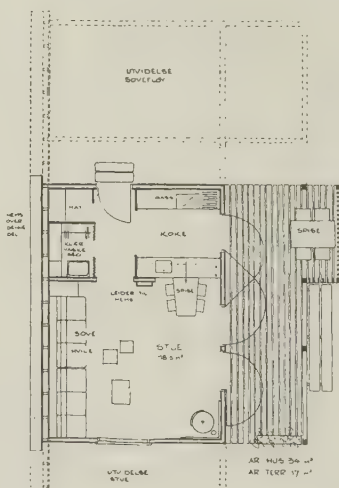
Utomhusgarage i München

I München byggs ett flertal billiga garage med tak av plåt på fribärande stålkonsoleer. I HSB:s Östbergaprojekt skall enligt uppgift något liknande anordnas för att klara garageproblemet för hyresgästerna. För svenska förhållanden är det dock angeläget att liksom vid motellet i Fleninge förse sådana utomhusgarage med elektriska uttag för varmhållning av motorerna.

(Ur Arch. d'Aujourd'hui, jan-febr 1954)

tv

förslaget i gruppen strandhus (arkitekt MNAL Erik Skau). En del av de prisbelönta förslagen har byggts för en utställning på Frogner i våras.

(Ur Bonytt, febr. 1954) E Th

»Mannen som fördärvade vårt rådhus»

I en recension av Bertil Palms bok »Arkitekten Carl Westman» har signaturen Hubertus tagit tillfället i akt att vädra sin egen olust inför en byggnad av en helt annan arkitekt. Så här skriver Hubertus i samband med en redogörelse för den tidens diskussioner för och emot Röhsska museet:

Det saknades inte kritik mot detta museibygge, och bl. a. sades det på många håll, att Westman helt struntat i den omgivande miljön. Men man blir något häpen över upplysningen att till dessa kritiker hörde Gunnar Asplund, mannen som byggde till vårt rådhus. Det var ju förresten så, att Westman också hörde till dem som på sin tid tävlade om Gustaf Adolfs torgs ordnande. Man är tacksam för att hans ommöbleringsförslag inte antogs, men i vart fall hade han inte tänkt fördärva rådhuset så illa som Asplund fick lov till.

Man blir något häpen när man läser ett dylikt uttalande från anmälan i Handelstidningen. Formuleringen om »mannen som fördärvade vårt rådhus», har också fått en så pass definitiv form att läsekretsen lätt kan bibringas den uppfattningen att detta är en allmänt vedertagen åsikt i fackkretsar, vilket ju är raka motsatsen mot det faktiska förhållandet. Rådhusbyggnaden är numera det klassiska exemplet på en skicklig lösning av den svåra uppgiften att bygga till en gammal monumentalbyggnad i ett utsatt läge så att helheten i stadsbilden inte splittras, medan samtidigt vår egen tid får göra sin insats med sina egna uttrycksmedel.

Många utländska arkitekter som besöker Göteborg känner egentligen bara till en enda byggnad i förväg från den internationella litteraturen: rådhusannexet. De må vara från USA, Indien, Turkiet eller England, men summeringen av göteborgsarkitekturen är nästan alltid detsamma: det intressantaste var i alla fall rådhusannexet.

Så här skrev en av landets skickligaste arkitekter, sjukhusbyggaren och slottsarkitekten Hakon Ahlberg, om Göteborgs rådhus i sin essay över Asplunds verk för tio år sedan (Asplund dog 1940):

Man kunde knappast beskylla nybyggnaden för att uppträda pockande. Dess arkitektur är diskret, den konkurrerar inte med sin äldre granne. Möjligen stod den i färg litet ljus och klar i begynnelsen, innan den blev ommålad (anm: gäller ej den senaste ilsket smetrosa färgen utan den gulgrå för ett år sedan). Var det den kubistiska effekten framkallad genom frånvaron av taklist och den svagt artikulerade glatta ytan, som chockerade? I så fall kan byggnaden återropa sig på en äldre nabo, börshuset, som — ehuru i mindre utpräglad grad — har samma egenskaper. Det är alltså på det hela taget inte blott en fint avvägd byggnad, utan även en ganska oförarglig granne, som Asplund varsamt satt ned vid rådhusets sida. Varför då denna uppståndelse? Det blir för framtiden ett mysterium av samma art, som skandalen kring Operakällarens målningar nu synes oss vara.

Ahlbergs slutord om Asplund gäller idag som för tio år sedan:

Han var, under större delen av sin verksamhet, den källa ur vilken hans jämnåriga och de som följde efter öste friskt vatten och släckte sin törst. Under två decennier gick han i spetsen för arkitekturens utveckling i Sverige, ja man kanske tors säga i Norden. Men han gick före och blev till sist ensam. Då hade han nått till en förädlad och förfinad byggnadskonst, som Sverige inte sett motstycke till sedan den stora gustavianska tiden. Nu när Asplund är borta, märks nivelleringen: det syns klart, att han var huvudet högre än andra.

Vi som kom efter ser i Asplund en av samtidens största arkitekter. Och vi är tacksamma mot de fantasifula och djärva kommunalmän som på trettitalet accepterade Asplunds avancerade syn på vår tids arkitektur och hjälpte honom att genomföra dem.

Bertil Hulten

*

Regionplanechefen Bertil Hulten, som varit bosatt i Göteborg i tre år, meddelar två högst märkliga upplysningar: att våra egna fackmän allmänt gillar det asplundska annexet, och att detta också synes vara enda skälet till valfart för kolleger från Indien, Turkiet m. m.

Mycket skall man höra innan öronen ramlar av. Beträffande våra egna fackmäns inställning finns det lyckligtvis många starkt ogillande uttalanden, gjorda långt före Hultens hitkomst. Veterligen har de inte haft någon anledning ändra ståndpunkt. Kan det bero på, att den murgrönsslinga som enligt Asplunds eget uttalande skulle rädda förbindelsen med det gamla rådhuset inte velat ta sig?

En fråga till: har arkitekter monopol på att tycka?

Hubertus

(Ur GHT 8/7 1954)

Från arkitektens djungel

»Den nya kyrkan får en ren och vacker exteriör, hällen i s. k. dansk stil. Bilden visar fasaden mot Skolgatan.»

(Citat ur Nya Lidköpings-tidningen 22 mars 1954)

LITTERATUR

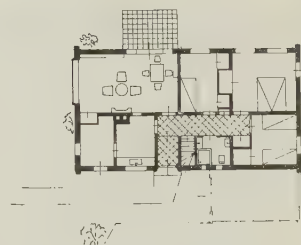
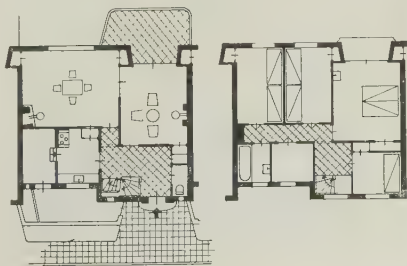

Holländsk arkitektur

Man får ett gott begrepp om bostadsarkitektur i Nederländerna efter kriget när man bläddrar i en liten, trevlig bok utgiven av Nederländska regeringens informationstjänst. Exempelen har man tagit rätt godtyckligt och målet är att visa hur man har byggt. I förordet berättas eftertryckligt att man inte har sökt efter det vackraste och bästa men efter så många variationer som möjligt.

Vidare berättas om några minimikrav för att få bidrag från staten; vardagsrum 16 m², kök 4 m², sovrum tillsammans 21 m². Det visar sig att man inte bygger mycket större än minimum och att man försöker få så många sovrum som möjligt på den lilla ytan.

Första avbildade hus är en rad av

Ovan: Exteriör och en plan av enfamiljshus i Schoonhooven.

Nedan: Planer och exteriör av radhus i Middelburg.

Ovan: Exteriör och en typplan av 5-våningshus (gallerilägenheter) i Maastricht.

arkitekt A. C. Nicolai ritade enfamiljs-hus i Schoonhoven en by som efter kriget har växt i väldig fart. Orsaken därtill är de stora oljefyndigheterna i trakten.

År 1950—51 byggdes i Maastricht en långa gallerilägenheter i 5 plan enligt arkitekt Dingemans ritningar. Via en hiss och ett galleri på långfasaden når man sin lägenhet.

I slutet av boken finns några exempel på beräkning av statsbidraget för olika bostadstyper.

fh

INKOMMEN LITTERATUR

Moderne danske hjem av Svend Erik Møller & Tyge Arnfred. En billedbog om levende hjemindretning og om de idéer, der præger det danske hjem af idag. Andr. Fred. Høst & Søn's Forlag, København 1953. 141 sid. rikt illustrerad. Pris 15:50 d. kr.

Danske Stole. Redaktion: Namn & Jørgen Ditzel. Andr. Fred Høst & Søn's Forlag. Köpenhamn 1954. Ca 90 sidor fotografier Med dansk och engelsk text, samt med dansk, engelsk, fransk och tysk

Design and construction of general hospitals by U. S. Department of Health, Education and Welfare Public Health Service. Published by F. W. Dodge Corp. New York, N. Y., in collaboration with Modern Hospital Publishing Co., Chicago, Ill., U. S. A. 1953.

AVGJORDA TÄVLINGAR

Centralskola i Mantorp

Tävlingen om nybyggnad för Vifolka centralskola i Mantorp har nu avgjorts. Vid tävlingstidens utgång hade 34 förslag inlämnats.

Första pris på 4 000 kr tilldelades »kola» av arkitekt SAR Arne Hagängen, Bromma. Ett tredje pris på 2 000 kr tillföll »VILKA FÅ VIFOLKA» av arkitekt SAR Janne Feldt och byggnadsingenjör Uno Asplund, Karlstad. Ett ytterligare tredje pris på 2 000 kr gick till »Påsklov» av arkitekt SAR Nils Andreasson, Göteborg.

Vidare föreslog prisnämnden följande inköp: Första inköp 1 250 kr till »VIFOLKUNGAR» av arkitekter SAR Bertil Hulten och Lennart Kvarnström, medarbetare arkitekt K O Eriksson och ingenjör Bengt Johansson, samtliga Göteborg. Andra inköp 1 000 kr till »SVART-VITT» av arkitekter MMA Leif Damgaard och Karsten Kirkegaard samt arkitekt SAR Bo Sahlin, Stockholm. Tredje inköp 1 000 kr till »Gångspel» av arkitekter SAR Barbro och Olle Ståhl, Stockholm. Fjärde inköp 750 kr till »De minnesrika åren» av ingenjörerna Nicke Björk och Lennart Olsson, Stockholm.

Prisnämnden utgjordes av professor Paul Hedqvist, länsarkitekt Karl Albert Larsson, professor Erik Lundberg, undervisningsrådet Jonas Orring och kyrkoherde Carl Erik Svenstedt.

Prisnämnden vill varmt förorda att författaren till det med första pris belönade förslaget »kola» erhåller i uppdrag att vidare utarbeta sitt förslag och vara arkitekt för den nya centralskolan i Mantorp.

Kontorsbyggnad i Solna

Den av Försäkringsaktiebolaget Skandia anordnade inbjudna arkitekttävlingen rörande förslag till ny kontorsbyggnad m. m. inom stadsdelen Bergshamra i Solna stad har avgjorts.

I tävlingen har deltagit fem inbjudna arkitekter.

Sedan tre av deltagarna beretts tillfälle att bearbeta sina förslag har prisnämnden funnit att förslaget med mott. »livochsak», författat av arkitekter SAR Sven Backström och Leif Reinius med arkitekterna Arne Nilsson och Bengt Edlund som medhjälpare, äger påtagliga förtjänster framför övriga och är väl ägnat att läggas till grund för utförande.

Prisnämnden har utgjorts av drätselkammarens i Solna ordförande C A Andersson, arkitekt SAR Bengt Gate, stadsarkitekt S-A Hagberg, revisionssekreterare William Hemberg, professor Sverre Ivar Lind, direktör Iwar Sjögren samt generaldirektör Gunnar Wejke, ordförande.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Idrottsanläggning i Göteborg

Göteborgs stad inbjuder svenska arkitekter och i Sverige bosatta utländska arkitekter i samarbete med arkitekt SAR till tävling om idrottsanläggning i Göteborg, rymmande ca 50 000 åskådare.

Till prisnämndens förfogande är ställt en summa av 30 000 kronor till priser och inköp. Första pris beräknas icke under 12 000 kronor och lägsta inköpssumman ej 2 000 kronor.

Programhandlingar erhållas hos tävlingsfunktionären, arkitekt SAR Ragna Hansson, Drätselkammarens andra avdelning, Norra Hamngatan 14, Göteborg C, mot deposition av 100 kronor. Depositionsbeloppet insättes på drätselkammarens postgirokonton, nr 4 02 44 varvid på talongen skall anges »Nytt Ullevi». Depositionen återbetalas vid tävlingsförslagens inlämnande eller vid återlämnande av handlingarna i oskadat skick senast en månad före tävlingstidens utgång. Enbart program erhålles kostnadsfritt.

Tävlingsförslaget skall vara inlämnat senast kl. 12.00 den 20 december 1954 till tävlingsfunktionären.

Prisnämnden utgöres av arkitekter SAR Hans Westman, Lund, professor Helge Zimdahl och stadsarkitekt Ster Branzell samt husbyggnadschef Toré Eliason, direktör Sven Ericson, chefredaktör Harry Hjörne och arbetschef John Johansson, samtliga i Göteborg.

Uppgift	Inlämn.-tid	Se Byggm.
Landsbibliotek i Växjö	1 sept. 1954	Nr A 3-54 s. XIV
Statl. byggn. i Stockholm	17 sept. 1954	Nr B 1-54 s. I
Centralskola i Kil	1 nov. 1954	Nr A 6-54 s. I
Polishus och brandstation i Växjö	1 dec. 1954	Nr A 6-54 s. I
Idrottsanläggning i Göteborg	20 dec. 1954	Nr A 6-54 s. X

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsritningar.

På omslaget: Folkets Hus i Linköping. Foto: Egerborn.

ENGLISH SUMMARY

Clearance problems in the Fifties

By G Lidman

p. 181—186

Demographic conditions and the post-war industrial boom in urban districts have resulted in a shortage of dwellings in the towns. So long as this shortage persists there can hardly be any question of clearance where this would necessitate the demolition of buildings that are still habitable. The object of the present clearance scheme is primarily to avoid a misplaced localization of the new house-building activities on the outskirts of towns, the central parts of which are still inadequately exploited. The increase in motor traffic has also given rise to new clearance problems, but it is unlikely that any large-scale widening of streets can be undertaken within the next few years. The car-parking problem will, however, have to be solved. The town-planning norms for standards regarding traffic-space, sunlight and daylight, playing grounds, etc., should be laid down in more precise terms. The clearance scheme will require comprehensive and detailed planning. In the old parts of a town where total clearance is impracticable siting of the courtyard areas should be redesigned. Clearance units of an adequate size should be created by means of expropriation and by amending the regulations governing the division of ground plots. The profits and losses of a clearance scheme have to be balanced, and this calls for initiative and guidance on the part of the local authorities. When plans are drawn up, due attention should be paid to the regional differences in the conditions governing a clearance scheme.

The Trades Union Centre at Linköping

By S Markelius

p. 187—195

The neighbourhood in which the Trades Union Centre is situated is dominated by the large cathedral, a towering limestone building dating from the thirteenth century, and one of Sweden's foremost architectural monuments of the past. The most remarkable feature of this part of the town is the striking effect afforded by the contrast between this large, monumental building, and the small, modest old buildings, public and private, by which it is surrounded. Shaded by the foliage of lofty old trees, many of these small houses are, in all their simplicity, beautiful. To design a modern building, which was intended to fill a special important function representative of our times to do this without breaking the harmony of the environment proved to be something of an architectural problem.

Considering the special demands created by the old surroundings, it was fortunate that the functions of the new building required that it be divided up into three connected blocks, each designed for its special function. The establishment thus consists of three structures, viz.: the main building, containing offices for the Trades Unions, and the entrance to a combined cinema and theatre, the intermediate building, containing apartments and a restaurant, and finally the smaller building, containing offices, which will be let out. The last-mentioned two buildings may later on be occupied by the Trades Unions, should they require larger premises.

The inner area of the site is entirely built over, and contains a combined theatre and cinema with seating accommodation for 667, as well as assembly rooms of different kinds, viz.: the B, C, D and E halls, with accommodation for 288, 145, 105 and 70 respectively, and a dance-hall with a floor for 200 dancers or seating accommodation for 300.

The building consists in the main of reinforced concrete frame construction. The windowless fronts of the main building are faced with pointed facade bricks.

The apartment house has been positioned some distance back from the street, in order to make room for a pleasant garden café attached to the restaurant, and also in order to allow the clean, cubical form of the main building to dominate the pictorial aspect of the street.

The interiors of the buildings have been decorated, in regard to colour and material, to suit their different functions. Thus, the theatre, with its colourful curtain and red velvet chairs, gives an impression of festivity. The dance-hall is gay, while the assembly rooms have a more sober appearance, since they will be used chiefly for meetings and conferences. A detail of technical interest

is the movable wall, which can be lowered to connect the B hall with the C hall.

The "Galjonsbilden" Quarter at Gröndal

By S Backström and L Reinius

p. 196—200

The »Galjonsbilden» quarter is connected in the south with the Gröndal Road, and in the north with the Sjöbjörn Road.

Along the wall of the rock, facing the Gröndal Road, stands a terraced house built on three ledges. It is an apartment house, each apartment having its own, large, open-air space on the terrace in front of it. Higher up, and in direct connection with the lofty plateau in the background, a large terrace plateau, has been laid out. On this plateau, and linked up with the upper system of streets, stands a row of houses, each house with its own terrace garden facing south.

At the junction of the Sjöbjörn and the Gröndal Roads, the focal point of Gröndal, a space has been created which contains a number of shops and a tall, eleven-storey house. Here, too, lies the entrance to the combined theatre and cinema, which is situated underneath the large terrace between the rock and the tall house.

Work on the planning and design of this quarter was started in 1946, and may be said to have ended with the completion of the buildings in 1952.

This year, 1954, an old house that had been incorporated in the terrace houses was rebuilt, as was also another old house situated at the far end to the west.

TIDSKRIFTER

Hedersledamot

I finska »Arkitekten» nr 12, 1953 har publicerats skriftväxlingen på franska mellan professor Alvar Aalto och Le Corbusier i anledning av att Le Corbusier kallats till hedersledamot i Finlands arkitektförbund.

Vi återger Le Corbusiers skrivelse vari han tacksamt emottager ledamotskapet.

Messieurs,

Je suis très honoré d'être élu membre honoraire de votre Association. J'accepte bien volontiers. Que voulez-vous que je vous dise de plus? La vie continue à être difficile et l'architecture aussi. Merci de tout coeur, Et bien cordialement à vous.

Le Corbusier

När skall SAR kalla någon till hedersledamot?

tv

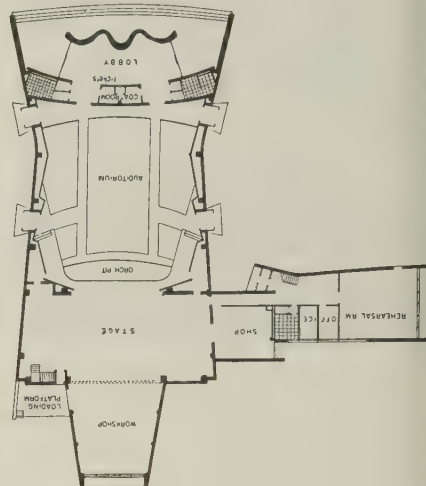

Teater i Ohio

I Ohio har arkitekt Wallace K Harris uppört en teater, som blivit mycket diskuterad.

Sektion av teatern.

Plan av teatern.

Överst t. v: Scenhuset från baksidan.

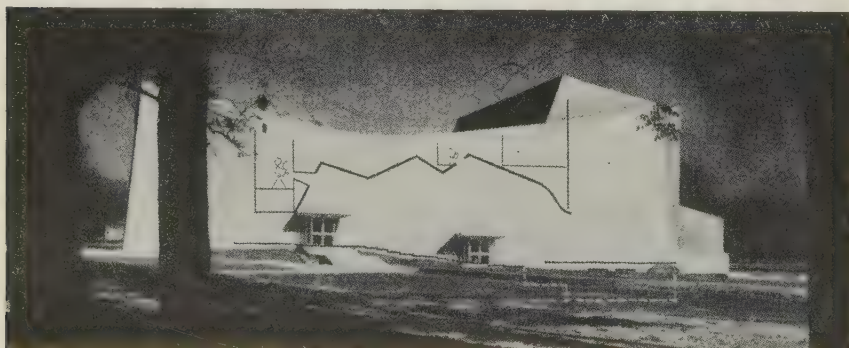
(Ur Arch. Forum, jen. 1954.)

tv

Ovan: Teaterentrén i marmor. På den breda entrétrappan spelar ibland teaterorkestern för publiken på den öppna platsen framför teatern.

Nedan: Långfasad med inritad sektion av åskådar- rummet.

Öst-tysk arkitektur: kulturhus och keramikgesimser

Följande utdrag ur den i Öst-Berlin av Deutsche Bauakademie utgivna tidskriften Deutsche Architektur, nr 3/1954, må ge en glimt av bemödandena om arkitekturen i allmänhet och »kulturhusens» arkitektur i synnerhet, såsom de nu framträder i tysk version bakom järnridån.

I en ledarartikel deklarerar prof. Kurt Liebknecht, president för Deutsche Bauakademie, bl. a.: »Det måste äntligen bli slut på den tron, att byggnadskostnaderna kan hållas nere genom en primitiv arkitektonisk utformning. Att bygga mera ekonomiskt kan endast innebära: att slå in på bättre planering, teknik och organisation. Vi måste lära oss att det konstnärligt-arkitektoniska är av primär betydelse...» Naturligtvis innebär detta inte, att vi strävar efter en tung, överlastad utformning, vilket vore tvärt emot vår uppfattning om den socialistiska realismen, utan att vi med ett minimum av medel eftersträvar högsta möjliga konstnärliga effekt. Mot denna för socialistisk arkitektur viktiga grundsats, som härletts ur det klassiska byggandets kulturarv, syndas ännu ofta...»

Man vill få fram en i förhållande till uppgiften lämplig arkitektur för vad som

allas »kulturhus» och närmast torde motsvaras av våra folkets hus och medborgarhus. »En av de viktigaste uppgifterna för den nationella kulturens fortsatta utveckling i den socialistiska humanismens anda och i försvaret av det stora realistiska kulturarvet hos vårt folk är höjandet av den kulturella nivån hos den Tyska Demokratiska Republikans arbetande massor.» Under rubriken »Kulturhuset i Maxhütte» heter det om ett som föredöme avsett projekt:

»Kulturhus är socialismens gåva till den arbetande människan. Som det nya samhällets kulturpolitiska centrum kommer de i framtiden att inta en lika viktig plats i våra byar och städer som föregångna århundradens betydande monumentalbyggnader. Liksom dessa kommer de att förenklas till enhetliga typer i rumskomposition och uppbyggnad och bli till förtätade konstnärliga uttryck för vår tid. Därvid gäller det en konstnärlig vilja, som inte låter sig nöjas med lösnad av uppgiften praktiskt-funktionella sidor utan därutöver inriktar sig på det ideella syftet...» »... Ännu 1952 uppfattade de flesta i en tävling av MAS-kulturhus deltagande arkitekterna dessa kulturhus som utvårdshus, dem helt att förtiga, vilkas förslag mera påminde om industriella byggnader än om byggnader för ett kulturellt ändamål.

Men ett kulturhus skulle varken träda oss tillmötes som restaurang, fritidsklubb eller utställningsbyggnad — än mindre som järnvägsstation eller fabrik. Kulturhuset skulle till och med skilja sig från de historiskt framkomna formerna för teaterbyggnader...»

»Till kulturhuset kommer människorna efter arbetstidens slut, där går de omkring i vida, ljusa salar, ser en tavla, en skulptur, läser en bok. I hörsalar och studiecirkelrum vidgande sin horisont, blir fastare i sin övertygelse och kompletterar sitt yrkesmässiga kunnande. De övar i diskussioner och spel gemensamt sitt tänkande och är tillsammans i trivsamma former. På scenen och i konsertsalen lär de känna sina och andra folks mästare och försöker sig också själva på konsterna. De ser världen som den var och som den kommer att bli. Här i sitt eget kulturhus begår de värdigt nationens högtider. De fylls av förtroende för, vetande om, glädje över och vördnad inför mänsklighetens stora gärningar...»

»Programmet för järnverket Maxhüttes kulturhus grundade sig på tre årtiondens rika erfarenheter och vetenskapliga undersökningar av kulturhusbyggnaden i Sovjetunionen, samordnade med de krav som ställdes av vårt folkbildningsministerium, fackföreningarna och arbetarna själva i Maxhütte. I korthet innebär detta program:

- Åskådarrum för 1 200 personer med erforderliga biutrymmen, scen med anordningar för opera, teater, folkdans, kör, konsert och film jämte foyer om 600 m² lämpad för utställningar, konserter och fester.
- 200 m² auditorium med biutrymmen, bibliotek och läsrum.

- 17 studiecirkelrum av olika storlekar (20—40 m²) för skolnings- och skoländamål jämte två musiksalar om 80 och 100 m².

Vidare gymnastiksal, klubbavdelning med bl. a. rum för schackspel, kafé, förvaltning etc., allt som allt ett byggnadsprogram om ca 70 000 m³.

»I stilhänseende anknyter formgivning- en till vår senaste stilepok, klassicismen,¹ och tar hänsyn till vårt lands hantverksmässiga traditioner...» »Arkitektoniska detaljer är grundade på klassiskt arv, dock utan slaviskt efterapande...»

Av innehållet i det här refererade numret av *Deutsche Architektur*, som i övrigt bl. a. behandlar en stadsplanetävling i centrum av Leipzig, en hyllning till skulptören Schadows 190:e födelsedag samt kritisk granskning av projekterad mammutanläggning för Martin Lutheruniversitetet i Halle, skall här slutligen en artikel av L. Markow refereras:

Systematisering av arkitekturdetaljer av keramik.

... Erfarenheterna från keramikverken i Kiev visar, att kostnaderna för mekaniskt tillverkade detaljer (t. o. m. vid komplicerad ornamentrelief) endast blir hälften, ja, ända till en tredjedel av handgjorda detaljer.

Därvid är att märka, att kostnaderna för arkitekturdetaljer, trots att de inte täcker mer än 15—20 % av hela väggytan, utgör mer än hälften av hela fasadbeklädnadskostnaden. I sådant sammanhang får förbilligandet av arkitekturdetaljer av keramik särskilt stor betydelse.

Erfarenheterna från Kiev visar, att de

¹ Kursiverat av ref. Troligen avses inte tredje rikets klassicism utan 1800-tals klassicismen. Jugend och funktionalismen torde därmed ha försjunkit i glömska.

industriella byggnadsmetoderna för sin fortsatta utveckling står i nära beroende av användandet av keramiken, det viktigaste materialet för utformningen av fasadytor hos byggnader med flera våningars höjd.

Det industrialiserade byggandet förutsätter inte endast en upprepning av konstruktiva element utan även av arkitekturdetaljer som framställts på fabrik. Följaktligen måste i samband med byggnadsväsendets industrialisering skapas ett visst system av standardiserade element, som gör det möjligt att mångfaldigt upprepa dessa detaljer.

Endast under denna förutsättning lönar sig en industriell produktion. Det är ändamålsenligt att framställa kapital, gesimser, friser och balkonger fabrikmässigt endast om de upprepas dussintals och hundratal gånger...»

»Den moderna byggnadstekniken, där användandet av typtetaljer och typelement är oundvikligt, har samtidigt den egenskapen att den garanterar erforderlig mångfald hos arkitekturformerna. I Kiev har man utvecklat serier av keramiska produkter för de viktigaste sorterna av arkitekturdetaljer, såsom lister, balkonger, burspråk, kapital etc...»

»De anförda exemplen på gesimslösningar kan användas vid bostadshus och offentliga byggnader med höjder på mellan två och tio våningar. Gesimsens höjd varierar mellan 44 och 209 cm och de kragar ut med 19 till 125 cm. De är huvudsakligen avsedda för huvudfasader, men också för gårdsfasader har typer utarbetats. Det finns specialtyper för nordfasader liksom för anbringandet av attikabalustrad eller antefixa på gesimsens utkragande del. Denna gesims kan användas även för krön av burspråk, portiker etc...»

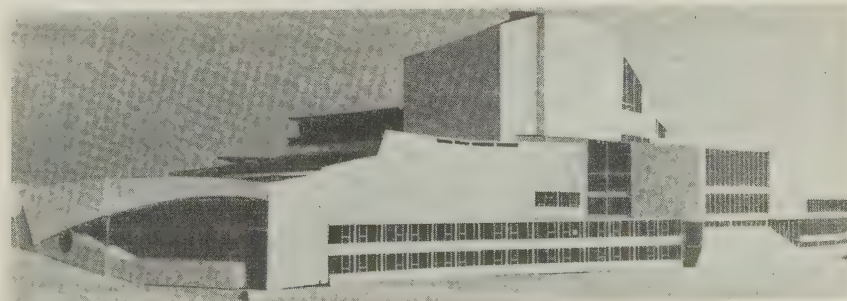
EOH

Statlig teater i Kassel

Modellfotografier av pristagarna professorerna Matterns och Scarouns tävlings-

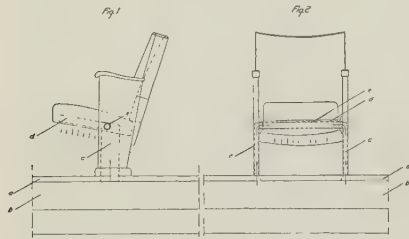
förslag till teater med 950 platser. Foto: Pressens Bild.

Reglerbar lufttillförsel till samlings-lokal

Föreliggande uppfinning av ingenjör V E A Runefelt har till ändamål att på ett bekvämt sätt automatiskt reglera lufttillförseln till samlingslokaler i förhållande till publikfrekvensen och utmärkes uppfinningen därav, att lufttillförseln till lokalen regleras medelst ventil- eller dylika anordningar, som påverkas av de fällbara stolsitsarnas rörelse vid ned- och uppfällandet, varvid i nedfällt läge av stolsitsen luften erhåller fritt tillträde till lokalen och i uppfällt läge av stolsitsen lufttillförseln är avstängd.

Denna utföringsform av uppfinningen illustreras närmare å bifogade ritning, som i fig. 1 visar en fällstol sedd från sidan och i fig. 2 densamma sedd framifrån.

Från en under golvet eller i gradinen a befintlig lufttrumma b ledes luften upp genom stolsbenen c in i axeln e till trumman d, varifrån den genom perforerade hål utströmmar i lokalen, då stolsitsen befinner sig i nedfällt läge. Avstängningsorganet eller -organen kunna utgöras av slid-, ventil- eller dylika anordningar i förbindelse med axeln, vilka anordningar påverkas vid slitsens upp- och nedfällande.

Ovanstående är endast en utföringsform inom ramen av uppfinningen, sålunda kan exempelvis luften ledas upp i stolens ryggstycke och utströmningen ske genom perforerade hål el. dyl. på stolsryggens baksida, varvid regleringen sker på lämpligt sätt medelst stolsitsen vid dennas upp- och nedfällande.

Genom ovan beskrivna uppfinning erhålles möjlighet att medelst automatiska impuls- och manöverorgan reglera fläkstens (fläktarnas) varvtal i förhållande till det i trumman rådande lufttrycket, vilket ytterligare bidrager till anordningens effektivitet.

Uppfinningen kan givetvis även tillämpas vid evakuering av lokalen, varvid i detta fall luftströmmen passerar i motsatt riktning.

Holztreppe in handwerklicher Konstruktion herausgegeben von Architekt Bauret Ulrich Reitmayr, Julius Hoffmann Verlag, Stuttgart. DM 38:—.

Boken, som är utarbetad med tysk grundlighet, är avsedd att användas såväl som lärobok som handbok för hantverkare och arkitekter.

Det stora urvalet av relativt dyrbara trätrappor torde för våra förhållanden

tillhöra ett i det närmaste förgånget skede, men är värdefullt och motiverat ur lärobokssynpunkt.

Ett kapitel, gällande för såväl trä- som stentrappor, som är värdefullt för arkitekter, är den väl genomarbetade sammanställningen av olika trappformer. Här finnes bl. a. utdrag ur en vetenskaplig undersökning rörande energiförbrukningen hos försökspersoner som provgått trappor med olika stigningsförhållanden.

Boken ger även en del uppslag för trappritaren. Har man t. ex. tänkt på att den svagt svängda trappan har en fördel framför den raka, nämligen att man i viss mån genom att gå på stegens bredare eller smalare del kan välja sin egen gånglinje efter sin individuella steglängd, eller att det kanske är motiverat att utföra det övre trapploppet i flervåningshus med något lägre steghöjd än de nedre.

Frågan om bekväma trappor i bostadshus torde nu, med tanke på hisslösa flervåningshus, vara väl värd ett förnyat studium för att i möjligaste mån minska olägenheterna med hissens slopande.

Boken rekommenderas.

J H

Indextal för beräkning av materialkostnadsändringar för husbyggnadsentreprenader fastställda av Kungl. Byggnadsstyrelsen och Kungl. Bostadsstyrelsen i samråd med Svenska Byggnadsentreprenörföreningen

Tabell 1.

Indextal för materialkostnader vid förvaltningsbyggnader i sten.

Kostnad 1/1 1950 = 100.

Ettapp	1953			1954		
	1/9	1/11	1/3	1/5	1/7	
I Grund..	135,3	135,0	132,4	131,3	133,4	
II Stomme	135,9	135,9	134,4	134,0	135,3	
III Puts						
m. m. ...	135,0	134,8	134,4	134,3	134,0	
IV Målning						
m. m. ...	139,5	139,5	137,6	137,9	137,8	
Samtliga						
etapper ..	136,6	136,4	135,0	134,8	135,4	

Tabell 2.

Indextal för materialkostnader vid bostadsbyggnader i sten.

Kostnad 1/1 1950 = 100.

Ettapp	1953			1954		
	1/9	1/11	1/3	1/5	1/7	
I Grund..	139,0	138,6	136,9	136,0	137,6	
II Stomme	141,7	141,5	140,1	139,7	140,4	
III Puts						
m. m. ...	134,6	134,4	133,9	133,2	133,0	
IV Målning						
m. m. ...	133,5	133,3	132,0	132,2	131,1	
Samtliga						
etapper ..	136,6	136,4	135,1	134,9	134,7	

Tabell 3.

Socialstyrelsens levnadskostnadsindex.

	1953			1954		
	1/1	1/4	1/7	1/10	1/1	1/4
213	213	212	212	212	214	215

INKOMMEN LITTERATUR

Das grosse Buch vom Eigenen Haus von Siegfried Stratemann. Verlag Georg D. W. Callwey, München 1954. 312 sid. ill. Pr 28 DM.

Skansens handbok i vården av gamla byggnader av Gotthard Gustafsson. Stockholm 1953. 118 sid. ill. Pris 12 kr.

Fataburen. Nordiska Museets och Skansens årsbok 1954. Redaktion: Andreas Lindblom, Gösta Berg, Bengt Bengtsson. Stockholm 1954. 288 sid. Rikt illustrerad. Pr 10 kr.

AVGJORD TÄVLING

Bostadsområde i Hälsingborg

Tävlingen om stadsplan och bostadstyper för bostadsområde på Elineberget i Hälsingborg har nu avgjorts.

Vid tävlingstidens utgång hade 10 förslag inlämnats.

Första pris 15000 kronor gick till »Knot» av arkitekt SAR Bengt Edman och konstnär Hans Fog, Stockholm. Ett andra pris på 10000 kronor tilldelades »Intim» av arkitekter SAR Erik och Henry Andersson, Hälsingborg samt ett tredje pris på 10000 kronor »BLICK MOT VÄSTER» av arkitekt SAR K O Eriksson, Bertil Hulten och Lennart Kvarnström, Göteborg.

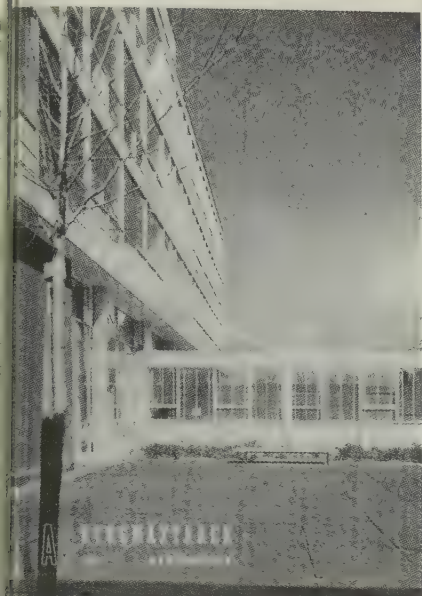
Dessutom har prisenämnden beslutat göra följande inköp: för 9000 kronor »VY och LY» av arkitekter SAR Fredrik Bjurström, Nils Inge Rosén, med hjälp av ingenjör Erik Norman. Konsulterande för trafikfrågor civilingenjör SVR Per Olov Klevemark och för avloppsfrågor ingenjör Göte Sjöblom. Stockholm, för 3000 kronor »LAND BORGEN (II)» av arkitekt SAR Osvall Harring och diplomingenjör arkitekt Georg Kunze, Malmö samt för 300 kronor »BELLA VEDUTA» av arkitekter SAR Erik och Henry Andersson med A Björnson, E Magnusson och I Vilbern, Hälsingborg.

Prisnämnden utgjordes av arkitekt SAR Sune Lindström, Stockholm, assistent Elon Magnusson, Hälsingborg, direktör Börje Skarstedt, Hälsingborg, byrådirektören arkitekt SAR Ulf Snellman, Stockholm, chefredaktör Ove Sommelius, Hälsingborg, stadsplanechefen arkitekt SAR Gunnar Sundbärg, Hälsingborg och arkitekt SAR Nils Tesch, Stockholm.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Uppgift	Inlämn.-tid	Se Byggm.
Landsbibliotek i Växjö	1 sept. 1954	Nr A 3-54 s. XIV
Statl. byggn. i Stockholm	17 sept. 1954	Nr B 1-54 s. I
Centralskola i Kil	1 nov. 1954	Nr A 6-54 s. I
Polishus och brandstation i Växjö	1 dec. 1954	Nr A 6-54 s. I
Idrottsanläggning i Göteborg	20 dec. 1954	Nr A 6-54 s. X

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsritningar.

På omslaget: Interiör av gården vid amerikanska ambassadens nybyggnad i Stockholm. Foto: S. Sundahl.

ENGLISH SUMMARY

Two embassy buildings

By T. Westman

p. 201—202

The Royal Norwegian Embassy and the American Embassy buildings are situated in Strandvägen, in the Djurgården natural park. The Norwegian Embassy is mainly a residential building, intended for the Ambassador and for purposes of representation, the chancery being of very modest proportions. The American Embassy, on the other hand, is a modularised office building, and contains no dwelling for the Ambassador.

Upon visiting the Norwegian Embassy one receives the impression that the architect has very consciously, and considerably, endeavoured to fit in the house with the beautiful scenery by means of an—according to Norwegian conditions—advanced design. The variety provided by the interplay of »indoor» and »outdoor» in the different rooms is stimulating.

The American Embassy embodies an international architectural ideal. There is nothing arbitrary or chancy about it. The architect has aimed at achieving an architectonic system that solves all problems, and which in its appearance demonstrates, with highly aesthetical effect, its logical consequence: Repeated unity. Here the Ambassador's room follows the same pattern as all the others. This uniformity almost gives an impression of propaganda in its accentuation of the democratic ideals of equality.

The American Embassy

p. 203—209

The new American Embassy building is located on an open hillside along broad

Strandvägen in the east part of Stockholm. It faces attractive Djurgårdsbrunnsviken, an inlet of the Baltic, and occupies an area of about 9,300 square meters, acquired from the Swedish government.

To keep the building from dominating the domestic scale of neighboring residences, the plan was studied carefully together with the planning authorities of the city of Stockholm. The vertical three-storey element covers only a small part of the site and its narrow end faces the boulevard. The rest of the structure is one storey high and surrounds a landscaped garden court.

In addition to housing the various Embassy offices and reception areas, the building includes an auditorium with motion picture projecting facilities and a seating capacity of 80, an adjoining cafeteria, an underground garage and utility and storage areas. The auditorium and cafeteria can quickly be combined into one large room with a seating capacity of 160, if this is desired.

The ground floor is devoted to offices with which the public has the most direct contact.

The building is framed in reinforced concrete and faced with glass. In the upper block the floors are marked with a line of granite. Supporting the main beams are round columns set in from the walls, permitting the utilization of continuous window space for maximum light in the offices. The central area of the north wing is lighted by glass domes nearly two meters in diameter.

Washed and heated air is provided at each window through a novel system of ventilating ducts cast in the concrete floor construction. Flat radiators under each window permit additional temperature control of individual rooms.

All window frames are of aluminum and have sealed double insulating glass. Aluminum venetian blinds are provided for all office windows.

The Norwegian Embassy, Stockholm

By K Knutsen

p. 211—215

Norway's Embassy was to be built midst the quiet, harmonious landscape which extends along Djurgårdsbrunnsviken (a small inlet of the sea) with houses of harmonious appearance built of materials which blend into the background.

By emphasizing the horizontal character—so that only the trees and windows would provide a contrast—the architect has tried not to break the continuity of the landscape.

The building has therefore been divided into several sections, and quiet materials and colours have been chosen to avoid being obtrusive and clashing with the surrounding milieu.

The loose form of the exterior is also carried out in the interior of the building, where the rooms merge into each other without definite partitions.

Consideration of the scenery and of the human element has been the main aim of the architect when designing this embassy building.

Art Training College, Stockholm

A competition

p. 219—222

The Art Training College in Stockholm will have to give up the premises it now occupies, on account of the rebuilding of Lower Norrmalm that has just been started.

A competition was held in April this year in order to produce proposals for a new house for the College to be built at Gärdet.

Among the proposals submitted, the jury found that »Gärdsmyg», a building designed by the architect Gösta Åbergh in association with Tage Hertzell and Lennart Alexis, should be given preference.

Administration building at Karlaplan, Stockholm

A competition

p. 223—228

The competition about an administration building for the Government was intended to produce proposals, which with regard to the great demands from the aesthetical and cityplanning viewpoint, that the task demanded, could, after a revision, be the basis for the definite solution of the building question.

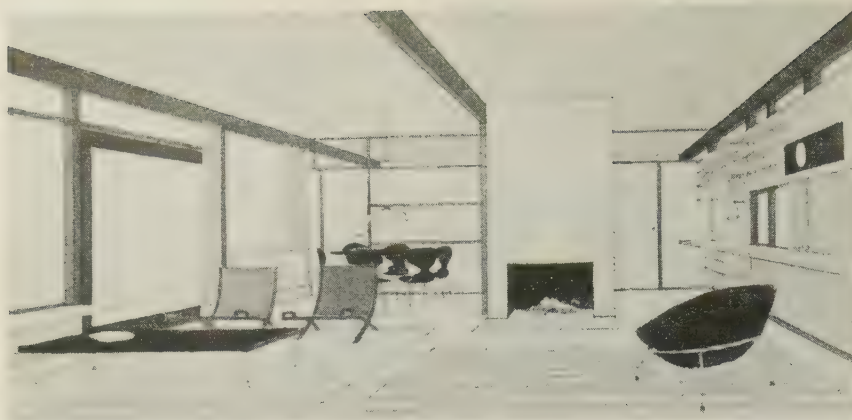
FÖRENINGSMEDDELANDET

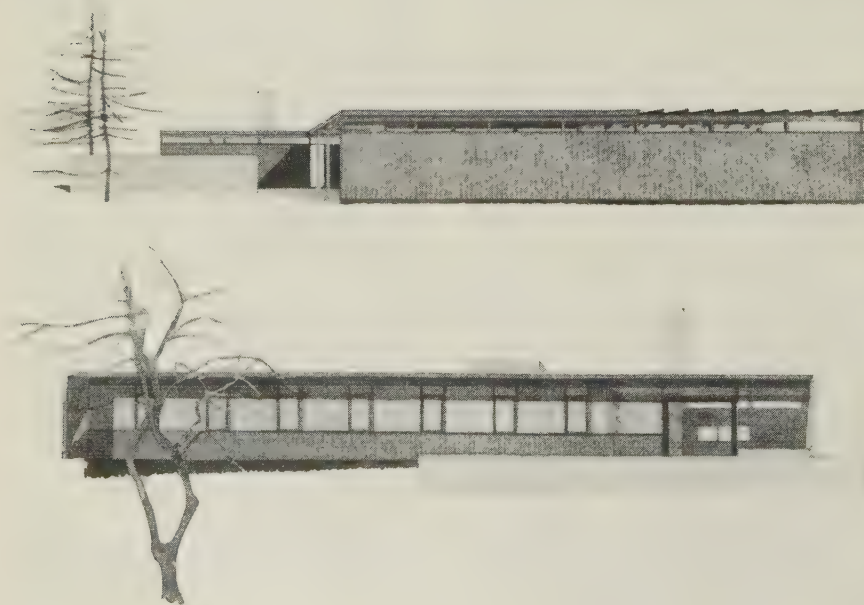
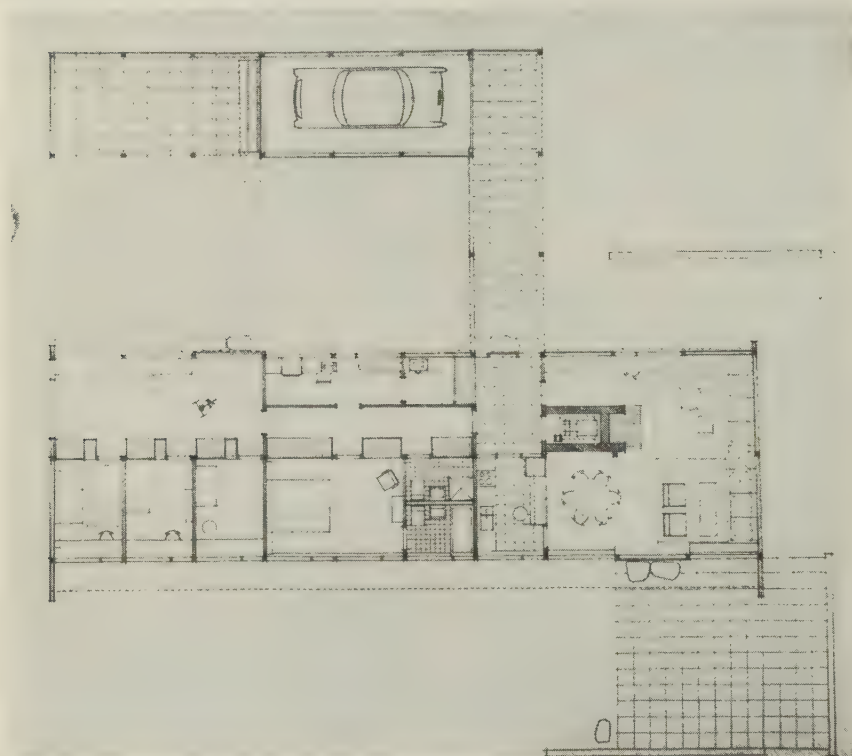
SAR:s riksmöte 1954

ägde rum lördagen den 4 och söndagen den 5 september i Halmstad. Ca 150 arkitekter deltog denna gång. Lokal för förhandlingarna och föredragen under lördagen var Rådhusets stora sessionsal. Riksmötet öppnades officiellt av landshövding Reimer Johansson, varefter generaldirektör Gunnar Wejke talade om utvecklingstendenserna inom plan- och byggnadsväsendet.

Utöver de interna förhandlingarna var mötet ägnat de aktuella saneringsfrågorna. I ett tiotal korta och mycket upplysande föredrag framlades en mångfald av synpunkter. Det blev dock mer en exposition av ett stort material än egentlig debatt. Samtliga talare rörde sig var och en inom sin del av det väldiga problemkomplexet. I ett följande nummer av BYGGMÄSTAREN kommer ett koncentrerat referat av inläggen. Dagen efter ägnades åt ett besök i S:t Olofs kapell och en utflykt i bussar och bilar till Stig Anckers radhus i Haverdal, m. m. m. m. E Th

Arkitekt Knud Peter Harboes med första pris belönade förslag.

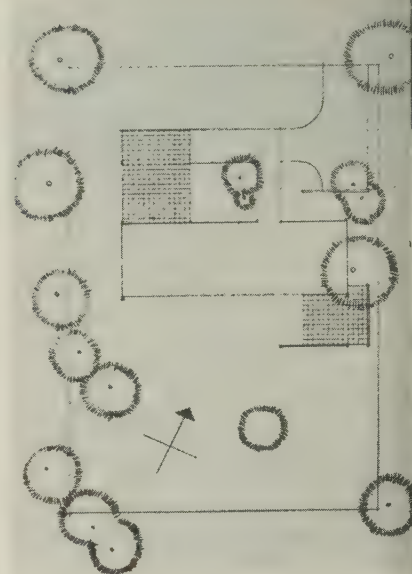

AVGJÖRD TÄVLING

En internationell tävling om enfamiljshus

I början av detta år utlystes en internationell arkitekttävling av McGill universitetets arkitektinstitut i Montreal, Kanada. Tävlingen gällde det kanadensiska enfamiljshuset av i morgon, som var det hette i tävlingsprogrammet, och var öppen för arkitekter i Europa väster om järnridån samt för alla arkitekter och arkitektstuderande i Kanada. Däremot fick inte arkitekter i USA och Sydamerika delta.

Man kan för närvarande knappast tala om en typisk kanadensisk arkitektur. Byggnadsstil och byggnadsmetoder har

närmast påverkats av grannlandet USA. En av avsikterna med tävlingen var som framhölls i tävlingsprogrammet att söka berika den kanadensiska byggnadskonsten med nya idéer, särskilt europeiska arkitekters idéer.

Tävlingen som nu avgjorts, väckt mycket stort intresse, i 500 program uttogs och 650 förslag insändes. 1:a priset på 5 000 dollar gick glädjande nog till vår hörn av Europa, nämligen till en dansk arkitekt, Knud Peter Harboe. Dessutom utdelades två särskilda pris på 2 500 dollar vardera till bästa kanadensiska resp. europeiska förslag, vilka gick till Geoffrey E Hacker, Winnipeg, och Gardner Ertman, Skottland. Tio inköp för 200 dollar förekom och av dessa gick fyra till England, två till Canada och ett vardera till Österrike, Holland, Danmark och Frankrike.

Som motivering till Knud Harboes förstapris anför prisnämnden bl. a. att hans förslag har mycket stora arkitektoniska värden, planlösningen är enkel och formspråket enhetligt. På ett övertygande sätt har samtidigt hänsyn tagits både till familjens gemensamma liv och familjemedlemmarnas individuella behov.

E Th

Förmak 1889. Trots att man önskade rummen i fil, skynde man delvis genomblicken med tunga draperier.

Att bo på 1800-talet

»Vi måtte väl aldrig kunna ha mindre än en sal, ett förmak och en sängkammare?» är ett citat från 1840-talet som åskådliggör den borgerliga bostaden i dess anspråkslösaste form. Dessa rum utgör hemmets kärna och är ramen kring den borgerliga livsstilen under förra seklet. Fru Birgit Gejvall har i sin doktorsavhandling »1800-talets stockholmsbostad, en studie över den borgerliga bostadens planlösning i hyreshusen» (pris 20 kr) givit en lärorik och lättläst skildring av hus och lägenheter och skisserat upp bilden av det liv som levdes där. Det är ett stort arbete nedlagt i genomgång och systematisering av byggnadsritningar, kommenterade med samtida uttalanden och minnesanteckningar. För en stockholmare är det roligt att se ett genom erfarenhet känt material behandlat så klart och överskådligt i vetenskaplig form.

Under 1800-talet fyrdubblades Stockholms folkmängd och från att ha varit en småstad växte den ut till en storstad med 300 tusen invånare år 1900. Folkökningen skedde under seklets senare del med kulmination på 1880-talet. Sedan gammalt var stockholmare van att bo i hyreshus och större delen av bebyggelsen kom att utgöras av sådana. Med den växande befolkningen sköt husen i höjden. Redan från 1830-talet blev fyra våningars hus alltmer vanliga. På 1870-talet fastslogs fem våningar som maximalhöjd, men ofta tillkom vinds- eller souterrainvåning. Det är naturligt att endast första och andra våningarna var begärliga för de förmåmare klasserna, om man betänker att hiss saknades och ved och vatten skulle bäras. Dessa

Plan av våningarna 1-4 tr upp i kv. Minan 4, Grevgatan 64 och Karlavägen 76, Stockholm. Arkitekt C Kleitz, 1887. I hörnet ligger förmaket, omgivet på ena sidan av herrns rum och på andra sidan av salen, säng- och barnkammaren.

två våningar fick därför ett präktigare utförande; de var större och mer representativa och med rummen i fil mot gatan. Bottenvåningen och de övriga våningarna ansågs för mindre värda och beboddes av folk i enklare samhällsställning. Stockholm kom därför att från början ha socialt skiktande hyreshus. Först med hiss och införande av vatten och avlopp blev alla våningarna lika begärliga och fick samma utformning. Också utifrån kan man avläsa våningarnas dignitet. Paradvåningarna markerades med extra utsmyckning, arbetade fönsterinramningar, balkonger eller dylikt. På 80-talet började man i fasaderna utvisa rummens inbördes läge i våningarna. Fönstrens antal och storlek avpassades till rummen innanför. Flera fönster, sammanförda till en enhet visar salens eller salongens läge, medan sovrum och kabinett får nöja sig med mindre fönster. Betonandet av fasadens och bostadens korrespondens hör till det in-

tressantaste i boken. Med nya ögon ser man på stockholmsbostaden för att försöka locka ut vad som döljer sig bakom fasaderna.

Med det ökade bostadsbehovet och stigande tomtpriser växte gårdshusen i omfång och höjd och inreddes med smålägenheter. Gårdarna kringbyggdes, trapphusen sköto ut och utrymmet minskades till en solfattig ljusbrunn. Gårdshusen ansågs för mindre än gathusen och ingen vikt lades vid fasadens utformning eller fönstrens placering.

Förf. skiljer på två typer av lägenheter: herrgårdslägenheten och kontinentallägenheten. Den förra har upptagit den långa filen med sal i mitten från 1700-talets svenska herrgård. På ena sidan ligger sängkammaren och kanske ett kabinett, som är fruns avdelning, på andra ligger herrummet. Köksutrymmen och rum för barn och tjänstefolk ligger mot gården. Kontinentallägenheten, som böjer sig i L-form blir vanlig efter seklets mitt. Gatufasadens delas av två lägenheter; endast två eller tre rum vetter mot gatan, salen blir inte längre det främsta rummet utan skjuts in mot gården. Utrymmena förbinds med långa korridorer och efter engelskt mönster kan man avskilja sovrummen från filen. Från 1860-talet lades vikt vid hörnrummen, som, om de låg vid en gatukorsning, utformades runda eller åttkantiga och försågs med fönster åt tre håll. De låg i våningens mitt och användes som salong, det förmåsta rummet sedan salen skjuts åt sidan.

De olika rumsutrymmena och deras utnyttjande ägnas ett långt kapitel. Salen, som vid seklets början, varit ett festrum, med tom golvytta, övergick att bli mat- och samlingsrum för familjen med ett tungt bord placerat i rummets mitt. Förmaket, ett finrum med intim prägel, trängdes ut eller kompletterades av den elegantare salongen. Vid barnkammarens planering lades ingen vikt. Barnen skufades tillsammans med tjänarna till något mörkt utrymme mot gårdssidan eller också togs herrum eller kabinett i bruk.

Förf. drar intressanta paralleller till Europas huvudstäder och påvisar utländska förebilder. Kanske saknar man dock något material från andra svenska städer, främst från Göteborg, som med sin anknytning till England kan ha påverkat stockholmsvåningarnas utformning. Ibland blir dispositionssvårigheterna alltför tydliga, särskilt när ungefärligen samma material måste redovisas i olika sammanhang, nämligen i fråga om rumsdisponeringen och i kapitlen om bostadens utveckling.

Det är en skiftande tidrymd av den borgerliga bostadens historia som behandlas. Kravet på differentiering av rummen stiger och gör planer och därmed livsmönstret alltmer komplicerat. Det är intressant och rolig läsning och ett värdefullt tillskott om vardagens miljö i en tid, som inte ligger långt bakom oss men ändå var så olik vår egen.

Elisabet Stavenow

DANSKE STOLE

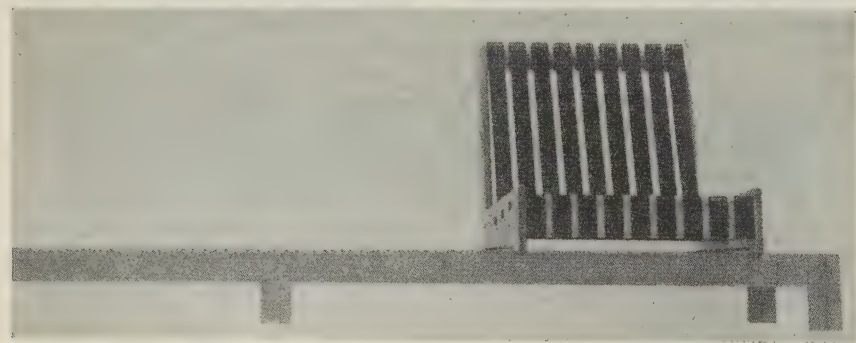

Vill man generalisera kan den moderna stolen av amerikanskt märke karaktäriseras som en bisarr tron för varelser från någon av våra grannplaneter, den av italienskt ursprung som en individuell tillfällig formskapelse där konkurrensen mellan extrema järn—träformationer gett de mest vidunderliga resultat, den av finsk tillverkning representerad av Alvar Aalto som en formbunden, konsekvent genomförd industriprodukt, samt slutligen den av svenskt märke som folkstolen avlad av leda under irrfärder sydvart och västvärt.

Den danska stolen är egenartad liksom en del av sina bröder från andra platser och är kanske i ännu högre grad än dessa en särpling. Har de en viss internationell attityd där förgreningar och släktskap kan spåras över gränserna, är den danska stolen bunden till sitt eget land och sin egen miljö, den där mjukt uppbyggda mänskliga omgivningen. Den har sitt särmarke i ett behärskat formspråk i trä där uppbyggnad, detaljbearbetning och material samverkar. I Nanna och Jörgen Ditzels sammanställning med titeln DANSKE STOLE, utgiven av HØST o. SØNS förlag, Köpenhamn, kommer detta till synes i en serie väl valda bilder. Då bokens form och utstyrsel är lika smakfull som det material den beskriver utgör den ett tillskott till de publikationer, framförallt av italienskt ursprung, som behandlar ämnet stolen.

Arne Rudberger

Vinjetten visar siluetten av en stol ritad av Finn Juhl 1953. T. h.: Stol ritad av Hans J Wegner 1949 för Johannes Hansen. Nedan: Stol ritad av Torsten Johansson 1953 för A J Iversen.

Arkitektlexikon för gentlemän

När en engelsman råkar intressera sig för arkitektur är det i regel fråga om äldre arkitektur — stuartsk och georgiansk arkitektur med dess stränga och allvarliga stadskaraktär och kanske också landsbygdsarkitektur av mer obestämt slag för dess pittoreska behags skull. Hans förmåga att avläsa de skönaste proportioner och djupaste arkitektoniska avsikter i en sotig, skamfilad och illa underhållen georgiansk fasad kan bli häpnadsväckande för den oinvidig som bara ser ett smutsigt hus bland många andra nästan likadana.

Nyligen har en bok utkommit som för alla som på allvar intresserar sig för engelsk arkitekturhistoria blir en källa av största värde. Det är *H M Colvins A Biographical Dictionary of English Architects 1660—1840*. (John Murray, [Publishers], London 1954. 70 s.) Artalet kan förefalla litet godtyckligt valda. Det är de också. Men i stort sett täcker perioden den engelska arkitekturens klassiska guldålder som det är så respektabelt att finna behag i. År 1660 är Restaurationens år och 1840 betecknar ungefär slutet på den klassiska arkitekturen med dess sista fas — »Regency». Den tjocka boken upptar i alfabetisk ordning ca ett tusen arkitekter, kända och mindre kända, som var verksamma under denna tid, var och en med biografiska data och en förteckning över deras verk. När man kommer till de kända namnen

*

*

såsom John Nash, sir John Soane, sir Christopher Wren o. a. sväller dessa data ut till biografier på flera sidor.

Boken inleddes med två längre uppsatser om byggnadshantverket och om arkitektyrket under denna tid. Den senare uppsatsen är en mycket roande läsning. Den skildrar hur arkitektyrket utvecklats från de medeltida timmer- och murarmästarnas tid till grundandet av RIBA på 1830-talet varefter arkitektyrket i England kan sägas ha fått en erkänd plats bland övriga yrkesgrenar. Tidigare var det tydligen så och så med den saken även om arkitekterna själva snart skaffade sig en utpräglad yrkesmedvetenhet. Här kan citeras ett utdrag ur ett rättegångsprotokoll från 1817 där svaranden var en arkitekt D A Alexander. Domaren började sitt förhör på följande sätt: »You are a builder, I believe?»

— No, sir, I am not a builder; I am an architect.

— Ah, well, builder or architect, architect or builder—they are pretty much the same, I suppose.

— I beg your pardon, they are totally different.

Och sedan domarens irritation tydligen tilltagit något: »Oh, very well, Mr Architect, do you happen to know who was the architect of the Tower of Babel?»

— There was no architect, sir. Hence the confusion.

E Th

INKOMMEN LITTERATUR

A biographical dictionary of English Architects 1660—1840 av H. M. Colvin. London 1954, 821 sid.

Pencil Drawing for the Architect av Charles I. Hobbs. Alec Tiranti Ltd, London 1954. Rikt illustrerad. Pris 75 6d.

Arkitekten Arne Jacobsen av Johan Pedersen. Utgivet i København 1954 af Arkitektens Forlag. 97 sid., rikt illustrerad.

Treppen und Treppenhäuser av Konrad Gatz och Fritz Hierl. Verlag Georg D. W. Callwey. München 1954. 248 sid., rikt illustrerad. Pris D M 39.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Uppgift	Inlämn.-tid	Se Byggm.
Centralskola i Kil	1 nov. 1954	Nr A 6-54 s. I
Polishus och brandstation i Växjö	1 dec. 1954	Nr A 6-54 s. I
Idrottsanläggning i Göteborg	20 dec. 1954	Nr A 6-54 s. X
Stadsplan för område i Bergen	17 jan. 1955	Nr A 7-54 s. I

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsritningar.

På omslaget: Sanerings- och nybyggnadsproblemet. Fotomontage E Theläus.

ENGLISH SUMMARY

The clearance and rebuilding problem

G Lindman:

p. 229—230

The conclusions of the Housing Committee published in 1947 were based on optimistic premises from the 'twenties and 'thirties. It was expected that in consequence of the low birth-rate, the number of new households would be correspondingly low. This, it was believed, would afford opportunity for a certain amount of clearance; the stock of socially and technically low-standard dwelling must be improved, and finally, the clearance was regarded as an insurance against unemployment.

The conditions created during the war were however quite the reverse. The birth-rate rose, migration to the towns and the number of households set up by single persons increased. All this contributed to the present housing shortage. It goes without saying that so long as this shortage prevails, there can be no question of demolishing any houses that are still serviceable.

This does not mean that all thought of a clearance has been abandoned. The problem of first importance at present is to bring about the localization of the residential areas closer to the centre of the towns instead of on the outskirts as at present, which is both inconvenient and uneconomical. The problem next in importance is that of providing suitable buildings in the centres for commercial and industrial life. The rebuilding of the central parts of the towns cannot be postponed until such time as the housing shortage may have been relieved. It is also necessary to clear away all houses that are unhealthy. On the other hand

we can scarcely hope for any wholesale clearance during the present decade of the over-exploited and often very unsuitable blocks of houses in some of the central parts of our large towns, generally characterized by lack of space, light, traffic space, playgrounds, etc.

The object of the clearance is not only to obtain technically and hygienically better buildings; it also aims at providing greater comfort. This will place exacting demands on the projection work, far more so than is the case when building on the outskirts of the town. The economic factors will favour large-scale clearance units. »Spot» clearances should consequently be avoided. This will however necessitate a revision of the law. Great responsibility will rest on the Communes, since disagreement will undoubtedly arise between the different property owners in the clearance area. — All the owners in one and the same square may not be in a position to rebuild, or may not want to do so. The question of whether the clearance should consist of modernization or new building has to be decided in each special case. The matter of greatest importance in this connection is to prevent the towns from spreading, and this can only be solved by building anew. A result of the industrialization of the building activity will perhaps be that in a not too distant future, it will be economically more advantageous to erect entirely new buildings than to rebuild the old houses.

It should be emphasized that the pre-conditions for clearance in the different towns provide problems that vary considerably. The problems of a large city, for instance, may be quite contrary to those of a small town.

S Lindström:

p. 230—231

Our standard of living is continuously rising, and since the start of industrialism we have more than doubled it about every 25 years. Therefore, we need not always seek for the minimum solution of our problems. We do not do, when buying our cars and nylons, and neither should we do, when planning our homes or building our towns.

If we only have the will, we have the means, to save the best examples of old architecture in our towns and to preserve a little of their old face and individuality. If we have the will, we can also build better family accommodation than those which we produce at the present time in the form of blocks of flats, by changing over to the system of single-family houses. Furthermore we can also see to it that the blocks of flats which we may put up in the future will be situated near the centre of the town, and not far away from it.

The centre of the town should be used for shopping and commercial quarters. This means, however, that cars must be able to get there and have parking places easily accessible. This problem cannot be solved without economic resources, which can only be obtained from parking fees and motor taxes.

O Thunström:

p. 231

The investigations regarding the rebuilding of dwellings are being carried out to the order of Mr. Hjalmar Olson, Engineer, of AB Gustavsbergs Fabriker, and are based on an inventory covering 16 Swedish towns and 400 privately-owned houses dating from 1880 to 1935.

The investigations have made it clear that the modernisation work will have to be adapted to the special character of each different community and that a study of each separate building will be necessary. Central heating will have to be put in, as well as water closets, baths, modern kitchen equipment and clothes cupboards. In some cases, only small alternations are required, while in others a radical change in the plan will be necessary.

The drawings for rebuildings are often done by unqualified persons and more rarely by architects. The re-designed drawings are intended to serve as patterns.

In clearing up residential areas, there are three alternatives that should be taken into consideration: total demolition, total preservation, or the principle of »conservative surgery».

In consequence of the increasing demands placed on dwellings to-day, the old-fashioned houses are by way of becoming the slums of to-morrow. A tenant is no longer content with a semi-modern apartment but demands that it should be up to present-day standards.

V Göransson:

p. 232—234

The Swedish small communities with population of 200 to 2,000 often constitute a centre for the surrounding countryside. In most of these communities building has increased during the last few decades in conjunction with the building of railways and the expansion of industrialism. They have grown up without any planning; they are cheerless and lack any kind of architectonic style and culture. The centres, particularly, of these small communities, if indeed they can be localized at all, are lacking in everything that characterizes a communal centre in the modern sense of the word.

Since, on the whole, there is no longer any housing shortage in these communities, but since it is the aim of our housing policy to raise the standard of dwellings, the time would seem to be ripe for the clearance and rebuilding of these centres.

As the ground is divided among many owners, any clearance of these centres can hardly be expected other than by intervention of the Commune or the State. Expropriation is an unpopular and tedious procedure, and a temporary »right of use expropriation» has therefore been suggested, which would enable the Commune to rebuild the centre. This having been completed, the old property owners would then enter as shareholders and be guaranteed an income at least equal to that they derived from the old buildings. The Commune would also become a shareholder in proportion to the

capital invested, but should in addition take upon itself the risk of a possible loss.

There is no reason for the demands on the technical and aesthetical competence of the planners to be lower than demanded in the rebuilding of the towns. What kind of impression a country and its landscape will give is determined more by the design of these small communities than by the relatively few towns and cities. They have to be made equally as pleasant and attractive as the towns, and their lack of the bustling life of the streets in a town can be compensated by an accentuated sense of community and scale in the design, without therefore giving way to pastiche romanticism.

G Sidenblad:

p. 234—236

Before we choose between the alternative of rebuilding our old towns or building new ones close by, we have to try to get a clear idea of the demands our future towns will have to meet. That is something about which we know very little, but undoubtedly every family will possess a vehicle. This means there will be more mobility, and it also follows that the requirements on traffic space will be many times as large as that available in our present towns. Certain working places and commercial plants should therefore be built outside the boundaries of the towns, while the present buildings should be used chiefly as dwellings.

G Selling:

p. 236—237

When the problems of clearing up and rebuilding the towns were discussed round about 1930, they were viewed chiefly from a town planning and a social point of view, and the fact that there might also be an historico-cultural side to the question was hardly reckoned with. One rather had the idea that the new, modern town plans would automatically bring about a clearance of the old buildings. However, when in the 'twenties the old part of Stockholm, »the Old Town», began to develop into a slum, and historico-cultural interests demanded that the character of the old town be preserved, the question of a thorough rehabilitation of this part of the city was brought to the fore. During the 'thirties a couple of squares were cleared up after a company, idealistic in character, had been formed for the purpose by the St. Erik's Association. The experience then gained made it quite clear that a so-called self-clearance could never be expected, and that the initiative had to come from outside. In most cases the clearance of old buildings is of necessity attended by a loss of capital.

The clearing up of the old town was long an isolated case of historico-cultural rehabilitation. Since then the clearance problems have increased and changed in character, also from an historico-cultural point of view. Our perspective of time has altered, and we are now beginning to comprehend that the 19th century buildings too are representative of an era and a form of culture which

we have not the right to obliterate. Building concerns frequently put up houses that are nothing short of scandalous, and which disrupt the old milieu in which they stand. These solitary, huge tenement blocks shooting up in a neighbourhood consisting otherwise of old, low houses, generally spoil not only the entire milieu but also the light conditions. Their effect on the neighbourhood is in fact that of turning it into a slum.

What a student of the history of culture would ask of the future is perhaps first and foremost that the old parts of our towns may not be given schematic, modern town plans, which would entirely break up their old milieu. We believe that these old towns would gain by endeavouring to preserve not only one or another of their old buildings but also some part of that environment which gives them their own special character and pleasant atmosphere. The milieu need not necessarily be of medieval or 18th century origin, it can also be from the 'eighties and even the 1920's.

B Östnäs:

p. 238—239

Many of the best Swedish townscapes are not distinguished by an architectural unity. The aesthetic value of the scenery depends here mainly on the stress between the variation of different buildings being of about the same scale and rigid gridiron street-plan.

It is possible to gradually renew a district of this kind without disturbing the characteristic milieu, if the new buildings are carefully designed and do not break scale. For the following reasons small buildings can also often compete economically with large ones. The existing structures in an area of this type very often are of various age and quality and to carry out a big scheme, involving many buildings, means destroying some which still could be used. When building on a small scale such destruction can be avoided, if the special conditions are studied and taken advantage of.

This justification of a small scale and gradual reconstruction of certain areas will show the importance of careful studies when planning for built-up areas and that such studies sometimes will lead to other methods than those which are generally recommended.

L Holm:

p. 239

Although Sweden has no slums in the international sense of the word, there are many dwellings of a poor quality. The Public Health authorities could speed up the clearance of these dwellings by calculating just how much they cost the community in the form of care of individuals in hospitals and institutions.

The Tenth Triennial at Milan, 1954

By N Strinning

p. 240—246

The »Triennale di Milano» is an institution, the object of which is to hold an exhibition of modern, decorative art, industrial design and architecture every third year.

Since 1933 the exhibition has been held

in the »Parco di Milano», partly in the form of pavillions in the park, and partly in the permanent art museum situated in the park, the »Palazzo dell'Arte».

The architectural part of the exhibition comprised a number of small houses in the park, and also occupied some departments in the museum.

Of some 20 buildings, about half were experimental one-family houses, more or less prefabricated. Several of these were of a sensible construction and quite serviceable, whereas others were more Utopian.

Most of the houses were of Italian construction. The most imaginative of them all, however, came from the U. S. — Buchminster Fuller's cupola. It had arrived by air from the U. S. in the form of wallboards. By folding these boards, triangular units about 15 cm. thick are obtained, which when joined together (with a stapling machine) form a spherical surface. By making three incisions in the form of a triangle and then folding the flaps outwards, an aperture for the window is obtained. The entire cupola is covered with transparent plastic foil. The house is insulated with loose mineral wool, which is blown into the units by compressed air.

Observatory at Kvistaberg

By P O Olsson

p. 247—248

The observatory is one of the three observatories of the University of Uppsala.

The dome was planned after thorough studies of among other things the drawings by Schinkel for the observatory at Potsdam, built in 1836.

The construction of the dome was described in Byggmästaren nr B 3 this year. The dome is a steel structure covered with boat-plywood and aluminium sheets.

DIVERSE

Fastställelse av stadsplaner

Det förekommer för närvarande i stor utsträckning att ärenden rörande förslag till ändring av stadsplan underställs Kungl. Maj:ts prövning, ehuru detta icke kan anses vara motiverat av ärendenas beskaffenhet. Detta förhållande kan ofta medföra stora olägenheter, bl. a. genom att ärendenas avgörande liksom igångsättandet av aktuella byggnadsföretag onödigtvis fördröjes och att de centrala förvaltningsorganen får minskade möjligheter att ägna sig åt de mera betydelsefulla ärendena. Denna fråga ägnas för närvarande en särskild uppmärksamhet vid det nu pågående arbetet med revision av byggnadslagstiftningen. Även enligt gällande rätt är emellertid en decentralisering av fastställelseprövningen tillåten i icke oväsentlig omfattning. Möjligheterna härvidlag har emellertid icke utnyttjats tillräckligt.

Med anledning härav har byggnadsstyrelsen i meddelande till samtliga länsarkitekter framhållit angelägenheten av att de ifrågavarande författningsbestämmelserna, som återfinnes i 33 § 3 mom. byggnadsstadgan, icke tolkas alltför

indelning, utgör en dålig ersättning. Det är ju ändå tämligen självklart, att äldre småherrgårdar från 1760- och 70-talet har en vag rokokokaraktär, och att äldre uppförda visar gustavianska inslag. Betydligt intressantare hade varit att få reda på hur dessa miljöer fungerade. Det räcker inte med allmänna formuleringar om växlingen mellan pommerska fester och vardagligt arbete. Uppgiften fordrar en fördjupad analys både av det arkitekturhistoriska materialet och av de data om livsföringen vid bruket, som kan arbetas fram ur arkivalier, memoarer, reseskildringar och traditionsuppteckningar. Framförallt borde det finnas ett stort stoff att tillgå från 1800-talet. Hur gestaltade sig livet på det rika landsysinge?

Men man har också anledning att vara nöjd över åtskilligt av det, som denna bok verkligen ger, ägarlängder och utmärkliga byggnadshistoriker, person- och kulturhistoriska data, utmärkta kartor, planer och fotografier. Det är bara synd, att författaren nöjt sig med att ge en översiktlig och samvetsgrann materialsamling men lämnat den verkligt ingående analysen därhän.

Göran Lindahl

Treppen und Treppenhäuser av Konrad Wachsmann/Fritz Hierl Verlag D.W. Callwey, München 1954. 252 sid. Ill.

I trappan ser tydligen många arkitekter en möjlighet att låta sina skulpturala ambitioner få komma till sin rätt och tar den i det närmaste som en fri utövningssuppgift. Detta ger lätt ett resultat som närmast är att betrakta som l'art pour l'art i stället för att göra trappan till den ödmjuka tjänaren som underordnar sig helheten. En bok som denna, som på 225 sidor visar fotos av nya trappor hämtade från Europa, i de flesta fall Tyskland, innehåller också trov på denna »trappan som möbelförbort även om gallringen har varit hård, som författarna påpekar i inledningen, och de allra flesta är vettiga exempel på vertikala kommunikationsleder.

Intressantast är boken utan tvekan då

Detalj av trappa, ritad av arkitekt Aarne Ervi, Helsingfors. Bävande konstruktion av armerad betong. Stegen klädda med formpressat trä med gummitister infällda i stegens framkanter.

Trappa i en Olivetti-butik i Rom. Arkitekt Ugo Sissa.

den koncentrerar sig kring detaljen, steget och dess uppläggning eller räcket. Det förefaller vara på detta plan som en bok om en arkitekturdetalj, som i detta fall trappan, har sitt berättigande. Men för att väl fylla sin uppgift borde bilderna kompletteras med förklarande detaljritningar, även om dessa bilder i sig själva är mycket instruktiva. Detta skulle göra en bok som denna långt mera värdefull.

Men tyvärr ligger inte huvudvikten vid detaljen, utan man har i stället velat visa så mycket som möjligt av varje trappa. Visserligen ser man här många intressanta trapplopp som kan ge impulser av värde, men en trappas form bör väl vara en naturlig följd av planen i övrigt, varför dessa bilder ej intresserar i samma utsträckning som detaljbilderna. En del trappor som väcker uppmärksamhet genom sin extrema form skulle man dock vilja studera närmare, varför frånvaron av ritningar även här är en brist.

När författarna går över till att behandla trapphuset och bilderna visar ännu större enheter än ett trapplopp, får man ut betydligt mindre ur dem. Rent av tröttnande blir alla dessa bilder i fågel- eller grodperspektiv av ovala, runda eller vinkelställda lopp genom flera våningar, som kan vara roliga som fotos men inte visar någonting av värde. Avsnittet »Treppen im Fasadensbild» ser jag bara som ett sätt att tillfredsställa det tyska kravet på grundlighet. Där visas att ibland är trappan synlig genom en fönstervägg, ibland anar man den bakom glasbetong och ibland ser man den inte alls.

Vad som gör att denna bok har sitt värde är de instruktiva bilder, huvudsakligen av detaljer, som den bland allt annat innehåller och som gör den till något utöver en bilderbok som man förtrött bläddrar igenom.

Tage Hertzell

Selvbyggeri og utraditionelt byggeri av Tage Werner. Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck. København 1954. 54 sid. illustrerad. Pris 5: 85 D. Kr.

Kontantinsatsen i ett eget hem, de översta tio procenten av byggnadskostnaderna, ersätts numera ofta med insatsen av eget arbete. Om några av de problem som möter egnahemsbyggaren handlar en nyutkommen dansk bok, »Selvbyggeri og utraditionelt byggeri» av Tage Werner. Man finner där gången vid projektering och finansiering, man får veta, att en i byggnadsfacket osakkunnig kan satsa 451 timmar eget arbete, av 1701 arbetstimmar totalt, i ett egnahem på 61 m² och vilka verktyg han behöver för detta. Utöver ganska allmänt hållna råd, beskriver författaren så i detalj hur man bygger en eldstad i det fria, berättar litet

om amerikansk färgsättning och spekulerar över de möjligheter som öppnar sig med nya byggnadsmaterial och -konstruktioner. På lekmannen verkar boken sannolikt ganska förvirrande och den håller knappast vad titeln lovar.

ABs

Design and construction of General hospitals by U. S. Department of Health Education and Welfare. Public Health Service. New York 1953. 214 sid.

»A fool can sometimes put on his clothes better than a wise man can do it for him» står det på väggen hos Marshall Shaffer, chefsarkitekt i Public Health Service i Washington. Med denna sats för ögonen har Public Health Service arbetat, då de sedan början av 40-talet i särtryck och tidskriftsartiklar publicerat typprogram, typplaner och utrustningslister för sjukhus.

Dessa har varit till stor nytta vid det enorma sjukhusbyggande, som ägt rum i USA efter kriget (2000 sjukhus byggda eller under byggnad), och det har visat sig att farhågorna för att typplanerna skulle göra alla sjukhus lika varit ogrundade. De lokala förhållandena har en märkvärdig förmåga att åstadkomma modifikationer och typplanerna har fungerat på det sätt som upphovsmännen avsett: ej som slaviskt följda standardblad utan som ett i grafisk form sammanfogat stort kunskaps-

och erfarenhetsmaterial på vilket den enskilde arkitekten kan bygga vidare.

Resultatet av 11 års arbete har nu sammanförts i en bok, uppdelad i fyra kapitel.

Först visas schematiska planer av sjukhus med 8—200 sängar, sedan diskuteras sjukhusplaneringens olika problem (ytbehov, rumsfunktioner, installationer, konstruktionssystem etc.). Tredje kapitlet innehåller detaljerade planer (1:100) av sjukhusets olika avdelningar och fjärde kapitlet utrustningslistor för 50, 100 och 200-sängssjukhus.

IIär finns åtskilligt matnyttigt även för svensk planering.

Nils Inge Rosén

INKOMMEN LITTERATUR

Une petite maison av Le Corbusier. Zurich 15. 4. 85 sid. Rikt illustrerad.

God belysning i hemmet. Utgiven av Ljuskultur. Stockholm 1954. 48 sid. Rikt illustrerad. Pris 3 kr.

AVGJORDA TÄVLINGAR

Bostadshus i Växjö

Tävlingen om bostadshus å Själa-kors-gårdet i Växjö har avgjorts.

Första pris 8 000 kronor tilldelades »Dipteros» av HSB:s arkitektkontor genom arkitekter SAR Gösta Åbergh och Åke Östin, Stockholm, medhjälpare arkitekt Raili Castrén.

Andra pris 6 000 kronor gick till »Trio» av arkitekt Stig Lindgren, Göteborg, ingenjör Olle Schröder, Järnbrott, samt civilingenjörer Sven-Erik Andersson och Thomas Lind, Göteborg.

Tredje pris 4 000 kronor fick »Gårdar i skog» av arkitekter SAR Berit Alsén och Börje Wecke, Lund.

Dessutom gjorde prisnämnden följande inköp å 3 000 kronor: »Cellstoff» av arkitekt ARIBA Ralph Erskine, arkitekt Aage Rosenvold och arkitekt SAR Lennart Bergström, Drottningholm, samt »I skog—på mark» av arkitekter SAR Erik och Henry Andersson, Hälsingborg.

Prisnämnden utgjordes av arkitekt SAR Erik Ahlsén, Stockholm, byggnadsnämndens ordförande distriktslantmätare Gösta Alm, Växjö, stadsarkitekt Staffan Bülow-Hübe, Växjö, stadsplanechef Koj Jonsson, Göteborg och drätselkammarens ordförande distriktsöverlärare Georg Lücklig, Växjö.

Statlig administrationsbyggnad och kontorshus i Göteborg

Den av byggnadsstyrelsen och försäkringsaktiebolaget Svea-Nornan anordnade tävlingen rörande förslag till ny statlig administrationsbyggnad inom Otterhälle-området samt till kontorshus för försäkringskoncernen Svea i Göteborg har avgjorts.

Prisnämnden beslöt utdela två pris om vardera 15 000 kronor till följande för-

slag: »På högsta nivå» av arkitekter SAR Berndt Alfreds och Gunnar Larsén samt arkitekt Etienne Porret, Stockholm, och »första april» av arkitekter SAR Jan Ericson, Torgny Gynnerstedt och Bengt Ågren, Stockholm.

Vidare hade prisnämnden beslutat att för 7 000 kronor vardera inköpa följande förslag: »Domino» av arkitekter SAR Rune Lund och Alf Valentin, Göteborg, och »Sida vid sida» av arkitekt SAR Gustaf Lettström tillsammans med arkitekt Eyvind Balslev, jämte följande konsulter: Elektriska Prövningsanstalten, värme-sanitetskonstruktörerna ingenjörer Gösta Larsson och Sixten Persson samt byggnadskonstruktören civilingenjör SVR Folke Jacobson samt »Lätta fyllningar» av arkitekt SAR Lennart Söderberg, Örebro.

Prisnämnden utgjordes av byggnadsrådet Ilans Brunnberg, länsarkitekt Erik Friberger, f. landshövding Malte Jacobson, fastighetsdirektör Frans Persson, verkst. direktör Axel Ros, generaldirektör Gunnar Wejke och arkitekt SAR Sidney White.

Bibliotek i Östersund

Tävlingen om ny biblioteksbyggnad i Östersund har avgjorts. Vid tävlingstidens utgång hade 42 förslag inkommit.

Första pris 5 000 kronor tilldelades »Kvadrat» av arkitekt SAR Bo Cederlöf, Göteborg med byggnadsingenjör Sven-Åke Lindberg som medarbetare.

Andra pris 3 000 kronor gick till »Bokat» av teknologerna Gustaf Hedenlund, Stig Lundström, Torbjörn Olsen och Erik Uluo, Stockholm.

Tredje pris 2 000 kronor fick »Blått bläck» av arkitekt SAR Johan E Tuvert och arkitekt MAA Johannes Munch, Åmål med arkitekt SAR Ulla Andreasson som medarbetare.

Dessutom beslöt prisnämnden att för en summa av 1 000 kronor vardera inköpa följande förslag: »Treöringen» av arkitekt SAR Johan Thomé, Stockholm, »Bok vid bok» av arkitekt Sven Berg, Stockholm och »Mr Greene» av arkitekt Bertil Engstrand, Lindholmen.

Prisnämnden utgjordes av arkitekter SAR Hakon Ahlberg, stadsarkitekt Henric Nordlund, länsarkitekt Gösta Rollin samt överläkare Axel Odelberg (repr. för landstinget), faktor Sigurd Holm (repr. för staden) och vattenrättsdomare Nils Viklund (repr. för bibl:s styrelse).

Förvaltningsbyggnad i Tomelilla

Tävlingen om kommunal förvaltningsbyggnad i Tomelilla har nu avgjorts. Vid tävlingstidens utgång hade 16 förslag inlämnats.

Första pris 7 000 kronor tilldelades »Peppone» av arkitekt Kurt Hultin, arkitekt SAR Jan Löfqvist och arkitekt Joseph Polatsck, Malmö.

Andra pris 4 000 kronor gick till »Gås det så gas det» av Uhlin & Malm, arkitekter SAR genom arkitekter Erik Krogh-Andersson, Nils-Olof Tollbom och Lennart Uhlin, Stockholm.

Tredje pris 3 000 kronor fick »577» byggnadsingenjör Per Nilsson.

Prisnämnden har vidare beslutat köpa följande förslag för 2 000 kronor vardera: »Äggskal» av arkitekt SAR Lennart Larsson, Lund, »Invänt» av arkitekter SAR Lennart Alexis och Bertil Frälin, Stockholm och »Solen har sin gå» av byggnadsingenjör Stig Elfverström, Stockholm.

Prisnämnden utgjordes av arkitekter SAR Mogens Mogensen, Hälsingborg, Per-Olof Olsson och Lennart Thomsen, Stockholm, samt herr Emil Frithiof målarmästare A H Wall, Tomelilla.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Begravningsplats i Partille

Partille Kyrkoråd inbjuder nordiska arkitekter och trädgårdsarkitekter till tävling om anläggning av ny begravningsplats i Partille, Sverige.

Till prisnämndens förfogande står ett belopp av 15 000 svenska kronor att användas för pris och inköp. Första kommer ej att understiga 6 000 kronor och inköp ej 1 000 kronor.

Programhandlingar erhållas hos tävlingsfunktionären, ingenjör Nils Ahlberg, Slottet, Partille, mot deposition 100 svenska kronor. I Norge och Danmark kan depositionen, uppgående 140 kronor i egen valuta, insättas i respektive Norske Arkitekters Landsforbund, Oslo och Danske Arkitekters Landsforbund, København K. Depositionen återbetalas vid tävlingsförslagslämnande eller vid återlämnande av handlingarna i oskadat skick senast en månad före tävlingstidens utgång. Inbjudan till tävling innebär inget förbindelse i Sverige är Skandiska Banken Aktiebolag. Inbjudan svarar ej för eventuella valutaförändringar uppkomna på grund av under tävlingstiden ändrade valutakurser.

Enbart program utlämnas kostnadsfritt av tävlingsfunktionären. Tävlingens förslag skall vara inlämnat till tävlingsfunktionären senast den 2 maj 1955, kl. 12.00.

Prisnämnden utgöres av arkitekt M. Leif Damgaard, Danmark; trädgårdsarkitekt FR Gösta Reuterswärd, Stockholm; professor Helge Zimdahl, arkitekt SAR, Göteborg; byggnadschef Nils Carlsson, Partille och komminister Åke Jonsson, Partille.

Uppgift	Inlämn.-tid	Se Byggn
Polishus och brandstation i Växjö	1 dec. 1954	Nr A 6 54 s.
Idrottsanläggning i Göteborg	20 dec. 1954	Nr A 6 54 s.
Stadsplan för område i Bergen	21 mars* 1955	Nr A 7 54 s.
Begravningsplats i Partille	2 maj 1955	Nr A 1 54 s.

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsritningar.

* Inlämningstiden framflyttad.

På omslaget: Detalj av tegelvägg i Vällingby folkskola. Foto: A Persson.

ENGLISH SUMMARY

Architecture's means of expression

By E Lundberg

p. 249—253

The object of this book is to formulate a modern theory of architecture, and the author may be said to have succeeded in a certain measure. He has thoroughly mastered modern psychology, and has made full use of its results. He has nonetheless become the victim of his own learning in so far that the subject has been presented in too erudite a manner, which is hardly the most successful way, if one wants an architectural theory to do some good among practising architects. His studies of modern psychology have also had the less fortunate result, that both the examples he has chosen and his disposition of the subject matter have become largely dependent on what is current in psychological literature. This criticism, however, does not apply to the last part of the book, which deals with »the architectonic space». This part, I feel, is of particular value. The section regarding colour is really interesting and here the author breaks new ground. In it the author has performed experimental research work deserving to be brought before a wider, international forum. It would be desirable that the author, after the research work described in the book has been completed, would present his experiences and ideas in a form that is more easily understood by the average reader.

Carl Westman and national romanticism

By H Ahlberg

p. 254—257

The article is a review of a monograph on the architect Carl Westman, published

by Bertil Palm as his doctor's thesis. Westman was one of the leading architects in Sweden around the turn of the century. His best known work is Stockholms Rådhus (the Stockholm Law Courts).

In literature on the history of art, and in some of the reviews of this book, Westman has been regarded as the exponent of a style in Swedish architecture that has been called »National Romanticism», and which is considered by certain people to be a reactionary movement against, among others, the exponents of the Jugend style, who are regarded as the pioneers of modern architecture. The author, however, sets out to prove that the so-called »National Romanticism» (comprising primarily the first two decades of 20th century Swedish architecture) was technically and economically a sound and objective architecture, founded on a thorough knowledge of the building materials.

An architect in a museum of the imagination

By E Thelaus

p. 258—260

Every year a large number of books on painters and sculptors are published. Even though the works of these artists largely end up in the storerooms of the museums, or are hidden away in the homes of private collections, they nonetheless reach an increasingly wide public through reproductions. Books on architects are however very rare, at any rate in the Scandinavian countries. A Danish firm of publishers, »Arkitektens» Förlag in Copenhagen, has however inaugurated a series on practising architects by publishing a book on the Danish architect Arne Jacobsen. It may be questioned whether it is always suitable, or even possible, to present an architect and his works in a personal form of this kind, but so far as Jacobsen is concerned, there has been no difficulty in this respect. He avails himself of but few assistants, and his buildings are in a high degree his own personal work. His architecture also possesses qualities of a kind that easily register on a photograph.

Decorative frieze at Vällingby elementary school

By T Paulsson

p. 261—265

A decorative frieze at Vällingby elementary school has recently been finished. Four sculptors, who have worked as a cooperative team, have in their design of one of the long corridors given a decoration made out of differently coloured bricks. The wall does not tell a long story; it tells many tales from the world of children. The young pupils can find the princess and the dragon, the circus, the goal-keeper, horses, birds, cats and a clown.

One has to keep apart two decorative principles. First a non-figurative rhythm in two dominant colours bending and twisting all along the wall, and secondly figures put into this rhythm. One can start to study the wall anywhere; the figures need not necessarily be held together, they can also be studied as isolated. Thus the artists have acquired an artistic freedom, where the spectators own imagination only, can guide him towards a full understanding of the frieze.

There exists an aesthetic tension between the bending rhythm and the figures put into this; the rhythm tries to keep the 110 metres long corridor together—it even makes it somewhat shorter optically—while the figures brake it into pieces.

The artists have with no doubt succeeded to make the corridor very adventurous for the children, who have perhaps a better approach to pieces of art of this kind, as they never grasp it as symbolical. In this wall they also find a decoration made in their own scale.

Textiles for public rooms

By B Lindroos

p. 266—268

In the display room of Nordiska Kompaniet's department for interior decoration a collection of decorative textiles was shown recently. It was a result of co-operation between 12 well-known artists and Nordiska Kompaniet's textile department, and was intended to fill a need, long felt by the architects, for designs suitable for public buildings. Some twenty designs were exhibited, most of them with large patterns and intended for large rooms, continuous glass walls, prosceniums, etc.

With this array of designs the architects, at whom the exhibition was primarily aimed, will be able to plan their interior textile decorations at the inception of the building.

KURSER

Dagens och morgondagens skola

var ämnet för den välbesökta fortbildningskurs, som *Yngre Arkitekters Nämnd* i år förlagt till Tekniska högskolan i Stockholm. Under tre kvällar i början av november belystes och diskuterades några av den svenska skolans väsentligaste problem.

Diskussionsinledare var rektor *Stellan Arvidsson*, som redogjorde för morgondagens skola, dvs. enhetsskolan, dess syftemål och organisation, professor *Helge Zimdahl*, som gav några synpunkter på skolmiljön och uppfostrans mål och medel samt undervisningsrådet *John Sjöstedt*, som analyserade en del av övergångstidens problem särskilt med hänsyn till barnkullarnas varierande storlek.

Kursdeltagarna, som utgjordes av så-

väl arkitekter och skolfolk som föräldrar, orienterades i en instruktiv framställning om enhetsskolans uppbyggnad och olika studielinjer med skiftande ämneskombinationer samt om yrkesutbildningens ökade utrymme inom den allmänna skolan. Enhetsskolans examensfrihet ifrågasattes av vissa kritiska åhörare, som framhöll att en tillförlitlig urvalsgrund bör finnas vid rekrytering av personal till arbetsplatser och studerande till högre skolor. I samband härmed kommenterades betygssättningsens otillförlitlighet. En talare ansåg att god fosteran och utbildning av samhällets alla medborgare kräver olika skolformer. Härtill genmälades bland annat att en skolreformerings är ett fortgående arbete, som aldrig blir färdigt.

Skolmiljöns karaktär är i hög grad beroende av klassrummets och skolanläggningens storlek, därom var man överens. Glädjande var därför att höra att skolöverstyrelsen i sina nya anvisningar beträffande skolbyggnader, som beräknas utkomma i början av 1955, klart uttalat sig för en relativt stark begränsning av skolornas elevantal.

Specialiseringen, vår tids tveeggade och många gånger olyckliga företeelse, har vunnit insteg även i skolorna. Vid kursen framhölls att skolans fostran borde mera uppehålla sig vid tillvarons helhetsbild än vid smått vetenskapliga specialområden. I en grafisk bild åskådliggjordes proportionen mellan utrymmen för klassrum och för speciallokaler. Klassrumsytan utgjorde en brädel av skolans totala yta. När man sedan fick höra att ett biologiskt laboratorium i en skola utnyttjades endast 12 timmar i veckan syntes det ganska uppenbart att mycket återstår att utträtta inom skolplaneringen.

Ämnesrumsprincipens för- och nackdelar belystes liksom dubbelanvändningen av klassrum, skolmåltidslokaler o. d. Från arkitekthåll framhölls önskvärdheten av att skollokalerna i större utsträckning än hittills göres tillgängliga för en större allmänhet under fritid (motsvarande schweizarnas »Offenes Haus»). Skolfolket pekade på vissa svårigheter av organisatorisk art i samband med en sådan användning. Dessa svårigheter bör dock rimligen kunna övervinnas, bland annat genom förnuftig planering.

Beträffande programskrivningen för nya skolbyggnader utväxlades repliker, som tydde på en viss begreppsförvirring. Man enades dock om att ett samarbete mellan pedagoger och projekterande arkitekter redan vid programskrivningen bör bidra till ett bättre slutresultat. Särskilt gäller detta i landsorten, där man ej alltid har direkt tillgång till en centralt samlad erfarenhet som i exempelvis storstaden. Speciellt vid arbeten i landsorten kräves att arkitekten är väl orienterad i pedagogiska frågor. Där är ej »teknisk finurlighet» tillräcklig. I annat sammanhang berördes skolans dominerande roll på landsbygden, i samhällslivet och i landskapsbilden.

Undervisningen söker alltjämt sin form och kommer att bedrivas efter

skiftande mönster. Skolbyggnaden bör göras flexibel och anpassbar till olika behov. Sälunda bör enskilda lokaler kunna förändras eller utan förändring kunna användas för olika sysselsättningar. På likartat sätt bör lokalsammanhang kunna förändras. En talare ansåg att försöksverksamheten bör utvidgas till att även omfatta skolmiljöns utformning, dvs. skolbyggnaden och dess inredning.

Vid behandlingen av de ekonomiska frågorna påminde en representant för statsmakterna om att de produktiva resurserna är begränsade. Man enades om att ansträngningarna på det ekonomiska området bör inriktas på att utvinna mesta möjliga ur tillgängliga medel men att ekonomiska bedömanden ej får göras inom »snäva enkelspåriga linjer».

En inblick gavs även i skolöverstyrelsens granskningsverksamhet och bidragsverksamhetens omfattning. Vid granskningen tillses att vissa miniminormer uppfylles. Arkitektoniskt undermåliga projekt har man dessvärre ringa möjligheter att förbättra.

Den tredje studiekvällens inledare belyste ett av dagens stora problem, nämligen överbefolkningen i våra skolor. Barnkullarnas starka variation i storlek (1933: 85 000, 1944: 135 000 och 1951: omkring 110 000 födda barn) ställer just

nu stora krav på utrymmen. Tillgängliga resurser har ej medgivit utbyggnad av fullständiga skolanläggningar. Etappbyggnandet har präglat de sista årens byggande. Förutsättningarna har i dag förändrats på sådant sätt att sista etapperna i många skolor beräknas bli helt slojade. En del av våra stympade skolbyggnader blir aldrig färdigställda.

Trängseln i våra gamla skolor och nya enhetsskolor är således ett svårbemästrat och allvarligt problem. Ett minst lika allvarligt problem väntar dock inom några få år. År 1963 beräknas antalet barn i de övre tonåren (15—19 år) uppgå till omkring 625 000, vilket överstiger dagens antal med 50 %. Då beräknas ungdomsarbetslöshet kunna inträffa, såvida icke särskilda åtgärder vidtages, och detta kommer med all sannolikhet innebära att våra yrkesskolor och gymnasier då utsättes för stora påfrestningar.

Ett debattinlägg utgjordes av en serie bilder från förebildligt engelskt skolbyggande och från några svenska anläggningar av mycket bristfällig sort. Sex arkitekter visade därefter i bild egna arbeten å nyuppförda och projekterade skolbyggnader. Denna demonstration, som visade vad ambitiöst arkitektarbete kan åstadkomma, ingav vissa förhoppningar om en fullvärdigare framtida svensk skolmiljö.

Lars Hellman

*

FÖRENINGSMEDDELANDEN

Vid Svenska Arkitektföreningens novembersammanträde förde oss professor *Nils Ahrbom* med hjälp av vackra färgbilder runt i Grekland. Han dröjde inte bara vid antikens akroter och tempelfragment utan gav även en uppfattning om hur den »anonyma» men sekler gamla byggnadstradition, som är typiskt sydösteuropeisk, fått sitt uttryck på fastland och öar vid Egeiska havet.

Professor *Odd Brochman* visade sedan utmärkt fint fångade färgfotografier och skisser från Spanien. Speciellt skisserna illustrerade på ett slående sätt iakttagarens tankar över byggnaders anpassning efter tradition och landskap. Publiken var talrik och applåderarna ljudliga.

K D

Nordisk Byggnadsdag, den sjätte i ordningen, äger rum i Helsingfors den 2—4 juni 1955.

Avsikten med Nordisk Byggnadsdag är att samla byggnadsfackmän av alla slag från de nordiska länderna Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige för att dryfta gemensamma problem, och genom föredrag, planlagda samtal och utställningar få del av de framsteg och erfarenheter, som på byggnadskonstens område gjorts i dessa länder.

Nordisk Byggnadsdag har under de senaste decennierna blivit en permanent institution. Verksamheten bedrivs huvudsakligen i form av kongresser. Den första dylika storkongressen för hela Nordens byggnadsfolk hölls i Stockholm sommaren 1927. År 1932 skötte Finland värd-

skapet, 1938 Norge, 1946 Danmark och senast 1950 Sverige. År 1955 är det åter Finlands tur att stå för anordnandet av Nordisk Byggnadsdag.

Byggnadsdagarnas föredrag och samtal samt referat av utställningen har varje gång samlats i 300 à 400 sidor omfattande tryckta publikationer, vilka bland såväl deltagare som icke deltagare vunnit stor spridning och blivit praktiskt taget handböcker, vilka planerande arkitekter och ingenjörer samt byggmästare anlitat vid sitt dagliga arbete.

Intresset för dessa kongresser har varit synnerligen stort och deltagarantalet har uppgått till 1 000 à 2 000 personer.

Huvudavsikten med Nordisk Byggnadsdag är att belysa och utveckla bostadsfrågan ur teknisk, ekonomisk och arkitektonisk synpunkt. Problemen behandlas vid kongresserna i grundligt förberedda föredrag, givande utställningar och på förhand planlagda samtal samt i publikationer och genom besök vid intressanta byggen osv. Samtidigt sammankommer olika kategorier av byggnadsfackmän till sina speciella möten.

Nordisk Byggnadsdag 1955 i Helsingfors kommer huvudsakligen att försiggå i Finska Handelshögskolans lokaler, som skall utgöra kongressens centrala punkt. På det öppna fältet invid högskolan uppföres en utställningspaviljong, och angränsande gator kommer att reserveras för utställning av byggnadsmaskiner.

Särskild vikt har vid uppläggningsen av programmet lagts vid att alla de skenbart

vittskilda grenarna av byggnadsfacket skulle bli behandlade. Föredragen och de planlagda samtalen kommer därför att behandla bl. a. såväl planering som konstruktionsteknik, lagstiftningsfrågor, sanering, ljud- och värmeisolering, brandskydd, kostnads-, transport- och arbetsplatsfrågor m. m.

Utställningarna avser framför allt att visa, vad som sedan föregående byggnadsdag skett inom byggnadsfacket, och de kommer denna gång att koncentrera sig kring temat elementbyggnad och industrialisering av byggnadsproduktionen i allmänhet.

Bostadsfrågan är nu mera brännande och aktuell än någonsin tidigare, och kommer därför helt naturligt att ägnas huvudparten av byggnadsdagarnas program, en omständighet, som i hög grad skärper betydelsen av den blivande storkongressen.

I anslutning till Nordisk Byggnadsdag VI kommer tvenne publikationer att utgivas. Den ena »Nordisk Arkitektur 1950—54» skall utges till själva kongressen och i ord och bild behandla byggnadskonstens viktigaste skapelser sedan senaste byggnadsdag. Den andra boken »Nordisk Byggnadsdag VI» blir ett referat av föredrag, planlagda samtal och andra tilldragelser under själva kongressen.

Inbjudan till deltagande i Nordisk Byggnadsdag VI jämte anmälningsblanketter kommer att utsändas i god tid före kongressen.

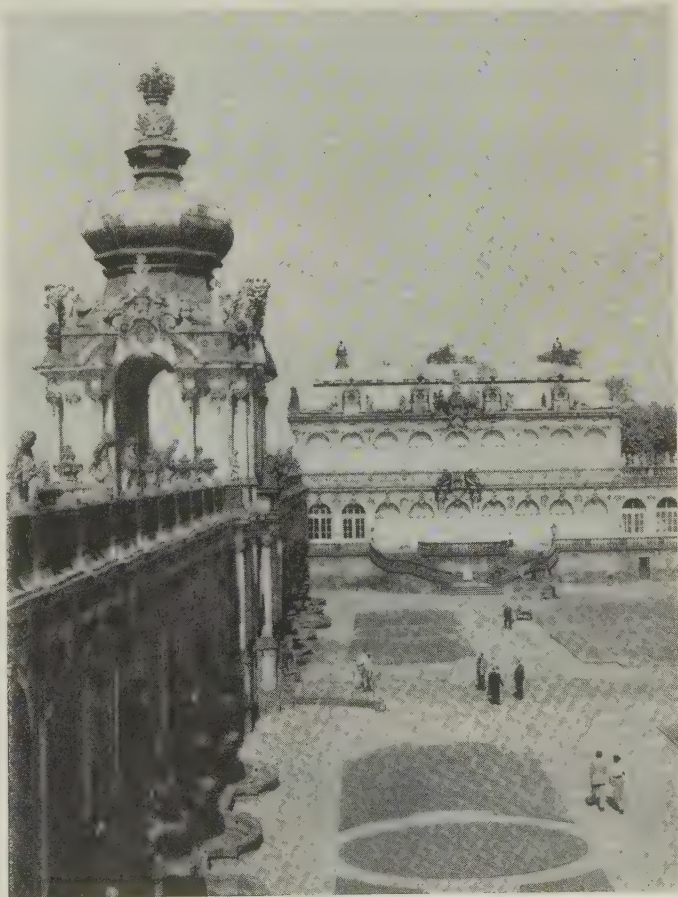
Zwinger i Dresden nu helt återuppbyggd

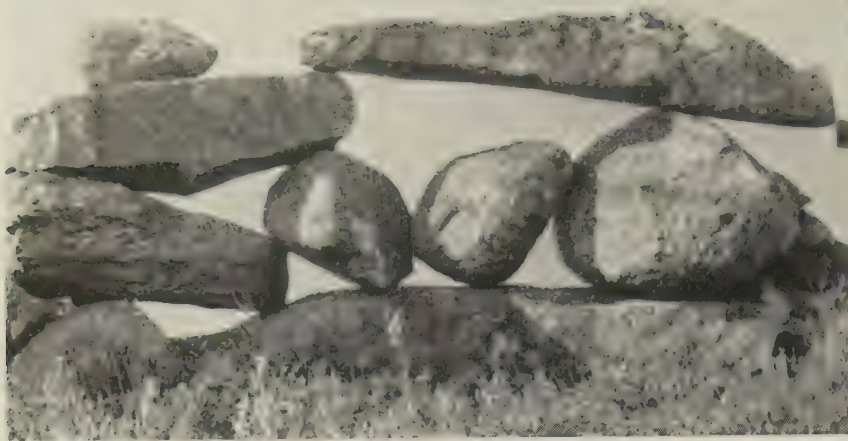
Zwinger — det kanske skönaste byggnadsverk i tysk barockstil som Tyskland äger och som uppfördes av arkitekten Daniel Pöppelmann på 1700-talet på uppdrag av August den Starke, dåvarande kurfurste av Sachsen — har nu helt återuppbyggts.

Zwinger som omfattade flera byggnader, förstördes nästan helt vid den förödande bombraden natten mellan den 13—14 februari 1945 som lade hela Dresdens innerstad i ruiner. 1949 påbörjades återuppbyggnadsarbetet. Av många betraktades det som fullkomligt utsiktslöst på grund av förstörelsens oerhörda omfattning. Med tillhjälp av fotografier och teckningar har emellertid återuppbyggnadens chefsarkitekt Artur Frenzel tillsammans med ett kollektiv bestående av konstnärer och konsthantverkare, kunnat rekonstruera denna »Mozartsymfonie i sten» som Zwinger kallats och denna står nu helt återuppbyggd.

Det kan nämnas att samtliga de 600 figurer och vaser som prydde Zwinger, har måst kopieras då alla var för illa åtgångna för att kunna användas vid återuppbyggnaden. Här har onekligen bildhuggaren Albert Braun och hans medhjälpare utfört ett storverk.

Kronportalen med sidflygeln, det s. k. matematiskt-fysikaliska kabinetet. I likhet med vad fallet var före förstörelsen kommer även nu byggnadsverket att inrymma olika museer samt Dresdens tavellgalleri.

Om man hamnar i Bohuslän, närmare bestämt Fägelviken i Lysekilstrakten, kan man få se oändliga sträckor eller små bitar av — inte stenmurar utan — stengårdsgårdar. Några kan man anta ha haft funktion, för att ingärda krea-

tur, men många sakna helt funktionell betydelse.

Det förefaller som om den som byggt dem, efter hand blivit så fascinerad av sitt arbete att han inte kunnat sluta utan fortsatt att göra allt ystrare och

vildare balanskompositioner med stannarna. Kringgårdandet har så småningom blivit en lek, en lek med sten.

Vid efterforskningar i trakten befann det, att det var en gammal torpare kallad Perser-Frans eller bara Frans (med hustru och 10 barn) som »skapa dem.

Man baxnar vid tanken på det måstend som denna — skall vi säga »konstnärliga vilja» — haft att kämpa emot. Inte bara det tunga obändiga materialet utan hela den kritiska inställning som grannar och kanske familj kan ha haft till nödvändigheten av denna lek. Man bör ju ha misstänkt att funktionen var mer eller mindre svepskäl.

Många skulpturverk i vårt land ha mindre av skulptural vilja och verkan än dessa stengårdsgårdar.

Arne Jonäs

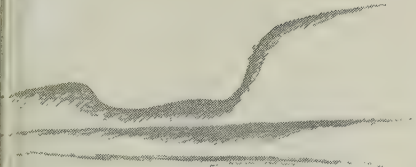
LITTERATUR

The Architect's Handbook PLANNING av »E och O E». Sjunde upplagan. London: Iliffe & Sons Ltd.

»The elements are like chess-pieces, to be fashioned in general shape for ready use, to be moved and manipulated across the chessboard of the plan. We do not want to have to pause to create the elements: E. & O. E. do it for us, saving us immense time and labour...», skriver Howard Robertson, engelska arkitektens grand old man, i förordet till sjunde upplagan av »PLANNING the Architects handbook» en motsvarighet till den i vårt land kanske vanligaste tyska handboken Neuferts Bauentwurf lehre, och i någon mån vår egen BYGG. Fullt så objektiv är »Planning» inte, heller i en mera kåserande stil vill författarna gärna vara med att flytta pjäserna också, och i varje fall förekommer oftast även mer utvecklade planexempel. Det är kanske diskutabelt ur ren handboken synpunkt, men för en svensk arkitekt torde det härigenom vara lättare att sätta sig in i hur en engelsk kollega ser på problemen. En del av bokens värde för oss »aliens», ligger också på detta plan, nämligen att visa hur det vi håller för riktigt får helt andra lösningar i England, vilket givetvis har en mångfald skäl till bakgrund. Starkt förenklat kan ett sådant sägas vara en annan syn på huvudsak och bisak, och ett studium av »Planning» ur denna synpunkt är givande. Kapitel Housing t. ex. redogör för en mängd varianter av vardagsrummet, living room, sitting room, kitchen-living room, dining room etc., under det att köket behandlas styvmoderligt och visar ur svensk synvinkel upp flera planfel.

Boken spänner emellertid över de flesta moderna byggnadsuppgifter, förutom bostäder, skolor, industrier, butiker, hotell m. m. som en nyhet för sjunde upplagan även Camps for motorists (motell). Följande djupplöjande arkitekten ger den såkert goda råd och många fakta.

KFä

1923 skissade le Corbusier en liten enplansvilla åt sina föräldrar och med planen på fickan sökte och fann han en tomt vid stranden av Genève sjön nedanför vinbergen nära Vevey. I första numret av »les carnets de la recherche patiente» (augusti 1954, utgivare Girsberger, Zürich), en liten bok, som le Corbusier skrivit, redigerat och gjort omslaget till, ger han på sitt interpunktionsrika språk och med hjälp av talrika fotografier och skisser en levande, ja poetisk, bild av det lilla huset.

Historiskt är det intressant att notera det medvetna skapandet av ett lättskött »ekonomiskt småhus» vid en tidpunkt, då bostadsforskningen knappast var aktuell.

Intressantare är husets och trädgårdens utformning, den radikala planlösningen och de arkitektoniska motiveringarna, av vilka rörelsen, vandringen mellan olika upplevelser, är ett huvudtema. Utgångspunkter för planlösningen har varit: solen, sjön, alperna och »la machine à habiter». Resultatet är en långsmal låda av betonghålstén, 4 meter djup, 2,5 meter hög invändigt och med en yta av ca 60 m² innehållande tre rum och kök, bad, tvättstuga, pannrum och förråd. Därtill kommer en liten källare och — naturligtvis — en takterrass. Huset vänder ansiktet mot söder, mot sjön och alperna, med ett 11 meter långt fönster, »l'acteur primordial de la maison... l'unique acteur de la facade».

Fasadmaterialen har en egendomlig sammansättning och det är svårt att med hjälp av fotografierna, som för övrigt är ganska oskarpa, göra sig en föreställning om totaleffekten. Norrfasaden är beklädd med ett skal av galvaniserad plåt till skydd mot ruskväder. Söderfasaden har ett liknande skal av aluminium, som skyddar mot värme och regn och tillika döljer den spricka, som går tvärs över huset. Sprickan är resultatet av det fysikaliska fenomen, som årligen upprepar sig vid Genève sjöns högvattenstånd, då husets källare enligt Arkimedes princip påverkas av ett tryck uppåt.

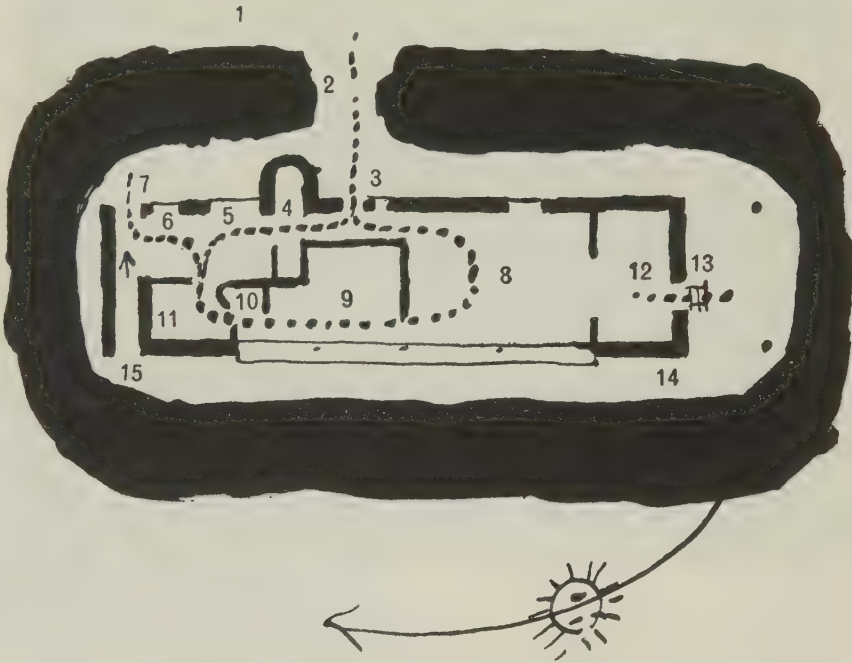
Skildringen av den lilla trädgården — tomten har en yta av 300 m² — är både poetisk och humoristisk. En grönskande interiör kringgårdad likt en klostergård av murar, som endast på strategiska punkter öppnar sig och tar in ett utvalt och dimensionerat stycke av den våldsam och dominerande landskapsbilden.

Det intressantaste av allt i detta lilla häfte är dock den intima bilden av en visserligen självmedveten men mycket mänsklig le Corbu.

B A

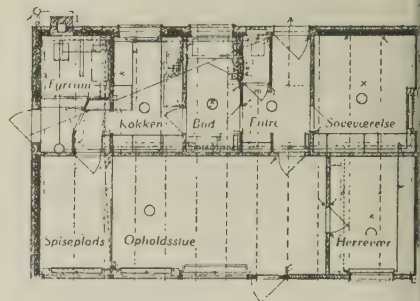
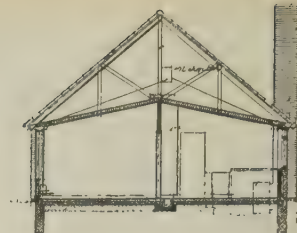
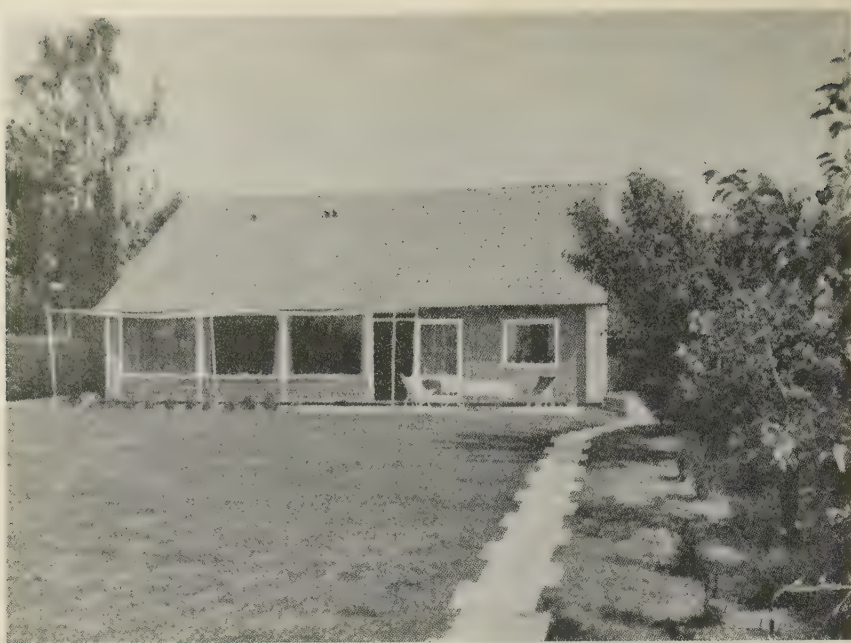

L-C
45

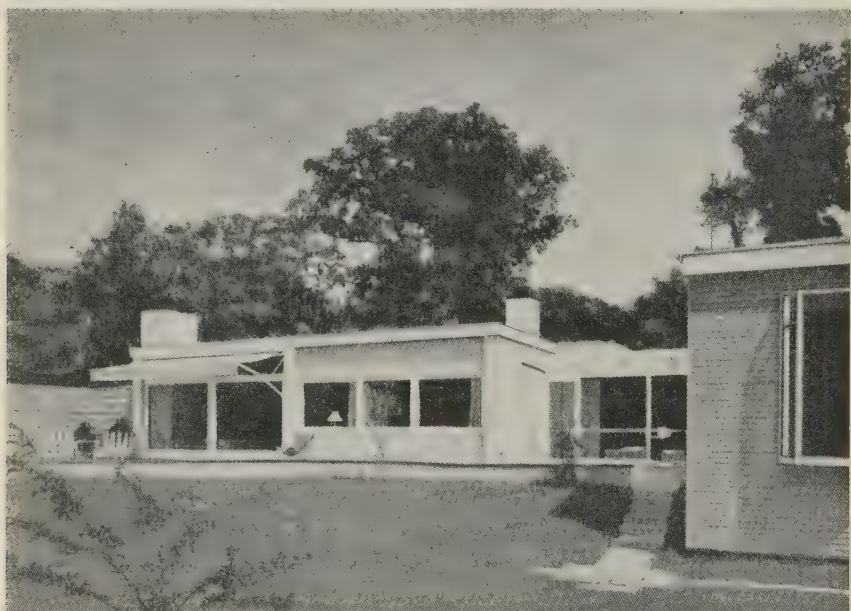

1. vägen, 2. grinden, 3. dörren, 4. kök, 5. köket, 6. tvättstuga med källartrappa, 7. utgång till gården, 8. vardagsrum, 9. sovrum, 10. bad, 11. klädförråd, 12. gästrum, 13. uteplats, 14. husets framsida och 11-metersfönster, 15. trappa till taket.

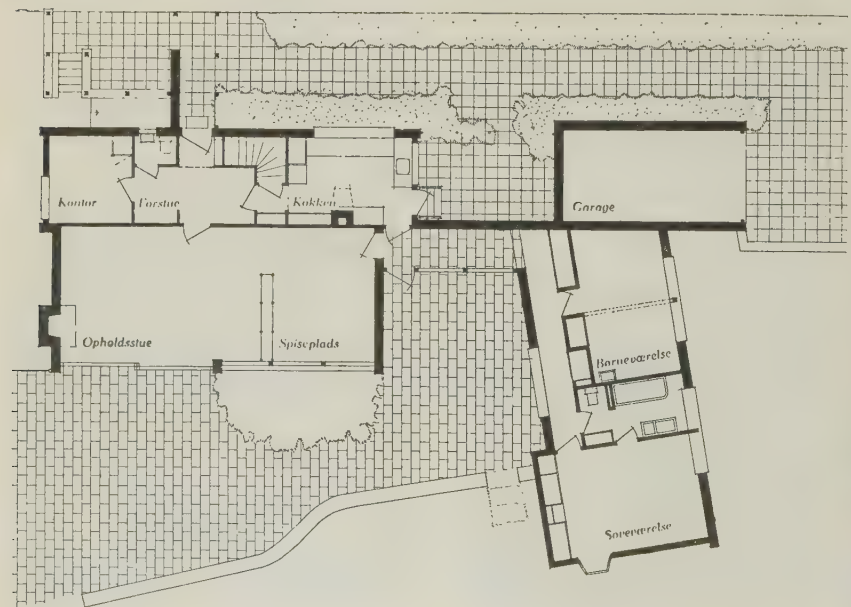

Ovan: Enfamiljshus i Gentofte ritat av Jytte og Uffe Andresen. Exempel på en anspråkslös och välformad byggnad. Planen är koncentrerad och de yttre arkitekturen har formats med enkla medel. Plan och sektion i skala 1:250.

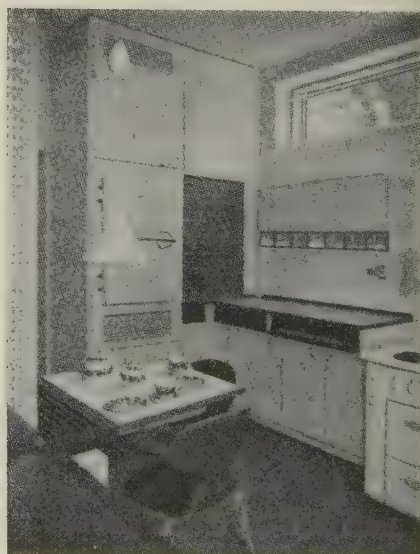

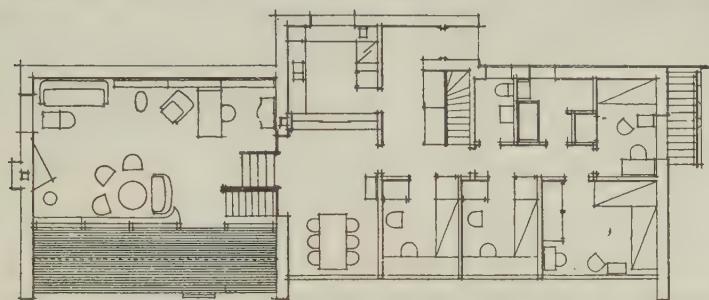
Danska enfamiljshus

Gentofte kommun i Köpenhamn brukar varje år giva särskilda hedersomnämningen till ett antal förtjänstfulla nya byggnader. Detta år förelåg 137 byggnader för bedömning av juryn och av dessa utvaldes 8 byggnader, alla enfamiljshus som ansågs värda denna fina utmärkelse. Det är inte fråga om några penningpriser, utan meningen är att man skall sätta upp en bronsplatta på dessa byggnader som omtalar vilken ära som drabbat ar-

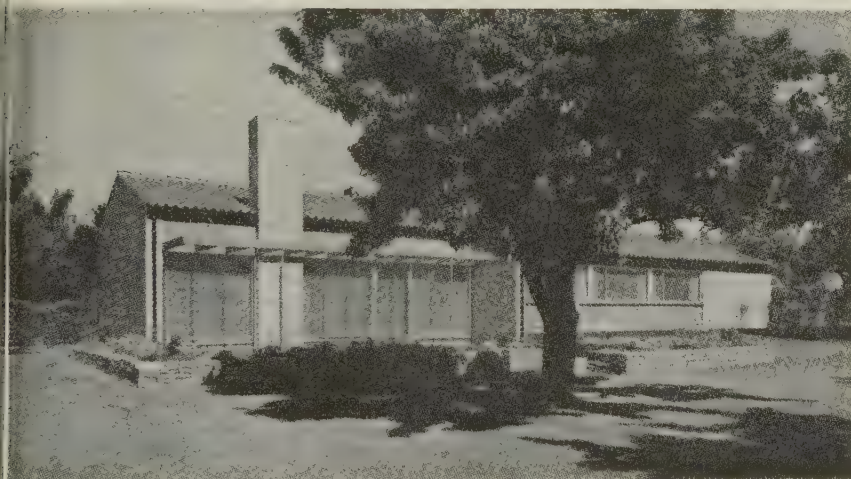

Till vänster och nedan: Enfamiljshus av Hans Erling Langkilde och Ib Martin Jensen. Den oregelbundna planformen härrör sig från tomtens speciella form. Plan i skala 1:250.

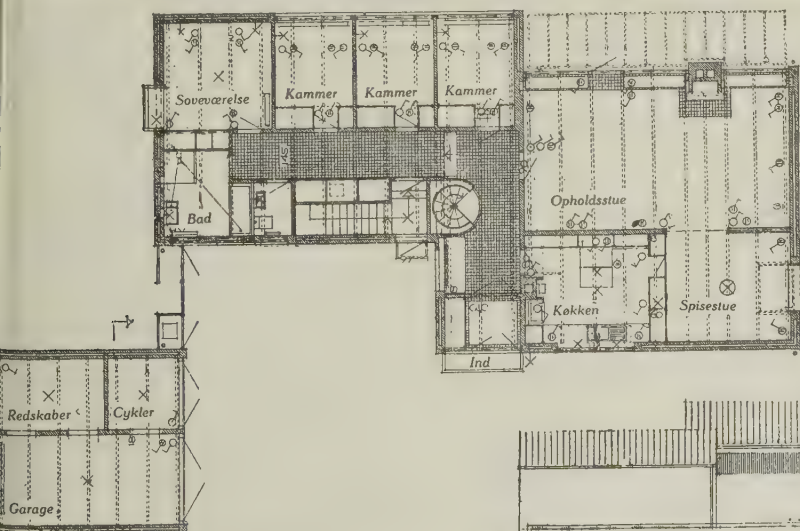
Till vänster: Eget hus i Klampenborg av Peter Hvidt. Tomten sluttar starkt mot sydväst och har en mycket vacker utsikt. Byggnaden är mycket välstuderad i sina detaljer vilket sammanhänger med att arkitektens specialområde är möbler och inredningar. Arkitekten har som sin egen byggherre haft möjligheter att kompromisslöst fullfölja sina intentioner. Plan i skala 1:250.

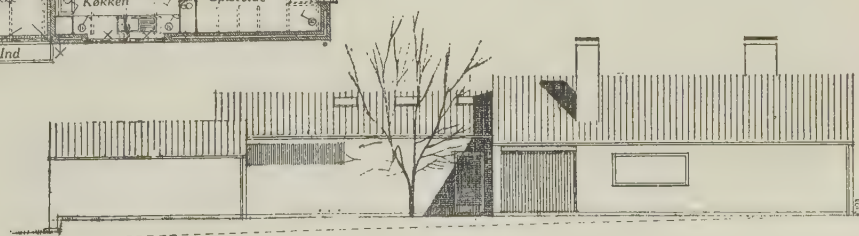
kitekten eller kanske snarare byggherren. Att endast enfamiljshus belönades denna gång lär ha berott på att endast ett fåtal byggnader av annat slag förelåg för bedömning, detta i sin tur på den danska byggnadstillståndspolitiken under den senaste tiden.

I Norge förekommer en liknande årlig utmärkelse och även i Sverige har samma sak varit på tal men det har hittills stannat vid den vackra tanken. När det gäller det svenska villabyggeriet är det väl fråga om inte existensen av en sådan årlig utmärkelse i någon form skulle utgöra en behövlig stimulans. Svenska enfamiljshus med mer påtagliga arkitektoniska förtjänster är numera rariteter.

E Th

Till vänster: Enfamiljshus av Eva och Nils Koppel. Planens huvuddisposition bygger på en klar åtskillnad mellan sovrums- och vardagsrumsdelen. Sovrumsavdelningen ligger ett par steg förhöjd över terrängen medan vardagsrummet har direkt utgång till trädgården. Plan i skala 1:250.

Hesselgrens färgatlas. Förlag T Palmer AB, Stockholm. Pris komplett 400:—.

Arkitekt Sven Hesselgren har under senare år ägnat sig åt ett omfattande forsknings- och studiearbete på psykologins och arkitekturteoriens område, vilket bl. a. resulterat i den avhandling som behandlas på annat ställe i detta nummer av *Byggmästaren*. Som ett första praktiskt resultat av detta arbete kan man betrakta den färgatlas, som utkom i marknaden för ett par år sedan. I stället för att skriva den »recension» som jag ombads göra för *Byggmästaren*, när färgatlasen utsändes, och som väl skulle ha kommit att innehålla något om att denna nya färgatlas såg mycket bra och omfattande ut vid första anblicken och kostade mycket pengar, 400 kronor komplett, vilket den nog i alla fall vore värd, har jag valt att först pröva den. De följande synpunkterna härrör sig alltså från en tids praktisk användning av atlasen då och då.

Hur många färger ögat kan särskilja råder det mycket delade meningar om bland olika forskare. Antalet varierar så mycket som mellan 33 000 och 10 000 000. Hur många färger en för praktiskt bruk avsedd atlas behöver omfatta kan det naturligtvis också råda olika åsikter om. Hesselgren har stannat för 507 färger och det utgör väl en slags kompromiss. Man kan säga att i vissa fall, t. ex. färgsättningsarbete på en arbetsplats, är det ganska obekvämt att röra sig med så många färger även om förpackningen, färgblocket, inte är alltför skrymmande. Å andra sidan är antalet färger klart otillräckligt för mer noggranna och krävande färgsättningsuppgifter. Detta gäller nog både för arkitekter, konstnärer och reklamfolk fastän på olika sätt. Sålunda har färger som ligger nära gräskalan stor användning vid arkitekturfärgsättning, men är otillräckligt representerade i atlasen. Den möjlighet till interpolation mellan olika färgbeteckningar som teoretiskt finnes är oftast vansklighet att använda i

verkligheten. Med den breda uppläggning atlasen nu en gång fått tror jag en utvidgning inom vissa områden av färgkroppen vore riktigt för eventuella framtida nya upplagor.

Den färgatlas som utgavs av Hesselgren och Sjögren på trettioalet hade prover med limfärg. Dessa provers porösa yta reflekterade ljuset mycket skiftande och olika målare tolkade proverna högst individuellt. I Hesselgrens nya atlas består proverna av lackfärg, dels blank, dels matt, uppsprutade på papper. Detta är en betydande förbättring och ger i praktiken mycket säkrare resultat. Men de blanka och matta ytorna varierar ganska mycket hos olika prover och jag har funnit att man har relativt liten nytta av dessa två olika slag av prover. Proverna avser att motsvara dels blank oljefärg, dels matt, men de allt talrikare plast- och latexfärgerna som kommit i marknaden på senaste åren och i stor utsträckning trängt ut oljefärgerna, ger ytor som ligger någonstans emellan de blanka och matta proven och gör nog denna uppdelning mindre nödvändig. Här borde en förenkling göras som kan komma färgantalet till godo.

De olika färgerna inom var och en av de 24 utvalda färgtonerna är i form av små cirklar uppklistrade på planscher som framgår av bilden ovan. Detta ger omedelbart en mycket god orientering, men efter en tids användning upptäcker man att kartongerna innehåller många fler färgprover än som angives på planscherna. En del färger har tydligen utslutits för överskådlighetens skull, men att de finns i form av prover bör absolut utmärkas på planschen, t. ex. i form av en tryckt punkt eller liten cirkel. Samtliga prover finns visserligen angivna på ledkorten i kartongerna, men på dessa tittar man inte när man söker en färg.

Det förekommer ofta att en målare helt enkelt inte kan blanda till en färg enligt det prov han fått. Det är inte alltid oskicklighet. Tittar man då i recep-

turen, som medföljer som bilaga, i man visserligen veta av vilka pigment provet erhållits, men detta är av mindre intresse då flera av de redovisade pigmenten inte finns i handeln, i varje fall kan man inte gå in i en färghandel och köpa dem. När det gäller större kvantiteter färg kan man dock få dem brutna av leverantören, vilket börjar bli allt vanligare.

Beträffande själva färgproverna är det klart att formatet 5×10 cm är det minsta laget. Det skulle vara värdefullt om de varit något större och att sprutats upp på något kraftigare papper. I varje fall skulle de s. k. färgblocken de prover man tar med sig till arbetsplatsen, vara gjorda på kraftigare papper. Den nuvarande papperskvaliteten gör att de snart blir illa medfarna.

Atlasen åtföljes av några bilagor, däribland en färglära, som är föredömligt kortfattad och koncis i framställningen. Där redogöres för det system efter vilket atlasen lagts upp och hur den skall användas.

Hesselgrens omfattande arbete på det område är det mest målmedvetna försök som gjorts i vårt land och kanske över huvud taget att skapa klarhet i den ordiga färgdiskussionen. Resultatet, färgatlasen, har också blivit det främsta hjälpmedel som nu kan erhållas, för all slags färgsättningsarbete.

E Th

UTLYSTA TÄVLINGAR

Förvaltningsbyggnader i Göteborg

Göteborgs stad inbjuder nordiska arkitekter till pristävlan om ritningar till kommunala förvaltningsbyggnader i Göteborg.

Till prisnämndens förfogande är stället en summa av 80 000 kronor att användas till pris och inköp. Första pris skall därest förslaget ifråga kan förordas att efter vidare bearbetning läggas till grunder för utförande, utgöra minst 25 000 kronor. Inköp får icke understiga 5 000 kronor.

Tävlingsförslag skall vara inlämnade till tävlingsfunktionären senast kl. 12 på måndagen den 16 maj 1955.

De inlämnade förslagen kommer att bedömas av en prisnämnd bestående av arkitekt SAR Hakon Ahlberg, stadsarkitekt Sten Branzell, direktör Sven Ericsson, redaktör Harry Hjörne, arkitekt MA Arne Jacobsen, stadsplanedirektör Sve Markelius och fastighetsdirektör Fral Persson.

Uppgift	Inlämn.-tid	Se Byggm.
Idrottsanläggning i Göteborg	20 dec. 1954	Nr A 6-54 s. X
Stadsplan för område i Bergen	21 mars* 1955	Nr A 7-54 s. I
Begravningsplats i Partille	2 maj 1955	Nr A 10-54 s. X
Förvaltningsbyggnader i Göteborg	16 maj 1955	Nr A 11-54 sid. I

Lämnat reproduktionsdugliga tävlingsritningar.

* Inlämningsstiden framflyttad.

På omslaget: Från torget i Årsta Centrum. Foto: Sune Sundahl.

ENGLISH SUMMARY

The planning of the Årsta Centre

By I Olsson

p. 269—270

When in the beginning of the forties, Svenska Riksbyggen received the interesting commission to project the building-up of the city district of Årsta, the building up of suburbs was the subject of an interesting public debate. During the boom period of the thirties new districts like Hammarbyhöjden, Fredhäll and Traneberg had grown up like mushrooms. The most typical feature of the buildings here was the dominating number of 3-storey blocks of so-called narrow houses in which space was reserved for the required small local shops. The housing was generally of a reasonably high standard, but what was lacking, was every conceivable form of premises for social interests that could give these districts an individual character and atmosphere and it was in this connection that the slogan »dormitory cities» was introduced to denote the Stockholm suburbs.

Professor Uno Åhrén who was at that time chief of Riksbyggen, launched the idea of a social centre for Årsta. The aim was to create within the community a central point round which the life of the district could revolve. This point or centre was to contain buildings for collective use, such as organizational activities, amusement and recreation, social welfare institutions and shops with a centre character. The housing was then to grow up round this centre. The architects Erik and Tore Ahlsén were commissioned to make investigations and on

the basis of these to undertake the architectural design. The bold realization by these architects is radically different from previous standards of building. Their project contained low buildings spread over a large area. A »cosy» square, interesting court designs, bold colour schemes i.a. on several façades and not least extremely imaginative constructions led to lively discussions on the project, principally from the angle of constructional economy.

When in 1950 the time had arrived to erect premises for organizational, theatrical, library and educational activities, the question arose of who should administer and finance this part of the establishment.

After discussions the city and Riksbyggen agreed that a public utility company should undertake ownership and administration. The agreement implied that the AB Stockholmsbyggen — subsidiary company to Riksbyggen — in which the City of Stockholm has a majority on the board, was to own and administer the Årsta Centre. In its turn the company entrusted the local branch of Riksbyggen to administer the establishment. The branch is financially responsible to the company and to the City Housing and Real Estate Committee. As certain premises, especially those used for meetings, are let at much lower rents than current market prices, municipal grants are made for this part of the establishment.

Årsta was the first city district in Stockholm with a community centre based on the new principles that have subsequently become accepted for recent town-planning developments.

The Årsta Centre

By E and T Ahlsén

p. 271—289

Årsta is a relatively new district of Stockholm, not far from the city proper. It has 25,000 inhabitants. One of the sponsors for building Årsta was Svenska Riksbyggen, which also took the initiative for planning the centre. That was in 1943. At that time we were asked to submit a design for the development.

The initial problem was, to find a working procedure for writing the program. We contacted authorities, representatives for all kinds of organizations and private persons. At the start the work was somewhat like a discussion of ideas and principles. At a relatively early stage, an experimental plan was developed as a basis for further discussion. A panel was organized on which were representatives for all the tenants' associations, political and sports organizations, businessmen, non-profit organizations etc. This representative panel has been able to follow the subsequent development. Gradually the institutions and individuals who were going to have their work within the centre came into the picture enabling the results obtained

from investigations to be finally discussed and accepted.

Premises for leisure activity can be said to be of two types, firstly those which can be used to all purposes — to a certain degree — for meetings, educational uses, etc. which the public expects to be provided and secondly those for which groups and organizations will take the initiative. Consequently the latter have not yet been built, as the establishment is new and has been in use for one year only.

The main purpose in providing the establishment was in our mind, to create a place where personal contacts could be made between groups and individuals, to stimulate discussions and personal activity. This would simultaneously serve the interests of the individual members of the community and promote the aims of a democratic society.

The largest meeting place — the square — has been located so that it is separated from the road traffic and in such a way that it is natural for pedestrians to use it for short cuts or to reach the two bus stops. The interior of this part of the block is principally conceived as a grid with corridor connections crossing at right angles. Coordinated with it are the masses of the newly erected premises in the shape of rooms or light courts. The parts of the interior of this block that have not yet been built-in form a reserve for such buildings as may be needed in the future and which can be located along the paths of communication to be extended. Facing the square is a general public entrance to the leisure premises with laterally to the left a cloak-room and spacious toilet section. Through a large entrance hall with benches fixed to the wall, tables and chairs the visitor reaches the meeting halls, the library and other rooms. Directly adjacent to the entrance hall is a small café. Further we reach straight from the entrance hall the largest indoor room, called the theatre. The floor of this hall can be inclined for the auditorium at theatre performances etc. and made level with the stage floor e.g. for dances and celebrations. The stage equipment can also be used for the open-air theatre in the sloping ground behind the stage-building. Over this theatre is the »meeting hall», the third in size of the indoor rooms. It can hold 100—120 persons and is reached by way of an open staircase from the entrance hall. The importance of a library situated in the centre of this group of premises was repeatedly stressed by various groups contacted when preparing the program. The result is the Årsta branch for adults of the City Library — the children's library is in the school. At present the library contains 12,000 volumes. Adjacent to the entrance hall is also a studio which can be divided by curtains. The music room holds 220 seats, a stage and a choir gallery as well as auxiliary space. The smallest type of rooms, holding 7—15 people, has been placed above the music room. Four of them have been made

sound-proof to make musical practice possible. The corridors etc. to these rooms have an ample number of cupboards which can be locked, for clubs and study groups, etc. The largest indoor room, having 600 seats, is the cinema which is situated in a separate building facing the square. The cinema hall is equipped with a small stage and space for artists etc. performing on special occasions such as New Year's concerts, jazz sessions etc. The wing for social welfare and other services contains i.a. dental welfare, child and maternity centre, the district medical officer, the health insurance branch office and a dispensary. The ground floor of the same wing contains different kinds of shops. Private doctors' and dentists' surgeries, the registrar's office, a bank and a restaurant besides gentlemen's and children's outfitters' are in the building on the other side of the street (Hjälmarvägen), the restaurant is at the corner (Årstavägen).

When we planned the buildings, great stress was laid on the possibility of changing the function. In the case of such parts of the buildings as are intended as a reserve, the constructional scheme of concrete slabs — concrete pillars has been used as a frame.

The constructional materials have for the greater part been left visible.

Our conviction has been that buildings and rooms only should be a frame for human activities. The value of the building itself has been compelled to subordinate itself in favour of the space conceived by the individual. In that space the »wall» is much more important for the human being than the building volume itself.

Neighbour units and centres

By Y Larsson

p. 290—291

When planning the suburbs of Stockholm, the common needs of the inhabitants were formerly greatly neglected. These suburbs were regarded as purely residential areas. So far as the retail trade was concerned, there were only small shops within easy reach, sufficient to satisfy the daily needs of the suburbs; it was presumed that for their other requirements, they would do their shopping in the city proper.

In the early 'forties, however, there was a change in this respect. When Gubbängen was planned, the collective requirements were included in the design from the outset, and at Årsta, it was intended that shops, public offices and buildings should be concentrated to a centre which now forms the main centre of Årsta. It is only to be regretted that this plan, which was in the main completed ten years ago, was not put into effect at the time, and that it was not realized until this district with its 20,000 inhabitants was fully built up. Similar plans are now being carried out with

greater resolution in the new, large suburbs of Vällingby, Högdalen, and others.

This new feature in the Stockholm town-planning policy is dictated by purely practical considerations. For the suburbs the distances to Stockholm are entirely too far for them to have to be dependent on the shops there. The new parts of the town must have their own full complement of well equipped shops. If the arrangements for retail trade are to be satisfactory from the point of view of customers and tradesmen alike, then the right thing to do is to concentrate these shops to a centre specially designed to meet their requirements, close to the traffic centres, and with space for the buildings required for the cultural sides of life.

A building programme with so many interesting components also offers many interesting problems from a town-planning and architectonic point of view. It is only natural that one has tried to solve them in forms which proclaim clearly that here, there is no longer any question of garden city idylls and a betrayal of the big city—here, under the dark autumn skies, we find a landscape typical of a large city, with tall houses and attractive shop fronts, restaurants, fluorescent lighting, self service, escalators and all the other amenities around which the inhabitants of a big city like to throng in order to feel at home.

We find our bearings more easily and feel more at home in a confined milieu with an external character if its own. Even in a city like New York, with its chess-board network of streets and its monotonous blocks of buildings, we soon find that these different blocks with their shops and the lively traffic in the streets nevertheless acquire a character of their own, and we form a kind of neighbourhood unit of our own, with which we become on friendly terms and in which we feel at home. This inherent longing for an environment on a human scale is a thing the town planner should take hold of and develop.

Sociological study of a community centre

By G Åsvärn and B Mathsson

p. 292

Årsta Centrum is the name of the first complete community centre in Sweden. Årsta is one of the southern suburbs of Stockholm and houses approximately 22,000 people. A research project is now being planned, designed as a sociological study of the importance and functions of a suburban centre. By extending the project over a three-year period, the investigators hope to measure the changes which may occur as the centre becomes more widely known and integrated into the community. The preliminary plan includes a comprehensive study of

the centre as a whole. So far, however, the available research grant is limited to the leisure time facilities of the centre.

Community centres and democracy

By C-F Ahlberg

p. 293

In current town-planning discussions the question is often raised how physical planning can promote a democratic culture. Here the focus of interest has been concentrated on community centres, leisure time establishments — especially for young people. The article stresses their importance. After defining the concepts community centres and democracy, the author maintains that this should not obscure the other intrinsically important aims of a democratic culture such as making family-life richer, reforming the school system and democratizing work conditions — with which questions complex architectural problems are connected.

The use of schools for leisure purposes

By H Zimdal

p. 294

The author discusses the leisure problem in relation to industrialization and the steadily increasing need of premises for adult education, physical culture, amusement and recreation.

He investigates the present supply of premises and the planned requirement of new ones — of different types — for the schools and discusses the greater or lesser degree of their suitability for leisure time activity.

A better survey and coordination of the premises required for leisure and educational purposes are needed and in this connection town planning occupies a key position.

Youth centres

By K-E Granath

p. 295—296

More than earlier generations and in a different way, our present day young people need help and support from the community, not least in the case of their leisure hours. They must have a place to go to, premises in which they can gather.

In Stockholm, youth organizations receive considerable grants from the City authorities, in the first place intended to cover rents. At present these grants amount to about Kr. 800,000 a year. About a quarter of the population of Stockholm, i.e. about 160,000 are children and young people between 7 and 25 years of age. This number grows fast in the case of 15—20 year olds and is expected to increase from 33,000 in 1952 to 58,000 in 1959.

About 30 % of the number of children and young people aged 7—25 are more or less active members of youth

organizations. Experience has shown, however, that it is chiefly among the big group of youngsters not belonging to organizations, that "youth problems" occur. Besides providing aid to organizational activities, the City authorities therefore run, under their own management, a relatively comprehensive recreation scheme for young people, for which the city's youth centres are used in the first place.

The youth centre activity was started in 1939 by the Child Welfare Board and has developed into an important factor in the City's "preventive" youth welfare system. At present there are 25 youth centres, but a considerable extension of the activity is being planned already. Only very few of these centres were originally designed and dimensioned for this youth activity purpose, so that the term "youth centre" is in the majority of cases a little too pretentious.

The chief object of a youth centre is: to meet the demands for free-time occupation of the young people in a housing area, to provide premises for the activity of various youth organizations in so far as this need is not satisfied elsewhere and to form a local centre for the entertainment of young people.

In Stockholm the youth councils have already at their disposal a considerable number of similar premises of their own (youth councils are independent committees, set up in each parish of the city, to promote the collaboration of the several youth organizations for common purposes). At the same time the individual youth organizations should be helped and stimulated in their endeavours to procure their own club-premises.

A condition for adequately satisfying the need of youth premises is, that they are included in the plans for new districts—and also when planning the clearing or completion of existing built-up areas—in the same way as other collective establishments are included.

FÖRENINGSMEDDELANDEN

Styrelse och funktionärer inom Svenska Arkitektföreningen för år 1955

Styrelse: Ordförande: Mats Erik Molander (nyval), v. ordförande: Lennart Uhlin (nyval), sekreterare: Hans Asplund (omval), klubbmästare: Sten Ramel (nyval), skattnästare: Per-Olof Olsson (omval), bisittare: Carl-Axel Aking (omval), Anders Berg (omval), Peter Cel-sing (omval), Torsten Westman (omval), revisorer: Lennat Bergvall (omval), Seth Torné (nyval). *Representanter i Svenska Teknologföreningens styrelse:* Ordinarie: Mats Erik Molander (omval) och Lennart Uhlin (nyval), suppleant: Per-Olof Olsson (omval). *Representant i Svenska Teknologföreningens biblioteksnämnd:* Lennart Holm (omval).

DIVERSE

Ensamhetens torn

Med anledning av att några kloka fruar i Västertorp startat en kontaktklubb för att bryta förortsisoleringen.

Sommarluftiga bostäder i Gamla stan

Hyresgästerna i huset Johannesgränd nr 5 i Gamla stan bebor verkligt sommarluftiga bostäder. Familjen Lundell bor i den värst utsatta lägenheten och har endast på sina ställen en tunn tapet som enda skydd mot yttrevärlden. Man kan verkligen påstå att huset är moget för rivning. En nödortfåg knackning av

Så tyst går ingen i en öde öken, så stram, så anspänd på sin kant och vakt

som förortsfrun, och som en nyinflyttad fröken

i denna iskallt obekanta trakt där ens privatliv är så grymt intakt.

De kurar skyggt i sina hörn och gömmen och ser sin granne gå förbi med stumt förakt.

De håller känslorna så strikt i tömmen att ingenting de tänker kan bli sagt. I gatans brus är tigandet kompakt.

Men något kallar dem med sällsam makt i frusna rum, i enslighetens schakt. En blick, ett ord är nog att sluta strömmen,

och staden blommar i exotisk prakt när det blir verklighet av önskedrömmen:

kontakt, kontakt!

(»Gaut» i DN 4/12 1954.)

huset har blivit gjord så att tegel och putsning inte liksom tidigare skall hamna i huvudet på förbigående. Men rivningen av huset kommer säkert att dröja då hus byggda på 1600-talet äro speciella godbitar för Gamla stans vänner med Vera Siöcrona i spetsen. Så tills vidare får nog hyresgästerna finna sig i att bo i verkligt sommarluftiga bostäder.

Text och fotografi: G Burstein, Stockholm.

De byggnader som är avbildade på vidstående bilder, ser vid första anblicken inte särskilt anmärkningsvärda ut på något sätt. De ligger i Westmoreland-distriktet utanför Washington, USA, och ser ut som de allra flesta andra enfamiljshus i närheten. Det är också det som är meningen att de skall göra. De är nämligen inte alls bebodda utan inrymmer transformatorstationer. The Potomac Electric Power Company har på senare år byggt ett 30-tal sådana transformatorstationer på detta hemtrevliga sätt i Washingtons förstäder, detta för att inte den arkitektoniska nivån skall dras ned i de mer exklusiva distrikten.

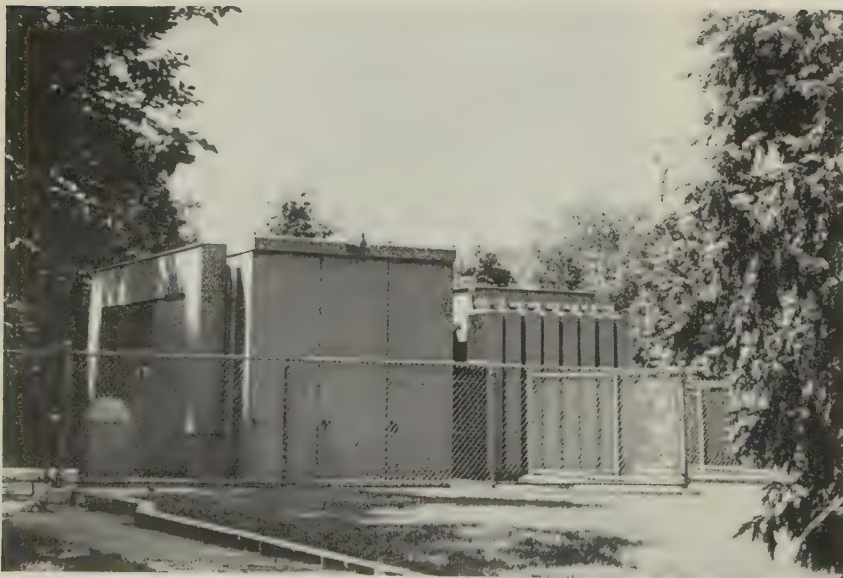
Men dessa »bostadshus» måste naturligtvis skötas mycket väl också och på bilden ovan ser man hur ett par anställda vid elektricitetsverket håller på att klippa gräsmattorna på tomten. Husen som skymtar till vänster är alltså riktiga bostadshus. På bilden nedanför ses en annan el-arbetare ägna sig åt fönsterputsning, eller rättare sagt putsning av den skiva bakom glaset på vilken har målats persienner och gardiner och till och med en vas med blommor i.

I fönstersmygen sitter ett lysrör infällt som tändes automatiskt vid mörkrets inbrott. Vid en lämplig tidpunkt senare på kvällen släcks det och en stund senare tänds en lampa uppe i sovrumsvåningen. För en halvtimme eller så.

För alla dammsugaragenter och borstförsäljare som råkar knacka på dessa dörrar ter sig nog det hela något förbryllande. Men för invånarna i närheten kanske det är bra med tysta grannar. Som dessutom kan förefalla att ha en så oklanderlig livsföring.

I New York har man däremot definitivt bestämt sig för att visa de otäcka transformatorstationerna som de är (se bilden nedtill t. v.), dock bör de vara väl inbäddade i grönska.

E Th

Fotografier: Pressens Bild.

Regeringen har fastställt den budget, som skall lända till efterrättelse för byggnadstillståndsgivningen under 1955. Den slutar på 2 218 milj. kr. och är oförändrad i jämförelse med årets. Med hänsyn till omfattningen av den nu pågående byggnadsverksamheten och angelägenheten att motverka en överansträngning av byggnadsmarknaden i vår och i sommar har regeringen emellertid funnit nödvändigt föreskriva, att de olika byggnadskvoterna under första halvåret endast får utnyttjas till 25 proc. I vad mån återstoden av kvoterna får tas i anspråk för tiden därefter kommer regeringen senare att ta ställning till.

Bostadsbyggandet ingår inte i denna budget. Förslag om bostadsbyggandets omfattning kommer att redovisas i statsverkspropositionen.

Tillståndsbudgeten för byggnads- och anläggningsarbeten under 1955 upptar för jordbruk, skogsbruk, fiske 3 milj. kr, egentlig industri 200 milj. kr, handel 81 milj. kr, samfärdsel, vatten- och avloppsledning 1 291 milj. kr, förvaltnings- och sociala ändamål m. m. 155 milj. kr, skolor, kyrkor, övriga samhällslokaler 260 milj. kr, militära byggnader 90 milj. kr., diversekvoten 120 milj. kr, semesteranläggningar 3 milj. kr och reservkvoten 15 milj. kr eller tillhoppa 2 218 milj. kr.

Av handels kvot går 20 milj. kr till riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap. Återstoden fördelas till fristående byggnader för handeln med 6 milj. kr, till oljelagringsanläggningar, kol- och koksfirmor, 8 milj. kr, till spannmåls-lagerbyggnader och kyl- och fryshus, 15 milj. kr till grossistföretag, 20 milj. kr till affärs- och kontorsbyggnader och 2 milj. kr i reserv. Återstoden av handels kvot, 10 milj. kr avses för hotell, restauranger o. d.

Av samfärdsels kvot får 830 milj. kr utnyttjas för kommunikationsdepartementets investeringar för affärsverken och statliga vägar, 5 milj. kr till hyreslokaler m. m. för kommunikationsverken, 120 milj. kr till icke statliga kraft- och belysningsverk, 50 milj. kr till spårvägar och busslinjer för lokaltrafik, 30 milj. kr till hamnar och farleder, 16 milj. kr till serviceanläggningar för motorfordon och 240 milj. kr till övriga vägar och anläggningsarbeten, inklusive vatten- och avloppsledning.

Förvaltningskvoten fördelas med 9 milj. kr på statliga förvaltningsbyggnader, 4 milj. kr på tingshus och fäng-vårdslokaler, 7 milj. kr på sociala byggnader, 20 milj. kr på kommunala förvaltningsbyggnader, 5 milj. kr på brandväsendet, 20 milj. kr på civilförsvaret och 90 milj. kr på hälso-, sjuk- och senneslövärd.

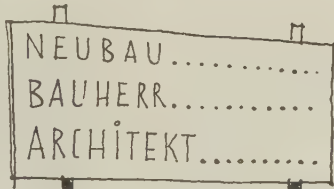
Kvoten till skolor etc. delas mellan ecklesiastikdepartementet, 210 milj. kr, kyrkor, församlingshem, försvarsdepartementet, 6 milj. kr, handelsdepartementet 4 milj. kr, samlingslokaler 15 milj. kr, badhus, tvätterier, idrotts- och andra fritidsanläggningar, 15 milj. kr.

»Bauen mit oder ohne Architekt» utgiven av Verband der Architekten und Bauingenieure, München. 44 sid.

Skriftens uppgift är enligt ingressen att göra den beklagansvärda byggherren till en lycklig byggherre. Att reda upp en hel del begrepp för honom — sist men inte minst genom att för hans ögon ställa de tyska arkitekternas hederskodex.

Enl. vad recensenten erfarit finns det

i Tyskland för närvarande ett otal personer, som utan att vara arkitekter erbjuder sig att producera byggnader »schlüsselfertig» utan »besvär» för byggherren annat än att det kostar honom en del pengar. Kvaliteten blir emellertid oftast satt i efterhand och därigenom uppstå framtida utgifter och bekymmer. Förhållanden som väl vårt land heller inte är helt främmande för.

Broschyren är lättläst och hållen i en klar och nykter ton. Den prydes med ett antal lustiga teckningar.

tv

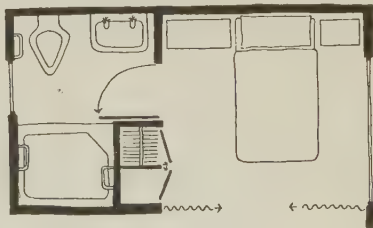
Housing för the elderly, utgiven av Massachusetts State Housing Board 1954, 24 sid.

1953 fick Massachusetts en lag som påbjöd uppförande av pensionärsbostäder i tillräcklig omfattning för människor med små inkomster, och i anslutning till denna lag har rubricerade broschyr utgivits.

Den varma mänsklighet och förståelse för de gamla och deras problem, som genomgående präglar utredningen är föredömlig. Kanske man också kan säga att dess syn på de gamla är en smula sentimentalt — men även om den är det, förefaller det mig trevligare med lite sentimentalitet än med den vanliga hårdkoktheten i officiella utredningar.

Det finns ingen »statistical person», inte heller någon »typical town», alla är de individuella och kräver varje gång ett visst uppbåd av kraft hos de projekterande arkitekterna till förnyelse av tankegångarna. Utredningen säger sig vilja ställa fram några enkla fakta om de gamla och deras omgivning med rätt för varje enskild arkitekt att själv komma fram till egna slutsatser.

I den tekniska avdelningen går man in på detaljer som t. ex. bäddningen — sängen fristående från vägg är idealiskt. Rummet bör kunna medge ytterligare en sängplats (vid enpersonsrum) för en sköterska vid sjukdomsfall. Bad och wc

bör vara rymliga och förses med lämpligt placerade handtag i väggarna. Trap-porna bör ha raka lopp och vara försedda med kraftiga handledare på båda sidor osv. I köket ingen hylla över 1,8 m för att inte fresta gamlingarna att stiga upp på en stol och drulla i golvet, underskåp bör undvikas, hellre hänger man upp grytor och kastruller direkt på väggarna 1,5—1,8 m över golv.

tv

BYGGSTANDARDISERING

Fönsterbänkar

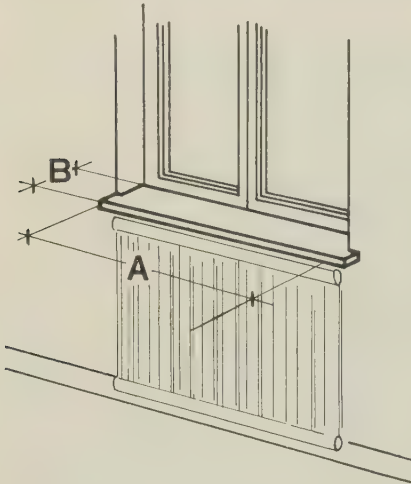
Byggstandardiseringens förslag till rekommendation

Byggstandardiseringens specialkommitté 832 Fönsterbänkar har utarbetat nedanstående förslag till byggrekommendation för inmurad och friliggande fönsterbänk och anhåller att alla som har synpunkter på förslaget framför dessa till sekreteraren under adress Byggstandardiseringen, Drottning Kristinas väg 73, Stockholm Ö, tel. 20 02 47, 20 02 67 senast den 7 mars 1955.

Förslaget

BR 582310. Fönsterbänkar för inmurning

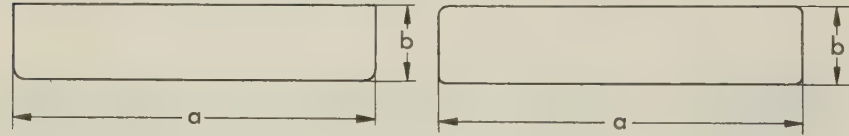
Byggmått, dm

A	8	10	12	14	16	18	20
B	1,2	1,5	(1,7)	(2)	(2,5)		

Storlek inom parentes bör undvikas.

Tillverkningsmått, mm

A	a max	a min
8	800	795
10	1 000	995
12	1 200	1 195
14	1 400	1 395
16	1 600	1 595
18	1 800	1 795
20	2 000	1 995

A	a max	a min
8	700	695
10	900	895
12	1 100	1 095
14	1 300	1 295
16	1 500	1 495
18	1 700	1 695
20	1 900	1 895

B	b max	b min
1,2	125	120
1,5	150	145
1,7	175	170
2	200	195
2,5	250	245

Ej angivna mått, liksom detaljer i det konstruktiva utförandet varom särskilda bestämmelser saknas, lämnas till fabrikanternas avgörande.

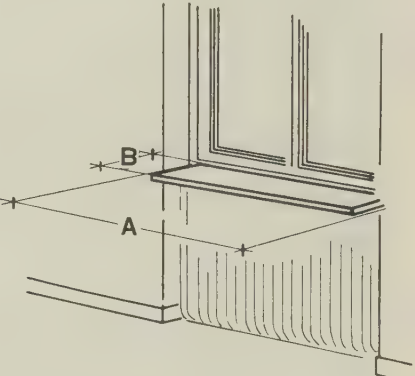
Specialkommittén har följande sammansättning:

- Arkitekt G Aspe, HSB, ordförande
- Arkitekt S Ancker, Sv. Arkitektförbundet
- Ingenjör G Eriksson, Sveriges Stenindustriförbund
- Byråchef E Jonsson, Sv. Värme- & Sanitetstekn. föreningen
- Ingenjör I Magnusson, Byggstandardiseringen, sekreterare

I förslaget har eftersträfvats, dels att få fram längder som ansluter sig till de i BR 56 73 10 och BR 56 74 10 rekommenderade fönsterstorlekarna, dels att underlätta lagerhållningen genom att begränsa antalet breddintervaller på bänkar. De föreslagna bredderna är valda med ledning av fabrikernas vanligaste leveranser. För att underlätta projektering har dessutom stödens läge bestämts för friliggande bänkar.

BR 582311. Friliggande fönsterbänkar

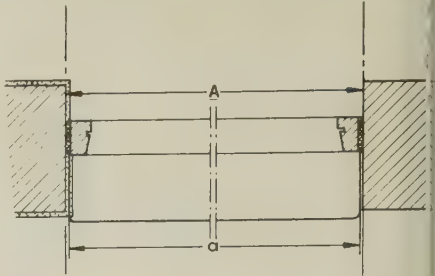
Byggmått, dm

Montering

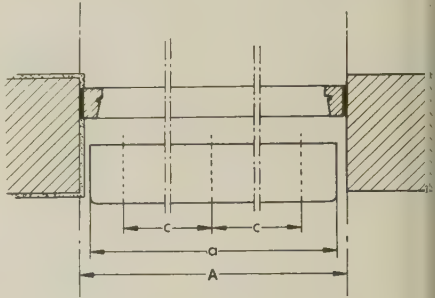
Modullinje vid putsad stomme.

Modullinje vid stomme som ej skall putsas.

Modullinje vid putsad stomme.

Modullinje vid stomme som ej skall putsas.

A	8	10	12	14	16	18	20
avstånd c vid 2 stöd	250	300	350	—	—	—	—
avstånd c vid 3 stöd	—	—	450	550	600	650	750

Tolerans ± 1 mm

Under arbetet med förslaget undersöktes den lämpligaste monteringen av fönsterbänk med tanke på riskerna för fönsterdrag. Därvid studerades i första hand utformningen av fönsterbröstning med slänt. Provingarna leddes av och var avsedda att vara en fortsättning på de av byråchef Erik Jonsson, Byggnadsstyrelsen, tidigare utförda proven beträffande radiatoruppvärmnings ordnande för att motverka fönsterdrag (se tidskrift VVS nr 10/1949). Resultatet av dessa provningar har utmynnat i följande anvisningar för montering, betingade av värmetekniska skäl.

Kommittén vill i samband med publiceringen av förslaget framföra sitt tack till Hertiljunga Cementgjuteri, HSB:s Riksförbund, Skånska Ättiksfabrikens Agentur AB och Sveriges Stenindustriförbund, vilka genom välvilligt bistånd möjliggjort provningarnas genomförande.

Kommentar till BR 58 23 10 och 58 23 11

Allmänt

Från en fönsteryta går en nedåtriktad kall luftström vilken förnimmes som drag. En under fönstret placerad radiator avger värme, vilket åstadkommer en uppåtriktad varm luftström. För att en person, placerad intill en sådan fönsteryta ej skall känna något drag fordras att den varma luftströmmen kan motverka den kalla och få den att ändra riktning. Detta befordras dels av att radiatoren har

tor värmeavgivning och dels av att den uppåtriktade varmluftströmmen ledes på lämpligt sätt.

Radiatorns värmeavgivning bör givetvis ej ökas utöver vad som erfordras för rummets uppvärmning.

För att leda varmluftströmmen på ett

lämpligt sätt fordras särskild hänsyn vid utformning och placering av fönsterbröstning och fönsterbänk. Då hastigheten på den varma luftströmmen snabbt sjunker vid rikttningsändringar bör sådana undvikas eller göras så små som möjligt.

Av värmetekniska skäl bör nedanstående mått tillämpas:

Inmurad fönsterbänk

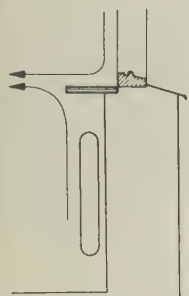

Fig. 1. Vid alltför stort utsprång på fönsterbänken ändras varmluftströmmens riktning.

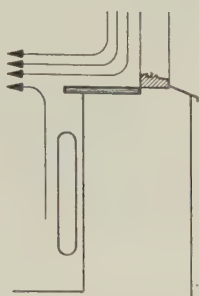

Fig. 2. Vid alltför djup bänknisch blir den kalla luftvolymen för stor för att påverkas av varmluftströmmen.

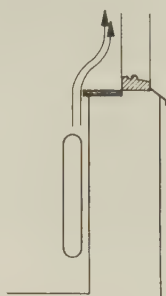
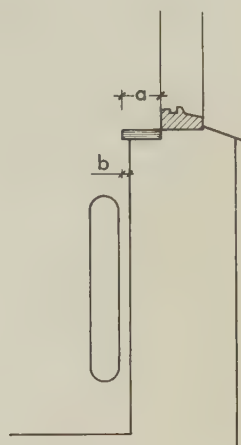

Fig. 3. Relativt grund bänknisch och litet bänksprång ger gynnsam luftcirkulation.

Friliggande fönsterbänk

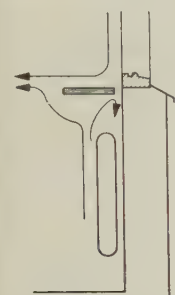

Fig. 4. Vid alltför smal springa mellan karm och bänk kan varmluftströmmen ej tränga upp. Jämför Fig. 1.

Fig. 5. Vid bredsprunga motverkas kallraset av den rakt uppstigande varmluftströmmen.

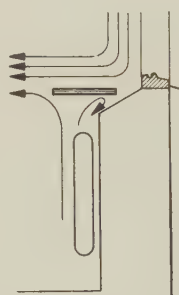

Fig. 6. Stort utsprång försvårar för varmluften att tränga upp genom springan. Jämför fig. 2.

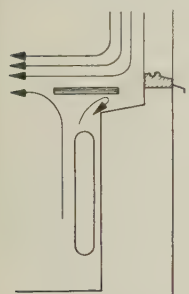
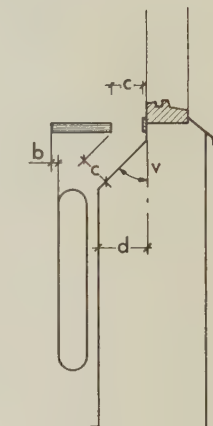

Fig. 7. Horisontell slänt försvårar för varmluften att tränga upp genom springan. Jämför fig. 6.

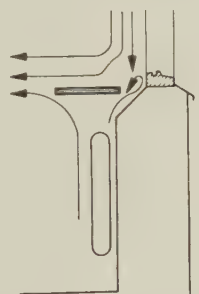

Fig. 8. Vid alltför bred bänk blir varmluftströmmen riktad horisontellt, varigenom dess förmåga att påverka kallluftströmmen minskas.

Fig. 9. Vid smal bänk har luftspringan mindre betydelse om varmluften utan hinder kan passera framför bänken. Jämför fig. 3.

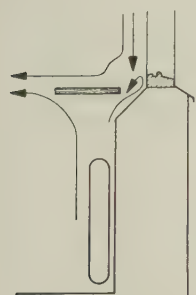
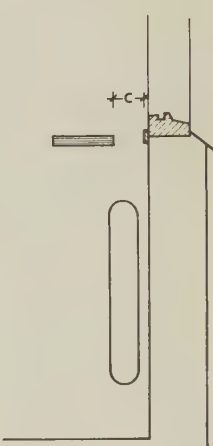

Fig. 10. Om radiatoren placeras alltför lågt avtar hastigheten på den uppstigande varmluften så att den ej kan motverka den kalla luftströmmen.

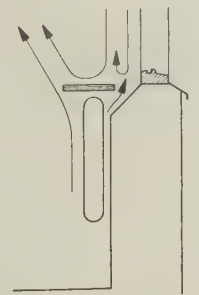

Fig. 11. Vid högt placerad radiator har varmluften högre utgångshastighet och kan påverka kallluftströmmen.

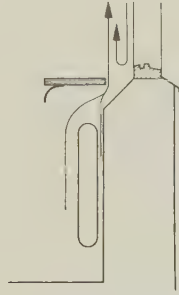

Fig. 12. Genom att anbringa en skärm som riktar den varma luftströmmen, synes den kalla luftströmmen kunna motverkas.

- a max. 125 mm (ev. 150)
- b max. 20 mm
- c 80 mm; min. 50 mm
- d max. 100 mm
- v max 45°

AVGJORDA TÄVLINGAR

Lekplatstävling

Den av Göteborgs stad anordnade tävlingen rörande åtgärder för utomhuslek har avgjorts.

Vid tävlingstidens utgång hade 31 förslag inlämnats.

Prisnämnden har beslutat att med 1:a pris om 2 000 kronor belöna förslaget »Oldtidssamfundet» av havearkitekt Eywin Langkilde, Köpenhamn, med 2:a pris om 1 800 kronor belöna förslaget »På lek» av trädgårdsarkitekterna Arvid Bengtsson och Robert Montan, Hålsingborg och med 3:e pris om 1 700 kronor belöna förslaget »Ene Bene Buse Back» av trädgårdsarkitekt Walter Bauer och fru Lisa Bauer, Lidingö med arkitekt Elin Conradi och möbelarkitekt Ann-Mari Lagercrantz som medhjälpare samt med 4:e pris om 1 000 kronor belöna förslaget »Önskemål för Stenette» av arkitekt Erik Allin, Ordrup, Danmark.

Vidare har prisnämnden beslutat inköpa för 500 kronor vart och ett av förslagen »Tradition med nyheter» av stads-trädgårdsmästare Thorsten Carlsson, Örnköldsvik, förslaget »Vila, rörelse och produktivitet» av hortonom studerande Klaus Händler, Alnarp samt förslaget »Barfotabarn» av konstnärerna Ewy och Lasse Andréasson, Stockholm.

Prisnämnden utgjordes av stadsträdgårdsmästare K E Axelson, arkitekter SAR Anna Branzell och Erik Glemme, redaktör Torsten Henrikson, stadsplanechef Koj Jonsson, trädgårdsarkitekt Martin Krook, fastighetsdirektör Frans Persson och överlärare Elsa Skäringer-Larsson.

Krematorium i Gävle

Den av Gävle stads Kyrkogårdsnämnd anordnade tävlingen om utbyggnad av nya begravningsplatsen i Gävle samt uppförande av krematorium å denna plats har avgjorts.

Vid tävlingstidens utgång hade 25 tävlingsförslag inlämnats.

Prisnämnden har beslutat utdela följande priser:

Första pris 7 000 kronor till förslag nr 13 »Skogsljus» av teknologer Alf Engström, Kristinehamn, Gunnar Landberg, Bromma, Bengt Larsson, Stockholm och Alvar Törneman, Hagalund.

Andra pris 5 000 kronor till förslag nr 24 »Ignis» av arkitekt SAR Bo Cederlöf, Göteborg med arkitekt Bengt Rendell och byggnadsingenjör Sven-Ake Lindberg som medhjälpare.

Tredje pris 3 000 kronor till förslag nr 14 »Mastaba» av arkitekt H G Hollman och arkitekt K Schentke i samarbete med arkitekt SAR Sven Gustaf Boström, Stockholm.

Dessutom har prisnämnden beslutat inköpa följande förslag:

För 2 500 kronor förslag nr 19 »Ars moriendi» av arkitekt SAR Sten Hummel-Gumälius, Uppsala och arkitekt EFG Jean Michon-Bordes, Stockholm.

För 2 500 kronor förslaget nr 5 »Färjestället» av professor Sven Ivar Lind, Stockholm, med arkitekter Axel och John Kandell som medarbetare.

Prisnämnden utgjordes av konsul Erik Nordström, komminister K F Pilström, arkitekter SAR Sven Häggbom, Gunnar Jacobson och Bengt Romare med bergsingenjör K Jeanson som adjungerad sakkunnig.

UTLYSTA TÄVLINGAR

Radioanläggning för »Radio Saarbrücken»

Radiobolaget i Saar, »Saarländische Rundfunk G. m. b. H.», utlyser i samförstånd med regeringen i Saar, företrädd av »Ministeriet för Offentliga Arbeten och Återuppbyggnad», samt A. K. S., arkitektkammaren i Saar, en tävling för att erhålla förslag till en radioanläggning för »RADIO SAARBRÜCKEN».

Berättigade att delta är, förutom de saarländare, vilka enligt tävlingsbestämmelserna äger rätt att delta, även alla självständigt arbetande arkitekter från samtliga medlemsstater i »Europarådet» samt från Schweiz och Österrike.

Prissummer:

Följande prissummer har fastställts: 1:a pris: 1 500 000 franska francs.

2:a » 1 250 000 » »

3:e » 900 000 » »

4:e » 750 000 » »

5:e » 600 000 » »

1:a inköp 400 000 » »

2:a » 350 000 » »

3:e » 250 000 » »

Tävlingsförslagen måste ha ingivits senast den 18 april 1955, kl. 17.00, till regeringen i Saar, företrädd av »Ministeriet för offentliga arbeten och återuppbyggnad» (Ministerium für öffentliche Arbeiten und Wiederaufbau), Genfer Strasse 2, Saarbrücken.

En gemensam besiktning av terrängen har planerats till den 24 januari 1955.

Mot insändande av en garantisumma på 4 000 franska francs, vilken bör inbetalas per check till regeringen i Saar (Ministeriet för Offentliga Arbeten och Återuppbyggnad), ställd till Herr Oberbaurat Jäger under beteckningen »Wettbewerb Radio Saarbrücken», kan tävlingsmaterialet avhämtas hos »Ministeriet för Offentliga Arbeten och Återuppbyggnad», Genfer Strasse 2, rum Nr. 8 b, Saarbrücken 1.

Garantisumman återbetalas till deltagare, vilka inom 8 veckor, räknat från dagen för utlämnandet av materialet, återlämna detsamma i oskadat skick.

Prisnämnden utgöres av:

I. Prisdomare:

Johannes Hoffmann, ministerpresident i Saar.

P Zimmer, borgmästare i staden Saarbrücken.

F Schlachter, generaldirektör, styrelseordförande för »Saarländische Rundfunk G. m. b. H.», Saarbrücken.

G Lorscheider, chef för ministeriet för europeiska och övriga utrikes ärenden, Saarbrücken.

J Meyer, statsråd, styrelsemedlem för »Saarländische Rundfunk G. m. b. H.», Paris.

O Steinert, dr, rektor för Konstfackskolan, Saarbrücken.

Suppleanter:

H Freiburger, dr, chef för utsändningarna från »Saarländische Rundfunk G. m. b. H.».

S Theis, styrelsemedlem för »Saarländische Rundfunk G. m. b. H.», Völklingen.

II. Specialprisdomare:

Billman, generaldirektör för »Saarländische Rundfunk G. m. b. H.», Saarbrücken.

Carlu, arkitekt, Paris.

Eiermann, professor, Tekniska Högskolan, Karlsruhe.

Feien, stadsplanedirektör, Saarbrücken
Glasow, teknisk direktör vid »Saarländische Rundfunk G. m. b. H.», Saarbrücken.

Jäger, kansli- och byggnadsråd, Saarbrücken.

Krüger, professor, arkitekt, Saarbrücken.

Lauritzen, arkitekt, Köpenhamn.

Suppleanter:

Otto, diplomingenjör, arkitekt, Saarbrücken.

Rheinstädter, kansli- och byggnadsråd, Saarbrücken.

Schneider, arkitekt, Köln.

Tekniska rådgivare:

Dietz, avdelningschef vid »Saarländische Rundfunk G. m. b. H.».

Elstner, avdelningschef vid »Saarländische Rundfunk G. m. b. H.».

Förhandsgranskare:

Bernasko, diplomingenjör, arkitekt, Saarbrücken.

Stadsplan för Ätvidabergs centrum

Ätvidabergs köping inbjuder svenska arkitekter och i Sverige bosatta utländska arkitekter i samarbete med arkitekter SAR att delta i en tävlan om ändring av stadsplanen för Ätvidabergs centrum.

Sammanlagda prissummer är 16 000 kr varav för priser 12 000 kr och för inköp 4 000 kr. Första pris kommer ej att understiga 6 000 kr och lägsta inköpssumman 1 000 kr.

Program jämte vissa kartor lämnas utan kostnad. Övriga handlingar erhållas från tävlingsfunktionären, byggnadschef Y Sahlin, Kommunhuset, Ätvidaberg, mot deponerande av 100 kr, som kan insättas å köpingens postgironr 10 47 50.

Tävlingsförslag skall vara inlämnat senast den 2 maj 1955.

Prisnämnden består av stadsarkitekt Sten Westholm, stadsplanechefen Gunnar Lindman, arkitekt SAR Stig Ancker, byggnadsnämndens ordf. civilingenjör Åke Elliot och kommunalfullmäktiges ordf. socialkurator Elis Karlsson.

Uppgift	Inlämn.-tid	Se Byggm.
Stadsplan för område i Bergen	21 mars* 1955	Nr A 7-54 s. I
Begravningsplats i Partille	2 maj 1955	Nr A 10-54 s. X
Stadsplan för Ätvidabergs centrum	2 maj 1955	Nr A 12-54 s. I
Förvaltningsbyggnader i Göteborg	16 maj 1955	Nr A 11-54 s. I

Lämna reproduktionsdugliga tävlingsritningar.

* Inlämningstiden framflyttad.

Betongblandare TIPP 150 U

transportabel efter bil

Tippblandarna är lätthanterliga och lämpliga för mindre byggnation, reparationsarbeten, ledningsarbeten i gator och arbeten i trånga lokaler. Levereras med stödfötter och dragstång.

TIPP-BLANDA DÅ DET GÄLLER MINDRE ARBETEN

65

VS-TEKNISKA BYRÅN

Ingenjör C E Lindgren

Torsvikssvängen 58 · Lidingö · Tel. 65 10 18

Konsulterande ingenjörsfirma för

Värme-

**Ventilations- och
Sanitetsteknik**

Utredningar, konstruktioner och program-
handlingar till alla slag av ång-, värme-,
ventilations- och sanitetstekniska
anläggningar.

Kontroll och besiktningar

ARKITEKTTÄVLING

Åtvidabergs köping inbjuder härmed svenska arkitekter och i Sverige bosatta utländska arkitekter i samarbete med arkitekter SAR att delta i en tävlan om ändring av stadsplanen för Åtvidabergs centrum.

Sammanlagda prissumman är 16.000:— kr. varav för priser 12.000:— kr. och för inköp 4.000:— kr. Första pris kommer ej att understiga 6.000:— kr. och lägsta inköpssumman 1.000:— kr.

Program jämte vissa kartor lämnas utan kostnad. Övriga handlingar erhållas från tävlingsfunktionären, byggnadschef Y. Sahlin, Kommunhuset, Åtvidaberg, mot deponerande av 100:— kr., som kan insättas å köpingens postgironr 10 47 50.

Tävlingsförslag skall vara inlämnat senast den 2 maj 1955.

Prisnämnden består av stadsarkitekt Sten Westholm, stadsplanechefen Gunnar Lindman, arkitekt SAR Stig Ancker, byggnadsnämndens ordf. civilingenjör Åke Elliot och kommunalfullmäktiges ordf. socialkurator Elis Karlsson.

Åtvidaberg den 20 december 1954.

ÅTVIDABERGS KÖPINGS BYGGNADSNÄMND

ELOM-SPEGELN

ELOM-spegeln är patenterad
och kontrollstämplad

är en svensk kvalitetsprodukt. Den är oumbärlig för badrum, sanitära inrättn., sjukhus och skeppsinredningar m. m.

EGEN TILLVERKNING

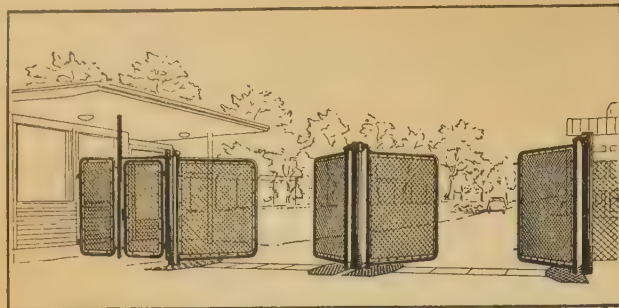
LEVERERAS MED **25 års** GARANTI MOT FUKT

Folieringen är skyddad med glas på båda sidor.
— Lagerföres rekt. med rundpolerad kant —

MALMÖ GLASINDUSTRI

E. LOHMÄNDER

Glaslager, Glassliperi, Metall- och Spegelfabrik
Spårväggsg. 14 - MALMÖ - Telefon 138 15

Elektrisk

GRINDMANÖVRERING

Vi leverera elektriskt drivna grindstängningsmaskinerier, för såväl svänggrindar som skjutgrindar, portar etc. Manövrering med tryckknappar eller strömställare, ev. i kombination med signallampor.

Begär utredningar och kostnadsförslag från ASEA, Telferbyrå, Stockholm 1.

ASEA

ROLAND EDSTRÖMS ÅKERI

STOCKVIKSVERKEN — Tel. Sundsvall 694 25

UTFÖR SCHAKTNINGAR OCH
TRAKTORARBETEN

MASKINGRÄVNINGAR

PLANERINGSARBETEN

Yrkeskunnig personal

INFORDRA OFFERT!

Svenskt S-märkt

5 elektr. hand-
bormaskiner
med förstärkt
isolering —
därför
S-märkta

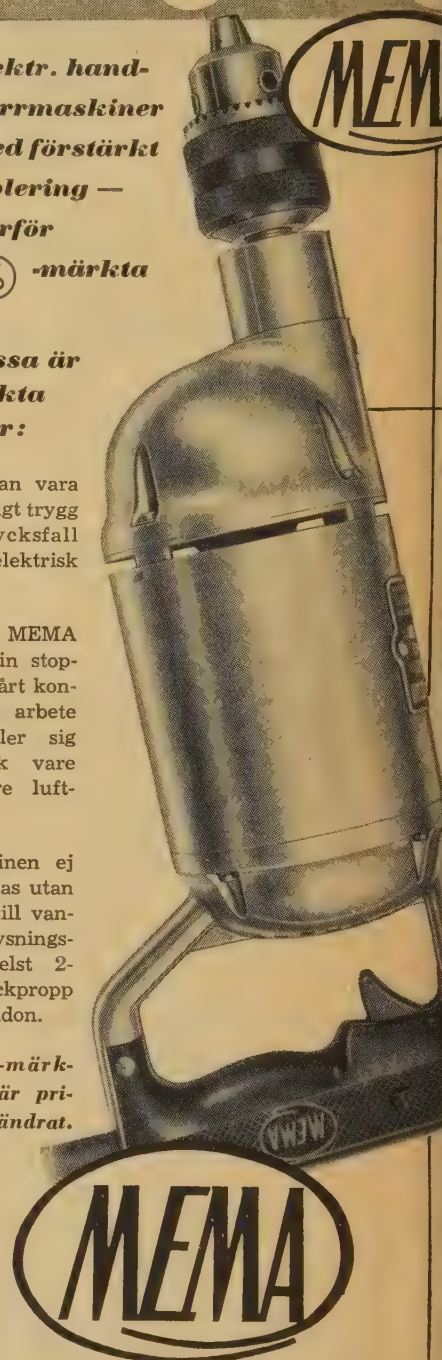
**Att dessa är
S-märkta
betyder:**

att Ni kan vara
fullständigt trygg
mot olycksfall
genom elektrisk
ström.

att en MEMA
bormaskin stop-
par för hårt kon-
tinuerligt arbete
men håller sig
kall tack vare
effektivare luft-
spolning.

att maskinen ej
skall jordas utan
anslutas till van-
ligt belysnings-
nät medelst 2-
polig stickpropp
utan jorddon.

**Trots S-märk-
ningen är pri-
set oförändrat.**

C
17

Typ	Spindelhast. r/m vid belastn.	Max. borm- diam.
1600 S	350 varv	13 mm
1610 S	600 "	10 "
1601 S	1000 "	8 "
1601 A/S	2000 "	6 "
1610 B/S	2400 "	6 "

MILDENS ELEKTRISKA MOTOR AB
Spånga • Tel. Stockholm 36 25 20 (växel)

Säljes av järn- och maskinaffärerna

Entreprenör för
”Årsta Centrum”

FACKFÖRENINGARNAS BYGGNADSPRODUKTION

Saltmätargatan 8

Tel. 22 26 00

*Vid behov
av plåtarbeten*

vänd Eder till

L. TEGELBERGS PLÅTSLAGERIFIRMA

STRÖMSBROVÄGEN 8—10, Box 279, GÄVLE 1

Tel.: 204 58, 135 58

Vi utföra alla slags plåtarbeten inom byggnadsbranschen såsom taktäckning, garnering, ventilationstrummor, reparationer samt takmålning. Vår mångaåriga yrkeserfarenhet borgar för ett fackmässigt utförande.

BEGÄR ANBUD
FRÅN OSS

DALARNAS
LEDSTÅNGSFABRIK

RÄTTVIK • TELEFON 181 24

har levererat

*trappor, ledstänger
samt räckeöverliggare*

av teak

TILL ÅRSTA CENTRUM

Infordra offert å våra tillverkningar

Humana priser, fackkunnig personal

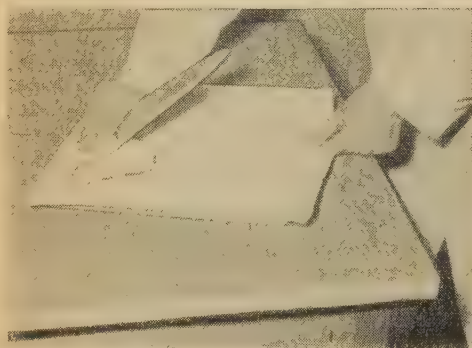
SNICKERI-GALON

ett nytt material för beklädnad av dörrar, dörrfoder, luckor, lådfronter, golvsocklar etc. i kök, boningsrum, arbetslokaler och andra utsatta utrymmen.

Snickeri-Galon är slitstark, elastisk, dekorativ, färgbeständig och tvättbar. Lika lätt att fästa på underlag av plywood eller lamellträ som på gips, asbestcement och träfiber.

Snickeri-Galon är tidsbesparande och arbetsbesparande.

Snickeri-Galon finns i färgerna daggblå, turkosgrön, sandbeige, silvergrå och vit och nyanserna överensstämmer med Bygg-Galons. Snickeri-Galon i dessa populära och användbara färger säljs av byggmaterialhandlare, färghandlare och andra ledande affärer i branschen.

Köksluckor, lådfronter, dörrfoder och golvsocklar klär man snabbt och behändigt med Snickeri-Galon. Det limbelagda materialet placeras över luckan och strykes slätt med gummikavel, gummirakel el. dyl. Därefter vikes materialet runt kanterna och fästes lämpligen enligt den av oss patentsökta metoden. Läs närmare därom i vår broschyr "Snickeri-Galon".

Snickeri-Galon är patentsökt och har samma ytegenskaper som Bygg-Galon:

slitstark
elastisk
diffusionstät

färgbeständig
tvättbar
nötsäker

- och för väggar och andra ytor är BYGG-GALON på sin plats!

Väggar och tak i bad- och tvätttrum på Skara Alderdomshem är klädda med Bygg-Galon.

Civilingenjör Björn Hansson, byggnadschef i Skara, har prisat Bygg-Galon och hans erfarenheter av materialet är bara positiva.

BYGG-GALON har mitt fulla förtroende

"Så snart jag hörde talas om Bygg-Galon blev jag intresserad av materialet. Målarmästare John Nygren här i Skara har låtit klä flera utrymmen med Bygg-Galon, bland annat i vårt ålderdomshem och i några kök. Målarmästaren tyckte om att arbeta med Bygg-Galon, och jag tycker resultatet blivit strålande. Läger man därtill att Bygg-Galon är underhållsfri, vattentät och lättrengörbar så måste man ju vara nöjd. Vi kommer att använda Bygg-Galon på flera platser ty Bygg-Galon har mitt fulla förtroende."

GALON AB

Camlestadsvägen 14, Göteborg 13

Var god sänd mig utan kostnad
prover och informationsmaterial
om SNICKERI-GALON.

Namn
Firma
Adress
Postadress

← Sänd en eller båda →

Varje meter Galon/
är garanterad med
detta märke

GALON AB

Camlestadsvägen 14, Göteborg 13

Var god sänd mig utan kostnad
prover och arbetsbeskrivning för
BYGG-GALON i text och bilder

Namn
Firma
Adress
Postadress

Tack och lov att man har
**lättskötta
linoleumgolv**

Varken för en liten grabb eller för en hund är det lätt att jämt tänka sig för och vara försiktig med golvet. Men har man Forshaga linoleumgolv går det bra ändå. De är så lätta att få fina och rena igen.

Visste Ni för övrigt att linoleum i sig självt är bakteriedödande? Ett viktigt plus inte minst med tanke på barnen!

Generationers erfarenhet talar för

FORSHAGA
LINOLEUM

Det ledande ljuskopieringspapperet
Blått — Rött — Svart
Specialsorter

BELYSNINGSMASKINER
FRAMKALLNINGSMASKINER
KOMBINERADE MASKINER

AKTIEBOLAGET OZALIDKOMPANIET

Göteborg

Representanter i

STOCKHOLM, GÖTEBORG, MALMÖ

Utställningsvagnen blev en succé under Skogsveckan i Stockholm

VÄRMLANDS- VAGNEN

löser ändamålsenligt personalutrymmes-
frågan på Edra arbetsplatser

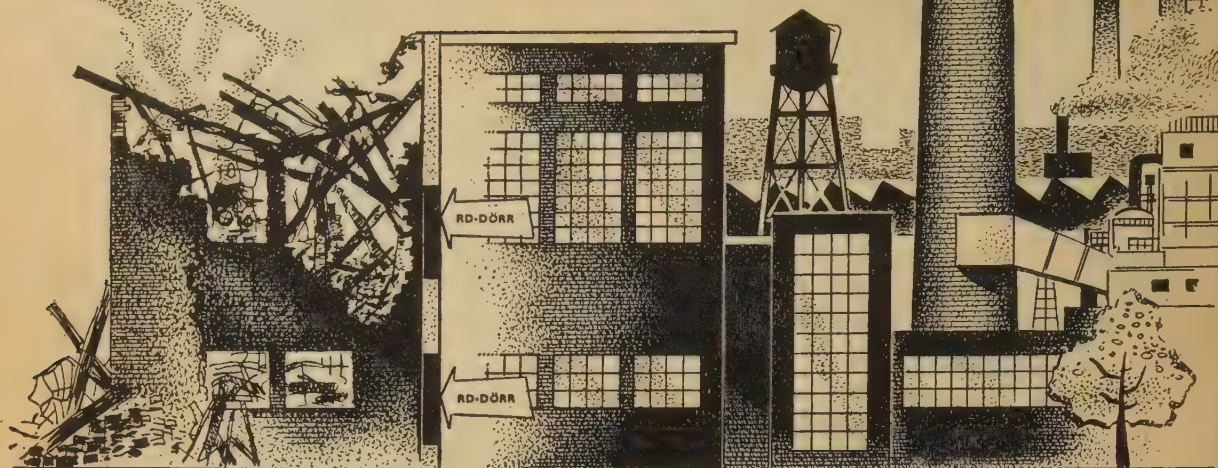
Vi tillverka 2—6-mans förläggingsvagnar, 15-mans
matsalsvagnar, 4—6—10—12-mans rastvagnar

FIRMA
BYGGLEVERANSER

Tel. Fabr. SÄFFLE 40072, kont. GRUMS 322—100

*Det brinner
för ca 100 miljoner kronor
årligen enbart i Sverige*

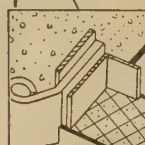
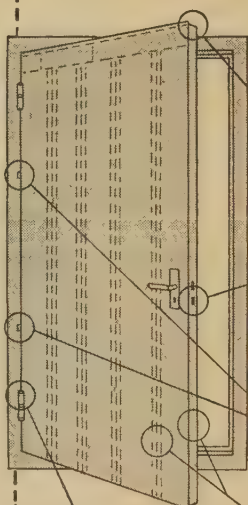
Det lönar sig att räkna med **ROSENGRENS** vid värden av värden

Hit, men inte längre ...

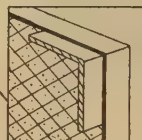
Storbranderna ökar oroväckande. Enbart i Sverige uppgår de materiella skadorna till mer än 1/4 miljon kronor per dygn — ekonomiska förluster genom driftsavbrott o.dyl. ej medräknade.

Stora värden står alltså på spel. Det är därför nödvändigt att bygga ett säkert brandskydd — ett brandskydd som man kan lita på. Till ett säkert brandskydd hör en motståndskraftig branddörr. Ofta markerar branddörren gränsen mellan partiell skada och total förödelse.

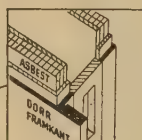
Rosengrens branddörr typ RD isoleras med fast gjuten massa s.k. "kassaskåpsisolering". Detta gjutförfarande garanterar isoleringsjämnhet över hela dörren. Massans styvhet och höga isoleringseffekt bidrager dessutom till att RD-dörren kan göras tunnare och smidigare än andra branddörrar. RD-dörren ger också säkrare brandskydd, billigare installation, lägre underhållskostnad och längre livslängd.

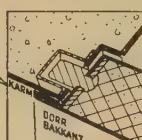
Gångjärnens fastsättning
i såväl dörr som karm ger alltid perfekt passning mellan dörrbladet och karmen.

Hörn-förstärkning
i alla fyra hörnen ger extra stadga och täthet åt dörren.

Låslådan
— som ligger helt inbäddad i asbest — är tät och passar till alla standardlås.

Fasta bakreglar
säkrar dörren i karmen även om gångjärnen deformeras vid brand eller inbrottsförsök.

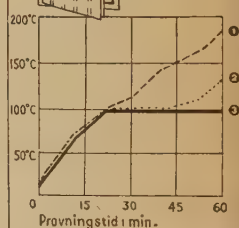

Fast gjuten massa
s.k. "kassaskåpsisolering" ger isoleringsjämnhet och extra styvhet åt dörrbladet.

Före hopsättningen grundmålas varje detalj ut- och invändigt för att skyddas mot rostbildning.

Vill Ni veta mer om RD-dörren, ring eller skriv efter utförligare upplysningar.

Provningsdiagram för brand- dörr typ RD

1. Vid låslådan, som utgör ca 2 % av den totala dörrytan.
2. Vid en av stagprofilerna.
3. På en punkt mellan stagprofilerna, där utrymmet mellan dörrplåtarna enbart utgöres av isoleringsmassa.

BRANDHÄRDIK KLASS 30'
BRANDPROVNINGS-TID 1 TIM -
TILFÖRDRIFEN KONTROLLERS
AV STATENS PROVNINGSINSTÄLT
FÄR EJ ÖVERMÅLAS
ROSENGRENS - GÖTEBORG

ROSENGRENS

ger mervärden för värden av värden

E A ROSENGRENS AKTIEBOLAG

GÖTEBORG - STOCKHOLM - MALMÖ - NORRKÖPING

Ur Byggtjänsts utställareregister...

Air-Panel
AB Alcometaller
Alifablaget AB
Allm. Handels AB
Alvenius Industrier AB
Firma Alve
Amerko
J. R. Andersson & Co AB
AB Ankarstrums Bruk
Ankarstviks AB
AB Arki
AB Axradiator

Bara Tegelbruk
Bergbolagen AB
Bröd. Bergkvist
AB Betongindustri
AB Billingsfors-Långed
Bjurstorps Marmorverk
Björbo Snickerifabrik
AB Boardförädling
AB Bofors
Bolinders Fabriks AB
AB Bona
AB Boston Blacking Co.
AB Byggbättring
Byggmästarnes Material AB
Byggnadsmaterial AB Lindvall
& Co

Ruben Carlsson
AB Casco

Ark. Elisab. Dahl

Eaglas AB
Bröderna Edstrand AB
AB Egna Bostäder
Firma Eldskyddsfärg
Elektriska AB Helios
Elektrolux Svenska Förs. AB
Elektronikbolaget AB
Ing.-firman Elfa
AB Elitemballage
Ing.-firma Sven Enberg
Ing.-firma Pehr Engwall AB
AB Enköpings Verkstäder
Enwex AB
AB Viktor Eriksson & Co
AB Ernström & Co
Eskilstuna Jernmanufaktur
AB Evalet
Evers & Co AB
Ingenjörfirman Exquilsita

Fehrlins H & F AB
AB A. K. Fernströms
Granitindustrier
Bröd. Forssells Konststensgj.
Gunnar Fredrikson AB
Adolf Fredrikssons Trävaru AB
J. W. Fredrikssons Stenhuggeri
AB Fribärande Trä-
konstruktioner
AB Ragnar Fruncks Järnaffär
Industri AB Furuplywood

Galon AB
Förenade Golv AB
Firma GB-Produkter
AB Gjutgods & Smide
AB Glasbetong
Glasmosaik AB
Firma Gorvak
Granit AB C. A. Kullgrens
Enka
Gropptorps Marmor AB
AB Grythytt Skifferverk
Bröd. Gustafssons Stenhuggeri
AB
AB Gustavsbergs Fabriker

Harge Tegelbruks AB
Hector & Co AB
AB Olof Hermelin
Holländska Tegelförsäljnings
AB
Holmqvist & Co AB
Holmsunds AB
AB Hoover-Tjänst
AB HSB-Boro
AB Hudda Skogsindustrier
Husqvarna Vapenfabriks AB
AB Håkansson Industri
AB Hårdmetall-Verktyg
Höganäs-Billesholms AB
Erik Höök & Co

AB Iföverken
Iggesunds Bruk AB
AB Industrigravry
AB Industrimetoder
AB Industristolar
AB Ingelsten & Co
AB Isoflex
Isolerings AB WMB

Ji-Te AB
AB A. M. de Jong
Firma Erik Jonsson
Järn & Plåt AB
Jönköpings Fanér AB

Karlholms AB
Bröderna Karlsson Metall-
industri AB
Karta & Oaxens Kalkbruks AB
AB Klosters Fabriker
Kockums Jernverk
Kramfors AB
Claes Kreuger Ing.-firma
Kroppstadsfors AB
Kungsbeslag AB
Kungsörs Bleckkärlfabrik
AB Gustaf Kähr
Köksmaskin AB Komfort

AB Lagerstedt & Krantz
Lamellgolv AB, Fönster-
avdelningen
Lanna Stenhuggeri
Legablaget
John Lemon & Co AB
Lenna Bruks AB
Ingenjör Joel Liljendahl
Lindhés Partiaffär
Linoleum-AB Forshagas
Försäljningscentral
AB Oscar Ljungbergh
Ljungdahls H. & F. AB
Ljusne-Woxna AB
AB Kurt Lundberg
AB Lundell & Zetterberg
Lundqvist & Huddéns Tegel-
o. Trävaru AB
Luth & Roséns El. AB
Låsfabriks AB
AB Låsteknik
AB Lövträförädling

AB Maestro
AB Matak
Metallhyttans AB
Mo & Domsjö Treetex AB
Munksjö AB
AB Myresjöhus
Mälardalens Tegelbruks AB

AB Nord. Armaturfabrikerna
Nord. Gummifabriks AB
Overman
Nya Asfalt AB
Nya Murbruksfabr. i Sthlm AB
AB Nybrofabriken
Näfveqvarns Bruks AB

Ohlén & Nilsson AB
Knut Olsson & Co
P. Olsson & Co AB
Olsson & Rosenlund AB
AB Joh. Ohlssons Tekn. Fabrik

Plast AB Haga
Primus Pettersons Järnaffär

AB Radius
Ramos & Co AB
Bröd. Randén AB
Rockwool AB
E. A. Rosengrens Aktiebol.
Rostners Fabriks AB
AB C. Gottfr. Rystedt

Sala Tegelbruks AB
C. A. Sandström
AB Separator
Skand. Eternit AB
Skyttorps Snickerifabrik
AB Skanska Cementgjuteriet
Skanska Plattsättnings AB
Skanska Ättikfabriken AB
Skövde Gasbetong AB
Slottsmöllans Tegelbruk
Smedjebackens Valsverks AB
Smedstorps Snickeriverkstad
Industri AB Solid
Bröd. Sparrings Kassaskåps-
fabrik
Stenbolagen AB

AB Stenemalj
Stockholms Gasverk
Stockholms Reveteringsfabrik
Stockholms Siporexfabrik AB
String Design
AB Strömman & Larsson
Sueciaverken Motor AB
Sundsvalls Perspektivfönster
AB
AB Svensk Golvindustri
AB Svensk Värmemätning
AB Svenska Bindgarnsfabriken
Svenska Brandskydds-
föreningen
Svenska Cellulosa AB
Svenska Cementföreningen
Svenska Cementförsäljnings
AB Cementa
AB Svenska Fläktfabriken
AB Svenska Icopal- och Tak-
pixfabr.
Svenska Industribyggen AB
Svenska Invarit AB
Svenska Järnvägsverkstäderna
AB
Svenska Kasseriverkstäderna
AB
Svenska Kirsch AB
AB Svenska Metallverken
Svenska Persienner
Svenska Plywoodfabrikant-
föreningen
Svenska Plåtrör AB
Svenska Stålpressnings AB
Olofström
Sv. Sika-Produkter AB
Sv. Snickerier
Svenska Tryckluft AB Atlas
Svenska Vaxduks AB
Firma Gösta Svensson
Sveriges Bleck- & Plåtsl.-förb.
Sveriges Stenindustriförbund
Sveriges Tegelindustriförbund
Firma F. W. Säbom
Södermalms Nya Snickeri-
fabrik
Civiling. A. Söderbäck

Thorsell & Co
AB Tillfabriken
AB Tollmar & Englund
Torsviks Sägverks AB
Trelleborgs Gummifabriks AB
Träulit AB
Tufvassons Transformator
Fabriks AB
Träullsplattfabrikanternas
Förening
Firma Tylömattan
Tullholmens AB

Upplands Stenförädling

Wahlén & Co AB
Vadstena Mek. Verkstad
Bröd. H. Wallander
AB Wascator
Verkstads-AB Calor
AB Svenska Rawlplug Co AB
Weberöds Nya Tegelbruks AB
AB Gunnar Westholm
Walther Vetterleins Söner
AB Vibro-verken
AB Wicanders Korkfabriker
Viskafors Gummifabriks AB
AB Vänerns Träförädlings-
fabrik
Värme- o. Sanitets AB Ido
Värnamo Byggnadssnickeri
AB Värnamo Gummifabrik

AB Ytonghus
Yxhults Försäljnings AB
Yxhults Stenhuggeri AB

Ingenjörfirman Zero AB

AB Äry Manufakturverk
Atvidabergsfönstret AB

Ödeborgs Bruks AB
Örgryteverken
Östlings Järnmanufaktur

AB SVENSK BYGGTJÄNST

KUNGSGATAN 32, STOCKHOLM C

Tel. 23 30 55 (lokalsamtal), 23 30 58 (rikssamtal)

LÅS

KVALITET

ERMEX

TARKETT

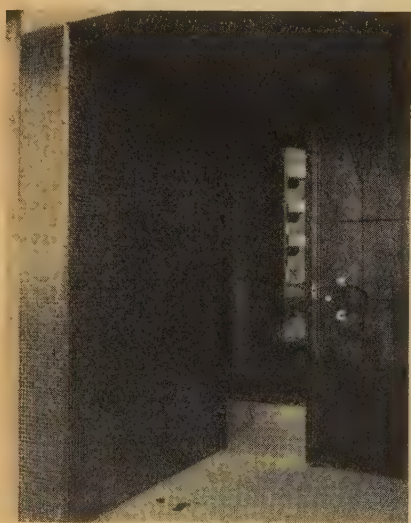
VINYL GOLV

Aktiebolaget Svensk
GOLVINDUSTRI

STOCKHOLM • MALMÖ
23 21 60 71 770

ombud och representanter över hela landet

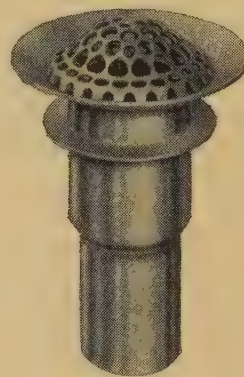
GLASMOSAİK
Virabergsvägen 5
Solna

Arkitekt
Sture Frölén

VI FÖRA ALLA TYPER AV
ITALIENSK MOSAIK
A. B. GLASMOSAİK

SPECIALUTSTÄLLNING GREV TUREGATAN 34
TEL. 61 65 44 — STOCKHOLM

VISAS I VÅR MONTER HOS BYGGTJÄNST
KUNGSGATAN 32, STOCKHOLM

*Rätt sak
för tätt tak*

takbrunn av lättmetall

Ger säker tätning vid papp- och plåttak.
Enkel och lätt montering.
Godkänd av Svenska Kommunaltekniska Föreningens
Prövningsnämnd och patentskyddad.

Broschyr på begäran
Leverans från återförsäljare
eller direkt från

SVENSKA INDUSTRIBYGGEN AB
Norra Stationsgatan 75—77, Stockholm

Stockholms fastighetskontor fick en ny fastighetsdirektör från 1 dec. 1954, civilingenjör Torsten Ljungberger, enast avdelningsdirektör på kontoret, där han haft hand om mark- och exploateringsavdelningen. En enhällig fastighetsnämnd utsåg honom bland 15 sökande till Jarl Bergs efterträdare.

Att Torsten Ljungberger är 57 år, har varit i stadens tjänst sedan 1923 och snabbt nådde upp till chefsplatserna och att han är väg- och vattenmajor bland mycket annat kan man läsa i uppslagsböckerna. Men hur blir man fastighetsdirektör?

— Ja, jag har ju haft en lång och trogen tjänst i samma förvaltning, jag kom dit direkt efter Högskolan, och jag hade turen att få börja samtidigt med att ett nytt skede i Stockholms utveckling inleddes, säger denne olygsamme man, lägger händerna på ryggen och börjar promenera fram och åter över golvet.

Det var för 30 år sen som Stockholm för första gången tog sikte på en utveckling utanför själva innerstaden. Man drog upp de nya riktlinjerna under dåvarande fastighetsdirektören Axel Dahlbergs entusiastiska ledning. Vi var väl lite romantiska, idealen blev nog överspända, vi ville skapa något nytt — och så kom trädgårdsstäderna till. Så här på några årtiondens avstånd verkar tanken kanske inte så märkvärdig, då var det något stort och mycket djärvt. Och det var i alla händelser första gången man visade att det gick att bygga ut Stockholm långt utanför innerstadens gränser.

Sen har vi förstås fått lära om, fått koppla av romantiken och söka helt nya lösningar, söka gjuta ihop innerstad och ytterområden till en enhet.

Man fick treva sig fram till en lösning. Hammarby och Traneberg byggdes, men det gav bara en kort frist, det var inte det nya. Men när vi äntligen efter åratals funderande kom fram till den linje vi fortfarande håller, den där alla former av bostadsbyggande skall samspela, då drog vi verkligen en lättnadens suck på fastighetskontoret, säger Torsten Ljungberger och suckar en gång till.

Vällingby är det största exemplet hittills på de lösningarna. Men inte heller Vällingby är det definitiva slutresultatet, vi måste bättra på oupphörligt, bygga något ännu bättre söder ut, i Högdalen, i Älvsjöområdet, i Farsta framför allt.

— Så den nye fastighetsdirektören skall ägna all sin tid åt ytterstaden?

Där högg man i sten. — Det som intresserar mig mest är innerstaden, säger Torsten Ljungberger. Vad som nu görs på Nedre Norr är ju bara en liten del av vad som skall göras och måste göras snabbt. Nedre Norr, Söder, Kungsholmen, Östermalm, allt ligger i stöpsleven, allt skall omvandlas radikalt. Och vi måste arbeta snabbt. Mycket skall göras på 10 år, det mesta skall vara klart på 20 eller 30. Det gäller att bevara innerstaden som en levande stad, det får inte bli som i de verkliga städerna, där city kvävs av motorismen, där fastighetsvärdena på de centralaste tomterna nu bara sjunker och företagen flyttar ut. Motorismen har blivit som proppar i blodomloppet.

— Aha, motorismen är ett ont, bilarna borde bort, inte sant, direktörn?

Fel igen. Torsten Ljungberger har visserligen gått i många år och tyckt att folk är ju alldeles galna som skaffar sig bil, en gammal trädgårdsstadsromantiker kunde ju inte begripa det vettiga med bilar när de blev så fasligt många. Men så köpte han bil själv i somras och... Nå, Stockholm får en bilvän som fastighetsdirektör.

Sen försöker man som försynt avslutning på intervjun hemma i den Ljungbergerska Ålstensvillan mumla något om att de här gamla kåkarna kunde väl ändå rivas, skall man inte jämna Äppelviken och Ålsten och Nockeby med marken och bygga höghus i stället? Äppelviks-Manhattan, vore inte det något?

Det skulle man naturligtvis inte ha sagt. — Riva Ålsten? Nej tack, en stad som Stockholm måste ha plats

Moderna hus har

Åtvidabergs-fönstret

Dragfriheten och den goda isoleringen sparar bränsle. Det öppnas, stängs eller ställs in i vädringsläge med ett handgrepp. Fönstret putsas synnerligen lätt — på alla fyra sidorna inifrån rummet. Och det kan stå öppet när det regnar!

Värdefull nyhet:
Åtvidabergs-persiennen
med ett snöre

Persiennen kan
användas även när
fönstret står öppet

CARDA är Åtvidabergs-fönstrets namn på utlandsmarknaden.
Det har bl. a. valts till

Electricité de France, Frankrike
Aerztehaus, Zürich, Schweiz
Deutsches Rotes Kreuz, Bonn, Tyskland
Hotel Kaiserhof, Nürnberg, Tyskland
Thüringer Gasgesellschaft, Köln, Tyskland
Dynamit Nobel A.G.St. Lambrecht, Stm, Österrike
Invaliden Versicherungs-Anstalt, Wien V, Österrike
Post- und Telegraphendirektion, Linz, Flenkendorf, Österrike

ÅTVIDABERGS-FÖNSTRET utställs hos:

STOCKHOLM, Byggtjänst
GÖTEBORG, Svensk Byggnadsutställning
MALMÖ, Skånsk Byggtjänst
KÖPENHAMN: Byggecentrum
LONDON, The Building Centre
ROTTERDAM, Bouwcentrum
LAUSANNE, Exposition permanente de la construction
ZÜRICH, Schweizer Baumuster-Centrale

Försäljning på Norrland: Holmsunds AB. På övriga Sverige: Lamellgolv AB, Stockholm

för olika slags bebyggelse. Det vore ett steg tillbaka om vi bara för trängsels och den tekniska utvecklingens skull raderade ut trädgårdsstäderna. Gamla Bromma och gamla Enskede skall man vara försiktig med. Man skall inte bara gyttja ihop hyreshusen. Babels torn är inte det rätta. Myrorna kan leva i stack, inte människor.

Så inte har utvecklingen helt tagit död på romantiken i fastighetskontoret.

(Ur DN 26/II 1954)

Skyskrapor över järnvägsspår ny tendens i trånga storstäder

I Chicago byggs just nu ett kontorshus som blir stadens hittills högsta byggnad. Det är det första uttrycket för en ny tendens att utnyttja luftutrymmet ovanför bangårdarna i hjärtat av Amerikas stora städer. Det 180 m höga huset är nämligen placerat på »styltor» över järnvägsspår i Chicagos centrum. Järnvägen tillhör Illinois Central Railroad och detta har sålt »lufträtten» till försäkringsbolaget Prudential som här bygger kontor till sig självt och andra för 40 miljoner dollar. Om två år skall denna byggnad vara klar.

I Prudential-husets spår kommer nu att följa hotell, varuhus, industribyggnader och garage ovanför bangårdarna både i Chicago och andra städer. Möjligheten att ha luftkonditionering året runt, varvid fönstren alltid är stängda så att varken damm eller buller tränger in, har skapat förutsättningen för denna nyhet inom storstadsbebyggelsen.

I New York planerar en byggnadsfirma att bebygga en »lufttomt» ovanför Pennsylvania Railroad på Manhattans västsida. Det skulle bli en mässhall som i storlek skulle överträffa den berömda Merchandise Mart i Chicago, vilken f. n. är den största privatägda byggnaden i världen. Ovanför en väldig bangård i Boston skall så småningom resa sig en grupp byggnader omfattande ett hotell, en kontorsbyggnad, nära en miljon kvadratmeter affärslokaler, en kongresshall och ett garage för 2 300 bilar. Mannen som står bakom dessa planer är Roger Stevens, chef för det fastighetsbolag som äger Empire State Building i New York. Ett projekt som skall kosta 80 miljoner dollar håller på att ritas för ett nära två miljoner kvm stort luftutrymme ovanför en järnväg i Atlanta i sydstaten Georgia. Liksom Prudentialbygget i Chicago skall detta vara färdigt om två år. Det omfattar ett affärscentrum, två varuhus, ett hyreshus och parkeringsutrymmen.

Att konstruera byggnader ovanför järnvägsspår kräver ovanliga metoder. För att som exempel ta Prudentials hus i Chicago, så vilar det som nämnts på styltor. Varje stylta är en tung kassun placerad på ett litet utrymme mellan järnvägsspåren. 235 kassuner utgör tillsammans grunden för huset. Dessutom bärs det upp av lika många bindbjälkar. Alla lägenheter i Prudential Building som omfattar 930 000 kvm blir luftkonditionerade både vinter och sommar så att inte röken från dieselloken tränger in. Istället för att placera en kondenseringsutrustning inom byggnaden kommer konditioneringssystemets vatten att tas från den närbelägna Chicagofloden.

För fönstren används samma typ av dubbelglas som man finner i moderna amerikanska järnvägsvagnar. De monteras i luftfyllda gummirör som håller ute buller och smuts. När luften drives ut ur rören kan fönstren svängas om helt och hållet så att de kan tvättas från insidan.

Då flera höghus har rests ovanför Illinois Central Railroad i Chicago kommer de att förbindas med gator högt ovanför markytan. Prudential-byggnaden håller redan på att få genomgångar som är avpassade för detta ändamål.

Byggmästaren vet vad han talar om:

**"Jag litar på
SYNTEKO och
SYNTEKO-specialisten.
Han har verkligen parkettgolvet
på sina fem fingrar"**

säger Byggmästare J. A. Eriksson,
Skytteholmsvägen 26, Solna.

Det finns ingen anledning att experimentera med parkettgolvet så länge synteko finns — och den auktoriserade Synteko-specialisten. Jag anlitar honom — och jag litar på honom. Han är en specialutbildad fackman som kan sitt jobb in i den minsta detalj. Han har verkligen parkettgolvet på sina fem fingrar!

Under den rad av år jag låtit behandla "mina" golv med hårdplasten Synteko har jag funnit att Synteko-golvet är lika oömt som ekonomiskt. Det håller för hårt slitage utan att påverkas av vare sig vatten eller lösningsmedel och är dessutom verkligen lättstädad — rena önskedrömmen för en jäktad husmor...

10 år är en tidsrymd som tillåter en objektiv syn på en produkt. Jag vet därför vad jag talar om när jag säger: "Välj Synteko för golvbehandlingen — anlita Synteko-specialisten!"

Synteko står under fortlöpande kontroll vid Cascos moderna laboratorier.

Synteko-behandling utföres endast av auktoriserade Synteko-specialister.

Synteko är en hårdplast, det material som ger den mest slitstarka ytan — därför är Synteko en klok investering.

Det finns bara ett äkta

Synteko®

AKTIEBOLAGET CASCO • STOCKHOLM 11

LÅS

Erichsen
KVALITET

ERMEX

Elevrum, Esselte lärlingshem, Årsta

CARL MALMSTEN AB
STRANDVÄGEN 5 B STOCKHOLM

BORT MED DEN DAMMGRÅ TRISTESSEN

Nyhet från CASCO — **CASCO BETONGLACK**

gör ljust, färgglatt, dammfritt

Ni skapar säkrare personal och ökad produktion genom en psykologiskt riktig färgsättning av betonggolven.

En grå, trist betongyta ger ingen arbetslust och avger därtill ofta ett betongdamm, som kan utöva ogynnsam inverkan både på personal, maskinpark och produkter.

Beakta dessa viktiga produktionsfaktorer — gå in för Casco Betonglack! Betonglackens varma, rena färger skapar trivsel hos de anställda, gör betongen motståndskraftig mot nötning, vatten och kemikalier, och ger en mjuk, behaglig och blank yta, som är lätt att hålla ren.

En produkt från AB CASCO

Sänd in kupongen i dag, så erhåller Ni broschyren "Casco Betonglack" samt uppgift om närmaste betonglackspecialist. Öka produktionen, förjanta tristessen — plastbehandla med Casco Betonglack.

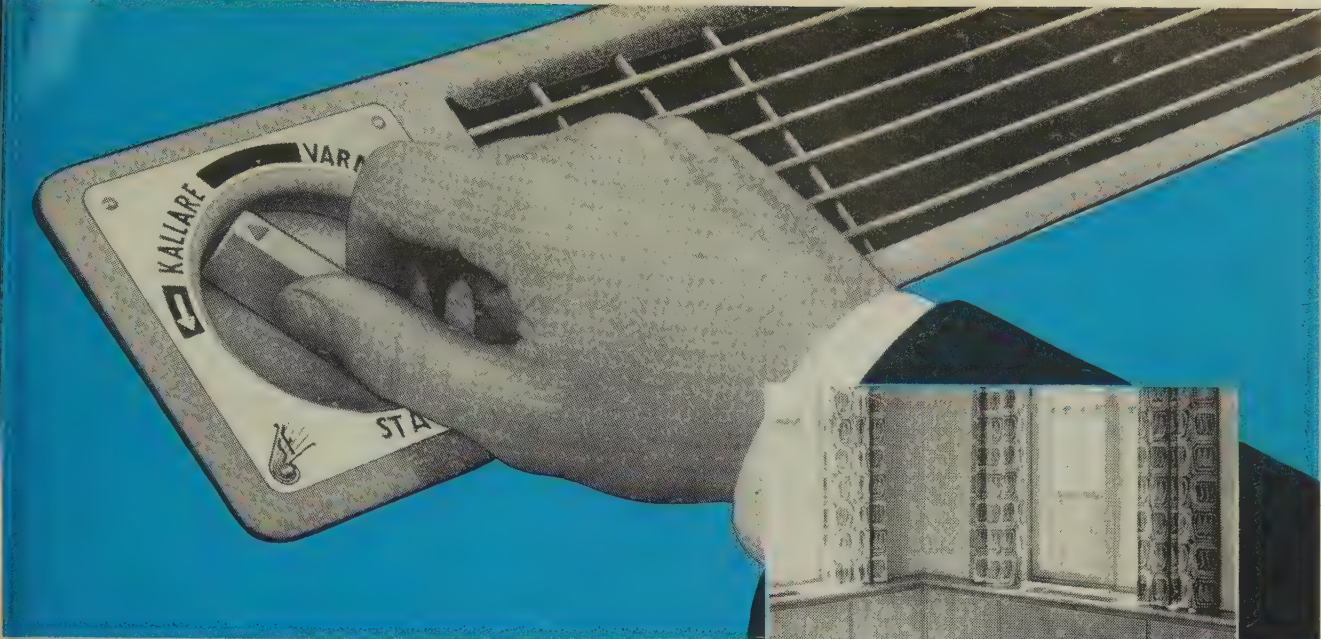
Till AB CASCO, Stockholm 11.
Sänd broschyr "Casco Betonglack" och närmare upplysningar till

Namn

Adress

Postadress

Byggm

Bestäm själv klimatet med

VELOVENT®

Fläktfabrikens högtryckssystem för uppvärmning och luftkonditionering

Bara en vridning — och Ni får omedelbart den temperatur och luftväxling Ni önskar i Ert rum. Detta är en av finesserna i VELOVENT — Fläktfabrikens högtryckssystem för kombinerad uppvärmning och luftkonditionering i kontor, hotell etc. Intresset för detta system är mycket stort, och flera anläggningar är nu under installation såväl inom landet som utomlands, bl.a. i Finland, Norge, Belgien och Italien.

Velovent-systemet bygger på höga lufthastigheter, varför små ledningar kan användas. Installationsarbetet blir härigenom mycket enkelt med små ingrepp i byggnadskroppen.

- *Individuell, snabb och ekonomisk reglering*
- *Små ledningar — Små utrymmesbehov*
- *Ingen blandning av luft från olika rum*
- *Luftmängden hålles konstant för varje inställning med automatisk luftmängdsregulator*

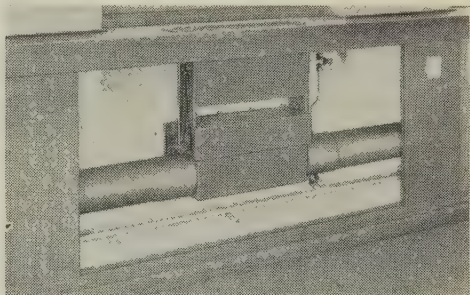
Uppvärmning och ventilation sker med samma system och ersätter därmed radiatorer. En väsentlig fördel med Velovent-systemet är även att kalldraget från fönstren försvinner.

SVENSKA FLÄKTFABRIKEN

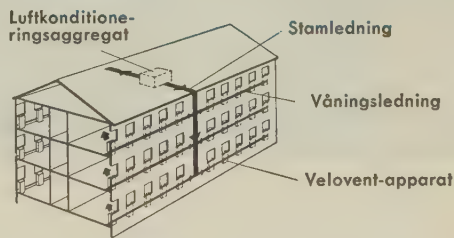
AB SVENSKA FLÄKTFABRIKEN Huvudkontor Kungsgatan 18, Stockholm. Postadr. Stockholm 7. Tel. 23 83 00, riks 23 83 20.
Filiater i Göteborg, Malmö, Norrköping, Jönköping och Sundsvall. Filialkontor i Karlstad, Skellefteå och Örebro.

Velovent-apparaterna vid varje fönster döljs av fönsterbänk och panel, bakom vilken även ledningar för elektricitet och telefon kan placeras.

De löstagbara luckorna i panelen medger enkel inspektion av apparaten.

Så här fungerar VELOVENT

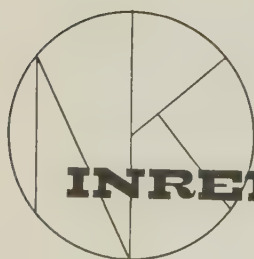
Uteluften förbehandlas i ett centralt luftkonditioneringsaggregat och blåses via en stamledning ut i våningsledningar. I Velovent-apparater — en vid varje fönster — eftervärmes luften och tillföres lokalerna. Temperatur och luftväxling ställs in med ett vred på varje apparat. Evakuering av luften sker på vanligt sätt.

2

3

av NK-Inrednings
nyaste
butikinteriörer

INREDNING

Just när man kommer upp ur tunnelbanan i Vällingby Centrum ligger Parfumeri Rouge, Letterstedts och Percy F. Luck, vars interiörer planerats, ritats och färgsatts av NK-Inredning.

Genom samarbete mellan fackmän och specialister på NK-Inredning har olika avdelningar har interiörerna byggts upp kring det arkitektoniska rummet och utformats till karaktäristiska branschmiljöer.

Våra experter och fackmän inom trä- och metallinredningar, möbler, textil och färgsättning står alltid beredda att rycka in och göra ett gott arbete åt ER.

BETHLEHEM har sitt största stålverk
beläget vid hamn

Världens största stålverk, beläget vid havet, är Bethlehems väldiga anläggning vid Sparrows Point i Baltimores hamn i U. S. A. Att lasta exportprodukter vid denna anläggning har två fördelar för köpare. För det första elimineras alla leveransförseningar, som kan orsakas av långa landtransporter. För det andra minskas omlastningarna, varigenom risken för skador nedbringas till ett minimum.

Vår Sparrows Point-anläggning har i årtal betjänat exporthandeln. Genom vårt läge vid

havet kan vi snabbt skeppa Edra beställningar — Ni vinner dagar, kanske veckor. Bethlehem Steel Export Corporation, 25 Broadway, New York 4, U.S.A. Telegramadress: "BETHLEHEM, NEWYORK."

Bethlehem förser världsmarknaden med stål i alla former såsom

**BLECKPLÅT ★ TUNNPLÅT ★ GROVPLÅT ★
 STÅNGJÄRN ★ KONSTRUKTIONSSTÅL ★ BANDJÄRN
 VALSTRÅD ★ RÄLS ★ RÖR ★ LEGERINGSSTÅL OCH
 VERKTYGSSTÅL**

Representant: Axel H. Ågren AB, Kungsgatan 4, Göteborg

806Sw

Aluminiumprofil är idealbeklädnad för inner- och ytterväggar

ALMA-SPONT har obegränsade användningsmöjligheter som väggbeklädnad tack vare den vackra, oföränderliga och obrännbara ytan. För närvarande finns ALMA-SPONT i ofärgad eloxiering men kommer inom kort även i färg. Profilen skruvas fast på underlaget. Skruvhuvudet täcks av bredvidliggande profil.

ALMA-TAK

är ett lättmonterat innertak i perforerat aluminium, avsett för ventilation även i kombination med ljudabsorption. Kassetterna levereras i borstat eloxiderat, brännlackerat eller i blankvalsat utförande. Materialet är obrännbart och korroderar icke.

** ALMA-spont är idealisk som*

beklädnad av innerväggar i butiker, kontorshallar, matsalar och storkök

beklädnad av butiksfasader och butiksdiskar

beklädnad av ytterväggar för villor och garage

sparkplåtar och baldakiner etc.

Vi projekterar och monterar färdiga inredningar eller levererar sponten i längder upp till 5,2 m.

ALMA

ALUMINIUM-MANUFAKTUR AB
JAKTVARVSPÅN 3 • TELEFON 52 95 99 • STOCKHOLM K

en organisation till Er tjänst

Står Ni som arkitekt, konstruktör, arbetschef eller husägare inför tegeltekniska problem rörande hela konstruktioner eller enskilda detaljer kan Ni med förtroende vända Er till oss.

Genom vårt kontor får Ni vederhäftiga upplysningar om tegel och dess användning, och Ni kan genom oss få kontakt med tegelindustrins tekniska rådgivning och laboratorium.

SKÅNETEGELBRUKENS
Kentralkontor

Östergatan 6 • MALMÖ • Tel.: 31831, 31832

BYGG men gör det med BYGG

BYGG I

Allmänna grunder

Klot 55:— Skinn 80:—

Det första bandet omfattar förutom en utförlig avdelning byggnadsstatik, bl. a. matematik geoteknik, mätningsteknik. Som handbok och lärobok har BYGG I redan från början blivit så uppskattad, att en andra något reviderad utgåva tryckts för att tillgodose efterfrågan.

BYGG II

Allmän byggnadsteknik

Klot 75:— Skinn 100:—

Denna del innehåller materiallära, konstruktionsteknik och arbetsteknik. Den nytryckta upplagan är reviderad med hänsyn till nya lagar, normer, standardiseringar och teknikens utveckling.

BYGG III

Husbyggnad

Klot 75:— Skinn 100:—

Husbyggnads- och samhällsplanering, husbyggnadsteknik och husbyggnadsverksamhet äro de tre huvuddelar som behandlas i BYGG III. För den som sysslar med husbyggnad, komplettera de tre första banden varandra. Den logiska och lättöverskådliga indelningen av det omfångsrika sakinnehållet gör BYGG till en praktiskt användbar handbok.

BYGG IV

Väg- och vattenbyggnadsteknik

Klot 55:— Skinn 80:—

Den sista delen omspannar alla områden, vilka brukar hänföras till väg- och vattenbyggnadsteknik såsom vägar, broar, vattenkraft, kommunalteknik, sjö- och luftfartsbyggnader etc. och ger liksom övriga band detaljanvisningar och uppgifter, som en byggnadsfackman behöver i sitt arbete.

Byggare kan ingen vara

utan att stå på den fasta grund som heter *kunskap*. Bygg har i sig koncentrerat mer än 200 specialisters farenheter på alla områden inom byggnadsfacket och är därför inte endast en reservoar för det kunskapsstoff Ni en gång lärt Er ut, även en outhärlig hjälp, då Ni önskar fakta inom Ert eget och andra gebit.

Gör slag i saken och skaffa Er eget exemplar, om Ni icke redan gjort det.

BYGG erhållas i varje bokhandel eller direkt från förlaget.

Säljes även på avbetalning.

TIDSKRIFTEN

BYGGMÄSTAREN

POSTG. 3124
KUNSG. 32
STOCKHOLM

förlag

TILLVERKAR

GALLERDURKAR OCH TRAPPSTEG

som kännetecknas av:

STABIL KONSTRUKTION

HÖG BÄRFÖRMÅGA

SÄKERT FOTFÄSTE

KONTAKTA OSS FÖR NÄRMARE UPPLYSNINGAR

FACKFÖRENINGARNAS
BYGGNADSPRODUKTION

FÖRENING U.P.A.

SALTMÄTARGATAN 8 · STOCKHOLM Va · TELEFON VÄXEL 222600

Näfveqvarns SPIRALTRAPPOR

vinna allt flera användningsområden

Fordra
litet
utrymme

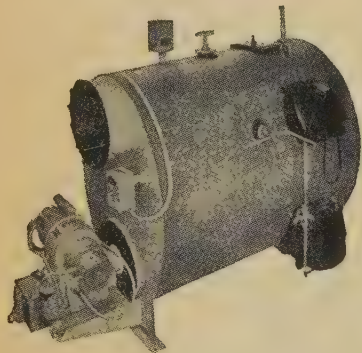
Förkorta
vägen

Stabil
konstruktion

Enkel
montering

Finnas i standard med radie 60, 70, 75 och 90 cm.
Trappor med annan radie utföres på beställning.

AB NÄFVEQVARN'S BRUK
Näveqvarn

Pe-Te Pannan

löser eldningsproblemet för villaägaren

Pe-Te villapanna har två skilda eldstäder för oljeeldning och/eller eldning med koks, ved eller avfallsprodukter. Pe-Te pannan har skilda rökgångar och kan därför eldas *samtidigt* med två bränslen.

Pe-Te pannan har inbyggt genomströmningsbatteri för varmvatten och inbyggd shunt.

Pe-Te pannan är el-svetsad av specialplåt samt finnes i storlekar mellan 1,5 och 6,0 m². Pannan har en effekt av cirka 10 000 kcal/m²/h samt hög verkningsgrad.

Pe-Te pannan levereras med eller utan oljebrännare samt försäljes genom samtliga rörgrossister i landet eller genom:

Firma VÄRMEINSTALLATION

Eklandag. 96 · Göteborg · Tel. 16 47 93, 16 72 94, 18 67 01

ESKILSTUNA TRÄVARUAFFÄR

Kontor:

Kungsgatan 16

Telefon 329 93, 329 94

Brädgård:

Västeråsvägen

Telefon 307 44, 407 44

Trävaror

Snickeri

Byggnadsmaterial

LÄMPLIGA

PRESENTBÖCKER

till nedsatta priser

VERK AV L. I. WAHLMAN

Nu

häftad kr. 30:—

getpergamentband 50:—

40-TALETS SVENSKA BOSTAD

häftad kr. 25:—

klotrygg 35:—

halvfr. band 45:—

TEN LECTURES ON SWEDISH

ARCHITECTURE kr. 5:—

ISOLERING AV BYGGNADSVÄRK

MED ASFALT OCH TJÄRA av Fredr.

Schütz, inbunden kr. 6:—

Sändes portofritt om likvid insättes på vårt postgiro nr 3124

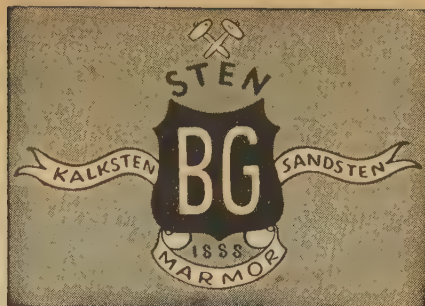
BYGGMÄSTARENS FÖRLAG

Kungsgatan 32, Stockholm C

Göteborgs BYGGNADSGILLE

förening u.p.a.

BYGGNADSAVDELNING ÅNGPANNEGATAN 7
MÅLERIAVDELNING GÖTEBORG H
ELAVDELNING TELEFON: VÄXEL 228460
PLÅTSLAGERIAVDELNING POSTGIRO NR 42801

**BRÖDERNA GUSTAFSSONS
STENHUGGERIER A.-B.**
Tel. 437017 STOCKHOLM Tel. 413864
Vi renovera även äldre stenfascader

M. F. ÅKERDAHL BOKBINDERI

GRUNDAD 1828

SKOMAKARGATAN 13

TELEFONER: 100530 - 101330

Pärmar till Tidskriften Byggmästaren finnes på lager. Även till äldre årgångar.

GÖTE HÄGGKVIST

Måleriaffär

Växthusvägen 1, Västerås

Tel. 339 12

UTFÖR ALLT INOM BRANSCHEN

Infördras kostnadsförslag

A.-B. Fastighetstjänst

Aukt. rörentreprenörer Kammakargatan 51 A-B
STOCKHOLM

[Telefoner Kontoret 20 96 42 & 21 22 38

Efter kontorstid Dir. Gustavson 40 44 86

Verkm. Gustafsson 50 55 43

Jourhavande montör 45 43 66 & 41 44 84

Utför

nyanläggningar och moderniseringar. Reparationer av
alla slag till fastigheter och fabriker. Alla arbeten
utföres under ansvar och garanti.

AB INSTALLATÖR

Värme- och sanitära installationer
industrirörledningar

Sjöbjörnsvägen 5, Stockholm Sv.

Tel. växel 190250

Filial: Gumshornsgatan 7, Stockholm

Tel. 671233, 671234

C. G. JONASSON & CO

Marmorförädling

Kruthusg., Göteborg · Tel. Kont. 15 58 61 · Bost. 16 17 97

MARMOR
KALKSTEN GNEIS
GRANIT

Ingenjörsfirma ERIK MÅRS

KOMMANDITBOLAG

Karlbergsvägen 20 Stockholm Tel. 32 39 25, 32 39 26

Specialfirma för schaktningsarbeten

Modernaste maskiner

K O N S U L T E R A N D E I N G E N J Ö R E R

Byggnadsteknik

MELKER ANDERSSON, Linköping

Domkyrkogatan 4. Tel. växel 293 75.
Ingenjörbyrå.
Byggnads-, värme- och el. teknik.

CIVILINGENJÖR HUGO I. ANDRÉASSON

Ö. Hamngatan 52, Göteborg. Tel. 11 99 51, 11 99 52
Hus-, bro- och kajbyggnader
Kartläggningar och grundundersökningar
Byggnadskontroll och kostnadsberäkningar

BERGSTRÖM & GÖTHBERG

Konsulterande ingenjörbyrå
Kungspassagen, Göteborg. Tel. 11 81 83, 13 81 93.
Hus-, brobyggnader. Industrianläggningar. Grundundersökningar. Kontrollantskap. Mass- och Kostnadsberäkningar. Värderingar m. m.

S.-E. BJERKING

Konsulterande Ingenjörbyrå
Väderkvarnsgatan 30, Uppsala. Tel. växel 396 05.
Hus- och industribyggnader.
Konstruktioner, kontrollantskap, utredningar.

BJURSTRÖMS GEOTEKNISKA BYRÅ

Civilingenjör fil. lic. Gösta Bjurström
Riddargatan 12, Stockholm
Tel. 62 37 21, 62 28 71, 62 79 21.
Grundundersökningar för samhällsplanering samt för byggnader av alla slag.

CHARLES BLOMKVIST

Sturegatan 4, Stockholm. Tel. 61 67 68.
Byggnadskonstruktioner.
Utredningar. Kontrollantskap.

BYGGNADSTEKNISKA BYRÅN, Jönköping

Civilingenjör SVR Åke Magnusson
Brunnsgatan 11, Jönköping
Tel. Växel 199 60
Byggnadskonstruktioner. Utredningar. Kontrollantskap.

ESKIL BÄRLIN AB

Konsulterande
Tullslätten 23, Kalmar. Tel. 141 29
Silo- och Industribyggnader. Byggnadskonstruktioner.

Ingenjörfirman

GANSLANDT & VITTSTRAND, Borås

Civiling. SVR V. Ganslandt Byggn.-ing. J. Vittstrand.
Allégatan 60, Borås. Tel. 204 96 — 260 96
Konstruktioner. Utredningar. Kontroll. Besiktningar.

Byggnadsteknik

HAGEVIKS INGENJÖRSBYRÅ, Linköping

Ingenjör Gösta Hagevik, Alkagatan 4. Tel. 400 25.
Byggnadskonstruktioner — Industribyggnader.

CIVILINGENJÖR HANS HANSSON

BYGGNADSKONSTRUKTIONER,

Observatorieg. 12, Stockholm Va. Tel. 31 36 44, 31 37 44.
Bostads-, industri- och kommunalbyggnader.
Konstruktioner. Utredn. Kontroll. Kostnadsberäkn.

S W HOLMS INGENJÖRSBYRÅ

Köpmangatan 1—3, Sundsvall. Tel. 12889
Konsulterande väg- och vattenbyggnadsteknik. Förslag.
Kostnadsberäkningar. Entreprenadhandlingar. Kontroll.
Arbetsledning. Besiktningar. Specialiteter: Väg- och gatubyggnader — Järnvägar — Vattenrätt.

HUSBYGGNADSBYRÅN

von Rosensteinsvägen 3, Kumla. Tel. 711 85.
Byggnadsteknik och allmänna arbeten.

WERNER JOHNSSONS BYGGNADSTEKNISKA KONTOR

Bengtstors. Tel. 180.
Utför ritningar till alla slags byggnader.

KADESJÖS INGENJÖRSBYRÅ

Vasagatan 24, Västerås
Telefon växel 374 15.
Byggnadsteknik och Grundundersökningar
Värmeteknik.

KARL G. H. KARLSSONS INGENIÖRSBYRÅ

Brunnsgatan 14
Stockholm
Tel. 11 24 65, 20 48 52

KREÜGERS KONSULTERANDE INGENJÖRSFIRMA

Tekn. dr Harry Kreuger
Kungsgatan 32, Stockholm. Tel. växel 23 59 10.
Förslag till byggnadskonstruktioner, industrianläggningar m. m. Rådgivn. inom det byggnadstekn. området.

S. G. LEVIN

Civilingenjör SVR, Sveavägen 82, Stockholm. Tel. 32 01 70
Konstruktioner och utredningar för hus- och industribyggnader.

KONSULTERANDE INGENJÖRER

Byggnadsteknik

Byggnadsteknik

J. LINDBERGS INGENIÖRSBYRÅ

Engelbrektsgatan 55, Göteborg. Telefon 18 71 50.
 Industrianläggningar, Idrottsanläggningar. Konstruktionsritningar till hus- och industri- samt bro- och kajbyggnader. Kontrollantskap. Grundundersökningar. Kostnadsberäkningar.

BYGGNADSINGENJÖR J. V. WIBLOM

Konsulterande byggnadsbyrå, Tjärnavägen 18, Borlänge. Tel. 125 47.
 Ritningar och konstruktioner för hus- och industribyggnader, betongkontroll, utredningar, kostnadsberäkningar, värderingar och kontrollantskap. Ljuskopiering.

LOOSTRÖM & GELIN

Drottninggatan 11, Stockholm. Tel. 10 37 59, 11 61 76.
 Byggnadskonstruktioner — Grundundersökningar — Besiktningar — Kontrollantskap.

WINBERG & HÖGSTEDT AB

Arkitekt- och Ingeniörsbyrå
 Södergatan 26, Malmö. Tel. 260 22, 797 22, 348 47.
 Lektor G. Winberg, Arkitekt SAR Civiling. SVR S. Högstedt. Industriebyggnader, Bro- och Vattenbyggnader, Byggnadskonstruktioner, Grundundersökningar.

B. LUDVIGSON

Civilingenjör
 Riddaregatan 4, Göteborg. Tel. 19 90 03, 19 90 43.
 19 07 27. Hus-, bro- och industriebyggnader. Kajer, Kontroll. Varvsanläggningar.

ÅKE ZETTERBERG

Civilingenjör SVR. Konsulterande Ingeniörsbyrå
 Repslagaregatan 3, Norrköping. Tel. 264 73
 Industrianläggningar av alla slag.
 Bostadsbyggnader, kajer och broar.
 Kontrollantskap, besiktningar.

INGENJÖR ERIK MELIN

Valhallavägen 140 — Stockholm — Tel. 61 49 06
 Konsulterande ing.-byrå för KÖKSANLÄGGNINGAR
 Specialitet: Centralkök för sjukvårdsanstalter, skolor, industrier, restauranger m. m.

Elektroteknik

INGENIÖRSBYRÅN MÖLLER & OLSON

Gulmårastigen 4 E, Västerås. Tel. 392 07
 Konstruktioner till hus- och industriebyggnader.
 Kontroll.

INGENJÖR STIG BERGSTRÖM

Tekniska konsulteringsbyrån.
 Pilgården, **MALMÖ** Tel. 237 86.
 Leveransprogram för alla slag av el-installationer.
 Utredningar, kontroll och leveransbesiktningar.

SUNE PETERSON

Idrottsgatan 5, Tranås. Tel. 22 20.
 Konsulterande för industri-, bostads- och lantbruksbyggnader. Byggnadsritningar. Kostnadsförslag. Arbetsbeskrivning. Kontrollantskap. Konstruktioner.

ELEKTRISKA KONSTRUKTIONSBYRÅN AB

Upplandsgatan 18, STOCKHOLM
 Tel. 32 17 91, 32 17 20
Konsult. för alla slags elektriska anläggningar.

AB SVENSK GEOTEKNISK UNDERSÖKNING

E. BERGMAN • V. TOROV
 Grafikvägen 36, Stockholm. Tel. 59 94 00.
 Grundundersökningar för samhällsplaner och byggnadsverk. Grundvattenundersökningar.

ELEKTRISKA PRÖVNINGSANSTALTEN AB

Grev Turegatan 14, Stockholm. Telefon 67 02 70.
 Surbrunnsgatan 4, Göteborg. Tel. 13 57 30.
 Belysning, kraft, hissar, signalanläggningar. Elektrisk uppvärmning, elkök, eltvätt.
 Ansluten till Svenska Konsult. Ingenjörers Förening.

UPPSALA BYGG- & INREDNINGSBYRÅ

Dragarbrunnsgatan 75, Uppsala. Tel. 318 38
 Projekterar ny- och ombyggnader. Butiks- och affärsinredningar. Värderingar. Kontrollantskap.

ELEKTROTEKNISKA BYRÅN

Ingenjör Einar Danielsson
 Kyrkogatan 4, Gävle. Tel. 116 77, bost. 103 02
 Utför Entreprenadhandl. för elektriska anlägg. Kontroll och Besiktningar

CIVILINGENJÖR STIGÅKE WERMÉN

Konsulterande ingenjörbyrå
 Neptunigatan 1, Malmö, tel. 154 40.
 Byggnadskonstruktioner — kontroll — besiktningar.

GUSTAV MAGNUSSONS KONSULT. INGENIÖRSBYRÅ AB.

Danderydsg. 9, Stockholm 26. Tel. 23 43 30.
 Utredningar, program, kontroll, besiktningar. Kraft-, belysnings-, och signalanläggningar samt hissanläggningar.
 Ansluten till Svenska konsult. ingenjörers förening.

KONSULTERANDE INGENJÖRER

Elektroteknik

EWERT PERSSON **KARLSTAD**
Konsulterande Ingenjörbyrå Tel. växel 139 20 - 139 21
PROGRAMHANDLINGAR för
EL-ANLÄGGNINGAR och HISSAR
KONTROLL — BESIKTNINGAR

REJLERS INGENJÖRSBYRÅ AB

Växjö	Tel. 24 02, 46 82	PROGRAM KONTROLL BESIKTNINGAR UTREDNINGAR KRAFTFRÅGOR
Norrköping	Tel. 353 00, 353 83	
Göteborg	Tel. 45 14 04	
Jönköping	Tel. 225 50	
Oskarshamn	Tel. 28 02	

G. SJÖLANDERS KONSULTERANDE INGENJÖRSBYRÅ FÖR ELEKTROTEKNIK

Kungsholmsgatan 20, Stockholm, Tel. 51 21 05, 1 21 09
Stora Nygatan 2, Malmö. Tel. 375 00.
Modern kraft-, belysnings- och svagströmsteknik.
Utredningar och program — Kontroll och besiktningar.

TORE WIDEBERG

Konsulterande elektroingenjör, Klara N. Kyrkogata 31,
Stockholm. Tel. 21 62 03.
Utför alla slag av projekteringar, utredningar, kontroll
samt besiktningar och värderingar för elektriska anlägg-
ningar över hela landet. Kostnadsförslag över arvudet
lämnas gärna.

Kommunaltekniska arbeten

ALLMÄNNA INGENIÖRSBYRÅN AB

Stockholm, Blasieholmstorg 11, Tel. 23 24 30.
Göteborg, Malmö, Kalmar, Karlstad, Sundsvall,
Östersund, Umeå, Luleå.
Vattenförsörjning och avlopp, Grundvattenundersökningar, Bostads-
hus, Industri- och kommunala byggnader. Mätningar och stadsplaner.
Projektering - Arbetsledning - Kontroll.

ÅKE LINDGREN'S INGENJÖRSBYRÅ

Villa Berghamra, Ekås, Borås 2, Tel. 431 77
Vattenförsörjning och avlopp. Besiktning och kontroll.
Syneförrättningar enl. vattenlagen. Fysikalisk-kemiska
och bakteriologiska vattenundersökningar

VATTEN- OCH BYGGNADSTEKNIK

Konsulterande ingenjörer
Köpmangatan 1, Sundsvall — Tel. växel 574 25
Nybrogatan 39, Skellefteå — Tel. 122 66
Vatten- och avloppsledningar, Utredningar, Förslag, Teknisk rådgiv-
ning, Byggnadskonstruktioner, Arbetsledning och Byggnadskontroll.

ALLMÄNNA KÖLDBYRÅN SVEN WESTERGREN & CO

Hedebyvägen 33, Bromma. Tel. 37 14 80.
Konsulterande ingenjörsfirma för
kyl- och frysanläggningar.

Värme-, kyl-, sanitets- och ventilationsteknik

WILLIAM ANDERSSONS Konstruktionsbyrå

Luntmakargatan 16, Stockholm. Tel. 10 75 93, 21 55 90.
Utför förslag till värme-, ventilations- och sanitära an-
läggningar.
Utredningar, granskningar och besiktningar.

CERWALLS KONSTRUKTIONSBYRÅ

Murarvägen 10, Karlskoga. Tel. 303 07.
Värme-, ventilations- och sanitetskonstruktioner.

C. G. COLLEEN, CIVILINGENJÖR

Sveavägen 62, Stockholm. Tel. 11 66 54.
Värme — Ventilation — Sanitet.
Ledamot av:
Svenska Konsulterande Ingenjörers Förening.
Sveriges Konsulterande Värme- och Sanitetsingenjörers
Förening.

INGENJÖRSBYRÅN PATRIK CRAFOORD

Norra Liden 6
13 48 72 Göteborg C 13 48 52
Värme, Ventilation, Sanitet.

WILHELM DAHLGREN Konstruktionsbyrå AB

Ingenjör Tore Hammarwall.
Hamngatan 24, Stockholm. Tel. 10 12 84, 20 02 40.
Program för värme-, ventilations- och sanitetsanlägg-
ningar. Granskning — Kontroll — Besiktning.
Ansluten till S. K. V. S.

STIG ELGESTAD, CIVILINGENJÖR

Stockholmsvägen 9, Djursholm. Tel. 55 50 86.
Värme — Ventilation — Sanitet
Utredningar. Konstruktioner. Kontroll. Spec. industri-
anläggningar.

GRAPENFELTS INGENJÖRSBYRÅ

Stortorget 8, Östersund.
Tel. 151 85, 151 83 Ankn. bostaden.
Konsulterande för värme-, ventilations- och sanitets-
tekniska anläggningar. Utredningar, förslag, kon-
troll och besiktningar.

SVEN HAGSTRÖM

Kungsgatan 48, Stockholm. Tel. 21 17 07, 20 33 37.
Bostaden 49 23 57.
Konsulterande ingenjör för värme-, ventilations- och
sanitära anläggningar.
Entreprenadhandl. Utredningar. Besiktningar. Kontroll.

H. HANSSONS KONSTRUKTIONSBYRÅ

Tivoligatan 1
Kristianstad. Tel. 133 85

KONSULTERANDE INGENJÖRER

Värme-, kyl-, sanitets- och ventilationsteknik

Värme-, kyl-, sanitets- och ventilationsteknik

JACOB HELLSTRÖM, INGENJÖRSBYRÅ

Stora Nygatan 25, Stockholm. Tel. 21 53 92.

Konsulterande ingenjörbyrå för värme-, ventilations- och sanitära anläggningar.

Ansluten till S. K. V. S.

MARTIN NYMANS KONSTRUKTIONSBYRÅ

Vidargatan 7, Stockholm. Tel. 30 02 42

Upprättar förslag för värme-, ventilations- och sanitets- tekniska anläggningar

Ansluten till S. K. V. S.

HENRIKSSONS KONSTRUKTIONSBYRÅ

Västra Storgatan 1, Jönköping. Telefon 3709.

Värme-, ventilations- och sanitetstekniska anläggningar.

Kontroll och besiktningar.

THORVALD PALMER

Rademachergat. 16 Eskilstuna. Tel. 405 10, 405 11

Konsulterande ingenjör för värme-, ventilations- och sanitetsanläggningar. Programhandlingar, utredningar och kontroll.

BÖRJE JOHNSSON

Röda Bergsgatan 3, Stockholm. Tel. 34 20 22.

Program, kostnadsberäkningar och kontrollantskap för industrier, skolor, bostadshus m. m.

PRENELL & LARSSON

Österlånggatan 31, Stockholm. Tel. 20 14 01, 10 55 40.

Konsulterande ingenjörbyrå för Värme-, Ventilations- och Sanitetstekniska anläggningar.

Kontroll, besiktningar, utredningar.

KEDBRANT & WICKBERG INGENJÖRSBYRÅ

Konsulterande ingenjörer.

Värme-, ventilations- och sanitetsteknik. Kontrollantskap.

Styrmansgatan 5, Gävle. Telefon 278 24.

KNUT RUDGREN, KONSTRUKTIONSBYRÅ

Birger Jarlsgatan 36, Stockholm. Tel. 11 79 19

Konstruktionsbyrå för värme-, ventilations- och sanitets- tekniska anläggningar

Kontroll, besiktningar och utredningar

KONSTRUKTIONSBYRÅN

Konsulterande Ingenjörfirma D. A. Carlsson.

Värme-, Ventilations- och Sanitetsteknik m. m.

Ansluten till S. K. V. S.

Drottninggatan 114, Stockholm. Tel. 31 15 28.

RÖRTEKNISKA BYRÅN AB

A. Nyström, V. Bison Roxman, T. Ericson, A. Thingwall.

Konsulterande ingenjörfirma för värme-, ventilations- och sanitetstekniska anläggningar. Norr Mälarstrand 24, Stockholm, tel. 50 60 12, 52 44 44, 52 44 45.

KYLTEKNISKA BYRÅN | BENGT HOLMER

Konsulterande Ingenjörbyrå för kyl- och frysanläggningar.

Pipersgatan 11, Stockholm. Tel. 52 93 51, 53 00 76.

Anläggningsplanering enligt modernaste metoder. Kontroll och besiktningar. Isoleringsbeskrivningar.

G. TERRING, INGENIÖRSBYRÅ

Knäppingsborgsgatan 25, Norrköping. Telefon 221 05.

Ångteknik, värme-, ventilations- och sanitetstekniska konstruktioner.

F. LARSSON

Ekelundsgatan 7, Växjö. Tel. 2444.

Konsulterande ingenjörbyrå för värme- ventilations- och sanitära anläggningar m. m.

Utredningar, program. Kontroll och besiktningar.

Ansluten till S. K. V. S.

LARS WENNBERG

Konsulterande ingenjörbyrå.

V. Torggatan 11, Karlstad. Tel. 105 77, 182 08.

Konstruktionsbyrå för värme-, ventilations- och sanitära anläggningar. Kontroll och besiktningar.

L. LARSSONS KONSTRUKTIONS- & KONTROLLANTBYRÅ

Nytorosg. 17, Örnköldsvik. Tel. 193 91, 194 91.

Konsulterande ingenjörbyrå för värme-, ventilation o. sanitärtekn. anläggningar.

AB INGENJÖRSBYRÅN VVV

Ventilation — Vatten — Värme

Ing. Stig Ahlström — Ing. Sixten Persson.

Östra Järnvägsgatan 10, Stockholm Tel. 21 82 00

Konsulterande för värme-, ventilations- och sanitetstekniska anläggningar. Entreprenadhandlingar. Utredningar. Kontroll. Besiktning. Vår spec. Luftbehandl. — Ventilation.

GUNNAR NORDENHAMMAR

Kungsgatan 8 - Karlstad - Telefon 100 08, 118 00

Konsulterande ingenjörbyrå för värme-, ventilations- och sanitetstekniska anläggningar.

Kontroll och besiktningar.

VÄRMEKONSULTBYRÅN AB

Ing. Yngve Gustavson, Kungsg. 66, Sthlm. Tel. 11 99 95.

Ångteknik.

Värme — Ventilation — Sanitet.

KONSULTERANDE INGENJÖRER

Värme-, kyl-, sanitets- och ventilationsteknik

VÄRME- & SANITETSTEKNISKA BYRÅN

Ingenjör Erik Göransson
Kyrkogatan 28 B, Gävle. Tel. 279 16, 279 18
Adlerbethsgatan 17, Stockholm. Tel. 50 58 22.
Utför entreprenadhandlingar för: Värme-, Ång-, Ventilations- och Sanitetstekniska anläggningar. Vatten- och avloppsanläggningar. Kontroll och besiktningar.

ERIK ÖHRN, Konsulterande ingenjör

David Bagaresgata 22—24, Sthlm, tel. 20 77 69
Värme-, ventilations- och sanitetsteknik
Kontroll och besiktningar

TORD ÖRNULF KONSTRUKTIONSBYRÅ

Hamngatan 38, Stockholm.
Tel. 20 27 68.
Värme-, Ventilations- och Sanitetstekniska anläggningar.

Diplom-Arkitekt

tysk, 28 år, f.n. verksam i Schweiz, med hantverks- och kontorspraktik, söker anställning i Sverige med skisserings- och detaljarbete som huvuduppgift.

Erforderliga handlingar finnas.

Svar till »N 59933 Q», Publicitas A.G., Basel, Schweiz.

Byggnadsentreprenad

Stockholms folkskoledirektion utbjuder härmed på entreprenad utförande av nybyggnader för Bandhagens folkskola kv. Skioptikonbilden inom Brännkyrka församling. Entreprenadhandlingar erhållas mot deposition av 50 kronor, hos Stockholms folkskoledirektion, Vasagatan 22, 4 tr, varje helg, fri dag kl. 12.30—14.30 från och med den 27 januari 1955, lördagar dock endast kl. 10.00—11.30. Anbudstiden utgår den 3 mars 1955. Se vidare Tidning för leveranser till staten den 25 januari 1955.

SVERIGES KONSULTERANDE VÄRME- OCH SANITETSINGENIÖRERS FÖRENING SKVS

Lagerlöfsgatan 8 - Stockholm - Tel. 52 08 50

Föreningens ändamål är att främja och utveckla den konsulterande ingenjörsverksamheten inom värme-, ventilations- och sanitetstekniken i Sverige för att därigenom tillgodose det allmännas behov av kunniga och opartiska tekniska rådgivare.

DJURSHOLM

Elgestad, Stig, Konsult. Ing., Stockholmsvägen 9. Tel. 55 50 86

GÖTEBORG

Ahlén, Filip, Konsult. Ing., Postgatan 2. Tel. 11 30 52, 13 47 45

Bresky, Bernh., Ing.-byrå, Kungsgatan 46. Tel. 13 95 13, 13 95 16

Bålström, K. A., Konsult. Ing.-byrå, V. Hamngatan 2. Tel. 13 07 15.

Nilsson, Richard, Konstr.-byrå, Kungsgatan 50. Tel. 13 25 04, 13 80 26

Theorell, Hugo, Ing.-byrå, AB, V. Hamngatan 11. Tel. 17 60 20

LULEÅ

Litzberg & Källqvist Ing.-byrå, Fredsgatan 8. Tel. 113 15, 113 16

MALMÖ

Österberg, Joel, Ing.-byrå, Kompanigatan 4. Tel. 384 05

STOCKHOLM

Åxlander och Rosell, Konstr.-byrå AB, Valhallavägen 192. Tel. 63 08 10

STOCKHOLM (forts.)

Berströms Ing.-byrå & Co, Kungsbroplan 2. Tel. 52 05 60

Colleen, Carl-Göran, Konsult. ingenjör, Sveavägen 62. Tel. 11 66 54

Dahlgren, Wilhelm, Konstr.-byrå AB, Hamngatan 24. Tel. 10 12 84, 20 02 40

Eklund, Karl G., Ing.-byrå, Brunkebergstorg 15. Tel. 10 27 13, 10 27 14

Eriksson, Helge, Konstr.-byrå, Drottninggatan 14. Tel. 11 29 50, 11 89 50

Haijlen, Alfred, Kons. Ing.-byrå, Banérgatan 61. Tel. 61 31 73

Kungsgatan 34. Tel. 20 42 96

Hellström, Jacob, Ing.-byrå, St. Nygatan 25. Tel. 21 53 92

Industribyrån, AB, Byggnadstekn. avdeln., Ingeniör Sven Åke Löfström, Malm-torgsgatan 10. Tel. 11 89 14

Konstruktionsbyrån, D.A. Carlsson, Drottninggatan 114. Tel. 31 15 28

Larsson, Ragnar, Konstr.-byrå, Birger Jarlsgat. 31. Tel. 20 23 42

Litzberg & Källqvist Ing.-byrå, Jön-åkersvägen 12, Enskede. Tel. 48 17 02

STOCKHOLM (forts.)

Nyman, Martin, Konstr.-byrå, Vidargatan 7. Tel. 30 02 42

Petersson, Paul, Konstr.-byrå, Vasagatan 7. Tel. 11 29 74, 20 14 74

Rudgren, Knut, Konstr.-byrå, Birger Jarlsgatan 36. Tel. 11 79 19

Runefelt, Elis, Ing.-byrå AB, Sturegatan 10. Tel. 61 62 24, 61 62 84

Rörtekniska Byrån AB, N. Mälarstrand 24. Tel. 52 44 44, 52 44 45

Theorell, Hugo, Ing.-byrå AB, Lagerlöfsgatan 8. Tel. 52 08 50

Ullman, Bengt, Konstr.-byrå, Sveavägen 98. Tel. 33 37 44, 33 38 44

SUNDSVALL

Olsson, Sten, Ing.-byrå, Storgatan 26. Tel. 151 38, 151 54

UMEÅ

Larsson, Sixten, Konstr.-byrå, Kungsgatan 66. Tel. 1772

VÄXJÖ

Larsson, Fritiof, Kons. Ing.-byrå, Ekelundsgatan 7. Tel. 2444

BYGGMÄSTARE OCH BYGGNADSFIRMOR

Byggnadsentreprenader och byggnadsarbeten å löpande räkning

BYGGNADS AB ALGOT KARLSSON Tunagatan 9 Tel. 115 97, 112 97 BORLÄNGE	KARL BERGSTRÖMS BYGGNADS AB Byggnadsingenjör Drottninggatan 11 Tel. 10 58 06, 10 80 70 STOCKHOLM	SVEDBERGS BYGGNADS AB Entreprenör för Husbyggnader, Industribyggnader, Ombyggnadsarbeten, Sprängnings- och Schaktningsarbeten Hantverkarg. 40, Tel. 50 06 37, 50 06 67 STOCKHOLM
SANDELLS BYGGNADSAKTIEBOLAG Tel. 119 92 Bost. tel. 111 92 BORLÄNGE	ALF CEDERGREN Byggnadsfirma Vegagatan 13, Tel. 31 52 04, 31 92 20 STOCKHOLM	BRÖDERNA WIKLUNDS BYGGNADSAKTIEBOLAG Riddargatan 16 Hus-, fabriks- och brobyggnader Tel. växel 67 03 45 STOCKHOLM
MAURITZ LARSSON BYGGNADS AB Tel. växel 307 12 ESKILSTUNA	BYGG-OLEBA OLLE ENKVIST AB Sjöbjörnsvägen 16 STOCKHOLM	BYGGNADSFIRMAN ZETTERBERG AB Artillerigatan 28 Tel. 62 08 33, 61 04 02, 62 43 30. STOCKHOLM
GÄVLE BYGGNADS- PRODUKTION Förening u. p. a. S. Centralgatan 10. Tel. 150 40 GÄVLE	OLOV LINDGREN Byggnadsingenjör Blekingegatan 63 Tel. 42 30 62, 44 51 41 STOCKHOLM	ANDERS DIÖS AB Byggnadsfirma St. Torget 3 Tel. växel 393 50 UPPSALA
AB ARMATOR Birger Jarlsgatan 37 Tel. växel 23 18 90 STOCKHOLM	AB SAMUELSSON & BONNIER Regeringsgatan 109 Postfach 30 94 Tel. växel 23 76 40 STOCKHOLM 3	PAUL ANDERSON Byggnadsaktiebolag. Tel. växel 372 15 Industri- och vattenbyggnader. Grundförstärkningar. Schaktningsarbeten. VÄSTERÅS

Aktuell litteratur från Byggmästarens förlag

Meddelande nr 24 från Statens nämnd för byggnadsforskning

UNDERHÅLLSKOSTNADER FÖR HYRESFASTIGHETER I STOCKHOLM av Knut Bildmark

Syftet med denna utredning har varit att undersöka den för hyresfastigheter betydelsefulla delen av driftkostnaderna som utgörs av kostnaderna för byggnadernas underhåll.

Häftad kr. 10: —

Sändas portofritt om likvid insättes på vårt postgiro nr 3124

BYGGMÄSTARENS FÖRLAG

Kungsgatan 32, Stockholm C

FASTIGHETSNOMENKLATUR

med tillhörande begreppsbestämningar avsedda för städer och stadsliknande samhällen.
2:a reviderade och utökade upplagan, antagen den 19 nov. 1953 av representanter för statliga och kommunala myndigheter, kreditinstitutioner samt tekniska sammanslutningar.

Inb. kr. 12: —

PATENT

PATENTBYRÅN
A. W. ANDERSON
 FRED. FLERON — TAGE F. NILSSON

MALMÖ
 Stortorget 8
 Tel. 716 25

STOCKHOLM
 Kungsgatan 18
 Tel. 10 95 03

VÅRT ARBETSOMRÅDE OMFATTAR:

PATENTANSÖKNINGAR • VARUMÄRKESANSÖKNINGAR • MONSTER-
 SKYDDSANSÖKNINGAR • FÖRUNDERSÖKNINGAR • TEKNISKA UT-
 LÅTANDEN PATENT- OCH VARUMÄRKESPROCESSER

VARUMÄRKEN

ROKO-TRYCK

ger originalvärdiga kopior

LITOGRAFI
 OFFSET

David Bagares gata 7, Stockholm - Tel. växel 23 22 40

Akustikmaterial

AB ARKI, Stockholm 7
Östermalmstorg 5, Tel. 67 06 80
AKUSTIKPLATTAN GIPSI.
STOCKHOLMS REVETERINGSFABR.
Sollentuna, Tel. 35 25 10.

Aluminium och -legeringar

AB SVENSKA ALUMINIUMKOM-
PANIET, Kungsg. 28, Stockholm.
Tel. 23 09 20.

Asfalt och asfaltarbeten

ASFALT A/B, NYA

Industrigat. 6, Stockholm. Tel. 52 06 00
Avd.-kontor i Göteborg Tel. 13 33 00
" " " Malmö " 721 90
" " " Örebro " 198 20

Bastuaggregat

A/B B. A. HJORTH & CO., Stockholm.
Kl. N. Kyrkog. 31. Tel. 22 93 00. Bahco.
AB W. Schmidt & Co., Floragatan 5,
Stockholm. Tel. 10 88 80. Brodahl.

Betong

Kommanditbol. Betong, Sander & Co. Adr.
Hednoret. Tel. Boden 650 16, 650 60.
Fabr., Kalix, tel. 300. Fabr., Bastutr., 37.

Bleck- och plåtslageri

MAURITZ ANDERSSON
Konsulterande plåtslagarmästare.
Brålund 20, Bromma. Tel. 25 49 17.
AB J. G. SCHUBERT & SON, Grev
Turegatan 29, Sthlm. Tel. 62 47 99.
K. R. SCHULTZ & SON,
Birger Jarlsgatan 100, Stockholm.
Tel. 33 55 32, 32 41 22.

Branddörrar

BYGGNADSMATERIAL
LINDVALL & CO, Stadstjänareg. 8.
Göteborg. Tel. växel 19 70 80.
DOLFF & CO., KASSASKÅPSFABR.,
Mölnålsv. 38, Göteborg. Tel. 18 40 53.

YSTAD. Tel. 136 75. växel.
AB KASSASKÅP & BRANDDÖRRAR
Ulvundavägen 154, Ulvsunda.
Tel. 25 89 13, 25 89 14.

ROSENGRENS

Göteborg 8. Tel. 22 21 80 växel

Brädgårdar

C. J. WALLS SÄGERI & TRÄVARU
AB, Dannemoragatan 20, Stockholm.
Tel. 34 99 90.

Byggnadsbissar

ALIMAK-VERKEN
Skellefteå. Tel. 134 95.

Byggnadsmaskiner

AB SANDBYMASKINER.
Södra Sandby. Tel. 1 och 3.
TORNBORG & LUNDBERG AB,
Stockholm 9. Tel. 45 27 00.
Avdelningskontor i
Göteborg Tel. 13 30 72
Malmö " 111 70
Sundsvall " 589 67
AB ÅSRINK & CO., Malmö, Tel. 550 40
Stockholm, Göteborg, Sundsvall
Tel. 57 19 13 11 37 71 163 50

Byggnadsmaterial

ARTHUR DU RIETZ & CO., AB,
Vasagat. 52. Tel. 10 18 83, 10 18 84.
Lager Vretenborgsvägen 3.

HABKO
HANDELS AB KARL
OLSSON, Karlstad.
Tel. 153 50, växel.
Trävaror och byggnadsmat.

GOTTFRID RYSTEDT

VASAGATAN 38 — STOCKHOLM — TEL 23 27 00

Cement

CEMENTA, Stockholm, MALMÖ, Göte-
borg. Representera »Blå-rand-cement».
Tel. Namnanrop: »Cementa». För-
sälj.-ombud finnas å alla platser.
WINGÅRDH & CO, Kommanditbolag.
Norr Mälarstrand 22, Stockholm.
Tel. 52 09 05. Säljer Gullhögens cement.

Dörrar

FINNÉ & CO K/B
Lingbo. Tel. 83.
Slåta dörrar.

Dörrar (forts.)

JÖNKÖPINGS OCH VULCANS
TÄNDSTICKSFABRIKSAKTIE-
BOLAG. Avd. STAR-produkter,
Jönköping. Tel. 196 40.

AB ORRESTA SNICKERIFABRIK,
Orresta. Tel. 27. Lamelldörrar.

Elektriska anläggningar

Anderssons Elektrotekniska Byrå AB
Kungsg. 9, Eskilstuna. Tel. växel 378 25

Fasadtegel

BERGA SÄTERI,
Åkers Styckebruk. Tel. Åker 302 53.
AB MÅLARDALENS TEGELBRUK
Stockholm 3. Tel. 23 33 65
AB St ERIKS FABRIKER, Uppsala. T. 328 20

Fläkt- och ventilations- anläggningar

SUECIAVERKEN MOTOR AB,
Stockholm—Örkellunga—Malmö.

Fönster

AB TRETAM, Oxelösund. Tel. 306 04.
"HERMETIC-fönstret."
ÅTVIDABERGS-FÖNSTRET
Åtvidabergs Fönsteravdelning,
Stockholm. Telefon 23 75 80

Gardinbräder Gardinkornischer

AB EXPORTLIST, Nyköping
Varumärke »OTA». Tel. 109

Glasbetong

WAHLIN & CO
ETABL. 1867

Vretenborgsv. 5, Sthlm 42, Tel. v. 19 04 55

Golveläggning

Golveläggningar

av alla slag. Inlägg-
ning under garanti
AB LINOLEUMKOMPANIET
Rådmanngatan 27, Stockholm, Tel. 23 50 90.

Golvbeläggning (forts.)

AB LÖVTRÄFÖRÄDLING, Kalmar.
*Bokparkett i mahognyfärg.
Ekparkett.*

NOTINI & CO AB, Stockholm 26.
Tel. 10 86 97, 20 68 79.
Linotolgov, Industrigolv, Asphalt Tiles.

AB Vinylprodukter, Sthlm, Nybrog. 15,
tel. 61 81 16, 61 81 26. *Betonggolvsydd.*

Grävmaskiner

AB GRÄVMASKINER, Albano, Sthlm.
BYGGNADSF. LINDBOM & SON,
Gävle, N. Stapeltorgsgat 12. Tel. 294 40.
AB ÅSBRINK & CO., Malmö, Tel. 550 40
Stockholm, Göteborg, Sundsvall
Tel. 57 19 13 11 37 71 163 50

Isoleringsarbeten och -material

MALCUS

AB MALCUS HOLMQUIST, HALMSTAD
Tel. och telegram-adress:
MALCUS, HALMSTAD.

Järnbalkar och armeringsjärn

WILHELM TESCH & CO., Stockholm,
Skeppsbron 34. Tel. 10 04 02, 10 04 06.

Järnkonstruktioner och smidesarbeten

AB BRÖDERNA HEDLUND,
Hammarbyvägen 40, Stockholm 20.
Tel. växel 44 08 90, även växel 40 01 30.

Klara Smides- & Mek. Verkstad,
Klarabergsg. 48, Stockholm.
Tel. 11 21 83.

AB LARSSON & KJELLBERGS Eftr.,
(A. E. Andersson & Co.), Nyköping.
Tel. 1417, 827.

Kalk

CALCIUM, Malmö.
Tel. 733 70.

KALKBRÄNNERI- & KALKSTENS
AB, Riddareg. 9, Sthlm. Tel. 60 06 07.

AB KARTA & OAXENS KALKBRUK,
Stockholm. Tel. 22 21 40.

Kassaskåp

BROMMA KASSASKÅPS- & MEK.
VERKSTAD, Stockholm, Tel. 44 41 90.

Kylanläggningar

STAL, Finspång. Tel. Namnanr. »STAL».
Stockholmskontor: Kungsgatan 7.
Tel. 10 22 51—10 22 52.
Repr. i landsorten: Asea-filialerna.

Ledstänger

DALARNAS LEDSTÅNGSFABRIK
Tel. Rättvik 614

N. H. HÅKANSON SNICKERI-
FABRIK, Frejgatan 103, Stockholm.
Tel. 32 42 74, bost. 50 52 22.

K. E. OLSSONS SNICKEERI- o. LED-
STÅNGSFABRIK, Kungstensgat. 24,
Sthlm. Tel. 31 70 41.

AB VETLANDA LEDSTÅNGS-
SVARVERI, Vetlanda. Tel. 326.

Ljud- och vibrations- isolering

WAHLIN & CO AB
ETABL. 1867

Vretenborgsv. 5, Sthlm 42. Tel. v. 19 04 55
WECO-plattor för maskiner.

Ljuskopiering

STOCKHOLMS KOPIERINGSANSTALT,
Sthlm. Tel. 10 42 07, 11 42 07, 11 10 92.

Luftskyddsmaterial

BYGGNADSMATERIAL
LINDVALL & CO, Stadstjänareg. 8.
Göteborg. Tel. växel 19 70 80.

Lättbetong

AB DALBY SIPOREXFABRIK,
Dalby. Tel. Lund 504 50.

GÖTEBORGS SIPOREXFABRIK AB,
Göteborg H. Tel. 22 84 00.

ISOLERINGS AB LÄTTONG,
Huddingevägen 470, Älvsjö.
Tel. 47 64 30, 47 43 51.

STOCKHOLMS SIPOREXFABRIK,
AB, Norrlandsg. 7—9. Tel. 23 47 80.

SKÖVDE GASBETONG AB, Skövde.
Tel. 2270, DUROX lättbetong.

Markiser o. persiennier etc.

AB P ERICSSON & CO.,
Stockholm. Tel. 23 32 90, Göteborg.
Tel. 19 26 55, Malmö. Tel. 246 15.

Masugnsslagg, granulerad

RICHARD NILSSON AB

Hornsgatan 58, Stockholm Sö

Tel. växel 44 91 80

Mellanväggsplattor

TEGELBRUKS AB WALLA-KAT-
RINEHOLM. Katrineholm.
Tel. 132 30.

Murbruksfabriker

NYA MURBRUKSFABRIKENS I
STOCKHOLM AB,
Jungfrugatan 8, Stockholm.
Tel. växel 22 07 80.

Målaremästare

HOLMQUISTS MÅLERI, Linköping.
Tel. 267 50. Sundsvall. Tel. 63000. Entr.
f. statl. o. kom. inrättn. i hela landet.

Tillhörande Sthlms Målaremästareförening:

AUG. BERGGREN & SON AB.
Luntmakaregatan 86—88, Stockholm.
Tel. 31 44 03, 31 44 04.

Möbler och inredningar

AB SVENSKA MÖBEL-
FABRIKERNÄ, BODAFORS.
Kontor i Stockholm, Myntgatan 5 (nya
Kanslihuset). Tel. 20 71 30, 20 72 30.

Oljeeldningsanläggningar

SUECIAVERKEN MOTOR AB,
Stockholm—Örskelljunga—Malmö.

Plattsättningar

ASFALT A/B, NYA

Industrigat. 6, Stockholm. Tel. 52 06 00.
Avd.-kontor i Örebro, Tel. 198 20.

**John Ericssons
Plattsättning AB**
N. Mälarstr. 74, Stockholm
Tel. Växel 52 02 20
Kostamosaik—Kakelfix

Presenningar

AB PRESENNINGSUTHYRNING,
Sthlm: Karlav. 9. T. 11 11 36, 11 11 39,
Gbg: Värmlandsg. 1. Tel. 14 52 16, 14 52 17,
Malmö: S. Neptunigatan 2. Tel. 189 29,
144 39. Norrkpg: Skeppareg. 4. T. 217 44,
Sundsvall: Landsvägsallén. T. 551 49.

Reveteringsmattor

IDEALMATTAN: STOCKHOLMS
REVETERINGSFABRIK,
Sollentuna, Tel. 35 25 10.

Rörentreprenörer

CLAUSENS AKTIEBOLAG,
Tunnelgatan 16, Stockholm.
Tel. 22 88 20.

Röntreprenörer

ELFVINGS RÖR AB,
Döbelnsgatan 19, Stockholm.
Tel. växel 23 58 00.

AB J. A. JONSSON, Tussmöteväg. 259,
Enskede.
Tel. 47 54 00, 47 54 01, 47 54 02.

AB P. A. SJÖGREN,
Mäster Samuelsgatan 16, Stockholm.
Tel. växel 22 21 60. Etabl. 1888.

Sand, grus, singel, makadam

GRUS AB UPPLANDS-VÄSBY
Pa Upplands-Väsby, tel. (0760) 302 58

Skottkärror

AB HÖRBY BRUK
Hörby, telefon 383
Ekebykärran.

Skyltar

AB Industrigravvyr, Spånga. Tel. 36 25 55

Stenhuggerier och bygg- nadssten

BEGRA STENHUGGERI AB, Hälla-
brottet. Tel. Örebro 720 01, 720 02.

BERGGRENS STENHUGGERI,
Hornsgat. 117, Sthlm. Tel. 68 80 80.

AB BJURSTORPS MARMORVERK,
Katrineholm. Tel. 200 83. Västervik.
Tel. 122 46, Stockholm. Tel. 42 80 98.

EDEBY MARMORBROTT AB, Hölö.
Tel. Södertälje (0755) 590 80,
SthlmsKont. Norrlandsg. 18, tel. 10 86 91

AB FJÄRÅSGNEIS

Göteborg, Sannaplan 8. Tel. 14 64 23.
Sthlm, Kungsgatan 15. Tel. 11 50 68

AB FÖRENADE GRANITINDUS-
TRIER, Karlshamn. Avd. Sthlm,
Upplandsg. 3, tel. 200 480, 208 240.

HERMANSSONS

Stenhuggeri, Riddareg. 4, Göteborg
Marmor, kalksten, granit, silvergneis.
Fjäråsgneis. Tel. 15 12 21, 15 98 10.

Industri AB BYGGNADSSTEN

Mäst.Sam.g. 18, Sthlm, tel. 11 78 75, 11 78 78

GRANIT AB C. A. KULLGRENS
ENKA, Uddevalla. RT. 144 40.
Stockholm 11 78 78, Göteborg 20 28 22.

AB LANNA STENHUGGERI, Lanna-
bruk, tel. Hidingebro 6.

TORNBY STENHUGGERI AB
Fornåsa. Tel. 43. Kalksten i grå,
ljusgrå och brun färg.

Ölands-Sandviks Bruks AB

Persnäs 12, 112, 212. Förs.kontor för
Sthlms-distr.: Bergsg. 2. Tel. 54 23 32.

Stenhuggerier och bygg- nadssten (forts.)

Industri AB Ölandssten

Kalmar. Tel. 137 85. Kalksten-Marmor.

Stuckarbeten

F:a A. CONTE, Rådmansgatan 43. Tel.
33 34 07. Stuck, konststen, marmor- och
glasmosaik, alfresco samt gipsarbeten.
Försäljare av Kosta glasmosaik.

Takpapp

KLOSTERS FABRIKERS K/B
Jönköping. Tel. 726 21, 726 22, 726 23

AB MATAKI (Malmö
Takpappfabrik och Kemisk
Industri, Malmö). Tel. växel
730 00. Utför även större tak-
täckningar.

Tapeter

C. A. KÅBERGS TAPETAFFÄR,
J. V. Modin AB, Regeringsgatan 5,
Sthlm. Tel. 11 15 38, 11 15 50, 11 15 37.

Tegel

BYGGNADSMATERIAL

LINDVALL & CO, Stadstjänareg. 8,
Göteborg. Tel. växel 19 70 80.

TEGELBRUKENS FÖRSÄLJNING
AKTIEBOLAG, Norrlandsgatan 11,
Stockholm. Tel. 23 31 15.

Trappor

Spiraltrappor i trä, patent nr 106694.
N. H. HÅKANSON Snickerifabrik,
Frejgat. 103, Stockholm. Tel. 32 42 74.

Träfiberplattor

KARLHOLMS AB
Karlholmsbruk
Tel. 1 — 2.

Trällsplattor

Trällut AB, Köping. Tel. växel 138 50.

Träkonserveringsmedel COPPERSAT

AB CERES, MALMÖ - Tel. 222 47

Träkonserveringsmedel

(forts.)

KUPFERIT mot röta och svamp ZONEN, Malmö.

Försäljes av:

Sten Nordwall AB, Stockholm. Tel.
40 51 40

AB John Sjögren & Co., Göteborg
Tel. 17 22 40

AB Kolimporten — Laurents, Sunds-
vall. Tel. 555 60

Trävaror

BOLIDENTRÄ VIRKE SOM VARA LEVERERAS AV:

BACKA-HOSJÖ AB, Sparreholm. Tel. 4

AB KARL EKESIÖÖ. Tel. 28 92 00

HASSELFORS BRUKS AB, Hasselfors. Tel. 1.

AB JUNOHUS, Uddevalla. Tel. 142 60

SKOGSÄGAREFÖREN., Halmstad. Tel. namnan

SÖDERMANLANDS SKOGSÄGAREFÖREN., Visby, tel. 138 90, 330 3

AB TRÄKOL, Vansbro. Tel. 55

Tvättmaskiner

BERGBOLAGEN AB, LINDESBERG
Tel. Namnanrop.

Tvätttaggregat och -maskiner.

BOHUS TVÄTT-
MASKINER
säljes av:

ELEKTROLUX SVENSKA
FÖRSÄLJNING AB,

S:t Eriksplan 63, Stockholm
Tel. 54 00 40.

AB SEPARATOR, Tvättmaskinsavd.
Box 777, Sthlm. Tel. 54 02 00. Riks 54 02 00

VERKSTADSAKTIEBOLAGET
CALOR

Stockholm, Pa Ulvsunda 1
Tel. 28 25 10
Tvättmaskiner, Centrifuger,
Torktumlare, Manglar, Pressar

Tätninglister

Jinolisten av plast för tätning av fönster och
dörrar. Prisbillig och lätt att fastspika.
Ing.-firman VINECO, S. Hamngat. 61, Göteborg. Tel. 11 61 0

Väggbeklädnad

BYGGNADSPLATTAN GIPSI.
STOCKHOLMS REVETERINGSFABRIK
Sollentuna. Tel. 35 25 10.

Värmeledningspannor

STOREBRO BRUKS AB, Storebro.
Tel. 8 "Storebro"-pannan.

Tapetserade VÄGGAR:

hållbara VÄGGAR

TAPETER

ge en elastisk och därför hållbar väggyta. En spik eller en stöt efterlämnar knappast något märke, och skulle en skada uppstå på en tapetserad vägg går den lätt och snabbt att laga. Allt talar för tapeter: trevnaden, ekonomin, dess isolerande egenskaper, hållbarheten.

RUDOLPH BJÖRKLUND & Co AB

Malmtorgsgatan 8

**AB KÅBERGS TAPETFABRIKS
DETALJAFFÄR**

Malmskillnadsgatan 30

AB GUSTAF NILSSONS TAPETHANDEL

Hornsgatan 65

C. A. KÅBERGS TAPETAFFÄR

J. V. MODIN AB

Regeringsgatan 5

C. E. WINGQVIST AB TAPETAFFÄR

Gamla Brogatan 19

Vid Baronbackarna i Örebro
arbetar 4 st Hilgers-Vögele
byggnadskranar.

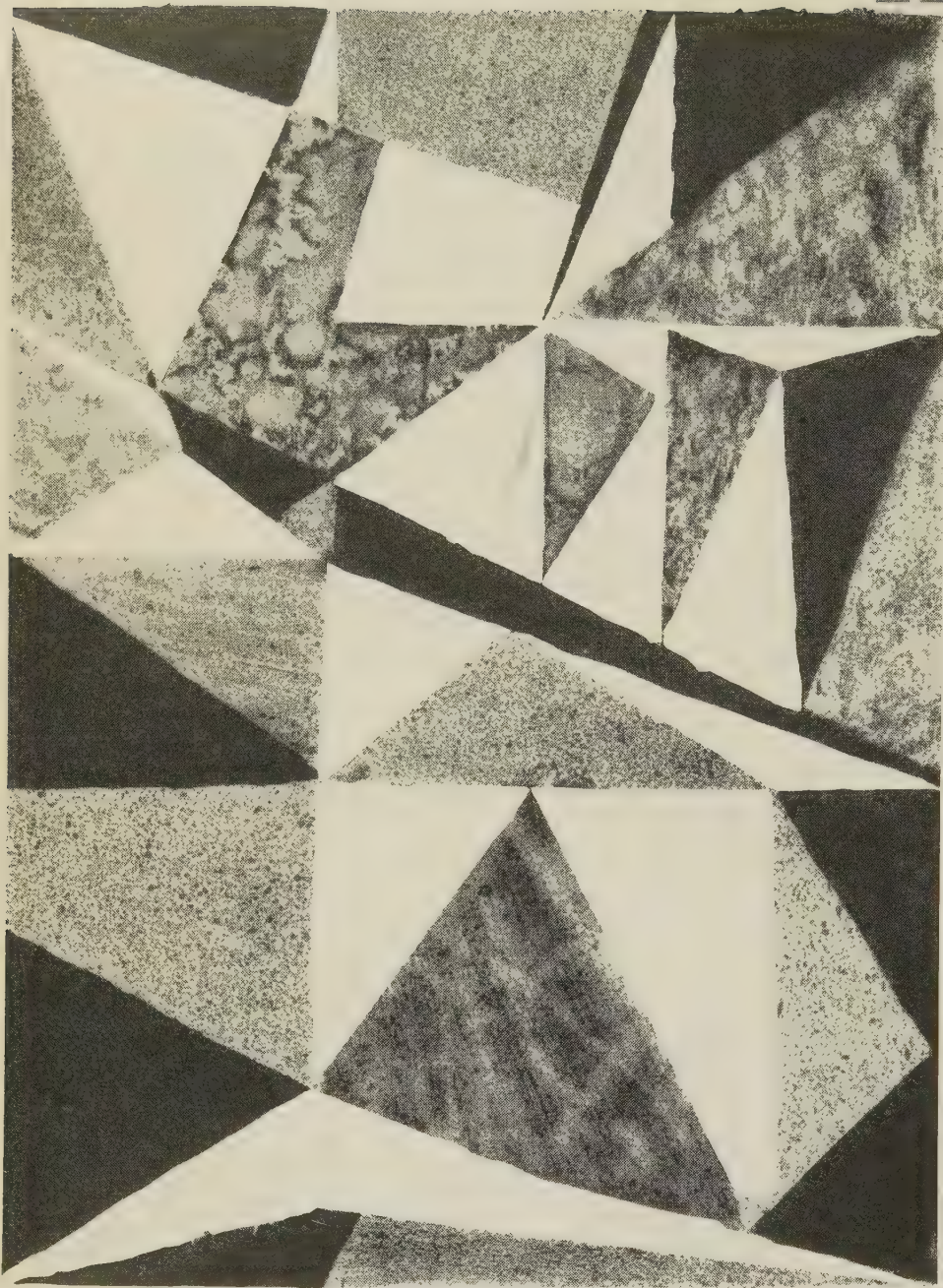
AB ÅSBRINK & C:o MALMÖ TEL. 55040

**Stockholm
Tel. 571913**

**Göteborg
Tel. 113771**

**Sundsvall
Tel. 16350**

nytt

kåbetäck-KLINTEK

— ersätter putsen och spacklingen — ger lätt och elegant en målad yta, lysande i färg, vackrare i grain — starkt, snabbt och billigt. En anpassning efter den nya byggnadstekniken

KLINT, BERNHARDT & Co AB · STHLM 3 · 34 04 00

3 8198 306 797 299

THE UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO

REFERENCE
FOR READING ROOM
USE ONLY

